

บทที่ 5

ผลการศึกษา

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่หมู่บ้านป่าละอู หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำการสำรวจตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 พบพืชที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ 115 ชนิด (มีพืชที่ไม่สามารถระบุชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 1 ชนิด) รายชื่อพืชทั้งหมดที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ จำแนกเป็นกลุ่มเฟิร์น (ตารางที่ 1) กลุ่มพืชใบเลี้ยงคู่ (ตารางที่ 2) และกลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยว (ตารางที่ 3) โดยเรียงตามลำดับตัวอักษรในระดับวงศ์ สกุลและชนิด ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงชนิดพืชกลุ่มเฟิร์นที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
1	Adiantaceae	<i>Doryopteris ludens</i> (Wall. ex Hook.) J. Smith	เฟิร์นราชินี	ลูเบ้เต้าปลี้อี้	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Tectaria impressa</i> และ <i>T. polymorpha</i> ต้มน้ำ ต้มรักษาอาการวิงเวียนศีรษะหน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลมไม่ปกติ และบำรุงกำลัง
2	Athyriaceae	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw.	ผักกูด	กะตุ้แว้	ใบ	1 เป็นผักสด ลวกหรือต้มน้ำพริก หรือเป็นผักใส่แกงเนื้อต่างๆ แต่ห้ามรับประทานในช่วง 15 วันขณะและหลังจากพิธีไหว้พระจันทร์ 2 ตำร่วมกับข้าวสุก ใช้พอกบริเวณกระดูกที่หัก จะช่วยต่อกระดูก
3	Dryopteridaceae	<i>Pteridrys symatica</i> (Willd.) C. Chr. & Ching	เนระพู่สีเทศ	ซึหียให้แค๊ะ	เหง้า	ปอกให้เกลี้ยง จุ่มน้ำฝนกับหิน นำน้ำมาปาดลิ้นและคอ แก้อาการในเด็ก
4		<i>Tectaria impressa</i> (Fée) Holttum	กูดกวาง	กะตุ้แว้ซู้	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Doryopteris luden</i> และ <i>Tectaria polymorpha</i> ต้มน้ำ ต้ม รักษาอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลมไม่ปกติ และบำรุงกำลัง
5		<i>Tectaria polymorpha</i> (Wall. ex Hook.) Copel.	กูดแต้ม	กะตุ้แว้ซู้	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Doryopteris luden</i> และ <i>Tectaria impressa</i> ต้มน้ำ ต้ม รักษาอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลมไม่ปกติ และบำรุงกำลัง
6	Lomariopsidaceae	<i>Bolbitis heteroclita</i> (Presl) Ching ex C. Chr.	กูดหางค่าง	ปะจื้อ	ทั้งต้น	ถ้าปลูกเอาไว้จะทำให้มีคนรัก คนเมตตา ถ้ามีปลายใบงอกเป็นกอใหม่ได้ 7 กอ จะทำให้สมาชิกในบ้านมีความโชคดี
7	Polypodiaceae	<i>Microsorium nigrescens</i> (Blume) Copel.	กาโลระวา	เนาะด้าเป้าะ	เหง้าสด	ร่วมกับรากกระถิน ฝนกับหิน ผสมกับน้ำมะนาว ใช้ทา พอกรักษาแผลที่ถูกตะขานหรืองูกัด

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
1	Acanthaceae	<i>Barleria strigosa</i> Willd.	สังกรณี	พ้อแบ้อมี	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง ท้องอืดเฟ้อ
2		<i>Justicia cochinchinensis</i> Benoist	-	เนาะโตแม่	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้อาการท้องร่วงไม่รุนแรง
3		<i>Justicia gendarussa</i> Burm.f.	สันพร้าวอมญ	ตะละส่วย	ดอก ใบ	บูชาในพิธีไหว้พระจันทร์ ต้มน้ำอาบ แก้ฮีสูกฮีส
4		<i>Justicia</i> sp.	-	เนาะชะมิโยแม่	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม ในสตรี ช่วยให้ประจำเดือนมาตามปกติ
5		<i>Pseuderanthemum latifolium</i> (Vahl) B. Hansen	เหมียดนก	เนาะโตแม่	ผลอ่อน	หนีบเปลือกตาเล่นเป็นเหมือนขนตาปลอม
6		<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	ช่อน้ำดีดี	เถา, ใบ	ต้มน้ำอาบ แก้ไข้
7		<i>Thunbergia fragrans</i> Robx.	หุบปากกา	ช่อน้ำดีดีอปรีย์	ทั้งต้น	ต้มน้ำอาบ แก้ไข้
8	Amaranthaceae	<i>Alternanthera sessilis</i> (L.) DC.	ผักเปิดไทย	บลี้อ้อ	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม/อาบให้หญิงหลังคลอด แก่น้ำมีดตาย เนื่องจากเสียเลือด และช่วยขับน้ำคาวปลา
9		<i>Celosia argentea</i> L.	หงอนไก่ไทย	พ้อบ้อ	ดอก	บูชาแม่โพสพก่อนการหว่านข้าว และเมื่อนำข้าวขึ้นยุ้ง
10	Apiaceae	<i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง	ชะชากะชี	ใบ	เป็นเครื่องเทศดับกลิ่นคาวในแกง "ตะละวี"
11	Apocynaceae	<i>Rauvolfia verticillata</i> (Lour.) Baillon	ระย่อมใหญ่	พ้อมีฮี้ย	ยาง	มีพิษ ถ้าเข้าตาจะทำให้ตาบอด
12		<i>Tabernaemontana peduncularis</i> Wall.	พุดก้านยาว	ชิเปาะแม่	ยาง	มีพิษ ถ้าเข้าตาจะทำให้ตาบอด
13		<i>Wrightia pubescens</i> R.Br.	โมก	ท้อไหว	กิ่ง, ลำต้น	ทำด้ามจอบ ด้ามมีด
14	Asteraceae	<i>Ageratum conyzoides</i> L.	สาบแร้งสาบกา	เนาะวะคู้	ใบ	1 ขยี้ทาแก้ฝี 2 ต้มผสมกับเกลือ กินน้ำ แก้ไอ

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
14	Asteraceae	<i>Ageratum conyzoides</i> L.	สาบแร้งสาบกา	เนาะวะคู้	ใบ	3 ต้มน้ำดื่ม แก้มาลาเรีย
15		<i>Blumea lanceolaria</i> (Roxb.) Druce var. <i>lanceolaria</i>	-	เว้ว้า	ใบอ่อน	ต้มน้ำดื่มหรือใส่แกง มีกลิ่นหอม
16		<i>Blumea</i> sp.	ขนาดใหญ่	พ้อเปื้อ	ใบ	ต้มอาบ หรือฉนไฟ วางบนท้อง ทำให้หมดลูกเข้าอุ้งเร็ว
17		<i>Crassocephalum erechnoides</i> (Benth.) S. Moore	ผักกาดข้าง	ตะบ้อจ่าก้อ	ใบอ่อน/ดอก	เป็นผักสด จิมน้ำพริก
18		<i>Eupatorium odoratum</i> L.	สาบเสือ	ตะบ้อซ้อไฟักุย	ใบ	1. ขยี้/ ตำ ให้มีน้ำ นำน้ำผสมกับน้ำผึ้ง แก้ไอ 2. ขยี้ ผสมกับปูนกินหมาก พอกแผล ช่วยห้ามเลือด
19	Bignoniaceae	<i>Markhamia stipulata</i> (Wall.) Seem. ex K. Schum. var. <i>stipulata</i>	แคหัวหมู	คู้แว๊ะ	ดอก	ต้มน้ำดื่มหรือเป็นผักในแกงส้ม
20	Bixaceae	<i>Bixa orellana</i> L.	คำแสด	มามาไจ้	ใบ	ตากให้แห้ง มวนเหมือนบุหรี่ สูบ แกริดสีดวงจมูก
21	Bombacaceae	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.	นุ่น	แบ้ไค้	เนื้อไม้	ทำ "ตะนะ" ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีใช้ตีคล้ายกีตาร์
22	Boraginaceae	<i>Cordia furcans</i> I. M. Johnston	-	โก๊ะ	ผลสุก	เนื้อมีเมือกเหนียว ใช้เป็นกาวติดกระดาษ
23	Buddlejaceae	<i>Buddleja asiatica</i> Lour.	ราชวดีป่า	พ้อซี้ซี้	ดอก	บูชาที่หิ้งทำพิธีในพิธีไหว้พระจันทร์
24	Caesalpiniaceae	<i>Bauhinia ornata</i> Kurz var. <i>kerrii</i> (Gagnep.) K. & S.S. Larsen	โคคลาน	แม่แกม้อ	ดอก	ประดับเรือนผม
25		<i>Bauhinia pulla</i> Craib	แสลงพันเถา	แม่แก	ราก	รวมกับรากหางหมาจอกและรากกะเพรา ต้มน้ำ อด แก้ปวดฟัน
26		<i>Caesalpinia mimosoides</i> Lamk.	ชำเรือด	ซิดะย้อ	ดอก, ใบ	เป็นผักสดจิมน้ำพริก
27		<i>Cassia bakeriana</i> Craib	กัลปพฤกษ์	พ้อกะ	เมล็ด/เปลือกต้น	เคี้ยว กินกับหมากพลู หรือใช้แทนหมาก

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
28	Caesalpiniaceae	<i>Cassia fistula</i> L.	ราชพฤกษ์	กะยู	เมล็ด/เปลือกต้น	เคี้ยว กินกับหมากพลู หรือใช้แทนหมาก ช่วยทำให้ฟันแข็งแรง
29		<i>Cassia timoriensis</i> DC.	ซีเหล็กเลือด	บัตะคะบ้อกะลื้อ	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้โรคดีซ่าน
30		<i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม	ชะม้อเกล้อะไห้	เปลือกต้น	จุ่มน้ำฝนกับหิน ได้น้ำสีเหลือง ใช้ทาผิวหนัง จะช่วยป้องกันแดด ทำให้ไม่เป็นฝ้า หน้าหนาวลขาว
31	Capparaceae	<i>Capparis micracantha</i> DC.	ชิงชี	พ้อตาชี	ผลสุก	เป็นผลไม้ มีรสหวาน
32	Chloranthaceae	<i>Chloranthus erectus</i> (Buch.-Ham.) Verdc.	กระดุกไก่	กะซึคัล๊ะ	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Gomphrostemma crinitum</i> และ <i>Congea tomentosa</i> ต้มน้ำอาบให้เด็ก แก้อาการแพ้ เนื่องจากมีน้ำมันเมทิลกีนของแสง
33	Combretaceae	<i>Combretum procursum</i> Craib	สะแกเถา	ซีท้อไบ้	ลำต้น/เถา	เผา ลอกเปลือกออก ใช้เนื้อไม้ ทูบแช่น้ำ ครึ่งชั่วโมง ต้ม แก้บิด
34	Cucurbitaceae	<i>Cucumis melo</i> L.	แตงไทย	ดีมู้	ผล	รับประทานกับน้ำตาลทราย
35		<i>Cucumis sativus</i> L.	แตงกวา	ดีซี	ผล	ส่วนไส้ใช้ต้มน้ำพริก ส่วนเนื้อต้มหรือกินสดกับน้ำพริก
36		<i>Luffa aegyptiaca</i> Mill.	บวมขม	ตะโก้สะ	ผล	ใช้ส่วนแกนกลางที่มีเมล็ด สระผม ช่วยขจัดรังแค และ เหา
37		<i>Momordica charantia</i> L.	มะระขี้นก	โคคาสะ	ผล	ต้มน้ำดื่ม
38		<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	พักข้าว	พี้พ้อวา	ผล	ต้มน้ำดื่ม
39		<i>Momordica subangulata</i> Blume	ผักแมะ	ท้อซู้แวะม้อ	ผล	ต้มน้ำดื่ม
40	Dilleniaceae	<i>Dillenia indica</i> L.	มะตาด	เค้าะที่	ผลสุก	ใช้ส่วนกลีบเลี้ยงที่ติดทน ทำแกงส้ม
					ผลสุก	ถูกับหิน ใช้เมือกสระผม
41	Euphorbiaceae	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balacr.	เปล้าใหญ่	กะวา	ใบ	ต้มน้ำอาบ/ลนไฟวางบนท้องหญิงอยู่ไฟ ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
41	Euphorbiaceae	<i>Croton roxburghii</i> N.P. Balakr.	เปล้าใหญ่	กะวา	ยางที่ยืดอ่อน	ทาแก้ซางในเด็ก
42		<i>Croton sepalinus</i> Airy Shaw	เปล้าเงิน	กะวาไฟ	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคมะลาเรีย อาจใช้ร่วมกับ ราชดัดและบอระเพ็ด
43		<i>Homonoia riparia</i> Lour.	โครน้ำ	แกระ	ทั้งต้น	1 ต้มน้ำอาบหรือใช้เผาไฟแล้วยึนรมควัน แก้ก้นที่ผิวหนัง 2 ร่วมกับพนมสวรรค์หรือนมสวรรค์ ต้มน้ำอาบรักษาโรคกลากเกลื้อน
44		<i>Sauropus thyrsoiflorus</i> Welzen		ซีห้วยเนื้อมู	ราก ใบสด	แช่น้ำมันมะพร้าว 2-3 อาทิตย์ นำน้ำมันไปใส่ผม จะทำให้ผมหอม ตากแห้ง ห่อยาเส้น สูบ ทำให้มีกลิ่นหอม
45	Fabaceae	<i>Uraria crinata</i> (L.) Desv. ex DC.	หางหมาจอก	พ้อห้วยทิ	ราก	ใช้ร่วมกับ รากแสลงพันเถา และรากกะเพราต้มน้ำ อม แก้วปวดฟัน
46	Lamiaceae	<i>Elsholtzia stachyodes</i> (Link) C. Y. Wu		ไ้ฮะพุย	ใบ	เป็นเครื่องเทศในแกงตะละวี
47		<i>Gomphostemma crinitum</i> Wall. ex Benth.	อ้ายเรียดัด	กะซี้ดลั่วว้าโบ	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Chloranthus erectus</i> และ <i>Congea tomentosa</i> ต้มน้ำ อาบให้เด็กอ่อน แก้อาการแพ้ผดผื่นสีแดง เนื่องจากต้มนมแม่ที่กินของแสลง
48		<i>Hyptis suaveolens</i> (L.) Poit.	แมงลักคา	มิ	เมล็ดแก่	แช่น้ำ จะพองและเป็นเมือกเหนียวเหมือนเมล็ดแมงลัก รับประทานกับน้ำเชื่อม เป็นของหวาน
49		<i>Ocimum tenuiflorum</i> Burm.f.	กะเพรา	กะเปล้าละละ	ใบ ราก	1. ต้มน้ำอาบ สำหรับคนเป็นหวัดคัดจมูก จะทำให้หายใจคล่อง 2. ผสมเกลือต้มน้ำ อม แก้วปวดฟันหรือใช้ใบสดตำ กับเกลือพอกตรงพื้นที่ปวด ร่วมกับราก <i>Uraria crinata</i> และราก <i>Bauhinia pulla</i> ต้มน้ำอม แก้วปวดฟัน

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
50	Leeaceae	<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	กะตังใบ	น้อแฉ่มู่	ผลสุก	เป็นเหยื่อตกปลาชิว
51	Malvaceae	<i>Abelmoschus moschatus</i> Medik. subsp. <i>moschatus</i>	ชะมดตัน	โตตะกะแบ้ช	ใบอ่อน/ผลอ่อน	ต้มจิ้มน้ำพริก
52		<i>Hibiscus surattensis</i> L.	ชะมด	กาแบ้ชี่	ใบอ่อน	เป็นผัก ใส่ในแกงจะทำให้มีรสเปรี้ยว
53		<i>Sida acuta</i> Burm.f. subsp. <i>acuta</i>	หญ้าขัดใบยาว	เนาะค้อยแม่	ทั้งต้น	ทำไม้กวาด กวาดพื้นดิน
54		<i>Urena lobata</i> L. var. <i>lobata</i>	ขี้ครอก	พ้อกะท้อ	ดอก	ขี้ทาปาก ป้องกันปากแตกในฤดูหนาว
55	Menispermaceae	<i>Cyclea barbata</i> Miers	กรุงบาดาล	กะจี่ไซ้	ใบ	ขย้าในน้ำ พักไว้ให้แห้ง จะเป็นก้อนแข็งเหมือนวุ้น จิ้มน้ำพริกหรือใส่เครื่องปรุงตามชอบ
56		<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook.f. & Thoms.	บอระเพ็ด	ต้อเตาะม้อ	ลำต้น	ร่วมกับเปล้าเงิน และราชดัด ต้มน้ำดื่ม แก้โรคมาลาเรีย
57	Mimosaceae	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	ส้มป่อย	พ้อช	ยอดอ่อน	ต้มน้ำ ผสมกับเปลือกเถาละหุ่งเครือ ใช้สระผม
58		<i>Leucaena leucocephala</i> (Lamk.) De Wit	กระถิน	พ้อพี้ย	ราก	ร่วมกับราก กาโลระวา ฝนกับหิน ผสมน้ำมะนาว ใช้ทา รักษาแผลที่ถูกตะขาบหรืองูกัด
59	Moraceae	<i>Streblus</i> sp.	กระชิต	แม่ตะลิ	ลำต้น	เผา ทำถ่าน ได้ถ่านที่ให้ไฟแรง
60	Olacaceae	<i>Erythrolalum scandens</i> Blume	ผักรด	เฮาะดี้นะ	ใบอ่อน	เป็นผักสด ลนไฟ หรือต้มจิ้มน้ำพริก
61	Pedaliaceae	<i>Sesamum orientale</i> L.	งา	นิฐู	เมล็ด	นึ่งสุก ตำผสมกับข้าวเหนียวที่หุงหรือหนึ่งแล้ว จนเข้ากันและ เหนียว เป็นของหวาน เรียกว่า มีตุ้ไป ใช้เป็นเครื่องบูชา รวมกับข้าวหลาม (มีจู้) ข้าวห่อ (มีต้อ) หมากพลู และรูป เทียน ในพิธีไหว้พระจันทร์และพิธีเรียกขวัญ

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
62	Piperaceae	<i>Piper argyrophyllum</i> Miq.	-	มารูยมี	ใบอ่อน/ผลอ่อน	เป็นผักสด ต้มหรือลนไฟ จิมน้ำพริก
63		<i>Piper betle</i> L.	พลู	ตะปลีล๊ะ	ใบ	ห่อหมากและปูนแดง ใช้ร่วมในการบูชาในพิธีทำขวัญข้าว และพิธีไหว้พระจันทร์ ใช้ในการกินหมากปูน ร่วมกับเมล็ดหมากและปูนแดง อาจใช้ร่วมกับเมล็ดหรือเปลือกต้นของราชพฤกษ์ (<i>Cassia fistula</i>) หรือกัลปพฤกษ์ (<i>Cassia bakeriana</i>) หรือใช้ในการกินหมากหวาน (ตะม่อซ้อ)
64		<i>Piper umbellatum</i> L.	พลูตีนช้าง	เฮาะกือพะดู่	ยอดอ่อน	ลนไฟ เป็นผักจิ้มน้ำพริก
65	Polygonaceae	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักไผ่	พลาจี้	ใบ/ดอก ใบ	ต้ม จิมน้ำพริก เป็นเครื่องเทศ ใส่ในแกง ตะละวี ซึ่งเป็นแกงประจำเผ่า ทำให้แกงมีกลิ่นหอม
66	Rubiaceae	<i>Paederia calycina</i> Kurz	กะรังดั่งกวาง	เนาะทุยอี	ดอก ทั้งต้น	ดอกสด จิมน้ำพริก ต้มน้ำ ต้มและอาบ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ไล่ลม ขับลม
67	Rutaceae	<i>Clausena</i> sp.	-	นุมะอ๊า	ราก ทั้งต้น	ดอกเหล้า บำรุงกำลัง ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง
68		<i>Micromelum minutum</i> (Forst.f.) Wight & Arn.	หัสคุณ	ชิซ้อพู	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้หน้ามืดตาลาย และแก้ท้องอืดเฟ้อ
69	Sapindaceae	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L.	โคกกระชอก	มะแม่	ทั้งต้น เมล็ดแห้ง	ต้มน้ำดื่ม แก้นิว ร้อยเป็นพวงห้อยรอบเอวเด็ก ป้องกันเด็กเป็นนิวเมื่อโต

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
70	Simaroubaceae	<i>Brucea javanica</i> (L.) Merr.	ราชดัด	ชิโพคะ	ราก	ต้มน้ำดื่มรักษาโรคมาลาเรีย อาจใช้ร่วมกับบอระเพ็ด และ เปล้าเล็ก
71		<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	คนทา	ชิก่อพะ	ผลแก่	ตำ พอกแก้ น้ำกัดเท้า
72	Solanaceae	<i>Capsicum frutescens</i> L.	พริกขี้หนู	แม่แฮชะ	ผล	ใช้ตำน้ำพริก และเป็นเครื่องแกงตะละวี
73		<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	มะเขือเทศ	กอกากะ	ผลสุก	รวมกับไส้แดงเปรี้ยว ใช้ตำน้ำพริก
74		<i>Nicotiana tabacum</i> L.	ยาสูบ	ยะเช่า	ดอก, ใบ	หั่นฝอย ตากให้แห้ง ทำเป็นยาเส้น ใช้สูบเป็นบุหรี่
75		<i>Solanum nigrum</i> L.	มะแว้งนก	ช้อดิโปะโล๊ะ	ผลสุก	กินเล่นเป็นผลไม้
76	Sonneratiaceae	<i>Daubanga grandiflora</i> (Roxb. ex DC.) Walp.	ลำพูป่า	กู่	ดอก	ต้ม ลนไฟ หรือเผา เป็นผักจิ้มน้ำพริก
77	Sterculiaceae	<i>Byttneria andamanensis</i> Kurz	ละหุ่งเครือ	ตะยอมมู่	เถา	ขูดเอาเปลือกที่เถา ขยำในน้ำ ผสมกับน้ำต้มยอดส้มป่อย นำน้ำมาสระผม
78	Tiliaceae	<i>Microcos paniculata</i> L.	ลาย	ตีปล๊ะ	เปลือกต้น	เผาไฟ แชน้ำ ต้ม ช่วยถ่ายพยาธิ
79		<i>M. tomentosa</i> Smith	พลับพลา	ตีปล๊ะไค้	ผลสุก	ผลไม้ มีรสหวาน
80	Urticaceae	<i>Debregeasia squamata</i> King ex Hook.f.	ปานป่า	ปะอ้อ	ผลสุก	กินเล่นเป็นผลไม้
81		<i>Dendrocnide stimulans</i> (L.f.) Chew	ตำแยข้าง	อิคูปือ	ใบ	1 เมื่อถูกผิวหนังจะคัน 2 ลนไฟ เป็นผัก จิ้มน้ำพริก
82		<i>Elastostema integrifolium</i> Wedd.	-	เนาะเป็จี้	ใบอ่อน	กินเล่นเป็นผลไม้ ลนไฟ เป็นผักจิ้มน้ำพริก

ตารางที่ 2 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงคู่ที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
83		<i>Elatostema latifolium</i> (Blume) Blume ex H. Schroet	หูดินใบคายน	เนาะเป้จี	ใบอ่อน	ลนไฟ เป็นผักจิ้มน้ำพริก
84	Verbenaceae	<i>Clerodendrum paniculatum</i> L.	นมสวรรค์	พ็อกว้อ	ใบ ทั้งต้น	ตำหรือขยี้พอกไว้ 3-4 วัน รักษาแผลสด รวมกับไคร้ น้ำ ต้มน้ำอาบ รักษาโรคกลากเกลื้อน
85		<i>Clerodendrum villosum</i> Blume	พนมสวรรค์ป่า	พ็อกว้อฟ้า	ใบ ทั้งต้น	ตำหรือขยี้พอกไว้ 3-4 วัน รักษาแผลสด รวมกับไคร้ น้ำ ต้มน้ำอาบ รักษาโรคกลากเกลื้อน
86		<i>Clerodendrum walichii</i> Merr.	ระย้าแก้ว	พ้อห้อวี	ดอก	เชื่อว่าถ้าปีใดช่อดอกยาวมากปีนั้นจะมีความแห้งแล้งมาก แต่ถ้าปีใดช่อดอกสั้นปีนั้นจะแล้งน้อย
87		<i>Congea tomentosa</i> Roxb. var. <i>tomentosa</i>	เครืออ่อน	กะชี่คัล๊ะฮี้กะ	ทั้งต้น	ร่วมกับ <i>Chloranthus erectus</i> และ <i>Gomphostemma crinitum</i> ต้มน้ำ อาบให้เด็กอ่อน แก้อาการแพ้ผดผื่นแดง เนื่องจากต้มนมแม่ที่กินของแสลง
88	Vitaceae	<i>Cissus discolor</i> Blume	ดาตตะกั่วเถา	ชิมู่ปอกก่อ	ใบ	ตำกับเกลือ พอก แก้พิษงู ช่วยดูหน้าหนอง
89	Unidentified	-	-	ปะคู้ยเล่	เนื้อไม้	ฝนกับหิน ใช้น้ำทาหน้า ทำให้หน้าขาว

ตารางที่ 3 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงเดี่ยวที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
1	Araceae	<i>Acorus calamus</i> L.	ว่านน้ำ	ล่อฮี	เหง้า	ฝน เอน้ำที่ได้ผสมกับน้ำมันหาหิงส์ ทาท้องเด็ก แก้ท้องอืดเพื่อ
2		<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	เผือก	คี้ทึ	กาบ, ใบอ่อน	ต้มให้และ จัมน้ำพริก
3		<i>Lasia spinosa</i> (L.) Thw.	ผักหนาม	เฮาะทุ่ปู้	ช่อดอก/ใบอ่อน	ต้ม เป็นผัก จัมน้ำพริก
4	Arecaceae	<i>Areca catechu</i> L.	หมาก	เส้สะ	เมล็ด	1. เคี้ยวรวมกับใบพลูและปูนแดง ในการกินหมาก บางครั้งอาจรวมกับเมล็ดหรือเปลือกต้น <i>Cassia bakeriana</i> หรือ <i>Cassia fistula</i> 2. หั่น ใส่ในใบพลูที่ม้วนเป็นหลอด ใช้บูชาในพิธีทำขวัญข้าว และพิธีไหว้พระจันทร์
5		<i>Cocos nucifera</i> L.	มะพร้าว	ค้อสะ	เนื้อผล	ชูดเป็นเส้นฝอย ต้มในน้ำเชื่อมซึ่งผสมสีแดง เคี้ยวในน้ำเชื่อมจนแห้ง กินกับหมากพลูเรียกว่าหมากหวาน (ตะม้อชื่อ)
6		<i>Livistona</i> sp.	ค้อ	ลู้สะ	ใบ	ตากแห้ง ใช้มุงหลังคา
7		<i>Zalacca wallichiana</i> Mart.	ระกำ	ตะค้อได้	แกนใบ/ก้านใบ	ทำช่อดอกไม้ปลอมประดับหิ้งพิธีในพิธีไหว้พระจันทร์
8	Commelinaceae	<i>Amischotolype gracilis</i> (Ridl.) I.M. Turner	-	ตะเย้	ทั้งต้น หัวใต้ดิน	ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย กินสด
9		<i>Commelina diffusa</i> Burm.f.	ผักปลาบ	เนาะกะโปไฟ้	ยอดอ่อน	ต้ม หรือลนไฟ จัมน้ำพริก
10		<i>Floscopa scandens</i> Lour.	ผักปลาบช้าง	สุเลไฟ้ปรี	ต้น	ลนไฟหรือต้มจัมน้ำพริก
11		<i>pollia secundiflora</i> (Blume) Bakh.f.	เอื้องหิน	เนาะกะโปไฟ้ปรี	ลำต้น	เด็ดใบและดอกออก ใช้ส่วนลำต้นที่ยังอ่อน กินสดหรือลวก จัมน้ำพริก
12		<i>Pollia thyrsoiflora</i> Endl. ex Hassk.	ระรึน	เนาะกะโป	ยอดอ่อน	ต้ม/ลนไฟ เป็นผัก จัมน้ำพริก

ตารางที่ 3 แสดงชนิดพืชใบเลี้ยงเดี่ยวที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้ / ประโยชน์
13	Costaceae	<i>Costus speciosus</i> (Koenig.) Sm.	เอื้องหมายนา	สุเล	ต้น	ลนไฟ จนน้ำไหลออกมา เอาน้ำหยอดหู แก้อู้อ้ำหนวก
14	Maranthaceae	<i>Donax cannaeformis</i> (G. Forst.) K. Schum.	คูลุ่ม	แซะบ้อบู้	ลำต้น ใบ	ปอกผิวเปลือกออก จักเป็นเส้นแบน สานตะกร้าหลัง ห่อขนม
15	Poaceae	<i>Bambusa</i> sp.	ไผ่หนาม	วะชี	ลำต้น	ใช้ทำเสาบ้าน และใช้ปูพื้น โดยผ่าตามยาวของลำและทุบให้แผ่แบน แต่ไม่ขาดจากกัน
16		<i>Gigantochloa</i> sp.	ไผ่ผาก	วะกะล้อ	ลำต้น	1. ใช้ปูพื้น โดยผ่าตามยาวทั้งลำและทุบให้แผ่แบนแต่ไม่ขาดจากกัน 2. ใช้จักสานเป็นตะกร้าหลัง
17		<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Raeusch.	หญ้าคา	กะฮี้ละ	ใบ ราก, เหง้า	มุงหลังคา เป็นเชือกหมักเหล้า
18		<i>Oryza sativa</i> L.	ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว	บ้อฮาไ้ ปะฮี้ไ้	เมล็ด เมล็ด	เป็นอาหารหลักของชาวกะเหรี่ยง ใช้ทำขนม ได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวห่อ และข้าวปุก (ข้าวเหนียวหนึ่งตำกับ งาหนึ่ง) ขนมเหล่านี้ใส่รวมกันในกะละมังพร้อมกับหมากพลู และรูป เทียน เพื่อถวายเป็นเครื่องบูชาในพิธีไหว้พระจันทร์ และพิธีเรียกขวัญ
19	Zingiberaceae	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm. f.) Roscoe	ข่าป่า	บ้อฮี้	เหง้า / ดอก	ต้ม จัมน้ำพริก

ได้จัดทำคำบรรยายลักษณะวงศ์ รูปวิธานจำแนกสกุล คำบรรยายลักษณะสกุล รูปวิธานจำแนกชนิด และคำบรรยายลักษณะชนิด พร้อมชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยง ชื่อพื้นเมือง ถิ่นที่พบในประเทศไทย การกระจายพันธุ์ นิเวศวิทยา การใช้ประโยชน์ โดยเรียงตามลำดับตัวอักษร ทั้งในระดับวงศ์ สกุลและชนิด แยกเป็นกลุ่มเฟิร์น พิซไบเลียงคู่ และพิซไบเลียงเดี่ยว ดังต่อไปนี้

คำบรรยายลักษณะพิซกลุ่มเฟิร์น

ADIANTACEAE

เฟิร์นขึ้นบนดิน เหง้าตั้งตรง หรือเกาะเลื้อย มีขนหรือเกล็ดสีน้ำตาลแคบปกคลุม ใบส่วนมากมีเอกลักษณ์ ก้านใบยาว ไม่เป็นข้อต่อกับเหง้า ใบประกอบแบบขนนก 1-4 ชั้น หรือแบบดินเปิด พบน้อยที่เป็นใบเดี่ยว เส้นใบแยกกันหรือพบน้อยที่โค้งจรดกันและไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ กลุ่มอับสปอร์เกิดที่ปลายเส้นใบ เรียงเป็นรูปแถบที่ขอบใบ ไม่มีเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์ แต่มีขอบใบเป็นเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์เทียม อับสปอร์มีแอนนูลัสแนวตั้ง สปอร์รูปพีระมิด

DORYOPTERIS

J. Smith, J. Bot. 3: 404. 1841; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 594.1954; W.C.Shieh, Fl. Taiwan 1: 286. 1975; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(2): 197. 1988.

เหง้าเกาะเลื้อย มีเกล็ดแคบๆ ปกคลุม ตรงกลางเกล็ดเป็นแถบสีดำ ก้านใบกลม มักมีสีดำ และมันเป็นเงา ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบถึงหยักเว้าแบบขนนก เกลี้ยง เส้นใบแยกกันหรือโค้งจรดกัน มีช่องว่างแหแต่ไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ กลุ่มอับสปอร์เกิดอยู่ที่ขอบใบหรือใกล้ขอบใบ เรียงต่อเนื่องกัน มีขอบใบโค้งพับเป็นเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์เทียม

Doryopteris ludens (Wall. ex Hook.) J. Smith, Hist. Fil.: 289. 1875; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 594.1954; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(2): 197. 1988.

¹ ศัพท์เทคนิคภาษาไทยที่ใช้บรรยายลักษณะพรรณไม้ยึดตามศัพท์พฤกษศาสตร์อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2541

เหง้ายาว เกาะเลื้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. มีเกล็ดปกคลุม เกล็ดรูปแถบปลายแหลม ยาว 1.5-2 มม. ตรงกลางสีดำ ขอบสีน้ำตาล ใบ ก้านใบสีดำ มันเป็นเงา ยาว 15-35 ซม. มีเกล็ดที่โคน ใบมีทิวัดฐาน แผ่นใบเป็นหมันมีขนาดเล็กกว่าใบที่สร้างสปอร์ ขนาด 10-12 x 7-9 ซม. แฉกคู่ข้างรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2.5-3 x 2-3 ซม. แฉกคู่ล่างสุดรูปสามเหลี่ยมปลายมน ขนาด 1-1.5 x 1.3-2 ซม. ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย เส้นกลางใบเด่นชัด เส้นใบแบบร่างแห ไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบสร้างสปอร์รูปสามเหลี่ยม ขนาด 15-22 x 13-20 ซม. หยักลึกสุดแบบขนนกปลายคี่ มีแฉก 3-4 คู่ คู่ล่างมีขนาดใหญ่ที่สุดและหยักว่าเป็นแฉกย่อยอีก 2 แฉก รูปแถบ ปลายเรียวแหลมหรือยาวคล้ายหาง ขอบเรียบ ขนาด 4-11 x 1.5-2 ซม. เส้นใบหลักเด่นชัด มีสีดำ กลุ่มอับสปอร์เรียงต่อเนื่องกันที่ขอบใบ เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์เทียมกว้าง 0.1-0.2 มม.

ชื่อกระดาษ.- ลูแบ่ด่าะปลี่ฮั้

ชื่อพื้นเมือง.- กระจอกกว่า (ชลบุรี) กูดฮู้กว่า (ภาคเหนือ) แพนตาโก (สงขลา นครศรีธรรมราช) เพ็นราชินี (กรุงเทพฯ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ ตาก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออก เชียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา สตูล ยะลา ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนดินในป่าไม่ผลัดใบ

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ใช้ร่วมกับ *Tectaria impressa* และ *Tectaria polymorpha* ต้มน้ำ ต้มรักษาอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลม ไม่ปกติ และบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายทองใบ ทองดีเลี้ยง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 56 (BCU); T. Boonkerd 22 (BCU)

ATHYRIACEAE

เฟิร์นขึ้นบนดิน เหง้ามักตั้งตรง สั้นและอ้วน พบบ้างที่เกาะเลื้อยและริ้ว เกิดบาง สีน้ำตาลอ่อนถึงน้ำตาลเข้ม รูปใบหอกหรือรูปไข่ ไม่เป็นแบบก้นปิด และไม่มีเซลล์ผนังหนา ก้านใบยาว มีร่องด้านบน มักมีเกล็ด ไม่มีข้อต่อกับเหง้า ใบเดี่ยว ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวหรือประกอบซ้อน แกนกลางใบมักเป็นร่อง แผ่นใบบางหรือหนาค้ำยแผ่นหนัง ผิวใบมักเกลี้ยง เส้นใบเป็นง่ามแยกกันจนถึงขอบใบ หรือโค้งจรดกันเป็นช่องร่างแหและไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ กลุ่มอับสปอร์รูปแถบ เรียงเดี่ยวหรือเป็นคู่ เรียงตามความยาวของเส้นใบ หรือกลุ่มอับสปอร์กลม ส่วนมากมีเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์ เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์แคบ บาง อาจพบมีขนาดเล็กและร่วงง่าย

DIPLAZIUM

SW., Schrad. J. Bot. 1800(2): 61. 1801; C.M.Kuo et al. in Fl. Taiwan 1: 461. 1975; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 449. 1988.

เหง้าเกาะเลื้อย หรือตั้งตรง เกล็ดสีน้ำตาลถึงสีดำ ขอบเกล็ดเรียบหรือหยักซี่ฟัน ก้านใบมีเกล็ดที่โคน ส่วนบนอาจมีเกล็ดห่างๆ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวหรือสองชั้น แผ่นใบย่อยอาจหยักเว้าแบบขนนกสามชั้น แกนกลางใบมีร่องลึก เกลี้ยงหรือมีเกล็ดเล็กน้อย แผ่นใบบางถึงเกือบหนาเป็นหนัง เส้นใบแบบขนนก หรือเชื่อมกันเป็นร่างแหและมีช่องร่างแหเกิดขึ้น กลุ่มอับสปอร์รูปแถบ เรียงตามความยาวเส้นใบ เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์รูปแถบ

Diplazium esculentum (Retz.) Sw., Schrad. J. Bot. 1801 (2): 312. 1803; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 466. 1988.

เหง้าตั้งตรง เกล็ดสีน้ำตาล รูปหอก ขนาด 4-6 x 0.8-1.4 มม. ขอบมีซี่ฟัน ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น แผ่นใบยาวถึง 70 ซม. ก้านใบยาว 20-30 ซม. ใบย่อยชั้นที่ 1 รูปใบหอกแกมรูปไข่ ขนาด 20-27 x 6-10 ซม. ใบย่อยชั้นที่ 2 รูปใบหอกแกมรูปไข่ ขนาด 5-9 x 1-2.5 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขอบหยักเป็นแฉกตื้น ปลายแฉกกลม โคนตัดตรง ก้านใบย่อยยาว 0-3 มม.

เส้นใบแบบขนนก เส้นใบย่อยสานกับเส้นใบที่อยู่ในแฉกติดกันเป็นร่างแห กลุ่มอับสปอร์รูปแถบ เรียงเฉียงกับเส้นกลางใบ (ภาพที่ 9g)

ชื่อกะหรง.- กะตุ้แว

ชื่อพื้นเมือง.- กูดกิน กูดคี (ภาคเหนือ) กูดน้ำ (ฉาน-แม่ฮ่องสอน) ไก้กวิลู ปู่แปลเต๊ะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ผักกูด (ทั่วไป) ผักกูดขาว (ชลบุรี) หัสดำ (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี; ภาคกลาง: นครนายก สระบุรี กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี สตูล นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อนของเอเชีย ภาคเหนือถึงภาคกลางของจีนและของญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.- ริมลำธาร ในป่าดิบแล้ง

การใช้ประโยชน์.- 1. ยอดอ่อนเป็นผักสด ลวกหรือต้มจิ้มน้ำพริก หรือเป็นผักใส่แกงเนื้อต่างๆ แต่ห้ามรับประทานในช่วง 15 วันหลังจาก พิธีไหว้พระจันทร์เพราะเป็นบาป

2. ใบผักกูดตำร่วมกับข้าวสุก ใช้พอกบริเวณกระดูกที่หัก จะช่วยต่อกระดูก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายคณิต จันทร์อุปถัมภ์

นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 103 (BCU); P. Ratchata 208 (BCU); M. Tagawa & K. Iwatsuki T-4396 (BKF); C. Phengkai 5 (BKF)

DRYOPTERIDACEAE

เฟิร์นขึ้นบนดิน พบน้อยที่เป็นเฟิร์นอิงอาศัย เหง้ามักสั้น ตั้งตรง พบน้อยที่เหง้ายาวและเกาะเลื้อย ที่ปลายเหง้ามีเกล็ดปกคลุม เกล็ดมีรูปร่าง ขนาด และสีที่หลากหลาย ไม่เป็นเซลล์ผนังหนา และไม่เป็นแบบก้นปิด ขอบเกล็ดอาจมีขน ก้านใบยาว มีร่องด้านบน โคนก้านใบไม่มีข้อต่อ

กับเหง้า มักมีเกล็ดที่ติดทน ใบเดี่ยว ใบประกอบแบบขนนกถึงใบประกอบซ้อน แผ่นใบเกลี้ยง มีขนที่มีหลายเซลล์และ/หรือมีเกล็ด ก้านใบย่อยไม่มีข้อต่อกับแกนกลางใบ แกนกลางใบและแกนกลางใบย่อยด้านบนมักเป็นร่อง เส้นใบแยก มักเป็นง่าม หรือโค้งจรดกันเป็นร่างแหและอาจมีหรือไม่มีเส้นใบย่อยอิสระภายในช่อง กลุ่มอับสปอร์รูปกลม เกิดที่ปลายหรือบนเส้นใบย่อยอิสระ อยู่ห่างจากขอบใบ เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์กลมติดแบบก้นปิด หรือรูปไต

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. มีซี่ฟัน 1 อัน ที่ส่วนเว้าระหว่างแฉกของใบย่อย.....1. *Pteridrys*
1. ไม่มีซี่ฟัน ที่ส่วนเว้าระหว่างแฉกของใบย่อย.....2. *Tectaria*

1. PTERIDRYS

(C. Chr.) C. Chr. & Ching, Bull. Fan Mem. Inst. Biol. 5. 125: 1935; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 529. 1955; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 388. 1988.

เหง้าสั้น ตั้งตรง มีเกล็ดแคบ สีน้ำตาลถึงดำ ขอบมักเรียบ ก้านใบมีเกล็ดถึงเกือบเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว รูปขอบขนาน มีใบย่อยปลายสุดชัดเจน ใบย่อยด้านข้างรูปรีแคบ ขอบใบย่อยแต่ละใบหยักเว้าแบบขนนกซ้อนขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ทำให้ใบโดยรวมมีลักษณะเหมือนหยักแบบขนนกสองชั้น แฉกหรือพูของใบย่อยที่หยักเว้ารูปขอบขนาน ส่วนเว้าระหว่างแฉกมีฟันรูปสามเหลี่ยม 1 อัน ในใบย่อยบางใบ พูหรือแฉกที่อยู่ล่างสุดอาจหยักเว้าลึกเข้าไปถึงเส้นกลางใบ ทำให้มีลักษณะคล้ายเป็นใบย่อยชั้นที่สองเกิดขึ้นมา ซึ่งมีขนาดไม่แตกต่างจากใบย่อยหรือพูอื่นๆ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ด้านบนมีสีเขียวเข้มกว่าด้านล่าง ผิวเกลี้ยง แกนกลางใบเป็นร่อง ด้านล่างมีขนที่มีหลายเซลล์ กลุ่มอับสปอร์กลม เกิดอยู่ด้านบนหรือที่ปลายเส้นใบย่อยสั้นๆ เรียงเป็นแถวเดี่ยวในแต่ละข้างของเส้นใบ

Pteridrys syrmatica (Willd.) C. Chr. & Ching, Bull. Fan Mem. Inst. Biol. 5: 131. Pl. 11, 17. 1934; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 530. 1955; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 388. 1988.

เหง้าสั้น ตั้งตรง เกล็ดรูปใบหอก ขนาด 4-8 x 0.5-1 มม. ปลายเกล็ดเรียวแหลมคล้ายเป็นหาง โคนกลม หรือรูปหัวใจ ใบรูปขอบขนานถึงรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 32-44 x 14-25 ซม. แกนกลางใบเกลี้ยง ใบย่อยด้านข้าง 7-9 คู่ ขนาด 10-13 x 2.5-3.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ใบย่อยหยักลึกเป็นแฉกแบบขนนก แฉกรูปขอบขนาน ขนาด 6-13 x 4-6 มม. ปลายมนถึงกลม เติงขอบจักฟันเลื่อย ส่วนเว้าระหว่างแฉกมีฟันรูปสามเหลี่ยม ขนาด 0.5 x 0.5 มม. เส้นกลางใบย่อยนูนทั้ง 2 ด้าน เกลี้ยง สีเหลือง เส้นใบแบบขนนก เส้นใบย่อยที่โคนบางครั้งออกมาจากเส้นกลางใบ เส้นใบย่อยแตกเป็นง่าม ก้านใบย่อยยาวถึง 8 มม. ก้านใบยาว 30-33 ซม. สีน้ำตาลอ่อนถึงแก่ มีเกล็ดที่โคนก้านใบและค่อยๆ เกลี้ยงไปทางส่วนปลาย กลุ่มอับสปอร์เกิดที่ปลายหรือใกล้ปลายของเส้นใบย่อย กลม เล็ก เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์รูปไต เกลี้ยง

ชื่อกะหรง.- ซิหียไฟ้แคะ

ชื่อพื้นเมือง.- กูดดำ ดิงหว้า (ภาคเหนือ) เนระพูสีเทศ (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล ยะลา

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนดิน ในที่ร่ม

การใช้ประโยชน์.- เหง้าปอกให้เกลี้ยง จุ่มน้ำ ผนกับหิน นำน้ำยาที่ได้กวาดคอดอก แก้ว

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปิยะ จันคณา

นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 28 (BCU); Y. Yuyen 11 (BCU)

2. TECTARIA

Cav., Ann. His. Nat. 1: 115. 1799; Holttum, Rev. Fl. Malaya. 2: 5. 1955; Devol and Kuo, Fl. Taiwan 1: 340. 1975; Tagawa & Iwats., Fl. Thail. 3(3): 364. 1988.

เหง้ามักหนา สั้น ตั้งตรงถึงเกาะเลื้อยสั้นๆ มีเกล็ดที่ปลายเหง้า ก้านใบสีเขียวชืดถึงสีน้ำตาลดำ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยคู่ล่างสุดอาจมีลักษณะเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น หรือมีใบย่อยชั้นที่สอง หรืออาจหักงอมากจนทำให้มีลักษณะเป็นแฉกเล็กที่โคนใบย่อย แกนใบมีขน เส้นใบแยกกันหรือโค้งจรดกัน โดยอาจมีหรือไม่มีเส้นใบย่อย กลุ่มอับสปอร์รูปกลมเกิดที่ปลายเส้นใบย่อยอิสระ หรือบนเส้นใบย่อยที่เชื่อมติดกัน เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์กลมหรือรูปไต

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กลุ่มอับสปอร์เกิดที่ปลายเส้นใบย่อยอิสระ ขอบใบย่อยหักแบบขนนกสองชั้น.....1. *Tectaria impressa*
1. กลุ่มอับสปอร์เกิดบนเส้นใบที่โค้งจรดกัน ขอบใบย่อยเรียบ.....2. *Tectaria polymorpha*

1. *Tectaria impressa* (Fée) Holttum, Kew Bull. 43: 483. 1988; Tagawa & Iwats., Fl. Thail. 3(4): 621. 1988.- *Tectaria variolosa* (Wall. ex Hook.) C. Chr., Contr. U.S. Nat. Herb. 26: 289. 1931; Holttum, Rev. Fl. Malaya. 2: 506. f.298. 1955; Devol and Kuo, Fl. Taiwan 1: 346. 1975; Tagawa & Iwats., Fl. Thail. 3(3): 368. 1988.

เหง้า สั้น เกาะเลื้อย หรือตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. เกล็ดรูปแถบ ขนาด 1.5-4 x 0.2-0.5 มม. มีขนตามขอบ ปลายเรียวแหลม โคนมน ตรงกลางเกล็ดสีน้ำตาล ขอบสีน้ำตาลแดง ใบประกอบแบบขนนก ชั้นเดียว รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ขนาด 17-21 x 15-21 ซม. ใบย่อย 1-3 คู่ เรียงตรงข้าม ใบย่อยคู่ล่างมีขนาดใหญ่ที่สุด คล้ายรูปสามเหลี่ยมไม่สมมาตร ขนาด 8-11 x 8-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหักแบบขนนกสองชั้น ที่โคนอาจหักเป็นแฉกเล็กจนเกิดเป็นใบย่อยชั้นที่สอง 1-2 ใบ ใบย่อยอันปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม ขอบหักแบบขนนกสองชั้น ใบบาง สีเขียว ผิวใบเกลี้ยง แกนใบและเส้นกลางใบย่อยมีขนสั้นๆ ใบที่สร้างสปอร์มีการหักงอของใบย่อยมากกว่าใบที่ไม่สร้างสปอร์ และแผ่นใบมีขนาดเล็กกว่า เส้นใบโค้งจรดกันเป็นร่างแห และมีเส้นใบ

ย่อยอิสระอยู่ภายในช่องว่างแห่ ก้านใบยาว 19-25 ซม. ใบใบที่สร้างสปอร์ก้านใบยาว 38-43 ซม. สีน้ำตาล เกือบทั้งโคนก้านใบมีเกล็ด กลุ่มสปอร์รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. บ่ม ลึกลงไปในแผ่นใบ เห็นเด่นชัดทางด้านล่าง เกิดที่ปลายเส้นใบย่อยภายในช่องว่างของเส้นใบ เยื่อคลุมกลุ่มสปอร์รูปไต บาง เกือบทั้งสีน้ำตาลและติดทน

ชื่อกะหรง.- กะตุแ้วชู้

ชื่อพื้นเมือง.- กูดกวาง กูดซาง กูดหก (ภาคเหนือ) กูดเกี้ยว (เพชรบูรณ์) กูดฮ่มคา (ลำปาง) ไชนป่า (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน ภูมิภาคอินโดจีน ไต้หวัน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนดิน ในที่ร่ม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ใช้ร่วมกับ *Doryopteris luden* และ *Tectaria polymorpha* ต้มน้ำ ต้มรักษาอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลม ไม่ปกติ และบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายทองใบ ทองดีเลี้ยง

นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 57,93 (BCU); Y. Yuyen 156 (BCU); O. Vannasri 40 (BCU); P. Ratchata 112 (BCU)

2. *Tectaria polymorpha* (Wall. ex Hook.) Copel., Phil. J. Sci. 2C: 413. 1907; Holttum, Rev. Fl. Malaya. 2: 518. 1955; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 378. 1988.

เหง้าสั้นทอดเลื้อย หรือเกือบตั้งตรง มีเกล็ดรูปสามเหลี่ยมแกมรูปแถบ ขนาด 4-7 x 0.5-1 มม. สีน้ำตาล แข็ง ขอบมีสีอ่อนกว่า ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ แกนใบยาวประมาณ 20 ซม. มีขนสั้น นุ่ม หนาแน่นด้านบน เกือบเกลี้ยงทางด้านล่าง ใบย่อยด้านข้างรูปใบหอกแกมขอบขนาน

ขนาด 17-25 x 5.5-7 ซม. ปลายเรียวแหลมคล้ายหาง โคนใบรูปปลีมี ขอบใบเกือบเรียบ ใบย่อยคู่สุดท้ายหยักเว้าเป็นแฉกขนาดใหญ่ที่โคน 1 แฉก ปลายแฉกแหลม ขนาด 12 x 4-4.5 ซม. ใบย่อยอันปลายมีขนาดใหญ่ที่สุด ขนาด 22.5 x 9 ซม. ใบบางคล้ายกระดาษ มีก้านใบย่อยยาว 2-10 มม. ก้านใบสีน้ำตาล ยาว 46 ซม. มีขนสั้นนุ่มที่ผิวด้านบน ด้านล่างเกือบเกลี้ยง มีเกล็ดที่โคนก้านใบ เส้นกลางใบและเส้นใบขนานชัดเจนทางด้านล่าง เส้นใบย่อยโค้งจรดกันเกิดเป็นช่องว่างหลัก มีช่องว่างเหยี่ยว 2 แถว ในช่องว่างเหยี่ยวมีเส้นใบย่อยอิสระ **กลุ่มอับสปอร์** ขนาดเล็ก เกิดบนเส้นใบย่อยที่โค้งจรดกัน หรืออาจพบเกิดบนเส้นใบย่อยอิสระบ้าง เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์ขนาดเล็ก ร่วงเร็ว

ชื่อกะหรั่ง.- กะตุแก้ว

ชื่อพื้นเมือง.- กูดแก้ว กูดแต้ม กูดไก่อ กูดหัวเหล็ก (ภาคเหนือ) กูดหก (ฉาน-ภาคเหนือ) เข็งเขียด (กะเหรี่ยง-ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ตาก พิชณุโลก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง ยะลา

การกระจายพันธุ์.- หิมาลายาตะวันออกเฉียงใต้และใต้หวัน ศรีลังกา มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนดิน ในที่ร่ม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ใ้รวมกับ *Doryopteris luden* และ *Tectaria impressa* ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการวิงเวียนวิงเวียนศรีษะ หน้ามืดตาลาย เนื่องจากเลือดลม ไม่ปกติ และบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายจวน จันทรอุปถัมภ์

นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O. Neamsuvan 91 (BCU); O. Vannasri 23 (BCU); Y. Yuyen 31 (BCU); P. Ratchata 131 (BCU)

LOMARIOPSIDACEAE

เฟิร์นขึ้นบนดิน หรืออิงอาศัย เหง้าเกาะเลื้อยหรือรอกเลื้อย เกล็ดสีน้ำตาล รูปใบหอกแกมรูปไข่ ติดแบบก้นปิด มีหรือไม่มีเซลล์ผนังหนา ก้านใบยาว ด้านบนของก้านใบมี 1-2 ร่อง ด้านล่างกลม เรียบ โคนก้านใบอาจมีหรือไม่มีข้อต่อกับเหง้า ใบมีทิวทัศน์ฐาน ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวหรือสองชั้น ใบย่อยมีหรือไม่มีข้อต่อกับแกนกลางใบ แกนใบอาจมีปีก โคนใบย่อยเป็นครีบท่อเนื่องกับสันหรือปีกของแกนใบ เส้นใบแยกเป็นอิสระ เส้นเดี่ยวหรือกลายเป็นง่าม หรือโค้งจรดกันและสร้างเป็นช่องว่างแห มีหรือไม่มีเส้นใบย่อยอิสระภายในช่อง ใบสร้างสปอร์มักมีก้านใบยาวกว่าและแผ่นใบแคบกว่าใบที่ไม่สร้างสปอร์ กลุ่มอับสปอร์เป็นพืด ไม่มีเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์

BOLBITIS

Schott, Gen. Fil.: ad. t. 14. 1834; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 461. 1954; Devol and Kuo, Fl. Taiwan 1: 347. 1975; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 310. 1988.

เหง้าเกาะเลื้อย ด้านบนมีใบเรียงเป็น 2-6 แถว ด้านล่างมีรากจำนวนมาก เกล็ดเกลี้ยง มักไม่มีลักษณะของเซลล์ผนังหนา แผ่นใบมีทิวทัศน์ฐาน ก้านใบไม่มีข้อต่อกับเหง้า ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบถึงหยักเว้าแบบขนนกสองชั้น หรือใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวหรือสองชั้น มักพบการสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศโดยการสร้างต้นใหม่ที่ปลายใบ กลุ่มอับสปอร์เป็นพืดด้านหลังใบ พบน้อยที่มีเฉพาะขอบใบ

Bolbitis heteroclita (Presl) Ching ex C. Chr., Ind. Fil. Suppl. III.: 48. 1934; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 462. 1954; Devol and Kuo, Fl. Taiwan 1: 348. 1975; Tagawa & K. Iwats., Fl. Thail. 3(3): 320. 1988.

เหง้ายาว เกาะเลื้อย เกล็ดรูปแถบ สีดำ ขนาด 2 x 0.5 มม. ใบไม่สร้างสปอร์ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อยคู่ข้าง 1-2 คู่ รูปรีถึงขอบขนาน ขนาด 7.5-12.5 x 2.5-4.5 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนมน ขอบใบเรียบ มีก้านใบย่อยยาว 2-5 มม. ใบย่อยอันปลายรูปขอบขนาน ขนาด 14-23 x 5-6 ซม. ปลายใบสอบเรียวเป็นหางยาว รูปแถบ ขนาด 21 x 1 ซม. มีการสร้างต้นใหม่ที่ปลายใบ เส้นใบเห็นชัดทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยโค้งจรดกัน ไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ

แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ผิวใบเกลี้ยง สีเขียวเข้ม เมื่อแห้งมีสีออกดำ ก้านใบยาว 14-23 ซม. สี
 ฟาง ใบสร้างสปอร์ ไม่พบ (ภาพที่ 14b)

ชื่อกะหรง.- ประจื่อ

ชื่อพื้นเมือง.- กูดเป้าหลวง กูดหางค่าง กูดหางนกกระลิง (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา; ภาคกลาง: นครนายก; ภาค
 ตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์;
 ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า จีน ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย นิวกินี

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ที่ร่ม บนดิน

การใช้ประโยชน์.- ชาวกะหรงเชื่อว่าถ้าปลูกเอาไว้ที่บ้าน จะทำให้สมาชิกในบ้านมีคนรักคน
 เมตตา ถ้ามีหางที่งอกเป็นกอใหม่ได้ 7 กอ จะทำให้สมาชิกในบ้านมีความสุขดี

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮื่อ จันทรอุปถัมภ์

นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 58 (BCU); T. Boonkerd & R. Polwatn 66 (BCU); Y.
 Yuyen 69 (BCU); P. Ratchata 144 (BCU)

POLYPODIACEAE

เฟิร์นอิงอาศัย ขึ้นบนดิน หรือบนหิน เหง้ามักเกาะเลื้อย เกล็ดติดกับเหง้าที่โคน หรือติด
 แบบก้นปิด อาจพบเป็นเซลล์ผนังหนา ขอบเรียบหรือเป็นขนครุย ก้านใบมักยาว ด้านบนกลมหรือมี
 ร่อง เกลี้ยงหรือมีเกล็ด โคนก้านใบมักมีข้อต่อกับช่วงต่อโคนก้านใบ (phyllopoeds) ใบมักมีทวิ
 สัณฐาน ใบเป็นใบเดี่ยว ขอบเรียบหรือหยักแบบขนนก หรือใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว พบ
 น้อยที่เป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น หรือแบบตีนเป็ด อาจพบปกคลุมด้วยเกล็ดหรือขนที่ติด

ทน เส้นใบเป็นง่าม แยกจากกัน หรือโค้งจรดกันเป็นร่างแห ภายในมีหรือไม่มีเส้นใบย่อยอิสระ โคน ก้านใบย่อยอาจพบมีข้อต่อกับแกนใบ ใบสร้างสปอร์มักมีขนาดเล็กกว่าใบที่ไม่สร้างสปอร์ กลุ่มอับสปอร์รูปกลมและมักฝังอยู่ในผิวใบทำให้ผิวใบอีกด้านหนึ่งนูนขึ้น หรือกลุ่มอับสปอร์รูปไข่ รูปแถบ หรือเป็นพืด ไม่มีเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์ แอนนูลัสเรียงตามยาวของอับสปอร์

MICROSORUM

Link, Hort. Berol. 2: 110. 1833; Bosman, A monograph of the fern genus *Microsum* (Polypodiaceae) : 69. 1991.- *Microsorium* Link, Hort. Berol. 2: 110. 1833; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 170. 1955; Devol and Kuo, Fl. Taiwan 1: 192. 1975; Tagawa & K. Iwats. in Fl. Thail. 3(4): 523. 1989.

พืชอิงอาศัย หรือขึ้นบนหิน เหง้าเกาะเลื้อย เกล็ดแบบก้นปิด บาง สีน้ำตาลหรือน้ำตาลเข้มเกือบดำ เซลล์มีลักษณะผนังหนาชัดเจน (clathrate) ก้านใบมีข้อต่อกับเหง้าหรือช่วงต่อโคนก้านใบ ใบเดี่ยวขอบใบเรียบ หรือหยักเว้าเป็นขนนก จนถึงใบประกอบแบบขนนก ใบเอกสันฐาน ผิวใบไม่มีขนรูปดาว เส้นใบโค้งจรดกันเป็นช่องร่างแห กลุ่มอับสปอร์กลมหรือรูปรี เกิดกระจายทั่วไปหรือเรียงเป็นแถวขนานกับเส้นกลางใบ ไม่มีเยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์

Microsorium nigrescens (Blume) Copel., Occ. Pap. Bishop Mus. 14: 74. 1938; Bosman, A monograph of the fern genus *Microsum* (Polypodiaceae) : 132. 1991.- *Microsorium nigrescens* (Blume) Copel., Occ. Pap. Bishop Mus. 14: 74. 1938; Tagawa & K. Iwats. in Fl. Thail. 3(4): 532. 1989. - *Phymatodes nigrescens* (Bl.) J. Sm., Ferns Brit. For. 94. 1866; Holttum, Rev. Fl. Malaya 2: 193. f. 95. 1955.

เหง้าเกาะเลื้อย เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. เกล็ดกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. สีน้ำตาล ใบ ก้านใบยาว 11-14 ซม. สีเหลือง-เขียว แผ่นใบหยักลึกแบบขนนกเกือบถึงแกนกลางใบ รูปสามเหลี่ยม ขนาด 21-23 x 21-24 ซม. แฉกใบด้านข้าง มี 1-2 คู่ ใต้อันมีขนาดใหญ่ที่สุด รูปขอบขนาน ตั้งขึ้น ขนาด 11-17 x 1.7-2.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ขอบใบเกือบเรียบ แฉกใบอันบนปลายมนถึงกลม เส้นกลางใบและเส้นใบแขนงนูนทั้งสองด้าน เส้นใบชัดเจน มีช่องร่างแห แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ เกลี้ยง กลุ่มอับสปอร์กลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3

มม. ฝักเล็กประมาณ 1 มม. เห็นชัดบนแผ่นใบด้านบน เรียงแถวเดี่ยวสองข้างเส้นใบแขนง (ภาพที่ 7g)

ชื่อกะหรั่ง.- เนาะดำเบาะ

ชื่อพื้นเมือง.- กาโลระวา (นราธิวาส)

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ภาคใต้: ชุมพร พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนหิน ในลำธาร ในป่าไม่ผลัดใบ

การใช้ประโยชน์.- เหง้าสดปอกให้เกลี้ยง ร่วมกับรากกระถิน (*Leucaena leucocephala*) ผนกับ หิน ผสมกับน้ำมะนาว ใช้ทา ปอก รักษาแผลที่ถูกตะขาบหรืองูกัด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

นางรีใจ ใจกล้า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 69 (BCU); T. Boonkerd 637 (BCU); C. Apasutaya 163 B. (BCU)

คำบรรยายลักษณะพืชใบเลี้ยงคู่

ACANTHACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี หรือไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ต้น อาจพบเป็นไม้เถาเนื้อแข็ง มีหรือไม่มีหนาม เป็นพืชทนแล้ง พืชน้ำ หรือพืชที่ขึ้นปานกลาง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ช่อดอกส่วนใหญ่เป็นช่อกระจุกซ้อน อาจเป็นช่อกระจุกด้านเดียว ช่อกระจุก หรือ

ดอกเดี่ยว ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง มีใบประดับและใบประดับย่อย กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉกกลีบเลี้ยง 4-5 แฉก หรืออาจไม่มีแฉกหรือมีลักษณะเป็นริ้วเล็ก (Thunbergia) เรียงบิดเวียนหรือเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ มักเชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด เกสรเพศผู้ติดเหนือกลีบดอก มักมี 4 อัน แบ่งเป็น 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน และอาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน 1 อัน หรือมีเกสรเพศผู้ 2 อัน เกสรเพศผู้เป็นหมัน 2 อัน อับเรณูแตกตามยาว มีรูปร่างหลายแบบ อาจมี 2 ช่อง แต่ละช่องแยกกัน มีหรือไม่มีเดือย หรือมี 1 ช่อง มีต่อมน้ำต้อย และจานฐานดอกรูปวงแหวน เกสรเพศเมียประกอบ 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวูล 2 -จำนวนมากต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน เรียว ยอดเกสรเพศเมีย 1-2 อัน มีรูปร่างหลายแบบ ผลมักเป็นผลแห้งแตกกลางพู

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ไม้ล้มลุกตั้งตรง ไม้กิ่งพุ่ม หรือไม้พุ่มขนาดเล็ก แฉกกลีบเลี้ยง 4-5 แฉก ลึก
 2. กลีบเลี้ยง 4 แฉก กลีบดอกขนาดใหญ่.....1. Barleria
 2. กลีบเลี้ยง 5 แฉก กลีบดอกขนาดเล็ก
 3. กลีบดอก 5 แฉก ขนาดเกือบเท่ากัน แฉกออก ช่องอับเรณูอยู่ในระดับเดียวกัน.....3. Pseuderanthemum
 3. กลีบดอกรูปปากเปิด ช่องอับเรณูอยู่ต่างระดับกัน.....2. Justicia
1. ไม้เลื้อย กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นวงแหวน ขอบเรียบ เป็นแฉกสั้นๆ หรือแยกเป็นริ้วเล็กๆ 10-18 ริ้ว..... 4. Thunbergia

1. BARLERIA

L., Sp. Pl. 2: 636. 1753; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 482. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 587. 1923; Benoist, in Fl. Gen I.-C. 4: 684. 1935; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 571. 1965.

ไม้ล้มลุกตั้งตรง หรือไม้กิ่งพุ่ม ใบเรียงตรงข้าม มีหรือไม่มีหนามที่ซอกใบ ดอกเดี่ยว หรือออกเป็นกลุ่มที่ซอกใบ หรือดอกช่อแบบช่อเชิงลด ช่อกระจุก หรือช่อวงแฉกเดี่ยว ก้านดอกย่อยสั้นหรือไม่มีก้านดอก มีใบประดับย่อยที่โคนวงกลีบเลี้ยง กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็น 4 แฉกลึก แฉกด้านในแคบกว่าแฉกด้านนอก กลีบดอกเชื่อมติดกันคล้ายรูปประฆังแกมรูปกรวย หลอดกลีบดอกยาวและค่อยๆผายกว้างออกที่ด้านบน ปลายแยกเป็นแฉกกลีบดอก 5 แฉก

เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม แฉกกลีบดอกรูปปากเปิด ด้านบน 4 กลีบ ด้านล่าง 1 กลีบ กลีบ ด้านล่างสั้นและเชื่อมติดน้อยกว่ากับกลีบอื่นๆ เกสรเพศผู้ (2-) 4 อัน ติดเหนือหลอดกลีบดอก แบ่งเป็น 2 คู่ คู่ล่างไม่เป็นหมัน ยาวโผล่พ้นหลอดกลีบดอก คู่บน 2 อัน สั้นมาก อาจเป็นหรือไม่เป็นหมัน อยู่ในหลอดกลีบดอก และอาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน 1 อัน ขนาดเล็ก จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวูล 1-2 อันต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียสั้น แยกเป็น 2 แฉก ผลแห้งแตก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ แบน เมล็ด 2-4 อัน

Barleria strigosa Willd., Sp. Pl. ed. 4, 3: 379. 1800; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 489. 1885; Benoist, in Fl. Gen I.-C. 4: 688. 1935; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 573. 1965.

ไม้ล้มลุก กิ่งอ่อนมีขนแข็ง ห่าง ๆ ใบ แผ่นใบรูปรี รูปไข่หรือรูปคล้ายข้าวหลามตัด ขนาด 5.2-16 x 2.5-6.4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกือบ เกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นๆ ตามเส้นใบ เส้นใบแบบขนนก 5-6 คู่ ก้านใบยาว 7-12 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดที่ปลายยอดและที่ซอกใบ ใบประดับย่อย 2 อัน รูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 1-3 x 10-19 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว มี 4 อัน แยกกัน แบ่งเป็น 2 คู่ คู่บนออกขนาดใหญ่กว่าคู่ ใน กลีบเลี้ยงคู่บนออกขนาดเล็กกว่ากัน อันใหญ่รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2.5-3.2 x 1.5-2.0 ซม. ตามเส้นใบมีขนสั้นไม่หนาแน่น อันเล็กรูปไข่ปลายหยักซี่ฟัน 2 แฉก ขนาด 2.0-2.6 x 1.4-1.9 ซม. คู่ในรูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว ขนาด 8-11 x 1.3-2 มม. มีขนทั้งสองด้าน แต่ขนที่ผิวด้านนอกที่ปลายขนมีต่อมสีเหลือง-น้ำตาล กลีบดอกหลอดกลีบดอกสีขาว มี 2 ส่วน ล้วนล่างเรียว ป่องที่โคนเล็กน้อย ยาว 3 ซม. ส่วนบนพองออกเป็นรูปประซัง ยาว 8 มม. แฉกกลีบดอกสีม่วงเข้ม แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดล่าง 1 กลีบ รูปไข่กลับเกือบกลม ขนาด 2.1 x 2.0 ซม. ชุดบน 4 กลีบ รูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากัน 2 กลีบที่อยู่ตรงกลาง ขนาด 2.1 x 1.4-1.5 ซม. 2 กลีบด้านข้างซ้ายและขวา ขนาด 2.0-2.1 x 1.8 ซม. กลีบดอกด้านนอกมีขนหนาแน่นปานกลาง ที่ปลายขนมีต่อมกลม เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน อันยาว 2 อัน ยาว 1.6 ซม. อันสั้น 2 อัน ยาว 2.5 มม. และเกสรเพศผู้เป็นหมัน 1 อัน บริเวณหลอดกลีบดอกที่ก้านชูอับเรณูติดอยู่มีขนสีขาว ปลายแหลม หนาแน่น อับเรณู ขนาด 3 x 1.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นเส้นยาวประมาณ 5 มม. มีขน จานฐานดอกยาว 1 มม. รังไข่ ยาว 8 มม. เกลี้ยง ผล ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- พ้อแป้วมี

ชื่อพื้นเมือง.- สังกกรณี (ภาคกลาง) หญ้าหงอนไก่ หญ้าหงอนนาค (ภาคเหนือ) ชีไพนกุ่ม (ปราจีนบุรี) กำแพงไฟ (เลย) จุกโรหิณี (ชลบุรี) เฟิงดี (กะเหรี่ยง/กาญจนบุรี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: สกลนคร; ภาคตะวันออก: เลย อุบลราชธานี นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี สระแก้ว; ภาคกลาง : สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ ชุมพร

การกระจายพันธุ์.- ลิกซิม อัลสัม อินเดียน กัมพูชา อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ริมทางเดินธรรมชาติในป่าไม่ผลัดใบที่มีร่มเงา

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง ท้องอืดเฟ้อ

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะสือ จันทร์อุปถัมภ์
นางแจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 61 (BCU); G. Murata et al. T-17138 (BKF); Beusekom et al. 3842 (BKF); H. Koyama et al. T-32472 (BKF)

2. JUSTICIA

L., Sp. Pl. 1: 15. 1753; Kurz, For.Fl.Br.Burma. 2: 247. 1877; C.B.Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 524. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 593. 1923; Benoist in Fl. Gen. I.-C. 4: 728. 1935; Maheshw., Fl. Delhi. 270. 1963; M.R.Hend., Malayan Wild Flowers (Dicot.) 376. 1974.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียว หรือหลายปี หรือไม้กึ่งพุ่ม ชอบใบเรียบ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด หรือช่อแยกแขนง หรือดอกเดี่ยว ไม่มีก้านดอกย่อย หรือมีแต่สั้นมาก ใบประดับอาจใหญ่หรือเล็ก รูปสามเหลี่ยม รูปใบหอก รูปช้อน รูปไข่ หรือกลม สีเขียว หรือมีสีส้ม บางครั้งขอบใบมีลักษณะแห้ง ใบประดับย่อยขนาดเล็ก หรือไม่มี กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายหยักเป็นแฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉกลีบ กลีบดอกขนาดเล็ก ยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด กลีบปากบน

มักหยักเป็น 2 แฉกเล็กน้อย อาจพบที่ปลายเรียว หรือตัดตรง กลีบปากล่าง มี 3 แฉก มีสัน เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูอับเรณูมักขยายขนาดที่โคน อับเรณู 2 พู พูด้านล่างมักมีเดือยสั้นๆ ผลแห้งแตก มี 4 เมล็ด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบประดับรูปไข่ ขนาดใหญ่ กลีบดอกสีชมพูถึงสีม่วง.....1. *Justicia cochinchinensis*
1. ใบประดับรูปแถบ ขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาว
 2. แผ่นใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ความกว้างแผ่นใบไม่เกิน 3 ซม. ก้านใบสั้น ยาวประมาณ 1.5 ซม. อับเรณูพูล่างมีเดือย.....2. *Justicia gendarussa*
 2. แผ่นใบรูปรี ความกว้างแผ่นใบมากกว่า 4 ซม. ก้านใบยาว ยาว 4- 6 ซม. อับเรณูพูล่างไม่มีเดือย..... 3. *Justicia* sp.

1. *Justicia cochinchinensis* Benoist in Not. Syst. 1935; in Fl. Gen. I.-C. 4: 716. 1935.

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 30 ซม. ใบรูปไข่ ขนาด 10-14.5 x 5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงมนกว้าง ขอบใบเรียบ เส้นใบแบบขนนก 7-8 คู่ ก้านใบยาว 2.5-8 ซม. ผิวใบเกลี้ยง มีขนสั้นห่างๆ บนเส้นใบด้านล่าง ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ทรงกระบอกสีเหลือง ขนาด 2-5 x 1.2 ซม. ก้านช่อดอกยาวประมาณ 5 มม. ใบประดับเรียง 4 แถว รูปไข่ ขนาด 15 x 7 มม. สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ขอบสีเขียวเข้มถึงม่วง เส้นกลางใบ 1 เส้น สีเขียว มีขนที่ขอบ ใบประดับย่อย 2 อัน รูปรีถึงรูปใบหอก ขนาด 9 x 3 มม. มีขนที่ขอบ เส้นกลางใบ 1 เส้น สีเขียว ร่องรับ 1 ดอกย่อย กลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงสั้น แฉกกลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 4.5 x 1 มม. เกลี้ยง กลีบดอกสีชมพูถึงสีม่วงอ่อน หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 1 ซม. กลีบปากบนรูปไข่ปลายแหลม ขนาด 5.5-6 x 4 มม. กลีบปากล่าง รูปไข่กลับ ยาว 6 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แฉกรูปครึ่งวงกลม แฉกกลางขนาดใหญ่กว่า ขนาด 2 x 3 มม. แฉกข้างสองแฉก ขนาด 2 x 2 มม. เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 6 มม. อับเรณู สีขาว ยาวประมาณ 1 มม. มี 2 พูแยกกัน พูบนปลายทู่ พูล่างปลายมีเดือย เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1.2 ซม. จานฐานดอกสูง 0.5 มม. รังไข่ ทรงรูปไข่ ยาวประมาณ 1 มม. เกลี้ยง ผล รูปคล้ายกระบอง

ชื่อกะหรั่ง.- เน้ะไตแม่

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อินโดจีน

นิเวศวิทยา.- ริมทางเดินที่ร่ม ออกดอกเดือน ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้อาการท้องร่วงไม่รุนแรง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายทองใบ ทองดีเลี้ยง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 75 (BCU); P. srivarnakoses 1802 (BKF); C.F.van Bensekom et al. 2093 (BKF); B. Na Songkhla 593 (BCU)

2. *Justicia gendarussa* Burm.f., Fl. Ind. 10, 1768; Kurz, For.Fl.Br.Burma. 2: 247. 1877; C.B.Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 532. 1885; Maheshw., Fl. Delhi. 270. 1963; M.R.Hend., Malayan Wild Flowers (Dicot.) 377. 1974.- *Gendarussa vulgaris* Nees, Pl. Asiat. Rar. 3: 104. 1832; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 590. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 593. 1923.

ไม้พุ่ม ตั้งตรง แตกกอเป็นพุ่ม สูงถึง 120 ซม. ลำต้นสีม่วง ใบรูปใบหอกขนาด 9.6-13 x 1.6-3 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเป็นรูปลิ้ม ขอบใบเรียบถึงหยักมนเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยง เส้นกลางใบสีม่วง เส้นใบไม่ชัดเจน จำนวน 7 คู่ ก้านใบยาว 4-14 มม. ช่อดอกแบบช่อเชิงลด เกิดที่ปลายยอด ช่อดอกยาว 3-4 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 1-1.7 ซม. ใบประดับรูปแถบ ยาว 3.5 มม. ขอบใบมีขน สีขาว ใส มีเส้นกลางใบสีม่วง กลีบเลี้ยงสีเขียว เชื่อมกันเป็นรูปถ้วย หลอดกลีบเลี้ยงยาว 8-9 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบ ขนาด 4 x 0.5 มม. กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอกยาว 8-9 มม. กลีบปากบนรูปไข่ปลายแหลมอาจหยักเป็น 2 แฉกสั้น กลีบปากล่าง มี 3 แฉก กลม กลางกลีบมีรอยย่น และจุดสีม่วง เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 4 มม. อับเรณูมี 2 พู แยกกัน พูบนปลายท่อล่างปลายมีเดือย เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย มี 2 แฉกกลม รังไข่ รูปขอบขนาน มีจานฐานดอกเป็นวง สูง 0.9 มม. (ภาพที่ 14b)

ชื่อกะหว่าง.- ตะละส่วย

ชื่อพื้นเมือง.- กรอกระได๊ะ (กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) กระดุกไ่ดำ เกียงผา เจียงพราม่าน บัวลาดำ (ภาคเหนือ) กระดุกดำ กะลาดำ (จันทบุรี) เชียงพรามอญ (เจียงพรามบ้าน) เจียงพรามอญ ผิมอญ สัมมะงาจีน **สันพรามอญ** (ภาคกลาง) เจียงพรา (สุราษฎร์ธานี) ปองดำ แสนทะแมน (ตราด) Ganda rusa (อังกฤษ)

ประเทศไทย.- พืชปลูก พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- พม่า อินเดีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ต้มอาบ แก้ไอสูกไอใส

(นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์ / นางพลับพลึง วจิระ)

2. ดอก ประดับที่ห้องบูชาในพิธีไหว้พระจันทร์ เนื่องจาก "ตะละส่วย" หมายถึง ดอกบุญ ชาวกะหว่างเชื่อว่าถ้าบูชาด้วยดอกชนิดนี้ก็จะได้บุญ

(นายโจนุ แก้วอัญมณี / นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 102 (BCU) ; D.J.Collons 1843 (BK) ; J.F.Maxwell 71-112 (BK) ; Eryl Smith 357 (BK)

3. *Justicia* sp.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 80 ซม. ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 7.5–17 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง มีขนทั้งสองด้าน เส้นใบแบบขนนก 5-7 คู่ ก้านใบยาว 2.5-5 ซม. **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด เกิดที่ปลายยอด ช่อดอกย่อยมี 3 ดอกย่อยรองรับด้วยใบประดับ 2 อัน ดอกย่อยรองรับด้วยใบประดับย่อย 2 อัน ก้านดอกย่อย ยาว 2 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.5 มม. ปลายแยกเป็นแฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 5 x 0.5-0.6 มม. ด้านนอกมีขนสั้น กระจายห่างๆ **กลีบดอกสีขาว** เชื่อมติดกันเป็นหลอด หลอดกลีบดอกยาว 5 มม. กลีบปากบน

รูปไข่ปลายมน ขนาด 4.2 x 3 มม. กลีบปากล่าง ขนาด 4 x 2 มม. ปลายเป็นหยัก 3 รอย มีรอยยับ
 ย่น เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู ยาว 7 มม. อับเรณู มี 2 พู แยกกัน ปลายมนทั้งคู่ ก้านชูอับเรณูติด
 ที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 8.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย มี 2 แฉก
 ปลายเป็นติ่ง รังไข่ มีจวนฐานดอกสีเหลือง

ชื่อกะหรง.- เนาะชะมิโยแม่

นิเวศวิทยา.- ป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนสิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม สำหรับสตรี จะทำให้เลือดดีมีประจำเดือนตามปกติ

ผู้ให้ข้อมูล.- นางแจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

นางสุวรรณณี จันทน์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 59 (BCU)

3. PSEUDERANTHEMUM

Radlk., Sitzungsber. Math.-Phys. Cl. Konigl. Bayer. Akad. Wiss. Munchen 13: 282. 1883;
 Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 588. 1923; Benoist in Fl. Gen. I.- C. 4: 716. 1935; Backer & Bakh.f.,
 Fl. Java 2: 577. 1965.

ไม้พุ่มขนาดเล็กถึงกลาง เกลี้ยงถึงมีขนสั้นนุ่ม ใบมีชีสโทลิส ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง ช่อ
 กระจะ ช่อเชิงลด หรือช่อกระจุก ออกที่ปลายยอดหรือชอกใบ ใบประดับและใบประดับย่อยมีขนาด
 เล็ก กลีบเลี้ยง 5 กลีบเชื่อมติดกันเล็กน้อย ปลายแยกเป็นแฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉกเล็ก กลีบดอก 5
 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด แคบ ผอมบาง ปลายแยกเป็น 5 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม โดย
 กลีบที่อยู่ล่างสุดหนึ่งกลีบอยู่ด้านนอกสุด เมื่อบานกลีบดอกด้านบน 2 กลีบเชื่อมติดกันเกือบตลอด
 ความยาว และมีขนาดเล็กกว่ากลีบที่เหลือ เกสรเพศผู้ติดใกล้ปากหลอดกลีบดอก เกสรเพศผู้
 สมบูรณ์ 2 อัน อับเรณูมี 2 ช่อ เกสรเพศผู้เป็นหมัน 2 อัน รูปเส้นด้ายสั้น มีจวนฐานดอก รังไข่ มี 2
 คาร์เพล จำนวนช่อในรังไข่ 2 ช่อ ออวูลมี 2 อันต่อช่อ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแห้ง
 แตก รูปกระบอก มี 2 หรือ 4 มล็ด ติดที่ตะขอโค้งบนแกนกลางผล เมล็ดรูปไข่หรือเกือบกลม

Pseuderanthemum latifolium (Vahl) B. Hansen comb. nov. in Nordic J. Bot. 9(2): 213. 1989.- *P. palatiferum* (Wall.) Radlk., Sitzungsber. Math.-Phys. Cl. Konigl. Bayer. Akad. Wiss. Munchen 13: 286. 1884; Benoist in Fl. Gen. I.- C. 4: 721. 1935.- *Eranthemum palatiferum* Nees in Wall. Pl. As. Rar. 3: 108. 1832; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 498. 1885.

ไม้พุ่มเตี้ย สูงประมาณ 15-30 ซม. ลำต้นไม่แตกกิ่งก้าน ใบรูปรี หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ขนาด 4.5-7 x 2-3 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นที่เส้นกลางใบ เส้นใบแบบขนนก 5-6 คู่ ก้านใบยาวประมาณ 5 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดที่ปลายยอด มีขนสั้นเกือบหนาแน่น ดอกเรียงเป็นแถวเดียวบนก้านช่อดอก ใบประดับ 2 อัน รูปไข่แคบ ติดตรงข้าม โคนเชื่อมติดกัน ขนาด 2 x 1 มม. ด้านนอกมีขนสั้น สีขาว ห่างๆ ใบประดับย่อย 2 อัน รูปไข่แคบ โคนเชื่อมติดกัน ขนาด 2 x 0.5 มม. ก้านดอกย่อยสั้นถึงไม่มี กลีบเลี้ยงสีเขียว แฉกกลีบเลี้ยง รูปแถบ ปลายแหลม ขนาด 6 x 1 มม. ด้านนอกมีขนสีขาว สั้น กระจายห่างๆ กลีบดอก หลอดกลีบดอกสีขาว ยาว 3-3.5 ซม. แฉกกลีบดอกขนาดไม่เท่ากัน กลีบบน 2 กลีบ รูปรีถึงรูปขอบขนาน ขนาด 13 x 5 มม. พับเข้าหาแกนช่อดอก โคนเชื่อมกันยาว 4 มม. กลีบล่าง 3 กลีบ หนีออกจากแกนช่อดอก กลีบกลางขนาดใหญ่ที่สุด รูปรีปลายมนกว้าง ขนาด 13 x 9 มม. ตรงกลางมีจุดสีแดง กลีบด้านข้างรูปขอบขนาน ขนาด 13 x 6 มม. เกสรเพศผู้สมบูรณ์ ก้านชูอับเรณูยาว 2 มม. อับเรณู ยาว 2 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2.5 มม. ที่โคนมีขนสั้นสีชมพูห่างๆ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก รังไข่รูปไข่ สีเขียว ยาว 2 มม. ผล รูปกระบอก มีขนสั้นปกคลุม (ภาพที่ 13f)

ชื่อกะหรั่ง.- เนาะไตแม่

ชื่อพื้นเมือง.- เหมียดนก

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง น่าน พะเยา พิษณุโลกแพร่ สุโขทัย; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: จันทบุรี ชลบุรี ระยอง; ภาคกลาง: นครนายก ลพบุรี สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี อุทัยธานี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี สงขลา พังงา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ลาว เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ในป่าไผ่ ที่ร่ม ออกดอกเดือนธันวาคม-มกราคม

การใช้ประโยชน์.- ผลอ่อนซึ่งมีรอยแตกเป็น 2 ซีก เด็กๆ สมัยก่อน จะนำมาบีบให้ฝาดและใช้หนึบเปลือกตาเล่นเป็นเหมือนขนตาปลอม

ผู้ให้ข้อมูล.- นางข้าวขวาง จันทรอุปถัมภ์
นางกิมื้อ เข็มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 60 (BCU); R. Geesink & J. F. Maxwell 8370 (BKF); T. Smitinand 8509 (BKF); C.F. van Beusekom et al. 3828 (BKF)

4. THUNBERGIA

Retz., Phys. Handl. 1: 163. 1776; C.B.Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 390. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 555. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 551. 1965.

ไม้เลื้อย พบบ้างที่เป็นไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก ขอบใบมักไม่เรียบ หยักเว้าเป็นพูแบบต่างๆกัน ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือเป็นดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกลุ่ม 2-3 ดอกตามซอกใบ ใบประดับ 2 ใบ ขนาดใหญ่ หุ้มหลอดกลีบดอก ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงลดรูป ขนาดเล็ก เชื่อมติดกันเป็นวงแหวน ขอบเรียบ หรือเป็นแฉกตื้นๆ หรือแยกเป็นริ้วเล็กๆ 10-18 ริ้ว กลีบดอกเชื่อมกันเป็นรูประฆังหรือรูปกรวย ส่วนโคนหลอดกลีบดอกคอดเป็นท่อนสั้นๆ แล้วค่อยๆ ผายกว้างออกทางส่วนปลาย ปลายแยกเป็นแฉกกลีบดอก 5 แฉก เรียงบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4 อัน แบบสั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ติดเหนือหลอดกลีบดอกบริเวณโคนหลอด อับเรณู 2 ช่อง แตกตามยาว โคนอับเรณูมักมีเดือย จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง มี 2 ออวูลต่อช่อง ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก แฉกที่อยู่หลังมักมีวงขึ้น ผลแบบผลแห้งแตก รูปกลม ปลายเป็นจงอยยาว แตกตามยาวตั้งแต่ปลายจงอยลงมา เมล็ดรูปกลม 1-4 เมล็ด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ดอกสีขาว ใบประดับสีเขียวล้วน กลีบเลี้ยงเป็นริ้วเล็กๆ ดอกออกที่ซอกใบ 1-3 ดอก.....
.....1. *Thunbergia fragrans*
1. ดอกสีม่วง ใบประดับสีม่วง หรือสีเขียวประจุดสีม่วงอมแดงทั่วทั้งใบ กลีบเลี้ยงรูปวงแหวน หรือรูปทรงกระบอก ดอกช่อแบบช่อกระจະ หรือออกที่ซอกใบ 1-3 ดอก.....
.....2. *Thunbergia laurifolia*

1. *Thunbergia fragrans* Roxb., Pl. Coromandel 1: 47. 1795; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 390. 1885; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 557. 1923; Backer & Back.f., Fl. Java 2: 552. 1965.

ไม้เถาเลื้อย ขนาดเล็ก ใบรูปไข่ รูปรีแกมรูปไข่ หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 2.0-4.5 x 1.0-2.7 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบตัดตรงหรือรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 5 เส้น ออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน ก้านใบยาว 2-1.0 มม. ใบประดับสีเขียว 1 คู่ รูปไข่ ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขนาด 11 x 6 มม. มีเส้นใบ 7 เส้น ออกจากโคนใบประดับ ดอกออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ มี 1-3 ดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ปลายแยกเป็นริ้วเล็กๆ 9 แฉก รูปสามเหลี่ยม ขนาด 1.1-1.5 x 0.2-0.5 มม. กลีบดอกสีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย ยาว 1.7 ซม. โป่งออกหรือโค้งทางด้านล่าง ด้านในมีขนบริเวณที่ก้านชูอับเรณูติดอยู่ แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปไข่ กลีบ ขนาด 11 x 6 มม. เรียงเวียนซ้าย เกสรเพศผู้ 4 อัน คู่ยาวมีก้านชูอับเรณู ยาว 8-9 มม. อับเรณู ยาว 3.5 มม. คู่สั้นมีก้านชูอับเรณู ยาว 4 ซม. อับเรณู ยาว 3.4 มม. โคนอับเรณูเป็นรูปสี่เหลี่ยมลูกศร เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.1-1.4 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปพัด แยกเป็น 2 แฉก ขนาด 9 x 13 มม. รังไข่ รูปไข่ ขนาด 1.5 x 1.5 มม. จานฐานดอกรูปวงแหวนล้อมรอบฐาน รังไข่ สูง 0.5 มม. (ภาพที่ 6g)

ชื่อกระหว่าง.- ชื่อนาดีดี้อาปรีย์

ชื่อพื้นเมือง.- หูปากกา (ชุมพร) จิงจ้อ จิงจ้อเขาตาแป้น (สระบุรี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ ลำพูน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย ภาคกลาง นครนายก สระบุรี ภาคตะวันออก นครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ สระแก้ว ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี อุทัยธานี ประจวบคีรีขันธ์ ภาคใต้ ชุมพร สตูล สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า จีน อินโดจีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- ทอดเลื้อยอยู่บนดิน ในป่าผลัดใบ ที่โล่งข้างทาง ออกดอกเดือนพฤศจิกายน

การใช้ประโยชน์.- ทางการแพทย์ ต้มน้ำอาบ แก้ไข้ ตัวร้อน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 81 (BCU); T. Shimizu et al. T-21750 (BKF); Winit 540 (BKF); Phloenchit (BKF)

2. *Thunbergia laurifolia* Lindl., Gard. Chron. 260. 1856; C.B.Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 392. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 556. 1923. Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 553. 1965.

ไม้เถาเลื้อย ใบรูปไข่ ขนาด 6.5-15 x 3.5-7.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมนหรือรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ เส้นใบแบบฝ่ามือ 3-5 เส้น เส้นใบแขนงแบบขนนก ก้านใบยาว 1.5-6.0 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุก เกิดที่ปลายยอด ช่อดอกยาวได้ถึง 25 ซม. หรือแบบช่อกระจุก มี 2-3 ดอก ออกที่ซอกใบ ก้านดอกย่อย ยาว 1-3 ซม. ใบประดับสีม่วง หรือสีเขียวประจุดสีม่วงอมแดง 2 อัน รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขนาด 3.5-3.7 x 1.6-1.7 ซม. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นวง ปลายตัด หรือหยักเว้าตื้นๆ สูง 2-3 มม. ด้านนอกมีขนปกคลุม กลีบดอกสีม่วงอ่อน หลอดกลีบดอกยาว 4 ซม. ด้านในมีขนสีขาวบริเวณที่ก้านชูอับเรณูติดอยู่ แฉกกลีบดอกเรียงเวียนซ้าย รูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 3.0-3.5 x 2.0-2.7 ซม. เกสรเพศผู้ 4 อัน คู่ยาวมีก้านชูอับเรณู ยาว 1.3-1.5 ซม. คู่สั้นมีก้านชูอับเรณู ยาว 1.0-1.2 ซม. อับเรณู ยาว 1.0-1.1 ซม. โคนอับเรณูรูปเรียงลูกศรและยื่นออกมาเป็นรยางค์ ยาว 3 มม. ที่โคนอับเรณูมีขนยาว หยิก สีขาว เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 3 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย รูปใบพัด ปลายเป็นขอบบาง มี 2 แฉก กว้าง 5 มม. รังไข่ มีจำนวนดอกสูง 1 มม.

ชื่อกะหรง.- ช้อนาดีดี

ชื่อพื้นเมือง.- รางจืด กำล้างข้างเผือก ขอบชะนาง เครือเขาเขียว ยาเขียว (ภาคกลาง) คาย รางเย็น (ยะลา) ดูเหว่า (ปัตตานี) ทิดพุด (นครศรีธรรมราช) น้ำนอง (สระบุรี) แอดแอ (เพชรบูรณ์) หนามแน่น น้ำแน่ (ภาคเหนือ) ย้าแย้ (อุตรดิตถ์) บึงกะละ (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ สุโขทัย นครสวรรค์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอนแก่น ภาคตะวันออก เชียงใหม่ จันทบุรี สระแก้ว ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร ภาคตะวันตก เชียงใหม่ กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ภาคใต้ ยะลา ตรัง สงขลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- เลื้อยพันต้นไม้ขึ้นบริเวณที่ได้รับแสงแดดมาก ออกดอกเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- เถา ใบ ต้มน้ำอาบ แก้ไข้ ตัวร้อน

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมื้อ เข้มเพชร

นางแจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 94 (BCU); T. Shimizu et al. T-21635 (BKF); F. Konta et al. 4079 (BKF); Snan 518 (BKF)

AMARANTHACEAE

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี หรือไม้เลื้อย หายากที่เป็นไม้พุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับหรือเรียงตรงข้าม ขอบใบเรียบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกเรียงตัวคล้ายเป็นช่อเชิงลดหรือช่อกระจุก หรือช่อกระจุกแน่น ดอกสมบูรณ์เพศ แยกเพศ สมมาตรตามแนวรัศมี ใบประดับบางคล้ายเยื่อหรือบางและแห้ง ใบประดับย่อย 2 อัน ติดทนลักษณะคล้ายใบประดับ วงกลีบรวม 1 ชั้น มี 3-5 กลีบ แยกกัน หรือเชื่อมติดกันที่โคน กลีบบางคล้ายเยื่อแห้ง เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงตรงข้ามกับกลีบรวม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดหรือเป็นรูปถ้วย มักพบแฉกหรือพูนหลอดเกสรเพศผู้คล้ายเป็นเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันเรียงสลับกับเกสรเพศผู้ อับเรณูแตกตามยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2-3 คาร์เพล ช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวูล 1 อันหรือหลายอัน พลาเซนตาที่ฐาน

ก้านชูดอกเกสรเพศเมีย 1-3 อัน ยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับก้านชูดอกเกสรเพศเมีย มีรูปร่างหลายแบบ ผลแห้งแตกแบบฝาเปิด ผลกระเปาะ ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบเรียงตรงข้าม รังไข่ มี 1 ออวูล.....1. Alternanthera
1. ใบเรียงเวียน รังไข่ มี 2-3-หลายออวูล.....2. Celosia

1. ALTERNANTHERA

Forssk., Fl. Aegypt.-Arab.: 28. 1775; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 731. 1885; Backer in Fl. Mal. 4: 91. 1949; C.C. Towns. in Fl. Ceylon 1: 47. 1980; K. Larsen in Fl. Thail. 5(4): 402. 1992.

ไม้ล้มลุก หรือไม้กึ่งพุ่ม อายุปีเดียวหรือหลายปี ทอดนอน เกาะเลื้อย ลำต้นตั้งตรงหรือพันเลื้อย บางครั้งลอยอยู่ในน้ำ เกลี้ยงหรือมีขนสั้นนุ่ม ใบเรียงตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อเชิงลด เกิดที่ซอกใบหรือปลายยอด มีหรือไม่มีก้านช่อดอก ดอกมักแยกเพศ มีใบประดับและใบประดับย่อย กลีบรวม 5 กลีบ ติดทน เกสรเพศผู้ 5-3(-2) อัน หลอดเกสรเพศผู้สั้น มีเกสรเพศผู้เป็นหมันเทียม แต่มักมีขนาดเล็ก รังไข่มักแบนด้านข้าง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ออวูล 1 อัน ติดห้อยลง ผลแบบผลกระเปาะ ไม่แตก และผนังบาง ถูกหุ้มโดยกลีบรวมที่ติดทน

Alternanthera sessilis (L.) DC., Cat. Hort. Monsp.: 77. 1813; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 731. 1885; Backer in Fl. Mal. 4: 92. 1949; C.C. Towns. in Fl. Ceylon 1: 47. 1980; K. Larsen in Fl. Thail. 5(4): 406. 1992.

ไม้ล้มลุก มีรากที่ข้อ ลำต้นทอดนอนไปกับพื้นดิน ปลายยอดตั้งขึ้น ยาวได้ถึง 50 ซม. มีสีเขียวหรือสีม่วง เกลี้ยง ใบ รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 6.5-7 x 1-1.1 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 8-9 คู่ ก้านใบสั้น ช่อดอก สีขาว แบบช่อกระจุก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3-5 มม. ไม่มีก้านช่อดอก แกนช่อดอกมีขนสีขาวยาวหนาแน่น ใบประดับและใบประดับย่อยรูปไข่ ขนาด 1.1-1.2 x 0.4-0.6 มม. ปลายเรียวแหลม เกลี้ยง ติดทน กลีบรวม รูปไข่ ขนาด 2.2-2.3 x 1.0-1.2 มม. ปลายเรียวแหลม เกลี้ยง มีเส้นกลางใบ 1 เส้น เกสร

เพศผู้ 3 อัน หลอดเกสรเพศผู้รูปถ้วย ยาว 0.2 มม. ก้านชูอับเรณู ยาว 0.2-0.3 มม. อับเรณู สีเหลือง รูปแถบ ยาว 0.2 มม. **เกสรเพศผู้เป็นหมันเทียม** รูปเส้นด้าย ขนาดเล็ก หรือกลายเป็นสองง่าม **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 0.2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือเป็นแฉกสั้น **รังไข่** รูปไข่กลับ แบน ขนาด 0.3 x 0.4 มม. ผลกระเปาะ แบน ปลายเว้าตื้น ขนาด 1.8 x 2.0-2.2 มม. **เมล็ด** กลม สีน้ำตาล ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม.

ชื่อกะหรง.- ปลีฮ้อ

ชื่อพื้นเมือง.- เบ็ญแดง (ภาคเหนือ) ผักเปิด ผักเปิดขาว ผักเปิดไทย (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- พบทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- พบทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- ช้างลำธาร ที่แฉะ ออกดอกเดือนสิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มและอาบให้หญิงหลังคลอด แก้หน้ามีดตายเนื่องจากเสียเลือด และช่วยขับน้ำคาวปลา

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

นายพะฮื่อ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.N. 101 (BCU); C. Phengkai 12730 (BKF); K. Larsen et al. 40979 (BKF); Geesink et al. 5909 (BKF)

2. CELOSIA

L., Sp. Pl.: 205. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 714. 1885; Backer in Fl. Mal. 4: 73. 1949; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 234. 1963; C.C. Towns. in Fl. Ceylon 1: 2. 1980; K. Larsen in Fl. Thail. 5(4): 379. 1992.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี บางครั้งมีเนื้อไม้ที่โคน ใบเรียงเวียน ช่อดอกแบบช่อ
กระจะหรือเป็นกลุ่มดอกย่อยในช่อแน่น อาจมีช่อดอกโปร่งๆ เกิดที่ปลายยอดหรือซอกใบ ดอก
สมบูรณ์เพศ กลีบรวม 5 กลีบ ขาว เหลือง หรือแดง บางและแห้ง เกสรเพศผู้เป็นหมันเทียม 5 อัน
ขนาดเล็ก รังไข่ไม่มีก้าน ก้านชูดอกเกสรเพศเมียยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือแยกเป็น 2-3
แฉก ออวูลมี 2-3 อันหรือมากกว่า ผลแห้งแตกแบบฝาเปิด ผงบาง เมล็ดสีดำมัน

Celosia argentea L., Sp. Pl.: 205. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 714. 1885; Backer in Fl.
Mal. 4: 73. 1949; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 234. 1963; C.C. Towns. in Fl. Ceylon 1: 3.
1980; K. Larsen in Fl. Thail. 5(4): 380. fig. 84: 9-16. plate XXVII: 37. 1992.

ลำต้นตั้งตรง สูงได้ถึง 1 เมตร ใบ รูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 4.7-11.2 x 0.5-1.7
ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบไม่ชัดเจน ก้านใบ
ยาว 0-1 ซม. ช่อดอก แบบช่อเชิงลดแน่น สีขาวหรือสีชมพู ทรงกระบอกขนาด 4.5-11.0 x 2 ซม.
เกิดที่ปลายยอด ใบประดับ รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 4 x 1.3-1.5 มม. ใบประดับย่อย 2 อัน
รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 4-4.5 x 1.5-1.6 มม. กลีบดอกรวม แยกกัน สีขาว ใ
บางและแห้ง รูปรีถึงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 8-9 x 2.5 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู
ส่วนโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.5 มม. ปลายแยกเป็นแฉก มี 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ขนาด
2.5 x 1-1.5 มม. อับเรณูรูปแถบ ยาว 1.2-1.5 ซม. เกสรเพศเมีย ก้านชูดอกเกสรเพศเมีย สีชมพู
ยาว 4.5-5.0 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นสองแฉก รังไข่ รูปไข่ สีเขียว ออวูล มี 8 อัน กลมแบน ผล
กลม เมล็ด มี 1 อัน สีดำ กลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลางยาว 1.5 มม. (ภาพที่ 14c)

ชื่อกระหว่าง.- พ้อบ้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ดอกด้าย ด้ายสร้อย สร้อยไก่ (ภาคเหนือ) หงอนไก่ดอกกลม หงอนไก่ไทย หงอน
ไก่ฟ้า (ภาคกลาง) Cocks Comb (อังกฤษ)

ประเทศไทย.- พืชปลูกและพบในธรรมชาติ ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- ปลูกในเขตอบอุ่นของโลกและพบตามธรรมชาติ

นิเวศวิทยา.- พบในที่รกร้าง ที่โล่ง ข้างถนน

การใช้ประโยชน์.- ดอก ใช้บูชาในการขอพรจากพระแม่โพสพก่อนการหว่านข้าว โดยนำดอกปักไว้ทั้งสี่มุมของแปลงข้าว และใช้ดอกพ้อบ้อ (*Celosia argentea* L.) อีก 1 กำ ร่วมกับรูป 3 หรือ 7 ดอก เทียน 3 ดอก ข้าวสุกปั้นอีก 7 ก้อน น้ำ 1 แก้ว หมาก ปูนและพลูที่ม้วนกลม 3 ใบ บูชาเพื่อขอพรให้ข้าวงอกงามให้ผลผลิตสมบูรณ์ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็ทำพิธีนี้อีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการขอบคุณที่แม่โพสพให้ข้าว และเมื่อนำข้าวขึ้นยุ้ง ใช้ข้าว 1 ฟอน ดอกพ้อบ้อ 1 กำและเคียว เสียบที่มุมยุ้งข้าว (กะล่อมหรือบือพ้อ) เพื่อบูชาอีกครั้ง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นายแผน จันทน์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 127 (BCU); J. F. Maxwell 88-1270 (BKF); N. Fukuoka 7334 (BKF); C. Phengkai 246 (BKF)

APIACEAE

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี ลำต้นกลวง ใบมักเป็นใบประกอบแบบขนนก พบน้อยที่เป็นใบเดี่ยว เรียงเวียน บางครั้งพบเรียงตรงข้าม หรืออาจเรียงเป็นกระจุกที่โคน โคนก้านใบมักแผ่เป็นกาบ หรือหูใบ ใบมักมีกลิ่น ช่อดอกแบบช่อซี่ร่มหรือช่อซี่ร่มเชิงประกอบ อาจพบแบบช่อกระจุกแน่น เกิดที่ปลายยอดหรือตรงข้ามใบ มีหรือไม่มีวงใบประดับ ดอกสมบูรณ์เพศหรือดอกไม่สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดเล็ก แยกจากกันหรือไม่มี กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก จานฐานดอก 2 พู รังไข่ได้วงกลีบ ก้านชูดอกเกสรเพศเมีย 2-5 อัน มักพองออกที่โคนแล้วเชื่อมติดไปกับจานฐานดอก ผลแบบผลแยกแล้วแตก เมื่อแก่ผลแยกเป็น 2 ซีก มี 1 เมล็ดต่อซีก

ERYNGIUM

L., Sp. Pl 1: 232. 1753; C.B.Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 669. 1879; Buwalda in Fl. Mal. 4: 126. 1949; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 173. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 870. 1967; Hedge & Lamond in Fl. Thail. 5(4): 448. 1992.

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง เกลี้ยง ใบออกเป็นกระจุกแบบกุหลาบซ้อนที่โคน ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักซี่ฟันและมีหนาม ดอกสมบูรณ์เพศ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่นหรือช่อเชิงลด ร่องรับด้วยวงใบประดับ ใบประดับมีหนามตามขอบใบ ฐานรองดอกมีเกล็ดโปร่งแสงปกคลุม กลีบเลี้ยงรูปซี่ฟัน 5 แฉก ติดทน กลีบดอกสีขาวหรือสีน้ำเงิน ยาวแคบ ปลายงอ ผลรูปไข่กลับแกมรูปไข่

Eryngium foetidum L., Sp. Pl 1: 232. 1753; Craib in Fl. Siam. En. 1: 788. 1931; Kanjilal et al., Fl. Assam 2: 340. 1938; Buwalda in Fl. Mal. 4: 126. 1954; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 174. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 870. 1967; Hedge & Lamond in Fl. Thail. 5(4): 449. 1992.

ไม้ล้มลุก ลำต้นสูงได้ถึง 15 ซม. เกลี้ยง มีร่องตามยาว ใบ รูปช้อนแกมใบหอก ขนาด 11-20.5 x 2-3 ซม. กาบใบยาว 1-2 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟัน ปลายซี่ฟันเป็นหนาม ช่อดอกแบบช่อเชิงลดทรงกระบอกกลม ขนาด 4.5-8 x 3-4 มม. ก้านช่อดอกยาว 1 มม. วงใบประดับ มีใบประดับ 5 อัน รูปแถบ ปลายแหลมมีหนามหรือหยักเว้าเป็น 3 พู ขนาด 15-16 x 2-4 มม. ขอบใบประดับมีหนาม เส้นกลางใบประดับชัดเจน 3 เส้น ใบประดับย่อย รูปแถบปลายแหลม ขนาด 1-1.3 x 0.1-0.2 มม. สีเขียวขอบบางใส กลีบเลี้ยง สีเขียว รูปไข่ ขนาด 0.4-0.5 x 0.1 มม. ปลายมีหนาม ขอบเรียบ กลีบดอก สีขาว รูปไข่ ปลายงอ ขนาด 0.8-1 x 0.2 มม. เกสรเพศผู้ อับเรณูรูปไข่ถึงเกือบกลม ก้านชูอับเรณูยาว 1 ซม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 2 อัน ยาว 0.7-0.8 มม. ผล ไม่พบ

ชื่อกะหรง.- ผะซากะซี่

ชื่อพื้นเมือง.- ผักซี่ฝรั่ง

ประเทศไทย.- พืชปลูกเป็นผักสวนครัว พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- พืชพื้นเมืองของอเมริกาเขตร้อนถูกนำเข้ามาในแอฟริกาและเอเชียเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์

การใช้ประโยชน์.- ใบ เป็นเครื่องเทศดับกลิ่นคาวในแกง “ตะละวี” ซึ่งเป็นแกงพื้นเมืองของชาวกะเหรี่ยง (ภาพที่ 15e)

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพัชรา จันทร์อุปลัมภ์

นางกิมื้อ เข้มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 104 (BCU); TDBS 262 (BKF); K. Iwatsuki et al. T-11086 (BKF); C. Phengkhai 2577 (BKF)

APOCYNACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้ล้มลุก มียางขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ตรงข้ามสลับตั้งฉาก วงรอบข้อ มักไม่มีหูใบ ดอกเดี่ยว หรือดอกช่อแบบช่อกระจุก หรือออกเป็นกลุ่ม ที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมี มีใบประดับและใบประดับย่อย กลีบเลี้ยง (4)-5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม มักมีต่อมด้านในที่โคนกลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็มหรือรูปกรวย รูปคนโท รูปกงล้อ แฉกกลีบดอกเรียงบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับกลีบดอก ติดเหนือหลอดกลีบดอก และเรียงสลับกับแฉกกลีบดอก อับเรณูรูปหัวลูกศรมี 2 ช่อง แตกตามยาว หันเข้าด้านใน แยกจากกันหรือเชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย มักพบมีรยางค์ที่ส่วนปลาย จำนวน ดอกมีหรือไม่มี เกสรเพศเมียประกอบด้วย 1 อัน มี 2 คาร์เพลที่เชื่อมติดกันตลอดหรือส่วนที่เป็นรังไข่ แยกจากกันแต่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมียร่วมกัน ยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน มักมีขนาดใหญ่ รังไข่เหนือวงกลีบหรือกิ่งใต้วงกลีบ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ หรือรอบแกนร่วม ผลแบบผลแตกแนวเดียว ผลแห้งแตก ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดอาจมีปีกหรือไม่มีปีก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. อับเรณูเชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย เมล็ดมีกระจุกขน.....3. *Wrightia*
1. อับเรณูไม่เชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย เมล็ดไม่มีกระจุกขน
 2. ไม่มีหูใบ มีจำนวนดอกเป็นรูปร่างแหวน.....1. *Rauvolfia*
 2. มีหูใบคล้ายปลอกเกิดที่ซอกใบ ไม่มีจำนวนดอก.....2. *Tabernaemontana*

1. RAUVOLFIA

L., Sp. Pl.: 208. 1753; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 697. 1876; Hook.f. Fl. Br. Ind. 3: 632. 1882; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 335. 1923; Backer & Bahk.f., Fl. Java 2: 230. 1965; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 20. 1973; Markgr., Blumea 30: 160. 1984; Li et al. in Fl. China 16: 157. 1995; D.J. Middleton in Fl. Thail. 7(1): 50. 1999.

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบเรียงรอบข้อ มี 3-5 ใบ อาจพบที่ใบเรียงตรงข้าม มักมีต่อมที่ซอกใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกเกิดที่ซอกใบ หรือปลายยอด กลีบเลี้ยงไม่มีต่อมด้านใน กลีบดอกรูปดอกเข็ม แฉกกลีบดอกรูปไข่หรือรูปรี ปลายมนถึงกลม บิดเวียนไปทางซ้าย เกสรเพศผู้อยู่ในหลอดกลีบดอก แยกเป็นอิสระจากยอดเกสรเพศเมีย ก้านชูอับเรณูสั้นและแคบ อับเรณูรูปไข่ถึงรูปใบหอก โคนรูปหัวใจ ปลายแหลมถึงมนไม่เชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย ไม่มีรยางค์ จานฐานดอกรูปวงแหวน สั้นกว่ารังไข่ รังไข่เชื่อมติดกันหรือแยกเป็นสองอัน มี 2 อวุลใน 1 คาร์เพล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน รูปเส้นด้าย เกลี้ยง บริเวณรอยต่อระหว่างยอดเกสรเพศเมียมีลักษณะเป็นวง ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดกลมแบน

Rauvolfia verticillata (Lour.) Baillon, Bull. Linn. Soc. Paris 1: 768. 1888; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 21. 1973; Markgr., Blumea 30: 160. 1984; Li et al. in Fl. China 16: 159. 1995; D.J. Middleton in Fl. Thail. 7(1): 54. 1999.- *R. densiflora* (Wall.) Benth. In Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 697. 1876; Benth. ex Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 633. 1882.- *R. peguana* Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 632. 1882.- *R. perakensis* Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 335. 1923

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 70 ซม. กิ่งมีขนสีขาว กระจายห่างๆ ใบจำนวน 3 – (2) ใบต่อข้อ แผ่นใบรูปใบหอกหรือรูปไข่กลับ ขนาด 7.5-13.5 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม หรือพบน้อยที่มีปลายมน โคนใบรูปลิ้ม ผิวใบด้านหลังมีสีเขียวมันวาว เส้นใบ 7-14 คู่ ช่อดอกคล้ายช่อซี่ร่ม ออกที่ซอกใบเป็นวงรอบข้อ ก้านช่อดอกยาว 4.5-7 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยง รูปไข่ ขนาด 1.0 x 0.2-0.5 มม. กลีบดอก หลอดกลีบดอกสีขาว ยาว 1 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกกลีบดอกสีแดง รูปไข่ ปลายมน ขนาดประมาณ 1.0 x 1.0 มม. ที่รอยต่อระหว่างหลอดและแฉกกลีบดอกมีขนยาว สีขาว หนาแน่น เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่ครึ่งหนึ่งของความยาวหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.5-0.7 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู

เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 0.35 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรี รั้งไข่ รูปไข่ จานฐานดอกรูปวงแหวน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 12d)

ชื่อกะหรง.- พ้อมีคี้

ชื่อพื้นเมือง. - แฉก (ตรัง) จี้ปุก (ภาคเหนือ) พุดน้อย (ลำปาง) ยาแก้ชักขม (เชียงใหม่)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ตรัง สงขลา ปัตตานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย ภูฏาน พม่า จีน เวียดนาม กัมพูชา ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบได้ในป่าไม่ผลัดใบ บริเวณที่รกร้าง

การใช้ประโยชน์.- เป็นพืชมีพิษ ยางที่ลำต้น ดอก เมื่อเข้าตาเชื่อว่าจะทำให้ตาบอด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 4 (BCU); A.F.G. Kerr 21579 (BK); J.F. Maxwell 75-260 (BK); Sakol 2397 (BK)

2. TABERNAEMONTANA

L., Sp. Pl. 210. 1753; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 706. 1876; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 645. 1882; D.J. Middleton in Fl. Thail. 7(1): 27. 1999.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งเกลี้ยงหรือมีขนสั้นนุ่ม กระจายห่างๆ ใบ เรียงตรงข้าม มักพบคู่ของใบที่ข้อเดียวกันมีขนาดไม่เท่ากัน หูใบคล้ายปลอก เกิดที่ซอกใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก

แยกแขนง มักพบว่าช่อดอกในแขนงข้างหนึ่งลดรูปหายไป ดอกย่อยในช่อโปร่ง หรืออาจพบเป็นดอกเดี่ยว ดอกมักมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงมักมีต่อมด้านใน ดอกตูมที่เจริญเต็มที่มีหลอดกลีบดอกแคบยาว รูปดอกเข็ม ส่วนปลายที่เป็นแฉกกลีบดอกเห็นเป็นรูปกลมหรือรูปไข่ แฉกกลีบดอกบิดเวียนไปทางซ้าย เกสรเพศผู้อยู่ในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมากหรือเกือบไม่มี อับเรณูรูปสามเหลี่ยมแคบถึงรูปขอบขนาน โคนรูปหัวใจ ปลายแหลม ไม่เชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย ไม่มีจานฐานดอก รังไข่ 2 อัน แยกกัน ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียสั้น ผล แบบผลแตกแนวเดียว อยู่เป็นคู่ รูปรีเฉียง เป็นสันหรือเรียบ บางครั้งคอดเล็กน้อย เมล็ดรูปรี เบี้ยวเล็กน้อย เยื่อหุ้มเมล็ดมีเนื้อ

Tabernaemontana peduncularis Wall., Bot. Reg. 15, sub. t. 1273. 1829; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 647. 1882; D.J. Middleton in Fl. Thail. 7(1): 27. 1999.- *Ervatamia peduncularis* (Wall.) King & Gamble, J. As. Soc. Beng. 74(2): 451. 1907; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 343. 1923; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 446. 1939.

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 1.5 เมตร กิ่งเกลี้ยง ใบ รูปรีหรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน คู่ของใบมีขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 4-12.5 x 1.3-4.2 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 0.2-1 ซม. ช่อดอก ก้านช่อดอกยาว 2.5-4 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปไข่ ขนาด 1.0-1.2 x 1. มม. กลีบดอกสีขาว ในดอกตูมส่วนปลายเป็นทรงกลมหรือรูปไข่ ยาวประมาณ 2 มม. หลอดกลีบดอก ยาว 1.1 ซม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ แฉกกลีบดอก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 0.8 x 0.3-0.4 ซม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่ครึ่งบนของหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.5 มม. ติดที่ฐานอับเรณู อับเรณูยาวประมาณ 0.1 ซม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2.5-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียสีเหลือง ยาว 0.5 มม. รังไข่รูปไข่ ขนาด 0.15 x 0.1 ซม. ออวูล มี 2 ออวูลใน 1 ช่อง รังไข่ ผล ไม่พบ

ชื่อกระหำง.- ซิเปิ้ล่ำแม่

ชื่อพื้นเมือง.- พุดก้านยาว (ทั่วไป)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย: ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ตรารด; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์. - พม่า กัมพูชา มาเลเซีย

นิเวศวิทยา. - พบได้ในป่าไม่ผลัดใบ ที่มีความแห้งแล้ง

การใช้ประโยชน์. - เป็นพืชมีพิษ ยางที่ลำต้น ดอก เมื่อเข้าตาเชื่อว่า จะทำให้ตาบอด

ผู้ให้ข้อมูล. - นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์
นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้. - O.Neamsuvan 51 (BCU); Herb. Tr. No. 424 (BCU); P. Klinratana 32 (BCU)

3. WRIGHTIA

R.Br., Asclep. 62. 1810; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 712. 1876; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 652. 1882; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 352. 1923; Backer & Bahk.f. Fl. Java 2: 241. 1965; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 23. 1973; H. Huber in Fl. Ceylon 4: 62. 1983; Li et al., Fl. China 16: 174. 1995; D.J.Middleton in Fl. Thail. 7(1): 79. 1999.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม มักมีต่อมที่ซอกใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดที่ปลายยอด ดอกย่อยในช่อจำนวนมาก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกจากกัน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ รูปดอกเข็ม หรือรูปแตร แจกกลีบดอกเรียงซ้อนบิดเวียนไปทางซ้ายในดอกตูม มักมีเกสรเพศผู้ติดบนปากหลอดกลีบดอกหรือติดบนหลอดกลีบดอก โพล์พื้นหลอดกลีบดอกหรืออยู่ภายในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูมักสั้น อับเรณูรูปหัวใจกลม มักมีรยางค์ที่เชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย ไม่มีจานฐานดอก รังไข่ 1 หรือ 2 อัน อยู่เหนือวงกลีบ ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ออวุลจำนวนมาก ผลแตกแนวเดียว อยู่เป็นคู่หรือเชื่อมกัน ผลทรงรูปกระสวย เมล็ดรูปแถบ มีกระจุกขน

Wrightia pubescens R.Br., Asclep. 62. 1810; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 241. 1965; Li et al., Fl. China 16: 174. 1995.- *W. pubescens* var. *laniti* (Blanco) Ngan, Ann. Miss. Bot. Gard. 52: 153. 1965; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 23. 1973.-*W. javanica* A. DC. in DC., Prod. 8: 405. 1844; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 353. 1923; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 457. 1939.

ไม้ยืนต้น สูงถึง 10 เมตร กิ่งมีขนนุ่มปกคลุมหนาแน่น ใบรูปไข่ รูปรี หรือรูปขอบขนาน ขนาด 3.2-14 x 2.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมนถึงกลมกว้าง ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้น เกือบหนาแน่น เส้นใบ 6-13 คู่ ก้านใบยาว 4-5 มม. มีขนสั้นปกคลุมหนาแน่น ช่อดอกยาวได้ถึง 5 ซม. ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 1.5 ซม. ก้านดอกย่อย ยาวประมาณ 1 ซม. มีขน กลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ขนาด 4 x 1.8-2 มม. สีเขียว มีขนสั้นหนาแน่นด้านนอก กลีบดอกสีขาว รูปกงล้อ หลอดกลีบดอกป่องเป็นกระเปาะยาว 6 มม. แฉกกลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 20 x 6-7 มม. กระบังรอบมี 2 วง วงแรกติดบนแฉกกลีบดอก แต่ละอันมีลักษณะเป็นแผ่น ยาว 4.5 มม. ส่วนปลายแยกเป็น 3 แฉก ยาว 2 มม. มีขนหนาแน่น วงที่สองเรียงสลับกับแฉกกลีบดอก ลักษณะเป็นเส้น ยาว 5 มม. ส่วนปลายมี 2 พู่สั้นๆ มีขนห่างๆ เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดบนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูยาว 1-1.3 ซม. ที่ปลายอับเรณูมีรยางค์ยาว 3 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 8 มม. รังไข่ 2 อัน ยาว 2 มม. ออวูล จำนวนมาก ผลยาว 19-31 ซม. มีขนสั้นกระจายทั่วไป (ภาพที่ 13d)

ชื่อพื้นเมือง.- มูก โมก (ภาคกลาง) โมกมัน (ชลบุรี) มูกเกือ (จันทบุรี)

ชื่อกะเหรี่ยง.- ท้อไหว

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครพนม ขอนแก่น ภาคตะวันออกเฉียงใต้: กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ภาคกลาง ลพบุรี สระบุรี กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออกใต้: ฉะเชิงเทรา ชลบุรี จันทบุรี; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี พังงา สตูล สงขลา ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- ภาคใต้ของจีนจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- พื้นที่ถูกรบกวน ที่โล่ง มีแดดส่องถึง ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- ทำด้ามมีด ด้ามจอบ เนื่องจากเนื้อไม้เบา

ผู้ให้ข้อมูล.- นายจะเลงกะโบ ชีโบ้

นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 123 (BCU); Sakol 3228 (BK); Put 863 (BK); J.F. Maxwell 71-207 (BK)

ASTERACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ลำต้นตั้งตรง ทอดชูดยอด ทอดนอน หรือเลื้อยพัน มีขนสั้นนุ่ม หรือขนสั้นหนานุ่ม มักมีต่อม บางครั้งมีน้ำยาง ใบเดี่ยว หรือใบประกอบแบบขนนกหรือแบบนิ้วมือ เรียงตรงข้าม หรือเรียงสลับ หรือออกเป็นกระจุกใกล้ราก ไม่มีหูใบ มีหรือไม่มีก้านใบ ช่อดอกแบบ ช่อกระจุกแน่น ออกที่ปลายยอดหรือซอกใบ อยู่เดี่ยวๆ หรือรวมกันเป็นช่อดอกเชิงประกอบคล้าย ช่อกระจุก ช่อเชิงหลั่น หรือช่อแยกแขนง แต่ละช่อกระจุกแน่นมีวงใบประดับรองรับ 1-หลายชั้น ใบประดับแยกหรือเชื่อมติดกัน มักเรียงซ้อนเหลื่อม มีหลายสี บาง แห้งและแข็ง มีฐานดอกลักษณะแบน ฐานโค้ง เว้า หรือรูปกรวย ดอกย่อยในช่อจำนวนมาก ดอกสมบูรณ์เพศ หรือแยกเพศ สมมาตร ด้านข้าง หรือสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงไม่มี หรืออาจลดรูปไปมีลักษณะคล้ายเป็นเส้นขน หนาม แข็งๆ เป็นแผ่น หรือเป็นวง เรียง แปะพิศ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด หรือรูปลิ้น ปลายแยกเป็น (4)-5 แฉก เกสรเพศผู้ 5 ติดเหนือกลีบดอก เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกจากกันเป็นอิสระ ติดกับอับเรณูที่ฐาน อับเรณูรูปแถบหรือรูปขอบขนาน มี 2 ช่อง แตกตามยาว โคนอับเรณูมนหรือรูปเจียงลูกศร บางครั้งเป็นรูปหัวใจ ปลายอับเรณูมีรยางค์ปลายแหลมหรือมน อับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดล้อมก้านยอดเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน มี 2 คาร์เพล รังไข่ใต้วงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวูล 1 อัน พลาเซนตาที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมีย ส่วนปลายแยกเป็น 2 แฉก (หรือไม่แยกในดอกตัวผู้) ยอดเกสรเพศเมียลักษณะเป็นแถบหรือเส้น อยู่ตามขอบของแฉก ก้านยอดเกสรเพศเมีย ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน ไม่แตก คล้ายทรงกระบอก มีสันหรือแบน บางครั้งมีจะงอย ที่ปลายมีแปะพิศหรือวงกลีบเลี้ยงติดทน

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม ขอบใบหยักซี่ฟัน
 2. แพบัสเป็นเกล็ดแข็ง.....1. *Ageratum*
 2. แพบัสเป็นหลอดเล็ก มีขน.....4. *Eupatorium*
1. ใบเรียงสลับ ขอบใบเรียบ เป็นแฉก หรือหยักแบบขนนก
 3. วงใบประดับมี 1 ชั้น ช่อกระจุกแน่นมีดอกแบบเดี่ยว.....3. *Crassocephalum*
 3. วงใบประดับมีหลายชั้น ช่อกระจุกแน่นมีดอกหลายแบบ.....2. *Blumea*

1. AGERATUM

L., Sp. Pl.; 839. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 243. 1882; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 182. 1923; Hook.f., Fl. Java 2: 377. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1:141.1980.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียว หรือหลายปี หรือไม้กึ่งพุ่ม ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้าน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม มักมีต่อมที่ผิวใบด้านล่าง ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุกแน่น ขนาดเล็ก อยู่รวมกันเป็นช่อดอกประกอบแบบช่อเชิงหลั่น เกิดที่ปลายยอด วงใบประดับรูปประฆัง ใบประดับรูปแถบหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาดเกือบเท่ากัน มี 2-3 ชั้น ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ ฐานดอกเปลือย ใค้ง แพบัสเป็นเกล็ดแห้งๆ หรือรยางค์แข็ง จำนวน 5 อัน กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายอับเรณูมีรยางค์แหลม โคนอับเรณูมน แฉก้านยอดเกสรเพศเมียยาว โผล่พ้นหลอดดอก ปลายมน ผลแห้งเมล็ดล่อน ทรงรูปขอบขนาน มี 4-5 ลันตามแนวยาว มีแพบัสติดทนในผล

Ageratum conyzoides L., Sp. Pl. 839. 1754; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 243. 1882; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 182. 1923; Hook.f., Fl. Java 2: 376. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1: 141.1980.

ไม้ล้มลุก สูงถึง 50 ซม. มีกลิ่นเหม็น ลำต้นมีขนสั้น สีขาว ยาว 2.5-3 มม. ขนเป็นปล้องต่อกัน มี 7-8 ปล้อง ใบรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 4.5-6.5 x 2.6-3.9 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบตัดตรงและสอบลงตื้นๆ เมื่อถึงก้านใบ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้น กระจายห่างๆ ก้านใบยาว 1.5-3.3 ซม. มีขนปล้องห่างๆ ใบประดับสีเขียว รูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม ขนาด

3-3.5 x 0.5-0.6 มม. ขอบด้านบน หยัก หรือมีขนสีขาว **ช่อดอก**สีม่วง ก้านช่อดอกยาว 0.5-3 ซม. ก้านช่อดอกย่อยยาว 4-7 มม. **แพปพิส** รูปไข่ ปลายเรียวแหลมเป็นหาง ขอบจักฟันเลื่อย ยาว 0.8-0.9 มม. ส่วนที่ยื่นยาวเป็นหางยาว 1.2-1.5 มม. **กลีบดอก** หลอดกลีบดอกยาว 1.8 มม. แฉกกลีบดอกรูปไข่ปลายแหลม ยาว 0.2 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน อยู่ในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 0.4 มม. อับเรณู ยาว 0.4 มม. **เกสรเพศเมีย** ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1.8 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.7 มม. **รังไข่**ทรงกระบอก ยาว 1.5 มม. มี 5 สันตามแนวยาว มีขนสั้นที่สัน (ภาพที่ 6c)

ชื่อกะหราง.- เนาะวะคู้

ชื่อพื้นเมือง.- **สาบแรงสาบกา** หญ้าสามแฉ่ง (เชียงใหม่) **หญ้าสาบแรง** (ราชบุรี) **ต้มเสื่อเล็ก** (สิงห์บุรี) **เทียมแม่ฮ่าง** (เลย)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชท้องถิ่นของอเมริกา ปัจจุบันเป็นวัชพืชพบในเขตร้อนทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- พบได้ทั่วไป ทั้งในที่ร่ม ที่โล่ง ที่ชื้นหรือที่แห้งแล้ง ออกดอกเดือน เมษายน-มิถุนายน

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ช่ย์หรือตำ คั้นเอาแต่น้ำผสมกับเกลือ แก้ไอ

(นายปิยะ จันคณา/นายอัครเดช ผดุงจิตติสุนทร)

2. ใบ ช่ย์ ทาแก้ผี

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นายโจนุ แก้วอัญมณี)

3. ทั้งต้น รวมกับกระเปาะต้มน้ำดื่ม แก้ไข้มาลาเรีย

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 29 (BCU); P. Chantaranothai 34 (BCU); C. Hamilton 73 (BCU); T. Shimizu et al. 26552 (BKF)

2. BLUMEA

DC. in Guill., Arch. Bot. 2: 514. 1833, nom. cons.; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 260. 1882; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 192. 1923; Randell, Blumea 10: 206. 1960; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 387. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1: 161. 1980.

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี หรือไม้กึ่งพุ่ม ลำต้นเดี่ยวหรือแตกกิ่ง กลม มักตั้งตรง เกือบหรือมีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขอบเรียบ หยักซี่ฟัน หรือจักฟันเลื่อย หรือหยักแบบขนนก ไม่มีหรือมีก้านใบสั้น ช่อกระจุกแน่นรูปจาน (disciform capitulum) อาจมีช่อเดียว หรือมีหลายช่อรวมกันเป็นช่อดอกประกอบแบบช่อเชิงหลั่น หรือช่อแยกแขนง ช่อดอกโปร่ง หรือเบียดกันแน่น ฐานดอกแบนหรือนูนโค้ง เกือบหรือมีขนสั้นนุ่ม วงใบประดับหลายวง เรียงเป็นรูปประซังหรือรูปคนโท ใบประดับรูปแถบหรือรูปขอบขนาน เรียงซ้อนเหลื่อม ดอกย่อยมีหลายวง วงรอบนอกเป็นดอกเพศเมีย ตรงกลางเป็นกลุ่มของดอกสมบูรณ์เพศ แพนธ์มีชั้นเดียว ประกอบขึ้นจากขนละเอียดรูปตะขอ เรียว สีแดงหรือขาว ดอกเพศเมียมียกลีบดอกเชื่อม ติดกันเป็นรูปหลอดแคบๆ หรือรูปหลอดแกมรูปเส้นด้าย ปลายแยกเป็นแฉกกลีบดอก 2-4 แฉก ดอกสมบูรณ์เพศกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดเช่นกันแต่มีขนาดใหญ่กว่าดอกเพศเมีย ส่วนปลายแยกเป็นแฉกกลีบดอก 4-5 แฉก มีปุ่มเล็กๆ หรือขนสั้นนุ่มปกคลุม เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ปลายอับเรณูมีรยางค์ปลายแหลมหรือปลายมน โคนเป็นเงี่ยงลูกศร แฉกก้านยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ปลายมน ผลแห้งเมล็ดล่อนรูปขอบขนาน มี 5-10 สันตามแนวยาว

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้ล้มลุก ผิวใบเกือบ ก้านใบไม่มีรยางค์ 1. *Blumea lanceolaria*
1. ไม้พุ่ม สูง ผิวใบมีขนนุ่มหนาแน่นทั้งสองด้าน ก้านใบมีรยางค์ 2. *Blumea* sp.

1. *Blumea lanceolaria* (Roxb.) Druce var. *lanceolaria*, Bot. Soc. Exch. Club Brit. Isles 4: 609. 1917; Randell in *Blumea* 10: 218. 1960.

ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 เมตร ตรงกลางลำต้นกลวง ใบรูปใบหอกกลับหรือรูปขอบขนาน ขนาด 11-16 x 1.7-3.8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกือบ เส้นใบ 10-14 คู่ ก้านใบ ยาว 3-7 มม. ช่อกระจุกแน่นสีเหลือง ส้ม ก้านช่อดอกยาว 2-6 มม. เรียงเป็นช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอด วงใบประดับมี 4 ชั้น ใบประดับสีเขียวขอบไล แพนธ์ มีชั้นเดียว

เป็นเส้นสีขาว มีหนาม ยาว 5.4 มม. กลีบดอกสีเหลือง เชื่อมกันเป็นหลอด ยาว 4.5-5.5 มม. ในดอกสมบูรณ์เพศ หลอดกลีบดอกผายออกที่ปลาย แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปสามเหลี่ยมขนาด 0.5 x 0.2 มม. ในดอกเพศเมียหลอดกลีบดอก เรียว แฉกกลีบดอก 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูสีเหลือง ยาว 2 มม. ปลายอับเรณูมีรยางค์รูปเส้นด้าย ยาว 0.2-0.3 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5-1 มม. รังไข่ทรงกระบอก ยาว 0.9 มม. มี 5 สันตามแนวยาว มีขนสั้นทั่วไป

ชื่อกะหรั่ง.- เว้ว

ชื่อพื้นเมือง.- เกียงพางข้าง เขียงผ่าข้าง (เชียงใหม่)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แพร่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ระนอง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา พม่า อินโดนีเซีย จีน อินโดจีน ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ป่าดิบแล้ง ออกดอกเดือน มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบ มีกลิ่นหอม เป็นผักใส่ในแกงตะละวี หรือต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

นายน้อย เข้มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 22 (BCU); Plernchit 488 (BKF); Phengkai 6 (BKF); H. Koyama et al. (BKF)

2. *Blumea* sp.

ไม้พุ่ม สูงถึง 3 เมตร กิ่งก้านมีขนนุ่ม สีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 4.5-10 x 13-22 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักฟันเลื่อย ซี่เลื่อยโค้งขึ้น ผิวใบสีเขียวอ่อน มีขนสีขาว นุ่มหนาแน่นทั้งสองด้าน เส้นใบ 12-16 คู่ ก้าน

ใบยาว 2-4 ซม. มีขนสั้นนุ่มแน่น มีรยางค์ตลอดก้านใบ รยางค์รูปแถบ ยาว 1-2 ซม. เรียงตรงข้าม หรือเรียงสลับ มีขนนุ่มทั้งสองด้าน มีเส้นกลางใบ 1 เส้น เห็นชัดเจน (ภาพที่ 7e)

ชื่อกระหว่าง.- พ้อเปื้อ

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก เป็นพืชสมุนไพร

การใช้ประโยชน์.- ใบ ต้มน้ำอาบหรือลนไฟวางบนท้องหญิงอยู่ไฟ จะทำให้มดลูกแห้งหรือเข้าอู่เร็วขึ้น อาจใช้ร่วมกับใบเปล้าใหญ่ (*Croton roxburghii*)

ผู้ให้ข้อมูล.- นางบุญตะ จันทร์อุปถัมภ์
นางปริยาภรณ์ ปลืดอก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 113 (BCU)

3. CRASSOCEPHALUM

Moench, Methodus : 516. 1794; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 425. 1965; Grierson in Flora Ceylon 1: 247. 1980.

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่ง ใบเดี่ยว หรือหยักแบบขนนกคล้ายรูปพิณ เรียงสลับ ช่อกระจุกแน่นเรียงเป็นช่อกระจุกจะโปร่ง ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ ฐานดอกเปลือกย หนุนโค้ง มีริ้วประดับ (calyculate) ขนาดเล็ก หลายอัน เรียงเป็นวงหนึ่งอยู่ใต้วงใบประดับ วงใบประดับมี 1 ชั้น ใบประดับเรียงชิดกัน แพนพัลลักษณะคล้ายเป็นหลอดเล็กๆ ผอมบาง เปราะ ยาวกว่าดอก กีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด หรือรูปกรวยแคบ ปลายแยกเป็นแฉกกีบดอก 5 แฉก ปลายอับเรณูเรียวแหลมคล้ายรูปใบหอก หยักตื้นๆ เป็นรูปเจี๊ยงลูกศรที่โคน แฉก้านยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ผลแห้งเมล็ดล่อนทรงกระบอก มีสันตามแนวยาว มีแพนพัลติดทนในผล

Crassocephalum crepidiodes (Benth.) S. Moore, J. Bot. 50: 211. 1912; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 425. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1: 248. 1980.

ไม้ล้มลุก สูง 60 ซม. ใบรูปรี ขนาด 6.0-11.0 x 2.0-4.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเรียบ เส้นใบ 7-10 คู่ ก้านใบยาว 5-13 มม. รังประดับเป็นขนบิต ยาว 3 มม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบใส ขนาด 1.3 x 1 มม. ช่อกระจุกแน่น สีเหลือง ส้ม ทรงรี ก้านช่อดอกยาว 1 ซม. แพนทีสเป็นเส้นไหม ยาว 9 มม. กลีบดอกหลอดกลีบดอกยาว 8.5-11 มม. แฉกกลีบดอกรูปสามเหลี่ยมยาว 0.5 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 0.6 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1.1 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5-1 มม. รังไข่ทรงกระบอก ขนาด 2.2 x 0.3 มม. มี 5 สันตามแนวยาว มีขนสั้นที่สัน (ภาพที่ 11b)

ชื่อกะหรง.- ตะบ้อจกก้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ผักกาดข้าง ผักเปิดน้ำ ผักเผ็ดแก้ว หล้าค้ออ่อน หล้าตึงอง (เชียงใหม่) หล้าดอกขาว หล้าดอกคำ (เลย) ชี้งัว ผักกาดขมุ ผักเผ็ดข้าง (แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย หนองคาย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: สระบุรี นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี ตรัง พังงา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชท้องถิ่นของแอฟริกาเขตร้อน ปัจจุบันเป็นวัชพืชพบในเขตร้อน ทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- พบได้ทั่วไปในที่โล่ง ทั้งในที่แห้งแล้งและที่ชื้น ออกดอกเดือนเมษายน

การใช้ประโยชน์.- ใบ เป็นผักสด จิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางจรรยา ดำรงค์

นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 30 (BCU); U. Damsri 73 (BCU); C. Phengkai et al. 6282 (BKF); T. Shimizu et al. 27470 (BKF)

4. EUPATORIUM

L., Gen. Pl. ed. 5. 363. 1754; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 243. 1881; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 377. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1: 143.1980.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม มีเส้นใบ 3 เส้นที่เห็นชัดเจนที่สุด ช่อกระจุกแน่น เรียงตัวเป็นช่อเชิงหลั่น ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ วงใบประดับรูปประฆังแกมรูปขอบขนาน ใบประดับ เรียงซ้อนเหลื่อม ดอกย่อย 10-40 ในหนึ่งช่อดอกกระจุก แพนพัลลักษณะคล้ายเป็นหลอดเล็กๆ มี 1 ชั้น หรือเป็นขนแข็งสาก ขนรูปตะขอ กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังแกมรูปหลอด ปลายแยก เป็นแฉกกลีบดอก 5 แฉก โคนอับเรณูโค้งมน แฉก้านยอดเกสรเพศเมียยาว ปลายมน โผล่พ้น หลอดกลีบดอก ผลแห้งเมล็ดล่อนรูปขอบขนาน มี 4-5 สัน มีแพนพัลติดทน

Eupatorium odoratum L., Syst. Ed. 10. 1205. 1759; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 379. 1965; Grierson in Fl. Ceylon 1: 143.1980.

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุกขนาดใหญ่ สูง 1-2 เมตร ลำต้นมีขนสั้นนุ่มหรือเกือบเกลี้ยง ใบรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ขนาด 3-9 x 1.5-4 ซม. ปลายแหลม โคนรูปลิ้ม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่างๆ ผิวใบ มีขนคายทั้งสองด้าน ผิวใบด้านล่างมีต่อมกลมสีเหลืองแกมน้ำตาลหนาแน่น ก้านใบยาว 5-15 มม. ช่อกระจุกแน่นยาวประมาณ 1 ซม. วงใบประดับประมาณ 5 ชั้น ใบประดับรูปไข่ถึงรูปแถบ ปลายมน ขนาด 2-7 x 1 มม. สีเขียวอ่อน มีเส้นใบ 3 เส้น สีเขียวเข้ม แพนพัลสีขาว ยาว 4.5 มม. กลีบดอกสีม่วงอ่อนหรือสีชมพู หลอดกลีบดอกยาว 4-5 มม. แฉกกลีบดอกรูปสามเหลี่ยม ขนาด 0.5-0.6 x 0.3 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูยาว 1.5 มม. ที่ปลายมีรยางค์รูปไข่ ยาว 0.3 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 4.5 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 5 มม. ผลแห้งเมล็ดล่อน สีดำ ยาว 3.5 มม. มี 5 สัน ที่สันมีขน (ภาพที่ 9a)

ชื่อกะหรั่ง.- ตะบ้อข้าวไก่กุ่ม

ชื่อพื้นเมือง.- ชำผักคราด ยี่สุนเถื่อน (สุราษฎร์ธานี) บ้านร้าง ผักคราด เบญจมาศ (ตราด) ฝรั่งเศสที่ ฝรั่งเศส (สุพรรณบุรี) มั่งกระต่าย (อุดรธานี) รำเคย (ระนอง) สาบเสือ (สิงห์บุรี) หญ้าแดงร้าง หญ้าพระศิริ ไอยสวรรค (สระบุรี) หญ้าดอกขาว (ทั่วไป) หญ้าฝรั่งเศส (จันทบุรี ตราด) หมาหลง

(ชลบุรี) หน้ําเมืองววาย หน้ําเมืองฮ้าง (ภาคเหนือ) หน้ําลี้มเมือง (หนองคาย) หน้ําเล้าฮ้าง (ขอนแก่น) หน้ําเหม็น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- เป็นวัชพืช พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- พืชพื้นเมืองของอเมริกากลางและอเมริกาใต้ อินเดีย เนปาล พม่า มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ข้างถนน ที่รกร้าง ได้รับแสงจัด ออกดอกเดือนธันวาคม-มกราคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ขยี้หรือตำให้ได้น้ำ ผสมกับน้ำผึ้ง แก้ไอ

2. ใบ ขยี้ ผสมกับปูนกินหมาก พอกแผล ช่วยห้ามเลือด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจสะบะ จันทรอุปถัมภ์

นายคณิต จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 95 (BCU); N. Fukuoka & M. Ito T-34857 (BKF); T. Shimizu et al. 26038 (BKF); M. Tagawa et al. T-297 (BKF)

BIGNONIACEAE

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม อาจพบเป็นไม้เถาเลื้อย พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุกหรือเป็นไม้พุ่มกึ่งล้มลุก ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงตรงข้าม เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก พบบ้างที่เรียงสลับ ใบย่อยปลายสุดอาจเปลี่ยนรูปไปเป็นมือเกาะ ไม่มีหูใบ ช่อดอกส่วนใหญ่เป็นแบบช่อกระจุก มีใบประดับและใบประดับย่อย ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉกหรือพู หรือส่วนปลายตัดตรง บางครั้งเป็นรูปปากเปิด กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปประขังรูปกรวย หรือรูปปากเปิด แฉกกลีบดอก 5 กลีบ หรือมากกว่า เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ติดบนกลีบดอก โดยปกติมี 4 อัน แบ่งเป็น 2 คู่สั้น 1 คู่ยาว 1 คู่ และมักพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน 1 อัน อับเรณูมี 2 พูและกางออกจากกัน ทำให้มีลักษณะคล้ายหัวลูกศร แตกตามยาว มีจำนวนดอก รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล โดยทั่วไปมีจำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวุลจำนวนมาก พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม บางครั้งมี 1 ช่อง และพลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ยอดเกสรเพศเมียมี 2 แฉก ผลแห้งแตกตามรอยประสานหรือแตกกลางพู

MARKHAMIA

Seem. ex Bail., Hist. Pl. 10: 47. 1888; Santisuk in Thai For. Bull. 8: 11. 1974; in Fl. Thail. 5(1): 49. 1987; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. China 18: 224. 1998.

ไม้ต้น มีหูใบเทียม รูปร่างกลม ใบประกอบแบบขนนก 1 ชั้น ปลายคี่ ใบย่อยหลายคู่ ขนาดเล็กถึงโคนแกนใบ ขอบจักซี่ฟันถึงเกือบเรียบ ด้านล่างของแผ่นใบมีต่อมรูปถ้วยใกล้โคน ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ดอกย่อยช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก ก้านดอกย่อยเรียว มีขน กลีบเลี้ยงเปิดออกคล้ายเป็นกาบ รูปเรือ ปลายกลีบโค้งขึ้นและมีตุ่มหรือต่อมที่ส่วนปลาย กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูประฆังหรือรูปกรวย และคอดแคบลงมาที่ส่วนโคนของหลอดกลีบดอก แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปปากเปิด เกสรเพศผู้ 4 อัน ผลรูปแถบยาวแบน แตกกกลางพู เมล็ดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีปีกทั้งสองด้าน

Markhamia stipulata (Wall.) Seem. ex K. Schum. var. *stipulata*, in Pflanzenfam. 4. 36: 242. 1894; Santisuk in Thai For. Bull. 8: 13. 1974; in Fl. Thail. 5(1): 50. 1987; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. China 18: 224. 1998. - *Dolichandrone stipulata* (Wall.) Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 379. 1884.

ไม้ต้นสูงถึง 10 เมตร ตาข้างมีขนปกคลุมแน่น ใบ แกนใบยาว 10-13 ซม. ก้านใบยาว 6-8 ซม. มีใบย่อย 3-4 คู่ ใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 6-15 x 4.5-9 ซม. ปลายใบมนกลม โคนใบกลมกว้าง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบที่ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น ก้านใบย่อยยาวถึง 2 มม. ช่อดอกมีขนปุยสีน้ำตาลอมเหลืองหม่น กลีบเลี้ยงขนาด 5 x 5 ซม. ด้านนอกมีขนปุยหนาแน่น กลีบดอกสีเหลืองอ่อน หลอดกลีบดอกรูประฆัง แล้วค่อยๆ สอดคอดแคบลงมาคล้ายเป็นทรงกระบอกสั้นๆ ก่อนที่จะผายออกที่โคนของหลอดกลีบดอก ส่วนบนเหนือช่วงคอดของหลอดกลีบดอกยาวประมาณ 5.5 ซม. ส่วนใต้รอยคอดยาว 2.5 ซม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปไข่กลับถึงรูปกลม ขนาดไม่เท่ากัน แยกเป็นกลีบปากบน 2 แฉก ขนาดประมาณ 5 x 6.5 ซม. กลีบปากล่าง 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่กลับ ขนาด 5.5 x 6.5 ซม. แฉกข้างรูปไข่กลับ ขนาดเกือบเท่ากัน ขนาด 3-4 x 3.5 ซม. เกสรเพศผู้คู่ยาว ก้านชูอับเรณูยาว 4-4.5 ซม. อับเรณูยาว 8 มม. คู่สั้น ก้านชูอับเรณูยาว 3.5 ซม. อับเรณูยาว 7 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 6 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ขนาด 6 x 4 มม. จานฐานดอกสูง 3 มม. รังไข่ทรงกระบอก ขนาด 8 x 3 มม.

ชื่อกะหรง.- คูแ้วะ

ชื่อพื้นเมือง.- แควหัวหมู แควหมู แควบุ่มหมู (ภาคเหนือ) แควขน แควหางค่าง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) แควาว (ภาคตะวันออก) แควอดดำ (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ตาก พิชณุโลก นครสวรรค์: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย ขอนแก่น: ภาคตะวันออก: นครราชสีมา: ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ภาคกลาง นครนายก สระบุรี ภาคใต้ นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- พม่า หมู่เกาะอันดามัน ลาว

นิเวศวิทยา.- ในป่าไผ่ ที่โล่ง ได้รับแสงมาก ออกดอกเดือนพฤศจิกายน-มกราคม

การใช้ประโยชน์.- ดอก ต้มจิ้มน้ำพริก หรือเป็นผักในแกงส้ม

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิงกาญจน์ จันทร์อุปถัมภ์
นายจะเลงกะโบ ชิโบ้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 152 (BCU); G. Murata et al. 49645 (BKF); C. Phengkklai 3171 (BKF); J.F. Maxwell 97-94 (BKF)

BIXACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก มียางสีแดงตามส่วนต่างๆ ใบเดี่ยว เรียงเวียน เส้นใบรูปฝ่ามือ หูใบร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง เกิดที่ปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง (4)-5 กลีบ แยกจากกัน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม มักร่วงเมื่อดอกบาน กลีบดอก 5 กลีบ แยกจากกัน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกจากกันเป็นอิสระ ติดบนจานฐานดอก อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาวหรืออาจพบแตกที่รูเปิดที่ปลายอับเรณู เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง หรือมี 2 ช่องที่ไม่สมบูรณ์ ออวูลจำนวนมาก พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านช่อดอกเกสรเพศเมียเรียว ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 พู ผลแห้งแตก เมล็ดจำนวนมาก เปลือกเมล็ดสีแดง

BIXA

L., Sp. Pl. 512. 1753; Hook.f. & Thoms in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 190. 1872; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 252. 1922; Backer in Fl. Mal. 4: 239. 1951; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 281. 1963; Dassan., Fl. Ceylon 5: 121. 1985.

เหมือนคำอธิบายรายละเอียดวงศ์

Bixa orellana L., Sp. Pl. 512. 1753; Hook.f. & Thoms in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 190. 1872; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 252. 1922; Backer in Fl. Mal. 4: 239. 1951; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 281. 1963; Dassan., Fl. Ceylon 5: 121. 1985.

ไม้ต้น สูงถึง 4 เมตร ใบ แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 12.5-17 x 7-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเป็นคลื่น มีเส้นใบออกจากโคนใบ 5 เส้น ด้านล่างแผ่นใบประจุดสีแดง ก้านใบยาว 4-7 ซม. หูใบรูปใบหอก สีแดง ยาว 4 มม. ช่อดอกรูปทรงคล้ายปิรามิด ยาว 6-12 ซม. ก้านช่อดอกยาว 1.5-3.0 ซม. ดอกมีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อย ยาว 3-4 มม. มีเกล็ดสีน้ำตาลแดง กลีบเลี้ยงสีน้ำตาล ประจุดสีแดงหนาแน่น รูปไข่กลับเกือบกลม ขนาด 1.0 x 0.9-1.0 ซม. กลีบดอกสีชมพู รูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 2.6-2.9 x 1.6-2.2 ซม. ผิวกลีบด้านนอกมีจุดสีแดงหนาแน่น เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 1.2-1.3 ซม. ติดที่ฐานอับเรณู อับเรณูสีขาว มี 2 ช่องแตกตามยาว เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1.9 ซม. พูหรือแฉกยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1 มม. รังไข่มีหนามยาว สีเหลืองหนาแน่น ช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวุลสีส้ม ผล ทรงรูปไข่ ปลายแหลม มีขนสีแดงปกคลุมหนาแน่น (ภาพที่ 9b)

ชื่อกะหรั่ง.- มามาใจ

ชื่อพื้นเมือง.- คำเงาะ คำเงะ คำไทย คำแฝด คำแสด (กรุงเทพฯ) คำยง ขาตี (เขมร) จำปู้ ส้มปู้ (สุรินทร์) ซาด (ภาคใต้) ซิตินัก (เลย) มะกายหุ้ม แสด (ภาคเหนือ) Anatto tree (อังกฤษ)

ประเทศไทย.- เป็นพืชปลูก พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- พืชพื้นเมืองของอเมริกา อินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือน เมษายน-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบ ตากแห้ง มวนสูบเหมือนบุหรี่ รักษาโรคริดสีดวงจมูก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข้มเพชร

นางทิวพร จันทร์อุปัทม์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 116 (BCU); Adward P. Anderson 5231 (BKF); T. Chimizu et al. 17890 (BKF); Dee 77 (BKF); Snan 319 (BKF)

BOMBACACEAE

ไม้ต้น มักมีขนาดใหญ่ พบน้อยที่เป็นไม้พุ่ม เกลี้ยงหรือมีเกล็ดรังแคหรือขนรูปดาว ใบเดี่ยว หรือใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ ผลัดใบ มีหูใบร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกจะ ช่อ แยกแขนง หรือออกเป็นกระจุก หรือดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ หรือที่ลำต้น ดอกสมบูรณ์เพศ มักมี ขนาดใหญ่ สมมาตรตามแนวรัศมี อาจพบที่มีสมมาตรด้านข้าง มีหรือไม่มีใบประดับ อาจมีริ้วประดับ ฐานดอกมีต่อมหรือไม่มี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก เรียงจรดกัน หรือปลายตัด อาจร่วงง่าย ติดทน หรือขยายขนาดขึ้นและติดทนจนติดผล กลีบดอกมักมี 5 กลีบ พบบ้างที่ไม่มีกลีบดอก กลีบดอกเรียงบิดเวียน มักเชื่อมติดกับโคนของหลอดเกสรเพศผู้ เกสรเพศผู้ 5 อัน-จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูแยกจากกันหรือเชื่อมติดกลุ่มเดียว อับเรณู 1-2-หลายช่อง เชื่อม หรือแยกกัน อับเรณูตรง คดไปมา หรือบิด มักแตกตามยาว อาจพบที่แตกตามขวาง หรือแตกที่รูเปิดที่ปลาย มักมีเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2-5 คาร์เพล จำนวน ช่องในรังไข่ 2-5 ช่อง ออวูล 2-จำนวนมากต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือเป็นแฉก ผลแห้งแตกกลางพูหรือแตกตามรอยประสาน 3-5 พู บางครั้งพบผลไม่แตกคล้ายผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผนังผลเรียบหรือมีหนาม เมล็ด 1- จำนวนมาก

CEIBA

Mill., Gard. Dict. Abr. ed. 4. 1754; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 418. 1963; A. Robyns in Fl. Ceylon 1: 69. 1980.

ไม้ต้นผลัดใบ มีหรือไม่มีหนาม ลำต้นมีหรือไม่มีรากพอน ใบประกอบแบบนิ้วมือ 5-9 ใบย่อย ใบย่อยมีข้อต่อ (articulate) ดอกออกเป็นกลุ่มที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง หรือเป็นดอกเดี่ยว ดอกสมมาตรตามแนวรัศมีหรือบางครั้งเป็นกึ่งสมมาตรด้านข้าง มีก้านดอกย่อย มีใบประดับย่อย ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังหรือรูปหลอด ปลายตัดหรือแยกเป็นแฉกขนาดไม่เท่ากัน ติดทนหรือหรือขยายเมื่อติดผล กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกับหลอดเกสรเพศผู้ เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย อับเรณู 1-2 (4) ช่อง แยกตามยาว รังไข่เหนือวงกลีบ หรือกึ่งใต้วงกลีบ มี 5 ช่อง ออวูลมีจำนวนมากต่อช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย หรือขยายขนาดยึดยาวขึ้นเหนือหลอดเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือเป็นแฉก 5 แฉก ผลแห้งแตกกลางพู 5 พู คอลิวมลลตราตรงกลางมีปีกและติดทน แต่ละพูมีใยไหม เมล็ดจำนวนมาก รูปไข่กลับหรือเกือบกลม เกลี้ยง มีปุยหุ้มเมล็ด

Ceiba pentandra (L.) Gaertn., Fruct. Sem. 2: 244, t. 133. 1791; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 419. 1963; A. Robyns in Fl. Ceylon 1: 70. 1980.- *Eriodendron anfractuosum* DC., Prodr 1: 479. 1824; Mast. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 350. 1875.

ไม้ต้น สูงไม่เกิน 20 เมตร ไม่มีหนาม ไม่มีรากพอน ใบออกเป็นกลุ่มที่บริเวณปลายกิ่ง มีใบย่อย 5 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ขนาด 2.5-5 x 1.2-2 ซม. ปลายใบมน หรือกลม และเป็นติ่งหนามสั้นๆ โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นกลางใบด้านบนมีขนห่างๆ เส้นใบ 9-11 คู่ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. ก้านใบย่อยยาว 2-3 มม. ดอกออกเป็นกลุ่มที่บริเวณปลายกิ่ง อาจมีเพียง 2-3 กลุ่ม จนถึงหลายกลุ่ม ก้านดอกยาว 2.5-3 ซม. ดอกตูมสีเขียว กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปประฆัง มี 5 แฉก หลอดกลีบเลี้ยงยาว 8-9 มม. แฉกกลีบเลี้ยงคล้ายรูปครึ่งวงกลม หรือรูปไข่ปลายกลม ขนาด 4 x 8 มม. ผิวด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนปกคลุมหนาแน่น กลีบดอกสีขาวแกมเหลือง รูปช้อนแกมรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 2.7-3 x 1.1-1.3 ซม. มีขนสั้นนุ่มหนาแน่นด้านนอก ยกเว้นที่โคนกลีบ เชื่อมกับหลอดเกสรเพศผู้ยาว 4 มม. เกสรเพศผู้ หลอดเกสรเพศผู้ยาว 8 มม. ก้านชูอับเรณูยาว 2.2-2.5 ซม. อับเรณูมี 1 ช่อง ปิดไปมา เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียสีขาว ยาวประมาณ 2.5 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม รังไข่ทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7-8 มม. เกลี้ยง ผลสีเขียวเมื่ออ่อนเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเมื่อแก่ รูปรีถึงรูปกระสวย ปลายสอบแคบ ขนาดประมาณ 20 x 4 ซม. เมล็ดทรงกลม สีดำ จำนวนมาก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม.

ชื่อกะหรั่ง.- แก้ได้

ชื่อพื้นเมือง.- จ้าว จั้วน้อย จั้วสร้อย จั้วสาย (ภาคเหนือ) นุ่น (ทั่วไป)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- เคนย่า แทนซาเนีย อินเดีย ศรีลังกา ปากีสถาน กัมพูชา อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ที่โล่งได้รับแสงจัด หรือพืชปลูก ออกดอกเดือนมกราคม

การใช้ประโยชน์.- เนื้อไม้ ใช้ทำตัวเครื่องดนตรีที่เรียก "ตะนะ" ซึ่งเป็นเครื่องดีดคล้ายกีตาร์ (ภาพที่ 15c)

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี
นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 154 (BCU); T. Smitinand 420 (BKF); R. Pooma 1022 (BKF)

BORAGINACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี สองปี หรือปีเดียว พบน้อยที่เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น โดยทั่วไปมักมีขนแข็ง หรือขนสั้นสาก ใบเดี่ยว เรียงสลับ พบบ้างที่เรียงตรงข้าม ขอบใบเรียบหรือจักฟันเลื่อย ไม่มีหูใบ ช่อดอกมักเป็นช่อวงแฉวงคู่ 2 ชั้น ใบประดับมีหรือไม่มี ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมี พบน้อยที่สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงมักมี 5 แฉก ส่วนมากติดทน กลีบดอกเชื่อมเป็นรูปประซัง รูปกงล้อ รูปกรวย รูปดอกเข็ม ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดบนหลอดดอก พบบ้างที่ติดที่คอหลอดดอก อยู่ด้านในหรือโผล่พ้นหลอดดอก อับเรณูหันเข้า มี 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู ต่อมน้ำต้อยที่โคนหลอดดอกหรือบนจานฐานดอก รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล หรือมี 4 คาร์เพล 4 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมีหรือไม่มีกึ่ง ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว มักมีปีก หนาม หรือขนปลายเงี่ยง เมล็ด มี 1-4 อัน เปลือกหุ้มเมล็ดบาง

CORDIA

L. Sp. Pl. 1: 190. 1753; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 438. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 458. 1965; Nowicke et al. in Fl. Ceylon 7: 8. 1991; G.L.Chu, Riedl & Kamelin in Fl. China 16: 331. 1995; Riedl in Fl. Mal. 13: 68. 1997.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ใบเรียงสลับ พบบ้างที่เรียงตรงข้าม ขอบเรียบหรือจักฟันเลื่อย พบน้อยที่เป็นแฉก ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ไม่มีใบประดับ กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นหลอดหรือรูปประฆัง ขยายขนาดหลังดอกบาน และติดทน กลีบดอกสีขาว เหลือง หรือสีแดงแกมส้ม รูปประฆังหรือรูปกรวย มักมี (4-) 5 (-8) แฉก แฉกกลีบดอกหันขึ้นหรือโค้งลง ก้านเกสรเพศผู้มีขนที่โคน รังไข่มี 4 ช่อง เกสรตัวเมีย 1 อันต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมีย แยกเป็น 2 แฉก มี 2 ชั้น แต่ละกิ่งมียอดเกสรเพศเมียรูปช้อนหรือเป็นตุ่ม ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ทรงรูปไข่ ทรงกลม หรือทรงรี ผนังผลชั้นกลางมีน้ำหรือเหนียว ผนังผลชั้นในแข็ง หายากที่ผนังผลชั้นกลางแข็งหรือคล้ายผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว เมล็ด 1-4 อัน

Cordia furcans I. M. Johnston, J. Arnold Arbor. 32: 5. 1951; G.L.Chu, Riedl & Kamelin in Fl. China 16: 332. 1995.

ไม้ต้นสูงประมาณ 5 ม. กิ่งอ่อนมีขนสั้น สีขาว ห่างๆ ใบ รูปรีถึงรูปไข่กว้าง ขนาด 6-14 x 5-10 ซม. ปลายแหลม โคนกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยง มีขนสีเทา ด้านล่างมีขนเกือบหนาแน่น เส้นใบ 5-6 คู่ ก้านใบยาว 1.5-6 ซม. มีขนสั้น สีขาว ห่างๆ ช่อดอก เกิดที่ปลายยอด ก้านช่อดอกย่อยมีขนสั้นสีขาว เกือบหนาแน่น ก้านช่อดอกยาว 1.5-5 ซม. มีขนสั้น ไม่มีก้านดอกย่อย กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมเป็นรูปประฆัง ยาว 3.5 มม. ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก แฉกรูปสามเหลี่ยม ยาว 1 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ห่าง กลีบดอก สีขาว หลอดดอกยาว 2.5-3 มม. แฉกกลีบดอกโค้งลง มี 4-5 แฉก รูปขอบขนาน ขนาด 3-4 x 1.5 มม. ปลายมนถึงกลม คอหลอดดอกมีขนห่างๆ เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ติดบนหลอดดอก เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียส่วนโคนยาว 1 มม. ส่วนปลายแยกเป็น 2 แฉก 2 ครั้ง แฉกครั้งที่หนึ่งยาว 1 มม. แฉกครั้งที่สองยาว 1.5-2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปช้อน รังไข่ รูปไข่ ยาว 1.5-2 มม. ผล ไม้พบ

ชื่อกะหรั่ง.- ใ้กะ

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี
ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง พื้นที่ที่ถูกทำลาย เปิดโล่ง ได้รับแสงมาก
การใช้ประโยชน์.- ผลสุก เนื้อมีเมือกเหนียว ใช้เป็นกาวยืดกระดาศ

ผู้ให้ข้อมูล.- นายสมบูรณ์ จันทร์อุปลัมภ
นายสุรียา จันทร์อุปลัมภ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 96 (BCU); J.F. Maxwell 73-643 (BK)

BUDDLEJACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุก มีขนรูปดาว หรือขนต่อม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามหรือ
วงรอบข้อ ขอบใบเรียบหรือจักซี่ฟัน มีหรือไม่มีหูใบระหว่างคู่ของใบ ช่อดอกมีหลายแบบ ดอก
สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 4(5) กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน
ส่วนปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอกมักเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดบนหลอด
กลีบดอก เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่เหนือวงกลีบหรืออาจพบ
แบบกึ่งใต้วงกลีบบ้าง มี 2 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวุลจำนวนมากต่อช่อง พลาเซน
ตารอบแกนร่วม ผลแห้งแตกตามรอยประสาน หรือไม่แตก เมล็ดมักมีปีก

BUDDLEJA

Houston ex L., Sp. Pl. 1: 112. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 81.1883;
Leenh., Fl. Mal. I, 6: 336. 1962; Pam opie & J. parn., F. Thail. 7(4): 655. 2002.

ไม้พุ่ม มีเนื้อไม้ อาจพบที่มีลักษณะคล้ายเป็นไม้ต้นขนาดเล็ก ตามช่อดอก กิ่งก้าน และใบ
โดยเฉพาะด้านล่างของแผ่นใบ มักมีขนรูปดาวปกคลุมหนาแน่น อาจพบขนต่อมร่วมอยู่ด้วย กิ่งรูป
ทรงกระบอกหรือเป็นสี่เหลี่ยม อาจมีปีกแคบๆ ใบเรียงตรงข้าม ก้านใบยาวหรือสั้นมาก ขอบใบ

เกือบเรียบ จักพั้นเลื้อยหรือหยักซี่พั้น หูใบลักษณะเป็นเส้น หรือรูปร่างคล้ายใบขนาดเล็ก หรือไม่มี หูใบ ช่อดอกคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง หรือแบบช่อเชิงลด หรือแบบช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ติดทน เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยหรือรูปประฆัง กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด หรือรูปดอกเข็ม ปากหลอดกลีบดอกมีขนสั้นๆ ขึ้นเป็นวงโดยรอบ ก้านชูอับเรณูสั้นหรือไม่มี รังไข่เหนือวงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่ 2-4 ช่อง ผลแบบกล้วยรูปทรงเกือบกลม หรือเป็นผลแห้งแตกตามรอยประสาน รูปไข่หรือรี เมล็ดจำนวนมาก สีน้ำตาลอ่อนถึงน้ำตาลเข้ม รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด หรือทรงรี มีปีกหรือมีหางที่ปลายทั้งสองด้าน

Buddleja asiatica Lour., Fl. Cochinch.: 72. 1790; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 82. 1883; Kerr in Craib & Kerr, Fl. Siam. En. 3(1): 53. 1951; Leenh. in Fl. Mal. I, 6: 337, f. 24. 1963; Pam opie & J. parn., F. Thail. 7(4): 656. 2002.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5-2 เมตร ลำต้นและกิ่งมีขนรูปดาว สีขาว นุ่ม หนาแน่น ใบเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แผ่นใบรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ขนาด 5.5-9 x 1-2.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปปลีมน ขอบใบจักพั้นเลื้อย ผิวใบด้านบนสีเทา ผิวใบด้านล่างมีขนรูปดาว สั้น สีขาว หนาแน่น เส้นใบ 7 คู่ ก้านใบยาว 5-7 มม. ช่อดอกคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง เกิดที่ปลายยอด ช่อดอกยาว 11-15 ซม. ก้านช่อดอกยาว 1.5-2.5 ซม. อาจพบมีใบประดับ 1 ใบรองรับช่อดอก หรือใบประดับย่อยรองรับดอกย่อย กลีบเลี้ยงสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 1.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้นๆ สีขาวปกคลุม แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ยาว 0.5 มม. กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอก ยาว 2.5-2.7 ซม. มีขนสีขาวด้านนอกและด้านใน แฉกกลีบดอก ปลายมน ยาว 0.1-0.12 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 2-3 มม. ติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอกกลม ยาว 0.5 มม. รังไข่รูปไข่ ขนาด 0.7 x 0.4-0.7 มม. ผล ไม้พบ (ภาพที่ 14a)

ชื่อกะหรง.- พ้อซี่ชะ

ชื่อพื้นเมือง.- พู่จีบอย (กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) ราชาวดีป่า หัวเถื่อน ปวงน้ำ (เชียงใหม่) งวงช้าง (ชัยภูมิ) แม่ม่าย (กาญจนบุรี) ดอกถ่อน ฟอน (เลย)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปางแพร่; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**
: เลย; **ภาคตะวันออก:** ชัยภูมิ อุบลราชธานี; **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี เพชรบุรี
ประจวบคีรีขันธ์; **ภาคใต้:** พังงา ภูเก็ต ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย เนปาล บังกลาเทศ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย
นิวกินี ฟิลิปปินส์ จีน ฮองกง ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก และพบในที่รกร้างซึ่งเป็นที่โล่ง มีแสงมาก

การใช้ประโยชน์.- ดอกประดับที่หึงบุชาในพิธีไหว้พระจันทร์ เนื่องจาก "พ้อซี่ชะ" แปลว่าดอก
ดาว จึงมีความเชื่อว่าเมื่อบูชาด้วยดอกไม้ชนิดจะทำให้ถึงเทวดาและเทวดารับรู้การบูชา

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี
นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 6 (BCU); T. Shimizu et al. 20117 (BKF); Garrett 8, K.
Iwatsuki & N. Fukuoka T-3478 (BKF); S. Suddee 237 (BCU)

CAESALPINIACEAE

ไม้ต้นและไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุก (Cassia) ใบเดี่ยวปลายเว้าเป็นสองแฉก ใบ
ประกอบแบบขนนกหรือใบประกอบแบบขนนกสองชั้น มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยก
แขนง ดอกสมบูรณ์เพศ บางครั้งพบดอกแยกเพศต่างต้น สมมาตรด้านข้าง ฐานดอกมีรูปร่างหลาย
แบบ กลีบเลี้ยงโดยปกติมี 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ หรือน้อยกว่า หรือไม่มีกลีบดอก เรียงซ้อน
เหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 10 อัน มักพบเกสรเพศผู้ลดรูป เกสรเพศเมียเดี่ยว 1 อัน รังไข่เหนือวง
กลีบ ออวูล 1 ถึงจำนวนมาก พลาเซนตาแนวเดียว ผลเป็นฝักแบบถั่ว บางครั้งผลแก่ไม่แตก อาจมี
ปีก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบเดี่ยว ปลายใบแหลม เว้าตื้น หรือมี 2 แฉกลึก.....1. *Bauhinia*
1. ใบประกอบ
 2. ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น กิ่งก้านมักมีหนาม.....2. *Caesalpinia*
 2. ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว กิ่งก้านไม่มีหนาม
 3. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอกขนาดเกือบเท่ากัน.....3. *Cassia*
 3. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอกขนาดเล็ก 2 กลีบ ขนาดใหญ่ 3 กลีบ.....4. *Tamarindus*

1. BAUHINIA

L., Sp. Pl.: 374. 1753; Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 280. 1878; Backer & Bakh.f. Fl. Java 1: 531. 1963; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 624. 1967; K. & S.S. Larsen, Nat. Hist. Bull. Siam. Soc. 25: 3. 1973; K. & S.S. Larsen & J.E. Vidal in Fl. Thail. 4(1): 4. 1984; Rudd in Fl. Ceylon 7: 36. 1991; K. Larsen & S.S. Larsen in Fl. Mal. 12: 442. 1996.

ไม้ต้น ไม้พุ่มและไม้เลื้อยมีมือเกาะ ใบเดี่ยว ปลายเว้าตื้นเป็น 2 แฉก หรือใบแยกเป็น 2 ใบย่อย เส้นกลางใบระหว่างแฉกมักมีขนแข็งๆ หูใบหลุดร่วงง่าย ดอกสมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย หรือกาบ หรือแยกจากกันเป็นส่วนหรือริ้วในช่วงดอกบาน กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดเกือบเท่ากัน เกสรเพศผู้ มี 10, 5, 3, 2 หรือ 1 อัน อับเรณูแตกตามยาว พบน้อยที่แตกเป็นรูตรงกลาง รังไข่มีก้าน ฝักแก่แล้วแตก อาจพบฝักแก่แล้วไม่แตกบ้าง

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ฐานดอกเป็นหลอด ไม่มีจานฐานดอก.....1. *Bauhinia ornata*
1. ช่อดอกแบบช่อกระจະ ฐานดอกไม่ชัดเจน มีจานฐานดอก.....2. *Bauhinia pulla*

1. *Bauhinia ornata* Kurz var. *kerrii* (Gagnep.) K. & S.S. Larsen in Fl. C. L. V. 18: 208. 1980; K. Larsen, S.S. Larsen & J.E. Vidal, in Fl. Thail. 4(1): 42. 1984. - *B. kerrii* Gagnep. in Lec., Not. Syst. (Paris) 2: 173. 1912; Craib in Fl. Siam. En. 1: 523. 1928; K. & S.S. Larsen, Nat. Hist. Bull. Siam. Soc. 25: 13. 1973. - *Bauhinia rufa* (Grah. Ex Benth.) Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 280. 1878.

ไม้เลื้อย มีมือเกาะ ใบเดี่ยว รูปไข่หรือเกือบกลม ขนาด 10.5-12.5 x 12-13 ซม. ปลายใบแยกเป็น 2 แฉก แฉกลึกประมาณ 1/3 ของความยาวใบ ปลายแฉกมนถึงเกือบกลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบที่ด้านล่างของแผ่นใบมีขนน้อยถึงไม่มี เส้นใบ 9 เส้น ออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน ก้านใบยาว 5-6 ซม. **ช่อดอก**แบบช่อเชิงหลั่น ดอกย่อยจำนวนมาก มีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อยยาว 4-5 ซม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมห่างๆ **ใบประดับ**รูปขอบขนาน ขนาด 6.5 x 2 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่นด้านนอก ใบประดับย่อยรูปแถบ ปลายแหลม ขนาด 4.5 x 0.5 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่นด้านนอก ดอกตูมรูปกระสวย ยาว 5-8 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมเกือบหนาแน่น ฐานดอกรูปหลอดยาวได้ถึง 5 มม. **กลีบเลี้ยง**สีเขียว 5 กลีบ รูปขอบขนาน ขนาด 7 x 2 ซม. แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน มีขนหนาแน่นด้านนอก **กลีบดอก**สีขาว รูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 10-11 x 9 มม. ขอบกลีบเป็นคลื่น ด้านนอกมีขน ก้านกลีบดอกยาวประมาณ 3 มม. มีขนเกือบหนาแน่น **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2.4-2.7 ซม. อับเรณูสีม่วง รูปขอบขนาน ยาว 3 มม. **เกสรเพศเมีย** ก้านชูเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย เรียว ยาว 14-15 มม. จากปลายรังไข่ขึ้นมาประมาณ 5 มม. มีขนไม่หนาแน่น ส่วนบนเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียแบบก้นปัด **รังไข่**ยาว 7 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **ฝัก**ไม่พบ

ชื่อกะหรง.- แม่แกมื่อ

ชื่อพื้นเมือง.- โคคลาน (ภาคตะวันตกเฉียงใต้) ปอมุ้ง (ภาคเหนือ) แสลงพันแดง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ น่าน แพร่; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ลาว เวียดนาม จีน

นิเวศวิทยา.- ป่าไม่ผลัดใบ ใกล้เคียงธาร ได้รับแสงมาก ออกดอกเดือนมีนาคม

การใช้ประโยชน์.- มีกลิ่นหอมมาก ผู้หญิงนิยมนำมาประดับผม (ภาพที่ 14g)

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสาวรณิ จันทน์ผา

นางข้าวขวาง จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 158 (BCU); A.F.G. Kerr 20340 (BK); Winit 1748 (BK);
Anan 8660 (BK)

2. *Bauhinia pulla* Craib, Kew Bull. : 390. 1927; K. & S.S. Larsen, Nat. Hist. Bull. Siam. Soc. 25: 15. 1973; K. Larsen, S.S.Larsen & J.E.Vidal, in Fl. Thail. 4, 1: 33. 1984.

ไม้เลื้อย มีมือเกาะ ใบรูปไข่ ขนาด 4.0-10.5 x 3.5-9.5 ซม. ปลายใบแยกเป็น 2 แฉก ลึก 2.4-5.0 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 11 เส้น แตกออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน ก้านใบยาว 2.0-5.4 ซม. ใบประดับรูปรีแคบ ยาว 1 ซม. ใบประดับย่อยรูปแถบ ยาว 7-10 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ทรงปิรามิด ออกที่ปลายยอดและที่ลำต้นตรงข้ามกับใบ ก้านดอกย่อยยาว 7 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว ด้านนอกมีขนสีขาว สั้น หนาแน่น โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 1.6-2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ปลายแหลม ขนาด 6 x 4.5 มม. กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ รูปไข่กลับ ขนาด 11-17 x 5-6 มม. เรียงสลับกับแฉกกลีบเลี้ยง ปลายกลีบมน ขอบกลีบเป็นคลื่น มีขนสีขาว สั้น ที่ผิวทั้งสองด้าน ก้านกลีบดอกยาว 1.5-3 มม. เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 1.1 ซม. ติดที่ด้านหลังอับเรณู อับเรณูขนาด 4 x 2.5 ซม. มี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 7 อัน เกสรเพศเมีย ก้าน (stipe) เกสรเพศเมียยาว 4 มม. ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 8 มม. มีขนสั้นปกคลุม หน่อยอดเกสรเพศเมียไม่ชัดเจน รังไข่รูปทรงกระบอก ยาว 7 มม. มีขนสั้น หนาแน่น ออวูล มีประมาณ 10 อัน (ภาพที่ 6f)

ชื่อกะหรง.- แม่แก

ชื่อพื้นเมือง.- แผลงพันเถา กาหลง (ภาคเหนือ) เถาแผลงพัน (นครสวรรค์)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: กำแพงเพชร นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: ลพบุรี สระบุรี; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- กัมพูชา

นิเวศวิทยา.- ชายป่า ที่โล่ง ที่มีความแห้งแล้ง ออกดอกเดือนกรกฎาคม

การใช้ประโยชน์.- ราก รวมกับรากหางหมาจอก (*Uraria crinita*) และรากกะเพรา (*Ocimum tenuiflorum*) ต้มน้ำอม แก้ปวดฟัน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 55 (BCU); Th. Wongprasert (BKF); TDBS 5052 (BKF); C. Niyomdham 5968 (BKF)

2. CAESALPINIA

L., Sp. Pl.: 380. 1753; Baker in Fl. Br. Ind. 2: 254. 1879; Backer & Bark.f., Fl. Java 1: 544. 1963; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 648. 1967; K. Larsen, S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 61. 1984; Rudd in Fl. Ceylon 7: 45. 1991; Ding Hou in Fl. Mal. 12: 535. 1996.

ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มักมีหนามเกิดจากผิว หูใบติดทนหรือร่วงง่าย หรือไม่มี ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ปลายคู่ เรียงสลับ แกนกลางใบอาจพบมีหนามเกิดจากผิว ใบย่อยชั้นที่หนึ่งเรียงตรงข้าม ใบย่อยชั้นที่สองเรียงตรงข้ามหรือเรียงสลับ อาจมีหรือไม่มีก้านใบย่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง เกิดที่ซอกใบหรือปลายยอด โดยปกติเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ฐานดอกสั้น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกจากกัน ขนาดมักไม่เท่ากัน กลีบเลี้ยงอันล่างสุดรูปค้อม เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ แยกจากกัน ขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอกอันบนสุด(กลีบกลาง) มักมีขนาดและรูปร่างแตกต่างจากกลีบอื่น และอาจพบว่ามีรยางค์รูปเส้นเกิดขึ้น เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกจากกัน ขนาดเท่ากันหรือไม่เท่ากัน ส่วนมากมีขนที่โคนก้านชูอัชเรณู เกสรเพศเมียไม่มีก้านยอดเกสรเพศเมียหรือมีแต่สั้น รังไข่เกลี้ยงหรือมีขน มีออวูล 1-10 อัน ยอดเกสรเพศเมียเรียว ยาว ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวยหรือแยกเป็น 2 แฉก ผลเป็นฝัก แตกหรือไม่แตก ผนังผลอาจบางหรือหนา มีปีกหรือไม่มีปีก บางครั้งมีหนาม ฝักอาจบิด หรือเป็นร่อง เมล็ดกลมหรือแบน

Caesalpinia mimosoides Lamk., Enc. 1: 462. 1785; Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 256. 1878; Craib in Fl. Siam. Enum. 1: 503. 1928; K. Larsen, S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 67. 1984;

ไม้พุ่มเลื้อยพันหรือตั้งตรง ทุกส่วนมีขนสากและขนแข็ง มีกลิ่นฉุน ใบ แกนกลางใบยาว 10-12 ซม. ก้านใบยาว 1.7-2 ซม. ใบย่อยชั้นที่หนึ่ง 7-8 คู่ แกนกลางใบย่อยชั้นที่หนึ่งยาว 1.7-2.2 ซม. ก้านใบย่อย ยาว 3-4 มม. ใบย่อยชั้นที่สอง มี 8-10 คู่ เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน โค้งเล็กน้อย ขนาด 7-9 x 3-3.7 มม. ปลายกลมถึงตัดตรง โคนใบไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบมีขน ผิวใบด้านล่างมีสีเขียวอ่อนกว่าด้านบน มีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน ก้านใบย่อยยาว 0.3-0.4 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจจะ เกิดที่ปลายยอด ยาว 16-20 ซม. ก้านช่อดอกยาว 3-4 ซม. ก้านดอกย่อยยาวได้ถึง 2.8 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรีถึงขอบขนาน ขนาด 6-8 x 3.5-5 มม. สีเหลืองแกมน้ำตาล มีจุดสีน้ำตาลห่างๆ และมีขนสีขาว สั้น ด้านนอกและที่ขอบกลีบ กลีบดอก สีเหลือง รูปไข่กลับถึงเกือบกลม กลีบกลาง ขนาด 11 x 6 มม. สี่กลีบด้านข้างขนาดเกือบเท่ากัน ขนาด 1.4-1.55 x 1.4-1.5 ซม. ขอบกลีบยับย่น มีขน มีก้านกลีบยาว 1-2 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน ยาว 1.0-1.3 ซม. มีขนสีขาวหนาแน่นที่โคน อับเรณูรูปขอบขนานถึงเกือบกลม ขนาด 2 x 1.1 มม. มี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาว 0.5 มม. ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย ยาว 0.7 มม. รังไข่แบน รูปรีเบี้ยว ขนาด 2 x 1 มม. มีขนหนาแน่น ออวุลมี 2 อัน ฝักไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- ชิตะย้อย

ชื่อพื้นเมือง.- ฝักปู้ย่า หนามปู้ย่า (ภาคเหนือ) ฝักชะยา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ฝักกาดหญ้า (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) ชำเรียด (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย แพร่ ลำปาง น่าน พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย นครพนม; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ลาว เวียดนาม จีน

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง ออกดอกเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์

การใช้ประโยชน์.- ดอก ใบอ่อน เป็นผักสดจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางแจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์

นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 111 (BCU); Herb.Tr. 612 (BCU); M. Aupanitchakit 25 (BCU); Prayad 593 (BK)

3. CASSIA

L., Sp. Pl.: 376. 1753; Baker in Fl. Br. Ind. 2: 261. 1879; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 535. 1963; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 616. 1967; K. & S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 102. 1984; Rudd in Fl. Ceylon 7: 59. 1991; K. Larsen & Ding Hou in Fl. Mal. 12: 556. 1996.

ไม้ต้น ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว ปลายคู่ เรียงสลับ หรือเรียงเวียน โคนก้านใบมีต่อมหรือไม่มี ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ สีเหลืองหรือสีชมพูถึงสีแดง ฐานดอกสั้นมาก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 10 หรือ 5 อัน อับเรณูแตกเป็นรูหรือเป็นช่องสั้นๆ ออกดอกจำนวนมาก ผลเป็นฝัก มีขนาดและรูปร่างต่างกัน ผลแก่แตกหรือไม่แตก

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. เกสรเพศผู้สมบูรณ์มีก้านชูอับเรณูยาวเกือบเท่ากัน ฝักแบน.....3. *Cassia timoriensis*
1. เกสรเพศผู้สมบูรณ์มีก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน ฝักทรงกระบอกกลม
 2. ดอกสีเหลือง ช่อดอกห้อยลง ผิวใบเกลี้ยง.....2. *Cassia fistula*
 2. ดอกสีชมพู ช่อดอกตั้งตรง ผิวใบมีขนปกคลุม.....1. *Cassia bakeriana*

1. *Cassia bakeriana* Craib, Kew Bull. 1911; Craib in Fl. Siam. En. 1: 508. 1928; K. & S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 105. 1984; K. Larsen & Ding Hou in Fl. Mal. 12: 557. 1996.

ไม้ต้น สูงถึง 6 เมตร ส่วนที่ยังอ่อนมีขนปกคลุมหนาแน่น ใบทุกส่วนมีขนสีเหลืองแกมน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น แกนกลางใบยาว 9-14 ซม. ก้านใบยาว 1.7-5 ซม. ใบย่อย 3-6 คู่ รูปรีถึงรูปขอบขนาน ขนาด 3-5 x 1.5-3 ซม. ปลายใบแหลม กลม หรือเว้ามนุ่ม ตรงกลางมีติ่งสั้น โคนใบกลม ขอบใบเรียบ ก้านใบย่อยยาวประมาณ 2 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ยาว 5-10 ซม. แกนช่อดอกมีขนนุ่มสั้นสีเหลือง ใบประดับรูปใบหอก ปลายแหลม มีขนทั้งสองด้าน ขนาด 10 x 3 มม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก ขนาดประมาณ 4 x 1.5 มม. ก้านดอกย่อยยาว 4-5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอกแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 7-8 x 3-4 มม. มีขนสั้นหนาแน่นทั้งสองด้าน กลีบดอกสีชมพู รูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 2.5-4 x 1-2 ซม. เกสรเพศผู้ 10 อัน ขนาดไม่เท่ากัน แบ่งได้เป็น 3 ชุด ชุดแรก 3 อัน มีขนาดใหญ่ที่สุด ก้านชูอับเรณู โค้ง ยาว 3.4-3.6 ซม. ตรงกลางพองออกเป็นรูปขอบขนาน อับเรณูรูปไข่ขนาด 4 x 3 มม. แดงที่ช่องเปิดที่ปลายและโคน ชุดที่สองมี 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.3-1.4 ซม. อับเรณูขนาด 6-6.7 x 1.8-2 มม. ชุดที่ 3 มีขนาดเล็กที่สุด ก้านชูอับเรณูยาว 1 ซม. อับเรณูยาว 4-5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 1.3 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 0.4 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นจุด รังไข่รูปแถบ โค้ง ยาว 2.3 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น ผลทรงกระบอกกลม ขนาด 20-30 x 1.5 ซม. ผิวเปลือกสีเทา มีขนสั้นนุ่มปกคลุม (ภาพที่ 13e)

ชื่อกระทรวง.- พื้อกะ

ชื่อพื้นเมือง.- ชัยพฤกษ์ (ภาคเหนือ) กัลปพฤกษ์ (ภาคกลาง, ภาคเหนือ) กานล์ (เขมร-สุรินทร์)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แพร่ ลำปาง พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย นครพนม; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พม่า

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก ออกดอกเดือน กุมภาพันธ์-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- เมล็ดแก่ หรือเปลือกต้น ใช้กินกับปูนแดงและพลู่เหมือน *Cassia fistula* อาจใช้ร่วมกับเมล็ดหมากก็ได้

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสาวรณี จันทน์ผา

นายปิยะ จันคณา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 125 (BCU); F. Konta & S. Khaiem 10914 (BKF); J.F. Maxwell 88-140 (BKF); T. Santisuk 6903 (BKF)

2. *Cassia fistula* L., Sp. Pl.: 377. 1753; Craib in Fl. Siam. En. 1: 509. 1928; in Fl. Thail. 4(1): 103. 1984; K. Larsen & Ding Hou in Fl. Mal. 12: 557. 1996.

ไม้ต้นสูงถึง 5 เมตร ใบเรียงเวียน ใบยาว 15-30 ซม. ก้านใบยาวประมาณ 5 ซม. เกือบใบย่อย 4-6 คู่ รูปไข่หรือรูปขอบขนาน ขนาด 7-16 x 4-6.5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบกลมกว้างหรือสอบ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 10-17 คู่ ก้านใบย่อยยาว 4-6 มม. แขนงระหว่างคู่ใบย่อยยาว 1-5 ซม. **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ห้อยลง ยาว 12-50 ซม. ก้านช่อดอกยาว 1-5 ซม. ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 4 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว รูปรีแกมรูปไข่ ขนาดประมาณ 10 x 4 มม. ขอบบาง เป็นคลื่น มีขนสั้นเกือบหนาแน่นทั้งสองด้าน **กลีบดอก** สีเหลือง รูปรีหรือรูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 2.5 x 1.5 ซม. มีก้านกลีบสั้น **เกสรเพศผู้** 10 อัน แบ่งเป็น 3 ชุด ชุดแรกมีขนาดใหญ่ จำนวน 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4-4.5 ซม. อับเรณูยาว 4-5 มม. แตกที่ช่องที่ปลายและโคน ชุดที่สองขนาดกลาง จำนวน 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 8-10 มม. อับเรณูยาว 5 มม. แตกที่รูเปิดที่โคน ชุดที่สามมีขนาดเล็ก ลักษณะเป็นเกสรเพศผู้ลดรูป 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-10 มม. อับเรณูยาว 2-3 มม. ก้านชูอับเรณูทั้งหมดเป็นสีเหลืองและเกลี้ยง **เกสรเพศเมีย** ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 7 มม. ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก **รังไข่** สีเขียวอ่อน ทรงกระบอกกลม โค้ง ยาว 3.5 ซม. มีขนสั้นกระจายห่างๆ **ผล** สีดำ ทรงกระบอกกลม ยาวได้ถึง 40 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. เมล็ดจำนวนมาก เมล็ดแต่ละอันแยกกันโดยมีผนังกัน เมล็ดรูปรีแบน สีน้ำตาล ขนาด 10 x 8-9 ซม.

ชื่อกะหรง.- กะยู่

ชื่อพื้นเมือง.- กุเพยะ (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) คุณ (ภาคกลาง,ภาคเหนือ) ป็อยู บ็อย เปอไซ เมะห
ล่าหฺย (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ลมแล้ง (ภาคเหนือ)ชัยพฤกษ์ **ราชพฤกษ์** (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.-พบทั่วประเทศ อาจพบเป็นพืชปลูกเป็นไม้ประดับ

การกระจายพันธุ์.- อาจเป็นพืชพื้นเมืองของอินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย จีน อียิปต์ ประเทศในเขต
ร้อน

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- เมล็ดแก่ หรือเปลือกต้น ใช้กินกับปูนแดงและพลูเหมือน *Cassia bakeriana*
อาจใช้ร่วมกับเมล็ดหมากก็ได้

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสุวรรณี จันทน์ผา

นายคณิต จันทรอุปลัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 108 (BCU); T. Smitinand sn. (BKF); J.F. Maxwell 69-497
(BKF); K. Larsen 74 (BKF)

3. *Cassia timoriensis* DC., Prod. 2: 499. 1825; Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 265. 1879;
Craib in Fl. Siam. En. 1: 514. 1928; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 617. 1967; K & S.S. Larsen and
Vidal in Fl. Thai. 4(1): 111. 1984.

ไม้ต้น สูงประมาณ 7 เมตร กิ่งมีขนนุ่มหนาแน่น สีเหลืองถึงสีทอง ใบย่อย 19 คู่ แกนกลาง
ใบ ยาว 19.5-28 ซม. ก้านใบยาว 1.8-4.7 ซม. มีขน แกนระหว่างคู่ใบย่อย ยาว 1.2-1.7 ซม. แผ่น
ใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 17-35 x 4.5-9 มม. ปลายใบเป็นติ่งแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ ผิว
ใบด้านล่างมีขนนุ่ม หนาแน่นกว่าด้านบน ก้านใบย่อยยาว 1-2 มม. โคนก้านใบไม่มีต่อม **ช่อดอก**
แบบช่อกระจจะ เกิดที่ซอกใบ ก้านดอกย่อยยาว 3 ซม. **กลีบเลี้ยง**สีเหลืองแกมเขียว 5 กลีบ แยก
จากกัน รูปไข่แกมขอบขนาน ปลายกลีบมน ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 7-10 x 5-7 มม. ด้านนอกมีขน
สั้น นุ่ม หนาแน่น **กลีบดอก**สีเหลือง 5 กลีบ แยกจากกัน รูปไข่กลับ ปลายกลีบมน ขอบกลีบเป็น
คลื่น ขนาด 13-14 x 7-8 มม. ก้านกลีบดอกยาว 1-2 มม. **เกสรเพศผู้** 7 อัน ขนาดไม่ต่างกันมาก

มี 2 อันที่มีขนาดใหญ่กว่า ก้านชูอับเรณู ยาว 2-3 มม. อับเรณู ขนาด 7-8 มม. อีก 5 อันมีขนาดเล็กกว่า ก้านชูอับเรณู ยาวประมาณ 2 มม. อับเรณู ขนาด 5 x 6 มม. อับเรณูมี 2 ช่อง แตกที่รูเปิดที่ปลายอับเรณู เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูแบน ไม่มีละอองเรณู ปลายหยักเว้า โคนอับเรณูเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ขนาด 1 x 0.8 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 7 มม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียไม่ชัดเจน รังไข่เกลี้ยง ออวูล จำนวนมาก ผลเป็นฝัก รูปแถบ แบน เกสรเพศเมีย ขนาด 6.5-12.5 x 1.0-1.4 ซม. เมล็ด 9-20 อัน (ภาพที่ 9c)

ชื่อกะห้วง.- บั๊ตะคะบ้อกะลื้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ชี้เหล็กแดง ชี้เหล็กคันข้ง ชี้เหล็กพันข้ง (ภาคเหนือ) ชี้เหล็กเลือด ชี้เหล็กดง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ชี้เหล็กป่า (ภาคตะวันออกเฉียงใต้, ภาคใต้) ชี้เหล็กนางชี ช้าชี้เหล็ก กะแลงแงน (ภาคใต้) จี้ลื้อลอย (ฉาน/ภาคเหนือ) แม่ชี้เหละที แม่แคะแหละ (กะเหรี่ยง/ภาคเหนือ) มะเกลือเลือด (ภาคตะวันตกเฉียงใต้)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- ในป่าที่เปิดโล่ง

การใช้ประโยชน์.- 1. ราก ต้มน้ำ ต้ม รักษาโรคดีซ่าน

2. ลำต้น ใช้ทำเสาบ้าน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

นางแจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 79 (BCU); G. Murata et al. 52578 (BKF); Martin van de Bult 38 (BKF); C. Phengkhai 3962 (BKF)

4. TAMARINDUS

L., Sp. Pl. 1: 34. 1753; Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 273. 1878; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 529. 1963; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 636. 1967; K. & S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 124. 1984; Rudd in Fl. Ceylon 7: 95. 1991; K. Larsen & S.S. Larsen in Fl. Mal. 12: 729. 1996.

ไม้ต้น ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนกปลายคู้ ใบย่อยจำนวนมาก เรียงตรงข้าม ไม่มีก้านใบย่อย หูใบรูปใบหอก ขนาดเล็ก ร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดที่ปลายยอดหรือด้านข้าง ใบประดับรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ร่วงง่าย ใบประดับย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โดยทั่วไปมีสีแดง ร่วงง่าย ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน ขนาดใหญ่ 3 กลีบ ขนาดเล็กและแคบ 2 กลีบ สีขาวหรือเหลือง โดยทั่วไปมีเส้นกลีบสีแดง เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดที่เปิดออกด้านข้าง เกสรเพศผู้เป็นหมัน ขนาดเล็ก 4-5 อัน ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู รังไข่มีก้าน ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ขนาดเล็ก ผลแห้งไม่แตก ทรงรูปขอบขนาน เปลือกชั้นนอกเปราะ บาง ผิวด้านนอกมีขุย เมล็ดแบน 1-12 อัน สีน้ำตาล วาว

มีเพียงชนิดเดียวในสกุลนี้

Tamarindus indica L., Sp. Pl. 1: 34. 1753; Baker in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 273. 1878; Craib in Fl. Siam. En. 1: 533. 1928; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 529. 1963; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 636. 1967; K. & S.S.Larsen & J.E.Vidal in Fl. Thail. 4(1): 124. 1984; Rudd in Fl. Ceylon 7: 96. 1991; K. Larsen & S.S. Larsen in Fl. Mal. 12: 729. 1996.

ไม้ต้น สูงถึง 10 เมตร ใบ แกนกลางใบยาว 9.5-12.5 ซม. ก้านใบยาวประมาณ 5 มม. ใบย่อย 16-20 คู่ รูปขอบขนาน ขนาด 10-23 x 4-7 มม. ปลายใบมน โคนใบมน เฉียง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 4-6 คู่ ก้านใบย่อยสั้นมากถึงไม่มีก้านใบย่อย ช่อดอกยาว 4-8.5 ซม. ก้านช่อดอกสีน้ำตาล-แดง ยาว 1-1.5 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 3-10 มม. ฐานดอกรูปกรวย ยาว 5 มม. ใบประดับย่อยขนาด 10 x 4-5 มม. กลีบเลี้ยงสีขาวแกมเขียวอ่อน รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 15-17.5 x 8-10 มม. กลีบดอกรูปรีถึงรูปขอบขนาน ปลายแหลม กลีบอันใหญ่ ขนาด 17-17.5 x 8-10 มม. กลีบอันเล็ก ขนาด 15 x 9-9.5 มม. ก้านกลีบมีขน ยาว 2 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูเกสรเพศผู้ยาว 9

มม. จากโคนก้านถึงระดับ 7 มม. มีขนปกคลุม ก้านชูอับเรณู ยาว 8-9 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 2.5-3 x 1.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาว 4 มม. มีขนสีขาวด้านเดียว ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 7-8 มม. โค้งเอียง มีขนสีขาวด้านตรงข้ามกับก้านเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียสีน้ำตาล รังไข่ รูปแถบ โค้งเอียง ยาว 7 มม. มีขนสีขาวด้านเดียวกับก้านยอดเกสรเพศเมีย (ภาพที่ 8c)

ชื่อกะหรง.- ชะม้อเกล้อะไห้

ชื่อพื้นเมือง.- มะขาม (ทั่วไป)

ประเทศไทย.- พืชปลูก พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อาจเป็นพืชพื้นเมืองของเขตร้อนของแอฟริกา และเป็นพืชปลูกในเขตร้อน

การใช้ประโยชน์.- เปลือกต้นจุ่มน้ำฝนกับหิน ได้น้ำสีเหลือง ใช้ทาผิวหนัง จะช่วยป้องกันแดด ทำให้ไม่เป็นฝ้า หน้าหนาวลขาว

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพิชชา จันทรอุปถัมภ์

นางพิชชา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 132 (BCU); V. Sudthsathien 90 (BCU); U. Damsri 22 (BCU); Herb. Tr. 886 (BCU)

CAPPARACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้ต้นหรือไม้เลื้อย มักมีหนามซึ่งเกิดจากหูใบ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบนิ้วมือ มี 3-7 ใบย่อย เรียงสลับ ดอกเดี่ยว ดอกช่อแบบช่อกระจจะ ช่อเชิงหลั่นหรือช่อซี่ร่ม เกิดที่ซอกใบ ปลายยอดหรือดอกเรียงเป็นแถวตามกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4-6 กลีบ กลีบดอก 4 กลีบ หรือไม่มี เกสรเพศผู้ 6 อัน ถึงจำนวนมาก อาจมีก้านชูเกสรร่วมที่สั้นหรือยาว ก้านชูอับเรณูแยกเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายเส้นด้าย ติดที่ด้านหลังอับเรณู อับเรณูหันเข้าสู่ศูนย์กลางดอก มี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีหรือไม่มีก้านชูเกสร

เพศเมีย จำนวนช่องในรังไข่ 1-3 ช่อง ออวูลจำนวนน้อยถึงมาก พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลแห้งแตก มีก้านที่เกิดจากก้านดอกและก้านชูยอดเกสรเพศเมีย เมล็ดมี 1 ถึงหลายเมล็ด ปกติมีลักษณะคล้ายรูปไต

CAPPARIS

L., Sp. Pl. 1: 503. 1753; Hook.f. & Thomson, Fl. Br. Ind. 1: 173. 1875; M. Jacobs in Fl. Mal. 6: 69. 1960; Back. & Bakh.f., Fl. Java 1: 183. 1963; Jacobs in Blumea 12: 405. 1965; K. Chayamarit in Fl. Thail. 5(3): 242. 1991.

ไม้พุ่ม ไม้ต้นหรือไม้เลื้อย กิ่งมักมีขนแต่ร่วงง่าย บางครั้งมีเกล็ดหุ้มยอดที่บริเวณโคนของปลายยอด ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบและเส้นใบขนานเห็นชัดทางด้านล่าง หูใบเป็นหนามตรง หรือโค้งลง ดอกเดี่ยว ดอกช่อแบบช่อกระจุก ช่อซี่ร่ม หรือช่อกระจุก เกิดที่ซอกใบ ที่ปลายยอด หรือออกเรียงเป็นแถวที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกจากกัน เรียงเป็น 2 วง กลีบเลี้ยงวงนอกรูปเรือ วงในค่อนข้างแบน กลีบดอก 4 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม แยกได้เป็น 2 คู่ คู่บนโคนกลีบเชื่อมกัน คู่ล่างแยกจากกัน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียมีกยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ รังไข่ มี 1 ช่อง ออวูลจำนวนมาก ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ทรงกลมถึงทรงรี เมล็ดมี 1 ถึงหลายเมล็ด ลักษณะเป็นรูปไต

Capparis micracantha DC., Prod. 1: 247. 1824; Hook.f. & Thoms. in Fl. Br. Ind. 1: 179. 1872; Craib in Fl. Siam. En. 1: 82. 1925; M. Jacobs in Fl. Mal. 6: 85. 1960; Back. & Bakh.f., Fl. Java 1: 185. 1963; Jacobs, Blumea 12: 466. 1965; K. Chayamarit in Fl. Thail. 5(3): 246. 1991.

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 2 เมตร กิ่งก้านมีลักษณะพับไปมาเล็กน้อยคล้ายตัว Z เรียบเกลี้ยง ใบรูปรี ถึงรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 9.5-15 x 4.5-7.7 ซม. ก้านใบยาว 8-10 มม. ปลายใบเป็นติ่งหนาม โคนใบรูปปลีมี ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบเกลี้ยง เมื่อแห้งเป็นสีเขียวแกมเหลืองนวล เส้นใบ 7 คู่ หูใบเป็นหนามโค้ง 1 คู่ ดอกเดี่ยว เรียงเป็นแถวบนกิ่งเหนือซอกใบ ก้านดอกยาว 8-13 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว 4 กลีบ แยกจากกัน รูปรี ปลายแหลม กลีบมีลักษณะเป็นอุ้งตรงกลาง (concave) ขนาด 5 x 2.5 มม. มีขนสีขาวยาว สั้น กระจายห่างๆ ทั้งสองด้าน กลีบดอก รูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ ขนาด 7-10 x 2 มม. กลีบคู่บนสีขาวยาว มีขนาดใหญ่กว่ากลีบคู่ล่าง

เล็ก กลีบคู่ล่างสีขาว กลางกลีบมีสีเหลือง มีขนสั้น สีขาว หนาแน่นทั้งสองด้าน **เกสรเพศผู้** จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 1.3-1.5 ซม. อับเรณูยาว 1.5 มม. แตกตามยาว **เกสรเพศเมีย** ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 0.7-1 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย สั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นดิ่งกลม มีขนหนาแน่น รั้งไข่อูรูปไข่ ออวูลจำนวนมาก ผลกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3.5 ซม. ผลสุกสีเหลืองส้ม (ภาพที่ 12b)

ชื่อกะหรง.- พ้อตาซี

ชื่อพื้นเมือง.- แล้ฆ่าทะลาย หนวดแมวแดง (ภาคเหนือ) กระดาดขาว กระรอกใหญ่ จิงใจ ชิงชี พญาจอมปลวก ค้อนช้อง (ภาคกลาง) ชายขู่มากหมก (ภาคตะวันออก) กระดาดป่า ชิขอ (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) พวงมาระดอ เม็งซอ ราม (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ลำปาง แพร่ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น เพชรบูรณ์ สกลนคร; ภาคตะวันออก: บุรีรัมย์ นครราชสีมา สุรินทร์; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ ชัยนาท นครนายก สระบุรี ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ชลบุรี ปราจีนบุรี ระยอง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา นราธิวาส ปัตตานี สตูล ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า อินโดจีน จีน อันดามัน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ป่าโปร่งที่มีแสงส่องถึง ออกดอกเดือนธันวาคม-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้รสหวาน

ผู้ให้ข้อมูล.- นางข้าวขวาง จันทร์อุปถัมภ์

นางพลับพลึง วจิระ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 26 (BCU); C. Phengkai et al. 3627(BKF); S. Phengnaren 208 (BKF); C. Niyomdham et al. 1313 (BKF)

CHLORANTHACEAE

ไม้ล้มลุก อาจมีเหง้า ตั้งตรง หรือกิ่งก้านกระจายไม่เป็นระเบียบ ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก หรือมี 4 ใบ เรียงเป็นวงรอบข้อ ขอบใบจักฟันเลื่อย หยักมนหรือหยักซี่ฟัน เส้นใบแบบขนนก โคนก้านใบของใบที่ข้อเดียวกัน อาจเชื่อมติดกันจนมีลักษณะเป็นแผ่น หรืออาจเชื่อมกันไม่ชัดเจนเห็นเป็นเพียงเส้นขวางอยู่ที่ตำแหน่งข้อ ใบขนาดเล็กหรือขนาดกลางเห็นชัดเจน ช่อดอกคล้ายช่อเชิงลด ช่อแยกแขนง หรือช่อกระจุกแน่น ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกลดรูป ดอกแยกเพศอยู่รวมต้นหรืออยู่ต่างต้น หรืออาจพบดอกสมบูรณ์เพศ ที่เกสรเพศผู้ลดรูปและติดอยู่ข้างรังไข่ ดอกเพศผู้อาจมีหรือไม่มีใบประดับ ไม่มีวงกลีบ เกสรเพศผู้ 1-3 อัน (ยกเว้นในสกุล *Hedyosmum* มีอับเรณูหลายอัน เกาะรวมกันอยู่บนโครงสร้างที่คล้ายรูปกรวย) ถ้าเกสรเพศผู้มี 3 อัน มักจะเชื่อมติดกันเป็นโครงสร้างหรือก้อนที่มีลักษณะเป็น 3 แฉก ดอกเพศเมียอาจมีหรือไม่มีใบประดับรูปถ้วยล้อมรอบ กลีบรวมมีขนาดเล็ก และเชื่อมติดกับรังไข่ รังไข่ได้วงกลีบ มี 1 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวูล 1 อัน พลาเซนตาที่ยอด ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นหรือไม่มี ผลสดขนาดเล็ก รูปไข่หรือทรงกลม (อาจมี 3 พู ในสกุล *Hedyosmum*) เมล็ดเกือบกลม

CHLORANTHUS

Swartz, Phil. Trans. Roy. Soc. 77: 359. 1787; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 100. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 52. 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 175. 1963; Verdc. in Fl. Mal. 10: 129. 1986; in Fl. Thail. 5(4): 425. 1992.

ไม้พุ่ม หรือไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นตั้งตรงหรือกระจายไม่เป็นระเบียบ มีกลิ่นหอม ลำต้นมีลักษณะคล้ายเป็นข้อต่อบริเวณข้อ ใบเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก หรือมี 4 ใบ กิ่งเรียงเป็นวงรอบข้อ ขอบใบจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อเชิงลด เกิดที่ปลายยอด เรียวและอาจแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ เกสรเพศผู้มีลักษณะเป็น 3 แฉก เชื่อมติดหรืออาจหุ้มรังไข่ แฉก (หรือแกนอับเรณู) สั้น หรือยาว แฉกหรือกว้าง หรืออาจลดรูป อับเรณูอยู่ที่ด้านล่างหรือที่ฐานของแฉก อับเรณูอาจมี 1-2 พู ยอดเกสรเพศเมียเกือบไม่มีก้าน ผลสดแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีขาว เมล็ด เกือบกลม

Chloranthus erectus (Buch.-Ham.) Verdc., Kew Bull. 40: 217. 1985; in Fl. Mal. 10: 131. 1986; in Fl. Thail. 5(4): 425. 1992.- *Chloranthus officinalis* Bl., En. Pl. Jav. 1: 29. 1827;

Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 100. 1886; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 52. 1924.- *Chloranthus elatior* R.
Br. ex Link, En. Pl. Berol. 1: 140. 1821; Back. & Bakh.f., Fl. Java 1: 175. 1963;

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงถึง 1 เมตร ช่อโปร่ง ใบรูปรี ขนาด 7-14 x 2.8-5.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปสามเหลี่ยม ขอบใบจักฟันเลื่อย ฟันเลื่อยหนา สีน้ำตาล ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 7-9 คู่ ก้านใบยาว 0.6-1.5 ซม. หูใบรูปสามเหลี่ยม ขอบดอกแยกแขนง ช่อย่อยแบบช่อเชิงลด มีหลายช่อเรียงตรงข้าม ดอกเรียงตรงข้าม เป็นคู่ มีใบประดับสีเขียว รูปไข่ ขนาดเล็ก เกสรเพศผู้ 3 อัน เรียงตัวด้านใน บนแผ่นคล้ายใบประดับ สีขาว หนา รูปไข่ เกสรเพศผู้อันบน อับเรณูมี 2 ช่อง สองอันด้านล่าง อับเรณู มี 1 ช่อง เกสรเพศเมียอยู่ที่ฐานของใบประดับและถูกล้อมรอบโดยเกสรเพศผู้ ผลสด สีขาว เกือบกลม ปลายแหลมเล็กน้อย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 ซม. ร่องรับโดยใบประดับสีเขียว รูปไข่ ขนาดเล็ก (ภาพที่ 7b)

ชื่อกะหรั่ง.- กะชี่คละ

ชื่อพื้นเมือง.- หอมไก่ (ภาคเหนือ) กระดุกไก่ (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พิษณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล สงขลา

การกระจายพันธุ์.- เนปาล อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมู่เกาะอันดามัน ยูนนาน นิวกินี

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนเมษายน-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มรวมกับ *Gomphostemma crinitum* และ *Congea tomentosa* var. *tomentosa* ต้มน้ำ อาบ ให้เด็กอ่อน แก้อาการแพ้ผดผื่นแดง เช่น เป็นไข้ ปวดท้อง เนื่องจากตีมนมแม่ที่กินของแสลง

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์

นางกิมมื่อ เข็มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้- O.Neamsuvan 19 (BCU); T. Shimizu et al 28863 (BK); J.F. Maxwell 84-136 (BK); R. Geesink et al 7217 (BK)

COMBRETACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม หรือเรียงสลับ พบบ้างที่เรียงเป็นวงรอบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศ สมมาตรตามแนวรัศมี หรือสมมาตรด้านข้าง มีใบประดับ กลีบเลี้ยง 4-5-(8) กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย หลอดกลีบเลี้ยงด้านล่างเชื่อมติดกับรังไข่ ด้านบนเป็นอิสระและแยกเป็นแฉก กลีบเลี้ยง ติดทน เรียงจรดกันในดอกตูม กลีบดอกจำนวนเท่ากับแฉกกลีบเลี้ยง มักมีขนาดเล็ก เรียงซ้อนเหลื่อมหรือเรียงจรดในดอกตูม หรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ มักมี 4-5 อัน หรือมีจำนวน 2 เท่าของแฉกกลีบเลี้ยง และเรียงเป็น 2 ชั้น อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดกลาง อับเรณู มีหรือไม่มีจานฐานดอก รังไข่ใต้วงกลีบ มี 1 ช่อง ออวูล มี 2-6 อัน พลาเซนตาที่ยึด ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแห้ง มักไม่แตก อาจมีสันหรือปีก มี 1 เมล็ด

COMBRETUM

Loefling, Iter Hisp.: 1758 nom. Cons.; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 452. 1879; Exell in Fl. Mal. 4: 535. 1954; Nanakorn, Thai. For. Bull. 16: 155. 1986.

ไม้พุ่มหรือไม้เถาเนื้อแข็ง อาจพบที่เป็นไม้ต้น ผลัดใบ มีขนหรือขนต่อมหรือมีเกล็ดปกคลุมตามส่วนที่ยังอ่อนรวมทั้งใบ ดอก และผลที่ยังอ่อน ใบเรียงตรงข้าม เรียงเกือบตรงข้าม หรือเรียงเป็นวงรอบ มีขน หรือมีเกล็ดปกคลุม ก้านใบมีขนสั้นนุ่ม หรือเกลี้ยง ไม่มีต่อม บางส่วนของก้านใบ อาจเปลี่ยนเป็นหนามหลังจากแผ่นใบร่วง ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง มักมีใบประดับรองรับช่อดอก ดอกสมบูรณ์เพศ มีหรือไม่มีก้านดอกย่อย อาจมีเกล็ดปกคลุม กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย หรือรูปแตร ร่วงง่าย กลีบดอก 4-5 กลีบ ร่วงง่ายหรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ จำนวน 2 เท่าของแฉกกลีบเลี้ยง รังไข่ มี 2-4 ออวูล ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีลักษณะเป็นสัน 5 สัน หรือเป็นผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว มี 4-5 ปีก

Combretum procursum Craib in Kew Bull. 69: 1928; Craib, Fl. Siam. En. 1 : 618. 1931; Nanakorn, Thai For. Bull. 16: 192-194. 1986.

ไม้เลื้อยมีเนื้อไม้ กิ่งอ่อนมีเกล็ดสีขาวยาวหนาแน่น ใบ เรียงตรงกันข้าม รูปรี ขนาด 5.5-13.5 x 4-7.3 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีเกล็ดสีขาวยาวเล็ก ๆ หนาแน่น เส้นใบ 7-8 คู่ ก้านใบยาว 6-7 มม. ช่อดอก แบบช่อช่อเชิงลดเกิดที่ซอกใบ ช่อดอกยาว 3-4.5 ซม. ก้านช่อดอกยาว 1.2-1.9 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียว มีเกล็ดสีขาวยาวปกคลุมหนาแน่น ด้านนอก เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 0.5 มม. แฉกกลีบเลี้ยง ขนาดเล็ก 4 แฉก กลีบดอก สีเหลืองใส มี 4 กลีบ แยกกัน รูปไข่กลับ ขนาด 0.5 x 0.3 มม. ติดอยู่ระหว่าง แฉกกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 8 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 2 มม. อับเรณูมีสีเหลือง เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย มี 1 อัน ยาวถึง 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รังไข่ รูปขอบขนาน จานฐานดอกมีขนสีเหลือง หนาแน่น ออวูล มี 4 อันต่อห้อง ผล ไม้พบ (ภาพที่ 7d)

ชื่อกะหรั่ง.- ชีท้อใบ

ชื่อพื้นเมือง.- แก (นครราชสีมา) สะแกเครือ สะแกเถา (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: อุดรดิตถ์ นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น เพชรบูรณ์; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี อุทัยธานี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พืชถิ่นเดียวของประเทศไทย

นิเวศวิทยา.- ป่าไม่ผลัดใบ มีความชื้น

การใช้ประโยชน์.- ถ่านนำไปเผา แล้วลอกเปลือกออกเอาเฉพาะเนื้อไม้ ทูบเนื้อไม้แช่น้ำไว้ 30 นาที กินน้ำ แก้โรคบิด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์
นายพะสือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 1 (BCU) ; A.F.G.Kerr 20502 (BK) ; W.R.S.Ladell. 214 (BK) J.F.Maxwell 75-317 (BK)

CUCURBITACEAE

ไม้เลื้อยหรือไม้ล้มลุก มักมีมือเกาะออกตรงข้ามกับใบ ใบเดี่ยวเรียงสลับ ขอบเรียบหรือเว้าแบบฝ่ามือเป็นแฉก 3-5 แฉก หรือ 7 แฉก ดอกเดี่ยว ดอกช่อแบบช่อกระจุก ช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือช่อเชิงหลั่น เกิดที่ซอกใบ พบน้อยที่เกิดที่ปลายยอด ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น หรืออยู่ต่างต้น พบบ้างที่เป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมี บางครั้งกิ่งมีสมมาตรด้านข้าง มีใบประดับหรือวงใบประดับ มีวงกลีบครบ ส่วนโคนมักเชื่อมติดกันเป็นรูปประซัง รูปถ้วยหรือรูปทรงกระบอก เรียกหลอดกลีบเลี้ยงหรือฐานรองดอก ส่วนปลายเชื่อมติดกันหรือแยก กลีบเลี้ยง มี 2-6 กลีบ โคนกลีบเชื่อมกัน ในดอกเพศเมียหลอดกลีบเลี้ยงจะเชื่อมเป็นเนื้อเดียวกัน ปลายแยกหรือเชื่อม กลีบดอกเชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยง มี 5 กลีบ พบบ้างที่มี 3-6 กลีบ เชื่อมกัน อาจพบบ้างที่กลีบแยก ขอบกลีบเรียบหรือจักเป็นครุย เรียงจรดกันหรือเรียงซ้อนเหลื่อม มีหรือไม่มีจานฐานดอก ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 1-5 อัน ส่วนมากมี 3 อัน ติดบนฐานดอกหรือติดบนหลอดกลีบเลี้ยง ก้านชูอับเรณูแยกหรือเชื่อม อับเรณู ตั้งตรง โค้ง หรือเป็นรูปตัว S ในดอกที่มีเกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูมี 1 ช่อง ในดอกที่มีเกสรเพศผู้ 3 อัน มีอับเรณู 2 ช่อง จำนวน 2 อัน และอับเรณู 1 ช่องอีก 1 อัน อับเรณูแตกตามยาว ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ หรือกึ่งใต้วงกลีบ มี 1-3 หรือ 4-6 ช่อง ออวูลจำนวนมาก พบบ้างที่มี 1-2 อันต่อห้อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บหรือรอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน เรียบหรือแยกเป็น 2-3 แฉก พบน้อยที่จะมีก้านยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 1 หรือหลายอัน เรียบหรือเป็นพู เกสรเพศผู้เป็นหมันเรียบหรือไม่มี ผลมักเป็นผลแบบแตง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด บางครั้งเป็นผลแห้งแล้วแตก หรือมีฝาเปิด มีเมล็ด 1 ถึงจำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกเพศผู้รวมเป็นกระจุกหรือช่อกระจุก ดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยว ผลมีผิวเรียบ
 2. ซอกใบมีเกล็ด ช่อดอกเพศผู้มีก้านยาวถึง 30 ซม.....2. Luffa
 2. ซอกใบไม่มีเกล็ด ช่อดอกเพศผู้ไม่มีก้าน.....1. Cucumis
1. ดอกเพศผู้และดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยว ผลมีหนาม หรือปุ่มแหลม.....3. Momordica

1. CUCUMIS

L., Sp. Pl. 1: 1011. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 619. 1879; Backer & Bahk.f., Fl. Java 1: 300. 1963.

ไม้ล้มลุก เถาเลื้อย หรือไม้กึ่งพุ่ม อายุปีเดียวหรือหลายปี มีหรือไม่มีเนื้อไม้ที่เหง้า พบน้อยที่มีหัวแบบมันฝรั่ง แยกเพศอยู่ร่วมต้นหรืออยู่ต่างต้น ลำต้นทอดนอน เลื้อย หรือพบน้อยที่ตั้งตรง ลำต้นเป็นร่องตามยาว มีขนสั้นนุ่ม พบบ้างที่มีหนามแหลมจากผิวหรือที่มีผิวเกลี้ยง ใบเดี่ยว มีก้านใบ ก้านใบพบน้อยที่มีหนามแหลมจากผิว มีขนสั้นนุ่มปกคลุม แผ่นใบแบบฝ่ามือ มี 3-5 แฉก หรือเรียบ รูปไข่แคบ รูปหัวใจ หายากที่เป็นรูปรีหรือเป็นสามเหลี่ยม ปลายแหลมถึงเรียวแหลม พบน้อยที่ปลายมน โคนใบตัดตรง เกือบตัดตรง รูปเงี่ยงลูกศร หรือมน ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือเรียบ มีมือเกาะ อันเดียวหรือ 5-8 อันเป็นกระจุกที่ข้อ มีขนสั้นนุ่ม ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรืออยู่ต่างต้น มีสีเหลือง กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นรูประฆังหรือรูปลูกช้าง มีต่อมน้ำหวานที่ฐาน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก มี 5 กลีบ เรียงเป็นรูปกงล้อหรือรูปลูกช้าง ดอกเพศผู้เรียงเป็นกระจุก หรือช่อดอกแบบช่อกระจุก ไม่มีก้านช่อดอก เกสรเพศผู้ 3 อัน อยู่ในหลอดกลีบเลี้ยง แยกกัน อับเรณู คดไปมา หรือรูปตัวเอส (S) มีแกนอับเรณู ดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยว พบบ้างที่เป็นกระจุก มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน มีจานฐานดอก รังไข่มี 3-5 คาร์เพล ออตุล จำนวนมาก ก้านช่อดอกเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมีย 3-5 อัน ผล มีเนื้อนุ่ม เปลือกเรียบหรือมีหนาม ไม่แตก เมล็ด จำนวนมาก รูปไข่หรือรูปรีแบน สีขาว

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. แฉกใบรูปรี หรือไข่กว้าง ปลายแฉกมน.....1. *C. melo*
1. แฉกใบรูปสามเหลี่ยม ปลายแฉกแหลม.....2. *C. sativus*

1. *Cucumis melo* L., Sp. Pl. 2: 1011. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 620. 1879; Backer & Bahk.f. Fl. Java 2: 301. 1965.

ไม้ล้มลุก เถาเลื้อย อายุปีเดียว ไม่มีเนื้อไม้ มีขนสาก มือเกาะยาวประมาณ 10 ซม. มีขนสาก ใบ รูปหัวใจ ขนาด 4-10.5 x 4-10 ซม. มี 3 แฉก ตื้นๆ ปลายแฉกมน โคนใบรูปหัวใจ ขอบจักฟันเลื่อยตื้น เส้นใบรูปฝ่ามือ มี 5-7 เส้น ผิวใบมีขนสั้น สาก สีขาวทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 2-5 ซม.

มีขนสากสั้น ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ช่อดอกเพศผู้** เป็นกระจุก 2-3 ดอก ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยมีขนสั้น สากหนาแน่น ไม่มีใบประดับย่อย มีฐานดอกรูปประฆัง สีเขียว ขนาด 5 x 3-3.5 มม. มีขนขาวหนาแน่น ด้านนอก **กลีบเลี้ยง** สีเขียว แฉกกลีบเลี้ยง รูปสามเหลี่ยมถึงรูปแถบยาวปลายแหลม ขนาด 3 x 1 มม. มีขนที่ขอบ ด้านหลังมีขนห่างๆ **กลีบดอก** เชื่อมเป็นรูปกรวย หลอดกลีบดอกสั้น แฉกกลีบดอกรูปรีกว้าง ปลายมนและมีติ่งหนามสีเขียว ขนาดประมาณ 10 x 5 มม. มีเส้นใบ 5 เส้น ตามยาวกลีบ ที่ด้านหลังบริเวณเส้นใบ มีขนสีขาว อับเรณูรูปตัวเอส (S) สีขาว ยาว 2.3-2.5 มม. แกนอับเรณูรูปไข่กลับ สีขาว ยาว 1 มม. ที่ปลายเป็นขนสีเหลือง ยาว 0.5-1 มม. **ดอกเพศเมีย** ไม่พบ **ผล** ทรงรีหรือทรงกระบอกกลม ปลายมน สีขาว ขนาดถึง 12 x 8 ซม. (ภาพที่ 12c)

ชื่อกะหรง.- ดีมู้

ชื่อพื้นเมือง.- ชกเซรา (เขมร-บุรีรัมย์) ดี (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) แต่งจิง (นครราชสีมา) แต่งไทย (ภาคกลาง/ภาคใต้) แต่งลาย

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ตาก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช
การกระจายพันธุ์.- พืชปลูกในเขตร้อนทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนสิงหาคม-ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ชาวกะหรงเรียกเป็นภาษาไทยว่า แต่งขาวและแต่งไทย เวลาปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรี่ยง) แต่งเปรี้ยว พริกกะเหรี่ยง มะเขือเทศ (มะเขือเทศลูกเล็กซึ่งชาวกะหรงเรียกเป็นภาษาไทยว่า มะแว้ง) งา ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง

2. ผลสุกรับประทานกับน้ำตาลทราย

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจบุ แก้วอัญมณี

นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan 130 (BCU); U. Damsri 81 (BCU); G. Murata et al T-16848 (BKF)

2. *Cucumis sativus* L., Sp. Pl. 2: 1012. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 620. 1879; Backer & Bahk.f. Fl. Java 2: 301. 1965.

ไม้ล้มลุก เถาเลื้อย อายุปีเดียว ไม่มีเนื้อไม้ มีขนสาก มือเกาะ ยาวประมาณ 20 ซม. มีขนสาก ใบรูปหัวใจ ขนาด 5.5-10.5 x 4.5-8.5 ซม. มี 3-5 แฉก ตื้นๆ ปลายแฉกแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบจักฟันเลื่อยตื้น เส้นใบรูปฝ่ามือ มี 5-7 เส้น ผิวใบมีขนสั้น สาก สีขาวทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 2-5 ซม. มีขนสาก สั้น ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ช่อดอกเพศผู้** เป็นกระจุก 3-4 ดอก ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยสั้นมีขนสั้น สาก หนาแน่น ไม่มีใบประดับย่อย มีฐานดอกรูประฆัง สีเขียว ขนาด 5 x 3-3.5 มม. มีขน ขาว หนาแน่น ด้านนอก **กลีบเลี้ยง** สีเขียว แฉกกลีบเลี้ยง รูปแถบยาวปลายแหลม ขนาด 3 x 1 มม. มีขนที่ขอบ ด้านหลังมีขนยาวหนาแน่น **กลีบดอก** เชื่อมเป็นรูปกรวย หลอดกลีบดอกยาว 2.5 ซม. มีขนยาวห่าง แฉกกลีบดอกรูปรี ปลายมนมีติ่งหนามสีเหลือง ขนาด ประมาณ 6-7 x 5-6 มม. มีเส้นใบ 5 เส้น ตามยาวกลีบ ที่ด้านหลังบริเวณเส้นใบ มีขนสีขาว **เกสรเพศผู้** อับเรณูรูปตัวเอส (S) สีขาว ยาว 2 มม. แกนอับเรณูรูปไข่กลับ สีขาว ยาว 0.5 มม. ที่ปลายเป็นขนสีเหลือง ยาวประมาณ 0.5 มม. **ดอกเพศเมีย** ไม่พบ **ผล** ทรงกระบอกสามเหลี่ยมมน ถึงทรงรี ปลายมน ขนาดประมาณ 10 x 6 ซม. สีเขียวลายขาวตามยาว เมื่อสุกผิวเปลือกมีสีส้ม เรียบ ขนาดประมาณ 10 x 6 ซม.

ชื่อกะหรั่ง.- ดีซี้

ชื่อพื้นเมือง.- แต่งกวา

ประเทศไทย.- พืชปลูก เป็นพืชสวนครัว พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- พม่า จีน อินเดีย ศรีลังกา อินโดนีเซีย เป็นพืชปลูก ในเขตอบอุ่นทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนสิงหาคม-ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ชาวกะหรั่งเรียกเป็นภาษาไทยว่า แต่งเปรี้ยว เวลาปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรียง) แต่งขาว พริกกะเหรียง มะเขือเทศ (มะเขือเทศลูกเล็กซึ่งชาวกะหรั่งเรียกเป็นภาษาไทยว่า มะแว้ง) งา ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง

2. ผลสุก มีรสเปรี้ยว ใช้ใส่ที่มีเมล็ดดำผสมในน้ำพริกหรือในแกงตะละวี ส่วนเนื้อต้มหรือผลสดเป็นผัก จิ้มกับน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายจะเลงกะโบ ชิโบ้

นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan 131 (BCU); W.J.J.O. de Wild et al. 22179 (BKF); T. Shimizu et al. 19707 (BKF);

2. LUFFA

Mill., Gard. Dict., abridg. Ed.4. 1754; Clarke in Hook.f., Fl. Bri. Ind. 2: 614. 1879; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 299. 1963.

ไม้ล้มลุก เป็นเถาเลื้อย ปีเดียว มีกลิ่นเหม็น มีมือจับปลายแยก 2-5 แฉก ใบรูปไข่กว้างหรือรูปไข่แกมรูปไต มี 5-7 แฉก ปลายเรียวแหลมหรือแหลม โคนรูปหัวใจ ตามซอกใบมีเกล็ด ต่อมดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น กลีบดอกรูปกงล้อ สีเหลือง ช่อดอกเพศผู้แบบช่อกระจุก ก้านช่อดอกยาว กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นรูปประมง หรือรูปลูกช่าง ปลายแยกเป็น 5-7 แฉก เกสรเพศผู้มี 3-5 อัน แยกกัน อยู่ภายในหลอดกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 2 อัน มีอับเรณู 2 ช่อง ส่วนอีก 1 อัน มีอับเรณู 1 ช่อง อับเรณูแผ่พื้นหลอดดอก ช่องอับเรณูรูปตัวเอส หรือคดไปมา ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยว เกสรเพศผู้เป็นหมันมี 3 อัน ที่มี 4-5 อัน พบน้อย แต่ละอันหนา เกสรเพศเมียมีรังไข่ยาว ออวูลมีจำนวนมาก ก้านยอดเกสรเพศเมียเชื่อมกัน ยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน แต่ละอัน มี 2 แฉก ผลที่ปลายมีกลีบเลี้ยง และบางครั้งมีก้านยอดเกสรเพศเมียติดอยู่ มีฝาปิดที่ปลาย ผลแก่แห้งผนังผลชั้นในมีเส้นใยสานกันหนาแน่น มีเมล็ดจำนวนมาก เมล็ดแบนด้านข้าง มีหรือไม่มีปีก

Luffa aegyptiaca Mill., Gard. Dict., ed. 8. 1768; Clarke in Hook.f., Fl. Bri. Ind. 2: 614. 1879; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 300. 1963.- *L. cylindrica* (L.) M.J. Roemer, Fam. Sym. Syn. Mon. 2: 63. 1846; Craib, Fl. Siam. En. 1(4): 756. 1931.

ไม้เลื้อย ปีเดียว ลำต้น มีสันตามยาวและมีขน ใบ ขนาด 9-22 x 8-9 ซม. โคนรูปหัวใจถึงรูปดิ่งหูก มีแฉกแบบนิ้วมือ 5 แฉก ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม ขอบหยักซี่ฟัน ผิวทั้ง 2 ด้านมีขน

และต่อมกลม เส้นใบรูปฝ่ามือ 5-7 เส้น ก้านใบยาว 3.5-15 ซม. ผิวมีขน ที่ซอกใบมีเกล็ดยาว 3 มม. **ช่อดอกเพศผู้** ก้านช่อดอกยาว 22-28 ซม. ผิวมีขน ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยยาว 5-10 มม. ผิวมีขน ดอกตูมรูปไข่ **กลีบเลี้ยง** หลอดกลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน ยาว 6 มม. ผิวทั้งสองด้านมีขน แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ขนาด 12 x 6-7 มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ผิวทั้งสองด้านมีขน มีเส้นใบกลีบเลี้ยงตามยาว 3 เส้น เส้นกลางสีเขียวเข้ม เส้นข้าง 2 เส้นสีเขียวอ่อน **กลีบดอก** รูปไข่กลับ ปลายกลม กว้าง ขนาด 4-5 x 3.5-4 ซม. ผิวด้านในมีขนยาว เกือบหนาแน่น ผิวด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม หนาแน่นที่เส้นใบกลีบดอก เส้นใบกลีบดอกตามยาว มีสีเขียว 5 เส้น **เกสรเพศผู้** สีเหลือง มี 5 อัน ติดบนฐานรองดอก ก้านชูอับเรณูยาว 8 มม. ส่วนโคนมีขนหนาแน่น ปลายมีขนประปราย ก้านชูอับเรณู 4 อันเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคนเป็น 2 คู่ อีก 1 อัน แยกเป็นอิสระ อับเรณู มี 1 ช่อง **ดอกเพศเมีย** ไม่พบ (ภาพที่ 8e)

ชื่อกะหรง.- ตะโก้สะ

ชื่อพื้นเมือง.- บวบหอม บวบขม (ภาคกลาง) กะตอระอ (ปัตตานี) บวบอ้ม มะนอยขม มะนอยอ้ม (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี

การกระจายพันธุ์.- พบทั่วไปในเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ข้างถนน ที่รกร้าง ที่มีแสงจัด ออกดอกเดือนตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- ผล ใช้ส่วนแกนกลางที่มีเมล็ด สระผสม ช่วยขจัดรังแค และ เหา

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพลับพลึง วจิระ

นางข้าวขวัญ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 153 (BCU); T. Shimizu et al T-7789 (BKF); G. Murata et al. T-16909 (BKF)

3. MOMORDICA

L., Sp. Pl. 2: 1009. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 616. 1879; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 848. 1932; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 299. 1963; M.R. Hend., Malayan Wild Flowers (Dicot.) 156. 1974.

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปีเกาะเลื้อย หรือเป็นไม้เลื้อย ใบเดี่ยว มือเกาะไม่มีแฉก ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุกหรือช่อเชิงหลั่น เกิดที่ซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรืออยู่ต่างต้น ก้านดอกย่อยมักมีใบประดับ กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นรูประฆัง หลอดกลีบเลี้ยงสั้น แฉกกลีบเลี้ยง มี 5 แฉก กลีบดอก สีเหลือง มี 5 แฉกลึก มีหรือไม่มีแต้มสีน้ำตาล-ดำ ที่โคนด้านใน มีเส้นใบที่กลีบดอก กลีบดอก 2 กลีบ มีขนาดใหญ่กว่า 3 กลีบที่เหลือ เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน อับเรณูรูปตัวเอส (S) ดอกเพศเมีย มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน มีหรือไม่มีเกล็ดที่โคนก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเรียว ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน เรียบหรือหยักลึกเป็น 2 แฉก รังไข่ มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง ออวุลหลายอันต่อช่อง ผลมี 3 ฝา เมล็ดเรียบหรือมีรู

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กลีบเลี้ยงสีเขียวอมเหลือง โคนกลีบดอกด้านในไม่มีแต้มสีม่วงดำ.....1. *M. charantia*
1. กลีบเลี้ยงสีดำ โคนกลีบดอกด้านในมีแต้มสีม่วงดำ
 2. ขอบใบหยักเป็น 3 แฉกลึก ดอกสีขาว หรือสีครีม.....2. *M. cochinchinensis*
 2. ขอบใบหยัก 3-5 แฉก ตื้นๆ ดอกส้ม..... 3. *M. subangulata*

1. *Momordica charantia* L., Sp. Pl. 2: 1009. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 616. 1879; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 299. 1963.

ไม้เลื้อย ใบ รูปไข่ ขนาด 3.5-7.5 x 4-7 ซม. โคนใบเป็นรูปหัวใจ ขอบหยักลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ เป็น 7 แฉก ปลายแฉกแหลมถึงมน ขอบแฉกหยักซี่ฟันห่างๆ ผิวใบด้านบนมีขนห่างๆทั้งแผ่น ผิวใบด้านล่างมีขนเฉพาะที่เส้นใบ ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. มีขนสั้น สีขาวเกือบหนาแน่น มือเกาะยาวประมาณ 10 ซม. ดอกเพศผู้ เป็นดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ยาวถึง 5.5 ซม. กลีบเลี้ยง สีเหลืองอมเขียว รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 4.5 x 2 มม. กลีบดอก รูปไข่กลับ ขนาด 17 x 7 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู ยาว 5 มม. เกลี้ยง ดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ก้านดอก

ยาว 4.5 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน มีขนสั้นนุ่ม แฉกกลีบเลี้ยงรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 3 x 1 มม. ด้านในกลีบเลี้ยงถึงมีขนสั้นห่างๆ ด้านนอกมีขนยาวห่างๆ เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน รูปใบหอกกลับ ยาว 3.5-4 มม. สีเหลือง ยอดเกสรเพศเมียรูปพัด รั้งไข่ ทรงรี ขนาด 7 x 2.5 มม. มีปุ่มแหลมและขนยาวสีขาวหนาแน่น

ชื่อกะหรั่ง.- โคคาสะ

ชื่อพื้นเมือง.- ผักเหย (สงขลา) ผักไห (นครศรีธรรมราช) มะร้อยรู (ภาคกลาง/ภาคใต้) มะระ (ทั่วไป) สุกะชู สุกะเด (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย เขตร้อนของแอฟริกา

นิเวศวิทยา.- ข้างถนน ที่รกร้าง ที่มีแสงจัด ออกดอกเดือนพฤศจิกายน

การใช้ประโยชน์.- ผล เป็นผักต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายคณิต จันทร์อุทัย

นางบุศะ จันทร์อุทัย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 71 (BCU); C. Phengkai 12802 (BKF); Nobuyuki Fukuoka et al. 36023 (BKF); T. Shimizu et al. 36023 (BKF)

2. *Momordica cochinchinensis* (Lour.) Spreng., Syst. Veg. 3: 14. 1826; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 618. 1879; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 848. 1932; M.R. Hend., Malayan Wild Flowers (Dicot.) 156. 1974.

ไม้เลื้อย ขึ้นพันต้นไม้อื่น มีมือเกาะยาว ออกตรงข้ามกับใบ ใบ รูปไข่กลับ ขนาด 11.5-13 x 13.5-15.5 ซม. ปลายใบแยกเป็น 3 แฉกลึกแบบนิ้วมือ ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบเว้า เป็นรูปติ่งหูหรือรูปหัวใจ ที่ตำแหน่งห่างจากก้านใบประมาณ 5 มม. ทั้งสองด้าน มีต่อมสีดำ กลม

ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5-1 มม. ขอบใบเรียบถึงหยักฟันเลื่อยห่างๆ และมีขนสีขาวยาวสั้นไม่หนาแน่น ผิวใบด้านล่างมีต่อมเป็นจุดสีขาวเล็ก หนาแน่น เส้นใบรูปฝ่ามือ 3 เส้น เส้นแขนงใบแบบขนนก 4-6 เส้น ก้านใบ ยาว 3-4 ซม. มีต่อมสีดำ 4-5 ต่อม ที่กึ่งกลางหรือใกล้โคนของเส้นกลางใบ **ดอกเพศผู้** เป็นดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น เป็นดอกเดี่ยว ก้านดอก ยาว 3.2-4.7 ซม. มีขนสั้น สีขาว แนวเดียว **ใบประดับ** สีเขียว รูปรีเกือบกลม ปลายแยกเป็น 2 แฉก ขนาด 4 x 6 ซม. ขอบใบประดับเรียบมีขนสั้น สีเหลือง ปลายใบหยักเล็กน้อย โคนใบรูปหัวใจ ด้านหลังใบมีขนสั้นไม่หนาแน่น เส้นใบประมาณ 10 เส้น **กลีบเลี้ยง** สีดำ รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 14-15 x 8-9 มม. **กลีบดอก** สีครีม รูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาดไม่เท่ากัน กลีบเล็ก 3 กลีบ ขนาด 6.7-6.8 x 2.7-3.0 ซม. ที่โคนด้านในมีสีดำ ที่ขอบและที่ผิวทั้งสองด้านมีขน กลีบใหญ่ 2 กลีบ ขนาด 7.8-8.0 x 3.1-3.4 ซม. **ดอกเพศเมีย** ไม่พบ **ผล** ทรงรี ขนาดประมาณ 10 x 6 ซม. สีเหลืองแดง ผิวมีปุ่มทรงกรวย ยาวประมาณ 3 มม. เมล็ด จำนวนมาก สีดำ รูปไข่ แบน ขนาดประมาณ 15 x 6-7 มม. (ภาพที่ 11f)

ชื่อกะหรั่ง.- พื้พื่อวา

ชื่อพื้นเมือง.- พักข้าว (กาญจนบุรี, ภาคกลาง) ชี้กาเครือ (ปัตตานี) ผักข้าว (ภาคเหนือ) พูคู่เต้าะ (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน) หมากเข่า, หมักข้าว (อุดรธานี, สกลนคร)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ช้างถนน ที่รกร้าง ที่มีแสงจัด ออกดอกเดือนมกราคม-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ผล เป็นผักต้มจิ้มน้ำพริกและประกอบอาหารได้หลายลักษณะ

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสาวรณิ จันทน์ผา

นางบุญตะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 115 (BCU); Bunnak 227 (BKF); J.F. Maxwell 86-1033 (BKF); B. Sangkhachand et al. 1273 (BKF)

3. *Momordica subangulata* Blume, Bijdr. Fl. Ned. Ind. 15: 928. 1826; Backer & Bakh.f. 1: 299.1963.

ไม้เลื้อย ใบ รูปไข่ ขนาด 8-10.5 x 7.5-8 ซม. ขอบใบหยัก 3-5 แฉก ตื้นๆ ปลายแฉกแหลม ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบหยักชี้พันห่างๆ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบออกจากโคนใบ 3 เส้น แต่ละเส้นมีเส้นแขนงใบแบบขนนก 3-4 เส้น ก้านใบยาว 4.5-5 ซม. มีมือเกาะออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้ เป็นดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ก้านดอกยาว 8 ซม. ใบประดับ รูปไข่ ขนาด 2.3 x 2.5 ซม. ปลายแหลม โคนรูปหัวใจ กลีบเลี้ยง สีดำ หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 2 มม. แฉกกลีบเลี้ยง รูปรีหรือรูปไข่ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 6-7 x 3-4 มม. กลีบดอก รูปไข่กลับ ปลาย ยับย่น ขนาด 2.2-2.4 x 1.2-1.6 ซม. เรียงซ้อนเหลื่อม กลีบดอกด้านใน 3 กลีบ ที่โคนด้านในมีแต้ม สีดำ เป็นรูปรี ขนาดประมาณ 4 x 5 มม. มีเส้นใบกลีบดอก 3 เส้น ชัดเจน เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชู อับเรณูยาว 5 มม. ดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยวเกิดที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง สีเขียว รูปแถบ ขนาด 4 x 1 มม. กลีบดอก รูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 3 x 1.5-1.6 ซม. ปลายมนถึงกลม มีเส้นใบกลีบดอก 3 เส้น ผิวมีขนสั้นสีขาว ที่โคนกลีบดอกด้านในของทุกกลีบมีแต้มสีดำ ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 5-6 x 3-4 ซม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4.5-5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน แยกเป็น 2 แฉก ยาว 2 มม. ที่โคนก้านชูยอดเกสรเพศเมีย มีเกล็ดกลม 5 อัน ขนาด 3 x 1 ซม. เรียงรอบ รังไข่ ทรงรี มีขน ขนาด 18 x 4 มม. ผล ทรงรี สีเหลืองแดง ขนาด 6.5 x 3.3 ซม. มีหนาม เมล็ด ขนาด 7 x 7 มม. ปลายกลม และมีรอยหยัก โคนแหลม

ชื่อกะหรั่ง.- ท่อขุ้แว้มือ

ชื่อพื้นเมือง.- ผักมะ (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ตาก: ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ข้างถนน ที่รกร้าง ที่มีแสงจัด ออกดอกเดือนตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- ผล เป็นผักต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายสังข์ ศรีชาติ

นางจรรยา ดำรงค์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 73 (BCU); T. Shimizu et al T-7789 (BKF); G. Murata et al. T-16909 (BKF)

DILLENIACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้เถาเนื้อแข็ง พบน้อยที่ไม่มีเนื้อไม้ ใบเดี่ยว เรียงสลับ เส้นใบย่อยเรียงขนานกัน หูใบแผ่เป็นปีกเชื่อมติดกับก้านใบ ร่วงง่าย หรือไม่มี ดอกมักมีขนาดใหญ่ สมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศ สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม ติดทน กลีบดอก 5 กลีบหรือน้อยกว่า เรียงซ้อนเหลื่อมและมักมีลักษณะยับย่นในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนมาก ติดทน แยกจากกันเป็นอิสระ หรือเชื่อมติดกันที่โคนก้านชูอับเรณูและแยกกันเป็นกลุ่มๆ อับเรณู มี 2 ช่อง แตกที่รูเปิดที่ปลายหรือแตกตามยาว โดยปกติเกสรเพศเมียเป็นแบบคาร์เพลแยก หรือมีหลายอัน เกสรเพศเมียแต่ละอัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวุลมี 1 หรือหลายอัน พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ อาจพบพลาเซนตาที่ฐาน ก้านชูยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับเกสรเพศเมีย ผลแตกแนวเดียว หรือคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ด

DILLENIA

L., Sp. Pl.: 535. 1753; Hook.f. & Thoms. in Hook. F., Fl. Br. Ind. 1: 36. 1872; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 10. 1922; Hoogl. in. Fl. Mal. 4: 154. 1951; Blumea 7: 1. 1952; in Fl. Thail. 2: 95. 1972.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ผลัดใบหรือไม่ผลัดใบ ขอบใบเกือบเรียบ ในบางชนิดก้านใบมีปีก ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ในชนิดที่ผลัดใบอาจมี 1 ถึงหลายดอกรวมกัน เป็นกระจุก ฐานดอกรูปกรวย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ลักษณะกลีบมีเนื้อ ขยายขนาดใหญ่ในผล กลีบดอก 5 กลีบ รูปช้อน ยาวประมาณสองเท่าของความยาวกลีบเลี้ยง ลักษณะกลีบบางคล้ายเยื่อ ร่วงเร็ว อาจพบชนิดที่ไม่มีกลีบดอกบ้าง เกสรเพศผู้มีรูปร่างหลายแบบ ในบางชนิดมีเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสรเพศเมีย 4-20 อัน ใน 1 รังไข่มี 4 ออวุลถึงจำนวนมาก ผลไม่แตกและถูกหุ้มโดยกลีบ

เลี้ยงที่ขยายใหญ่ขึ้น หรืออาจเป็นผลแห้งแตกและกลีบเลี้ยงขยายและกางออก เมล็ดมีหรือไม่มีเยื่อหุ้มเมล็ด

Dillenia indica L., Sp. Pl.: 535. 1753; Hook.f. & Thoms. in Hook. F., Fl. Br. Ind. 1: 36. 1872; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 10. 1922; Craib, Fl. Siam. En. 1: 22. 1925; Hoogl. In Fl. Mal. 4: 171. 1951; Blumea 7: 108. 1952; in Fl.Thail. 2; 103. 1972.

ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ สูงถึง 10 เมตร ใบรูปขอบขนานแกมรูปรี ขนาด 11-16.5 x 5-8 ซม. ปลายใบแหลมหรือมน โคนใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายซี่ฟันเป็นติ่งหนาม ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 18 - 30 คู่ ฐานเด่นชัดทางด้านล่างและมีขนสีขาว นุ่ม ปกคลุม ก้านใบยาว 3.5-4 ซม. มีขนสีขาวห่างๆ ดอกเดี่ยว เกิดที่ปลายยอด ก้านดอก ยาว 7 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปไข่ ขนาด 4-6 x 3-4.5 ซม. ผิวกลีบเกลี้ยง กลีบดอก สีขาว รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 6-9 x 4.5-6.5 ซม. มีก้านกลีบยาว ประมาณ 5 มม. เกสรเพศผู้เรียงเป็น 2 วง วงนอกมีจำนวนมาก ตั้งตรง ก้านชูอับเรณู ยาว 4-5 มม. อับเรณูรูปแถบ สีเหลือง ยาว 1.1-1.2 ซม. วงในจำนวนน้อยประมาณ 25 อัน ปลายโค้งพับลงในดอกตูม อับเรณูสีเหลือง ยาวประมาณ 2 ซม. อับเรณูแตกที่รูเปิดที่ปลาย เกสรเพศเมีย ประมาณ 17 อัน ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย สีขาว รูปแถบถึงรูปใบหอกกลับ ปลายแหลม ขนาด 2.4 x 0.2-0.25 ซม. รังไข่สีเขียว รูปใบหอก ขนาด 1.3 x 0.3-0.4 ซม. ผลรูปกลม ไม้แตก สีเขียวถึงสีเหลือง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 ซม. มีกลีบเลี้ยงติดทน เมล็ดไม่มีเยื่อหุ้มเมล็ด รูปคล้ายครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 5 x 3 มม. (ภาพที่ 8f)

ชื่อกะหรง.- เค้ะที่

ชื่อพื้นเมือง.- ส้าน (ทั่วไป) ส้านป้าว (ภาคเหนือ) มะตาด (ภาคกลาง) แล้น ส้านกวาง ส้านท่า ส้านใหญ่ ส้มปรุ (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคกลาง :ปทุมธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน อินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ริมลำธารที่มีแสงแดดส่องถึง ออกดอกเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ผลสุก ใช้ส่วนกลีบเลี้ยงที่ติดทน ทำแกงส้ม

2. ผลสุกที่อยู่ด้านในกลีบเลี้ยง หั่น 2 ซีก ถูกับหิน หรือขี้ที่ผสม ได้น้ำเป็นเมือก ใช้ระดมทำให้ผมดำเงางาม ช่วยขจัดรังแค

ผู้ให้ข้อมูล.- นางทิวาพร จันทรอุปถัมภ์

นางพลับพลึง วจิระ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 117 (BCU) ; KK 979 (BCU) ; T. Santisuk 1193 (BK); J.F. Maxwell 95-488 (BK)

EUPHORBIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น มักมีน้ำยางขาว ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงสลับหรือเรียงตรงข้าม มักมีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อเชิงลด มีใบประดับ มักเป็นดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้นกัน ดอกส่วนใหญ่สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมักมี 5 กลีบ เรียงจรดกันหรือเรียงซ้อนเหลื่อม อาจลดรูปหรือหายไป ดอกเพศผู้ มีเกสรเพศผู้เท่ากับหรือเป็นสองเท่าของกลีบดอก หรืออาจลดรูปเหลือ 1 อัน แยกกันหรือเชื่อมติดกัน อับเรณูมี 2 ช่อง หายากที่มี 3-4 ช่อง แตกตามยาว พบน้อยที่แตกตามขวาง มักมีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย มีหรือไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ส่วนใหญ่มี 3 ช่อง และ 3 คาร์เพล ออวูล 1-2 อัน ต่อช่อง เกาะรอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน แยกหรือเชื่อมที่โคน แต่ละอันมี 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมีย 3 หรือ 6 อัน เป็นรูปแถบหรือกว้าง ผลแห้งแตกหรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบและหรือช่อดอกมีขนรูปดาวหรือเกล็ดรังแค.....1. Croton
1. ใบและหรือช่อดอกเกลี้ยงหรือมีขนเดี่ยว
 2. ช่อดอกเกิดบนลำต้น เป็นดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น.....3. Sauropus
 2. ช่อดอกเกิดที่ซอกใบ ปกติเป็นดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น.....2. Homonoia

1. CROTON

L., Sp. Pl.: 1004. 1753; Kurz, For. Fl. Br. Burma 2: 373. 1877; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 385. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 259. 1924; Gagnep. in Lecomte, Fl. Gen. I.-C. 5: 256. 1925; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 476. 1963.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ยืนต้น บางครั้งอาจเป็นเถาเลื้อย ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น น้ำยางไม่มีสีหรือมีสีแดง มีขนรูปดาวหรือเกล็ดตรงแคปกคลุม ขนมีหลายสี หนูปูปแบบถึงรูปสามเหลี่ยม ใบเรียงสลับจนถึงเรียงหนาแน่นคล้ายใบเรียงรอบข้อ แผ่นใบมีรูปร่างหลายแบบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง เกิดที่ปลายยอดหรือเกือบปลายยอด ดอกสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ เชื่อมที่โคน กลีบดอก มี 5 กลีบ แยกกัน ดอกเพศผู้ กลีบดอกคล้ายกลีบเลี้ยงแต่ไม่มีขนและมีขนที่ขอบกลีบ ฐานดอกมีขนหนาแน่น เกสรเพศผู้ 10-20 อัน แยกกัน อับเรณูมี 2 ช่อง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย มีขนน้อย กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง และบางครั้งไม่มี ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รังไข่ เกลี้ยงหรือมีขน มี 3 ช่อง ออวูล มี 1 อันต่อช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นหรือไม่มี ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 อัน ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล เป็นผลแห้งแตก มี 3 ช่อง เกือบเป็นทรงกลม เป็นร่องตามยาว เมล็ดมี 3 อัน ทรงรี สีน้ำตาล เกลี้ยงหรือมีขนห่างๆ

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้ต้น สูงถึง 10 เมตร ใบแก่มีเกล็ดตรงแคต่างๆ ถึงเกลี้ยง.....1. *C. roxburghii*
1. ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก ใบแก่มีเกล็ดตรงแคปกคลุมหนาแน่น.....2. *C. sepalinus*

1. *Croton roxburghii* N.P.Balacr., Bull. Bot. Surv. India 3: 39. 1962.- *C. oblongifolius* Roxb.; Kurz, For. Fl. Br. Burma 2: 373. 1877; Hook.f., Fl. Br.Ind. 5: 386. 1890.

ไม้ต้น สูงถึง 10 เมตร ยอดอ่อน ใบอ่อน ช่อดอก มีเกล็ดตรงแค กลม สีเงิน ปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับหรือรูปขอบขนาน ขนาด 27-13 x 5-9 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบรูปลิ้ม มีต่อมเล็กๆ 1 คู่ ขอบใบจักฟันเลื่อยซ้อน ผิวใบเมื่อแก่มีเกล็ดตรงแค่น้อยมาก ถึงเกลี้ยง ทั้งสองด้าน สีเขียวอ่อน เส้นใบ 11-17 คู่ ก้านใบ ยาว 1.6-3.9 ซม. ช่อดอก เกิดที่ปลายยอดและซอกใบใกล้ปลายยอด ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน ดอกเพศผู้อยู่ด้านบน ดอกเพศเมียอยู่ด้านล่าง ช่อดอกยาว 10.5-31 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 1.5-2.0 ซม. ก้านดอกย่อย ยาว 0.2-0.3

ชม. ดอกเพศผู้ จำนวนมาก กลีบเลี้ยง สีเขียวแกมเหลือง หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.08 ซม. แฉก กลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 0.25 x 0.15 ซม. กลีบเลี้ยงมีเกล็ดรังแค หนาแน่น ด้านนอก กลีบดอก สีขาวแกมเหลือง เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง รูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 0.2-0.25 x 1.0 ซม. มีขนสีขาว นุ่ม ด้านใน เกสรเพศผู้ จำนวนมากบนฐานรองดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.3-0.4 ซม. อับเรณู ขนาด 0.1 x 0.05 ซม. ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกับอับเรณู ดอกเพศเมีย จำนวนน้อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน รูปไข่ปลายแหลม ขนาดประมาณ 0.2 x 0.15 ซม. มีเกล็ดรังแค หนาแน่นด้านนอก ขอบมีขนสีขาว กลีบดอก ไม่มี เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.05-0.1 ซม. มีขนสั้นปกคลุม ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.25-0.3 ซม. รังไข่ มีเกล็ดรังแคปกคลุม หนาแน่น ผล ทรงเกือบกลม มี 3 พู เป็นร่องตาวาว ขนาด 0.7-0.8 x 0.7-0.8 ซม. (ภาพที่ 7f)

ชื่อกะหรง.- กะวา

ชื่อพื้นเมือง.- เปาะ (กำแพงเพชร) เปิ้ล้าหลวง (ภาคเหนือ) เปิ้ล้าใหญ่ (ภาคกลาง) ควะวู (กะเหรี่ยง/กาญจนบุรี) เซ่งเค่คัง สะกะวา ส่ากัวะ (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ หนองคาย สกลนคร เลย นครพนม มุกดาหาร; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: สระแก้ว จันทบุรี; ภาคกลาง: สระบุรี นครนายก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ภูฏาน บังคลาเทศ ลาว กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- ขึ้นทั่วไปในป่าไผ่ ป่าโปร่งได้รับแสงมาก ข้างถนน ป่าไม่ผลัดใบที่ถูกทำลาย ออกดอกเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ต้มน้ำอาบ หรือลนไฟให้ร้อน วางบนท้องหญิงอยู่ไฟ จะทำให้มดลูก หดรัด หรือเข้าอู่เร็ว

(นางบุญเดะ จันทร์อุปถัมภ์/นางพลับพลึง วจิระ)

2. ยางที่เย็ดอ่อน ทาแก้ซางในเด็ก

(นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร/นายน้อย เข้มเพชร)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้- O.Neamsuvan 83 (BCU); Dee Bunpheng 1053 (BKF); C. Niyomdham 43 (BKF); C. Phengkklai 52 (BKF)

2. *Croton sepalinus* Airy Shaw, Kew Bull. 25: 514 1971.- *Croton argyratus* var. *microcarpus* Gagnep. in Lecomte, Fl. Gen. I.-C. 5: 277. 1925.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 1 เมตร ลำต้น กิ่ง มีเกล็ดรังแคสีเงินและสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบ เรียงสลับหรือเรียงเวียน ใบรูปรี รูปใบหอก หรือรูปไข่กลับ ขนาด 5.8-14.5 x 2.2-6.0 ซม. ปลายใบเรียวแหลม พบน้อยที่โค้งมนและรูปหัวใจกลับ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านหลังใบมีสีน้ำตาลแกมขาว มีเกล็ดสีเงินหนาแน่น มีเกล็ดสีน้ำตาลห่างๆ ด้านบนมีสีเขียวแกมขาว เส้นใบ 5-8 คู่ ก้านใบ ยาว 0.4-1.5 ซม. มีเกล็ดรังแคสีเงินและสีน้ำตาลหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจະ ล้น เกิดที่ปลายยอด ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน ดอกเพศผู้อยู่ด้านบน ดอกเพศเมียอยู่ด้านล่าง **ดอกเพศผู้** จำนวนมากกว่าดอกเพศเมีย **กลีบเลี้ยง** รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 0.2-0.22 x 0.12-0.18 ซม. ด้านหลังมีเกล็ดรังแคสีน้ำตาล หนาแน่น **กลีบดอก** สีขาว ใส รูปไข่กลับหรือรูปขอบขนาน ปลายมนถึงกลม ขนาด 0.22-0.25 x 0.12-0.15 ซม. กลีบดอกด้านในและขอบกลีบมีขนสีขาว นุ่ม **เกสรเพศผู้** ก้านชูอับเรณู ยาว 0.15-0.2 ซม. ติดบนฐานรองดอกที่มีขนสีขาว นุ่ม หนาแน่น อับเรณู รูปขอบขนาน ขนาด 0.09-0.1 x 0.03-0.04 ซม. ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกับอับเรณู **ดอกเพศเมีย** มีจำนวนน้อย **กลีบเลี้ยง** มี 5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่ฐาน รูปไข่กลับถึงรูปขอบขนานปลายแหลมถึงมน ขนาดประมาณ 0.25-0.35 x 0.2 ซม. กลีบเลี้ยงด้านหลังมีเกล็ดรังแคสีน้ำตาลหนาแน่น **กลีบดอก** ไม่มี **เกสรเพศเมีย** ก้านยอดเกสรเพศเมียที่โคนเชื่อมเป็นหลอด ยาว 0.1 ซม. ส่วนที่ไม่เชื่อม ยาว 0.17 ซม. **รังไข่** ทรงสามเหลี่ยม มีเกล็ดรังแคปกคลุมหนาแน่น **ผล** ทรงเกือบกลม มี 3 พู มีเกล็ดรูปดาวปกคลุมหนาแน่น (ภาพที่ 6a)

ชื่อกระหว่าง- กะวาไฟ้

ชื่อพื้นเมือง- เปล้าเงิน

ประเทศไทย- ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: ลพบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี ระนอง พังงา ภูเก็ต พัทลุง สตูล

การกระจายพันธุ์- ป่าไม่ผลัดใบ แห่งแล้ง ออกดอกเดือน

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ที่มีความแห้งแล้ง ออกดอกเดือน สิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั่วต้น ใช้ร่วมกับ ราชดัดและบอระเพ็ด ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคมะลาเรีย

ผู้ให้ข้อมูล.- 1. นายน้อย เข็มเพชร

2. นายแผน จันทน์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 53 (BCU); TS 1386 (BK); P. Sirirugsa 1038 (BK);
T.Sindhiphong 42 (BK)

2. HOMONOIA

Lour., Fl. Cochinch.: 636. 1790; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 455. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 309. 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 491. 1963; Whitmore, Tree Fl. Malaya 2: 102. 1973; Welzen, Blumea 43: 137. 1998.

ไม้พุ่มถึงไม้ยืนต้นขนาดเล็ก หน่อท้วม หนูป่องง่าย ใบเดี่ยว เรียงสลับ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด เกิดที่ซอกใบ โดยทั่วไปเป็นดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น บางครั้งดอกเพศผู้อยู่ด้านล่างและดอกเพศเมียอยู่ด้านบน ดอกสมมาตรตามแนวรัศมี ไม่มีก้านดอกย่อย ไม่มีกลีบดอกและจานฐานดอก ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เกสรเพศผู้ เชื่อมเป็นก้านชูเกสรเพศผู้ อับเรณูมากกว่า 100 อัน ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยง 5 หรือ 6 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม รั้งไขมี 3 ช่อง ออวูลมี 1 อัน ต่อช่อง ผลทรงกลม เมล็ดมีเยื่อหุ้มเมล็ดสีแดง

Homonoia riparia Lour., Fl. Cochinch.: 637. 1790; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 455. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 309. 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 492. 1963; Whitmore, Tree Fl. Malaya 2: 103. 1973; Welzen, Blumea 43: 138, fig. 2, map 1. 1998.

ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 เมตร ใบ แผ่นใบรูปแถบแคบ ขนาด 5-17 x 1-3 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม มีติ่งสั้น โคนใบรูปลิ้มถึงแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นห่างๆที่เส้นกลางใบ ผิวใบด้านหลังใบสีเขียวอ่อนแกมขาว มีเกล็ดกลม สีขาว หนาแน่น มีขนสั้นห่างๆที่เส้นกลางใบและเส้นใบ เส้นใบ 8-16 คู่ ก้านใบ ยาว 0.4-1.3 ซม. มีขนสั้นเกือบหนาแน่น หนูป่องเป็นรูปสามเหลี่ยม ปลาย

เป็นหางเรียวยาว ยาว 0.6-0.7 ซม. **ช่อดอก** ห้อยลง ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศผู้ ยาว 6.7-8 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 1.5-1.8 ซม. ช่อดอกเพศเมีย ยาว 6.5-11.5 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 0.9-1.1 ซม. **ใบประดับ** รูปไข่ปลายเรียวแหลม ยาวประมาณ 0.1 ซม. **ใบประดับย่อย** 2 อัน รูปไข่ปลายเรียวแหลม ขนาด 0.13 x 0.05 ซม. มีขนสั้นหนาแน่นด้านนอก **ดอกเพศผู้** เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.3 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีแดง กลม เมื่อดอกบาน จะแยกออกเป็น 3 กลีบ รูปรีหรือรูปไข่ปลายแหลม เกือบกลม ขนาด 0.35-0.4 x 0.15-0.29 ซม. **เกสรเพศผู้** จำนวนมาก อยู่ชิดกันเป็นกลุ่มแน่น ก้านชูเกสรเพศผู้ ยาว 0.18 ซม. ก้านชูอับเรณูแตกกิ่ง อับเรณู สีขาวถึงสีเหลือง เกือบกลม ขนาดประมาณ 0.2 x 0.2 ซม. มี 2 ห้อง แตกตามยาว **ดอกเพศเมีย** เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.15 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวและสีแดง 5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่ฐาน รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 0.12-0.15 x 0.5-0.9 ซม. มีขนสั้น ห่าง ด้านนอก **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นถึงไม่มี ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 แฉก ยาว ประมาณ 0.1 ซม. **รังไข่** ทรงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.1 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น (ภาพที่ 8b)

ชื่อกะหรั่ง.- แกระ

ชื่อพื้นเมือง.- กะแลแระ (มาเลย์/ยะลา) แกลแระ (มาเลย์/นราธิวาส) ไคว้ (ภาคกลาง, ภาคเหนือ) แร่ (ตรัง) ไคว้หิน (ชุมพร) สีที่โค, เขียวที่ (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน) ไคว้ น้ำ (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน ตาก สุโขทัย พิษณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี ตรัง ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน ไต้หวัน ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- บนซอกหินในลำธาร มีแสงส่องถึง ออกดอกเดือน ธันวาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- 1. ทิ้งต้น ต้มน้ำอาบหรือใช้เผาไฟแล้วยี้ نرمคว้น แก้ก้นที่ผิวหนัง

(นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์/นางแจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์)

2. ทุ้งต้น ร่วมกับพนมสวรรค์หรือพนมสวรรค์ ต้มน้ำอาบรักษาโรคกลาก เกลื้อน

(นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์/นายโจสะบะ จันทรอุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 13 (BCU); Thai-Denish 424 (BK); K. Chayamarit et al. 2786 (BK); J. F. Maxwell 96-528 (BK);

3. SAUROPUS

Blume, Bijdr. Fl. Ned. Ind. 595. 1825; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 332. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 219. 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 471. 1963; Welzen, Thai For. Bull. 28: 57, Fig. 10. 2000; Welzen, Blumea 48: 332. 2003.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม หนูใบรูปสามเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว เส้นใบมักไม่ชัดเจน ช่อดอกแบบช่อกระจุกจะเกิดที่กิ่งหรือลำต้น ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกขนาดเล็ก สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ ไม่มีกลีบดอกและจานฐานดอก ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงรูปไข่กลับ ปลายงอและโคนมีเกล็ด เกสรเพศผู้ 3 อัน โคนเชื่อมเป็นก้านชูเกสรเพศผู้ อับเรณูมี (2)4 ช่อง ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงรูปไข่ ติดทนในผล รังไข่มี 3 ช่อง ออวูลมี 2 อันต่อช่อง ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน ผลแห้งแล้วแตก กลมและแบน

Sauropus thyrsiflorus Welzen, Blumea 46: 503, f. 2. 2001; Welzen, Blumea 48: 379, f. 9. 2003.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 50 ซม. ใบ แผ่นใบ รูปไข่แกมรี ขนาด 8.5-15.5 x 3.5-5.5 ซม. ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม โคนมน ขอบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 7 คู่ ก้านใบยาวประมาณ 2-3 ซม. มีหนูใบรูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 4 x 1 ซม. ช่อดอก เกิดที่โคนต้น ช่อดอกยาว 11-15 ซม. แต่ละช่อย่อยมีดอกเพศเมีย 1 ดอก และดอกเพศผู้แบบช่อกระจุก 3-4 ดอก ดอกเพศผู้ เส้นผ่านศูนย์กลางดอก 0.5-0.7 ซม. กลีบเลี้ยงสีแดง ก้านดอกย่อยยาว 0.6-0.8 ซม. ก้านชูเกสรเพศผู้ ยาว 0.02-0.03 ซม. ดอกเพศเมีย เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงสีแดง รูปรี ปลายแหลม ขนาด 3-3.5 x 2-2.5 ซม. ก้านกลีบยาว 1 ซม. ก้านดอกยาว 0.3 ซม. รังไข่ สี่เหลี่ยม

อ่อน ยาว 0.1-0.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแต่ละอัน ยาวประมาณ 0.08 ซม. ผล ไม่พบ (ภาพที่ 13g)

ชื่อกะหราง.- ซิหียเนอมี

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ลำปาง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พืชถิ่นเดียวของประเทศไทย

นิเวศวิทยา.- ทั่วไปไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใช้ทำน้ำหอมใส่ผม โดยรากแช่ในน้ำมันมะพร้าว 2-3 อาทิตย์ แล้วนำน้ำมันไปใส่ผมจะทำให้ผมมีกลิ่นหอม

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/ นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์)

2. ใบสด ตากแห้ง มวนยาเส้น สูบ ทำให้มีกลิ่นหอม

(นายพระเอ้ ศักดาอุปถัมภ์/นางรีใจ ไจกล้ำ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 27 (BCU); J.F. Maxwell 96-74 (BK)

FABACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงสลับหรือเรียงเวียน มักมีหูใบ ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อ ออกที่ซอกใบหรือปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก เรียงตัวแบบซ้อนเหลื่อม กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมหรือแยกจากกันเรียงตัวแบบ vexillary ในดอกตูม ดอกสมมาตรด้านข้าง กลีบดอกคู่ล่างมีขอบด้านล่างอยู่ชิดกันหรือเชื่อมกัน ด้านข้างมีกลีบข้าง 2 กลีบ ขนานกัน คลุมกลีบคู่ล่างไว้ ด้านบนสุดมีกลีบกลาง ซึ่งในดอกตูมจะหุ้มทั้งกลีบข้างและกลีบคู่ล่างเอาไว้ เกสรเพศผู้ส่วนใหญ่มี 10 อัน อาจเชื่อมติดกลุ่มเดียว หรือเชื่อมติดสองกลุ่ม อาจพบบ้างที่มีเกสรเพศผู้ 8, 9 หรือ 12 อัน และอาจพบเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน อับเรณูมี 2 ช่อง แยกตามยาว รังไข่เหนือวงกลีบมี 1 ช่อง ออวูล มี 1- จำนวนมากต่อช่อง พลาเซนตาแนวเดียว ผลเป็นฝัก แห้งไม่แตก เมล็ด 1-จำนวนมาก

URARIA

Desv., Journ. Bot. 1: 122. 1823; Backer in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 155. 1876; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 602. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 610. 1963; Hutch., Gen. Fl. Pl. 1: 481. 1964.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 1-11 ใบ เรียงเป็นคู่ตรงข้าม มีหูใบและหูใบย่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือที่ยอด ใบประดับที่โคนก้านช่อดอกรูปไข่ หรือรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ ปลายใบเรียวแหลม ดอกย่อยในช่อจำนวนมากหนาแน่น ไม่มีใบประดับย่อย กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก สองแฉกบนเชื่อมติดกัน แฉกที่ส่วนปลายเล็กน้อย สามแฉกล่างยาวกว่าแฉกบน ปลายกลีบมีรอยค้แหลม กลีบดอก 5 กลีบ กลีบกลางกว้าง ตรงโคนไม่มีติ่ง กลีบคู่ข้างเชื่อมติดกับกลีบคู่ล่าง เกสรเพศผู้ 10 อัน รังไข่ไม่มีก้านหรือมีสั้นมาก มีออวูล 2-10 อัน ก้านยอดเกสรเพศเมียโค้ง ยาวเท่ากับความยาวของรังไข่ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม เกสรัง ผลเป็นฝักแห้งแล้วไม่แตก บิดเวียน มี 2-6 ช่อ แต่ละช่อ มี 1 เมล็ด

Uria crinita (L.) Desv. ex DC., Prodr. 2: 324. 1825; Backer in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 155. 1876; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 602. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 611. 1963.

ไม้พุ่ม สูงถึง 1 เมตร ใบเรียงสลับ ก้านใบยาว 7-16.5 ซม. ใบรูปไข่ ปลายใบสอบเรียว คล้ายเป็นหาง ยาว 2.5 ซม. หูใบย่อยรูปแถบ ปลายใบเรียวแหลม ยาวประมาณ 6-10 มม. ใบย่อย 5-7 ใบ เรียงตรงข้าม รูปรีหรือรูปขอบขนาน ขนาด 5.5-20.5 x 1.7-8.3 ซม. ปลายใบแหลมถึงมนมีติ่งแหลม สั้น โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบ 10 คู่ ผิวใบด้านล่างมีขนสั้น สีขาว กระจายห่างๆ ก้านใบย่อย ยาว 2-4 มม. มีขนสั้นหนาแน่น แขนงระหว่างใบย่อยยาว 2-5.5 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ออกที่ปลายยอด ทรงกระบอก ยาว 18-50 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 0-1.5 ซม. มีขนสั้นสีขาวปกคลุมหนาแน่น ใบประดับย่อยรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาว ขนาด 14-19 x 1.3-2 มม. มีขนสีขาวยาว กลีบเลี้ยงสีขาวแกมชมพู เชื่อมกันเล็กน้อยที่ฐาน สองแฉกบนรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 3 มม. เชื่อมกันมากกว่าครึ่งหนึ่งของความยาว สามแฉกล่างรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขนาด 4.5 x 1.5 มม. กลีบเลี้ยงด้านนอกมีขนสีขาวยาว 2 มม. ที่ปลายกลีบมีต่อมขน 2-3 เส้น ต่อมสีเหลือง ขนสีขาวตอกันเป็นปล้อง กลีบดอกรูปดอกถั่ว สีม่วงแกมขาว กลีบกลางรูปไข่กลีบกว้าง ขนาดประมาณ 10 x 5 มม. ก้านกลีบยาว 2 มม. ผิวกลีบเกลี้ยง กลีบคู่ข้าง

รูปขอบขนานปลายมน ขนาดประมาณ 8 x 2 มม. โคนกลีบรูปติ่งหู ก้านกลีบยาว 1 มม. เชื่อมติดกับกลีบคู่ล่างตรงสันด้านล่าง กลีบคู่ล่างรูปขอบขนานแกมรูปรี ขนาดประมาณ 8 x 2 มม. ก้านกลีบยาว 3 มม. **เกสรเพศผู้** ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดสองกลุ่ม ยาว 7 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน **เกสรเพศเมีย** ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 6-8 มม. มีขนที่โคน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มีขนรังไข่รูปแถบ ยาว 1.5-1.7 มม. มีขนสีขาว ห่างๆ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 6d)

ชื่อกะหรั่ง.- พ้อห้วยที่

ชื่อพื้นเมือง.- กันตยชาโม (เขมร-จันทบุรี) ชี้นอน (กาฬสินธุ์) หญ้าตะขาบ (ราชบุรี) หญ้าหางแมว (สตูล) หางกระรอก (กรุงเทพฯ) หางหมาจอก (สระบุรี) หญ้าหางเสือ (เชียงใหม่) เหนี่ยวหมา (สุราษฎร์ธานี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: สระแก้ว; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: พัทลุง ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา จีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ริมทางเดิน ที่แสงส่องถึง ในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนกันยายน- ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ราก รวมกับรากแสดลงพันเถา (*Bauhinia pulla*) และรากกะเพรา (*Ocimum tenuiflorum*) ต้มน้ำอม แก้ปวดฟัน

2. ราก เป็นเชื้อหมักเหล้า ใช้ร่วมกับหญ้าคา

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 66 (BCU); R. pooma et al. 2923 (BKF); T. Smitinand 7776 (BKF); K. Larsen 33955 (BKF)

LAMIACEAE

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มักมีต่อมน้ำมัน ใบเรียงตรงข้าม หรือเรียงเป็นวงรอบข้อ ไม่มีหูใบ ดอกเดี่ยว เป็นช่อกระจุก ช่อกระจุกเชิงซ้อนหรือช่อแยกแขนง ดอกสมมาตรด้านข้าง ออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง ติดทนที่ผล เรียงซ้อนเหลื่อม ปกติมี 5 กลีบ บางครั้งเป็นรูปปากเปิด กลีบดอก เชื่อมติดที่โคนเป็นหลอดตรงหรือโค้ง ปลายแยกเป็น 5 แฉก หรือเป็นรูปปากเปิด เกสรเพศผู้ มี 2 หรือ 4 อัน ติดบนกลีบดอก ปกติมี 2 คู่ยาวไม่เท่ากัน เกสรเพศผู้เป็นหมันพบน้อย อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาว อาจมีแกนอับเรณู มีจานฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 4 พู มี 2 คาร์เพล 2 ห้อง อาจดูเหมือนมี 4 ช่องเพราะมีผนังรังไข่แทรกเข้ามา ออวูล 4 อัน เกาที่ฐานรังไข่ ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย มี 1 อัน ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็กติดที่ปลาย ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวเปลือกแข็ง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ
 2. ลำต้น ใบ มีขนรูปดาว ดอกสีเหลือง.....2. Gomphostemma
 2. ลำต้นใบ มีขนสั้นนุ่ม ดอกสีม่วงแกมน้ำเงิน.....3. Hyptis
1. ช่อดอกแบบช่อฉัตร ออกที่ปลายยอด
 2. ช่อฉัตร เรียงตัวเป็นช่อกระจุก แต่ละวงมี 6 ดอกย่อย.....4. Ocimum
 2. ช่อฉัตร เรียงตัวเป็นช่อเชิงลด แต่ละวงมีมากกว่า 6 ดอกย่อย.....1. Elsholtzia

1. ELSHOLTZIA

Willd., Bot. Mag. 4(11): 3. 1790; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 631. 1965; H. Keng, Fl. Mal. 8: 331. 1978; H. W. Li et al. in Fl. China 17: 251. 1994.

ไม้ล้มลุก ไม้กึ่งพุ่ม หรือไม้พุ่ม ช่อดอกแบบช่อฉัตร เรียงตัวเหมือนช่อเชิงลดทรงกระบอกหรือเรียงด้านเดียว ใบประดับรูปไข่หรือรูปพัด แคบกว่ากลีบเลี้ยง กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมเป็นรูปประซังหรือทรงกระบอก คอหลอดเกลี้ยง ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดเกือบเท่ากัน หรือแฉกด้านหน้ายาวกว่า กลีบดอกสีขาว สีเหลือง หรือสีม่วง โคนเชื่อมเป็นรูปแตร หลอดกลีบดอกตรงหรือโค้งเล็กน้อย ยาวกว่ากลีบเลี้ยง ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก มีขนและต่อมด้านนอก ด้านในมีขนหรือเกลี้ยง กลีบ

ปากบนตรง ขอบเรียบ หรือเว้าตื้น กลีบปากล่างกางออก มี 3 แฉก แฉกกลางขนาดใหญ่กว่าแฉกข้าง เกสรเพศผู้ 4 อัน ปกติโผล่พ้นหลอดดอก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง อับเรณู มี 2 ช่อง ถ่างออก ปลายรวมกัน รังไข่เกลี้ยง ก้านชูเกสรเพศเมีย ปกติสั้นยาวกว่าเกสรเพศผู้ ปลายหยักลึก ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว

Elsholtzia stachyodes (Link) C. Y. Wu, Acta Phytotax. Sin. 12: 340. 1974; H. W. Li et al. in Fl. China 17: 251. 1994.

ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 เมตร ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านมาก สีเหลืองถึงน้ำตาล มีขนสั้น สีขาว หางๆ ใบ รูปไข่ ขนาด 1-2.7 x 0.8-1.7 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือรูปรีแกมกว้าง ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนหางๆ ผิวใบด้านล่างมีต่อมสีเหลือง เส้นใบ 3-4 คู่ ก้านใบ ยาว 0.5-1.5 ซม. ยาวเกือบเท่าๆกับแผ่นใบ ช่อดอก เกิดที่ปลายยอด ยาว 4-6.5 ซม. ใบประดับรูปแถบยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว มีขนสีขาวทั้งสองด้านโดยด้านนอกมีขนหนาแน่นกว่าด้านใน หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.5 มม. แฉกกลีบเลี้ยง ขนาดไม่เท่ากัน กลีบกลางใหญ่สุด ขนาด 1 x 0.3 มม. สองกลีบรอง ขนาด 0.9-0.8 x 0.2 มม. สองกลีบเล็กสุด ขนาด 0.8-0.7 x 0.2 มม. กลีบดอก ยาว 1.5-2 มม. มีขนหนาแน่นด้านนอก หลอดกลีบดอก ยาว 1-1.5 มม. กลีบปากบนเว้าตื้น กลีบปากล่าง แฉกกลางรูปรี สองแฉกข้างกลม เกสรเพศผู้ คู่หน้าเป็นหมัน คู่หลังสั้นยาวพ้นหลอดดอก เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.2 มม. ยอดเกสรเพศเมีย 2 แฉก ยาว 0.5 มม. (ภาพที่ 12a)

ชื่อกะห้วง.- โย๊ะพุย

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ภูฏาน พม่า จีน

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง เปิดโล่งได้รับแสงเต็มที่ และเป็นพืชปลูกในไร่ข้าว ออกดอกเดือนธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- เป็นเครื่องเทศ ใส่ในแกงตะละวีซึ่งเป็นแกงประจำเผ่า ทำให้แกงมีกลิ่นหอม

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพลับปลั่ง วจีระ

นางจรรยา ดำรงค์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 87 (BCU); O. Thaithong 1157 (BCU)

3. GOMPHOSTEMMA

Wall. ex Bth. Bot. Reg. Sub t. 1292 nom. Valid.; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 696. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 652. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 618. 1965; H.Keng in Fl. Mal. 8: 319. 1978; H.W.Li. et al. in Fl. China 17: 70. 1994.

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี หรือไม้กึ่งพุ่ม บางครั้งมีหัว ลำต้นมีขน สั้นหนานุ่ม หรือขนรูปดาว ใบเรียงตรงข้าม มีขนาดใหญ่ ส่วนมากมีก้านใบยาว ช่อดอกแบบช่อกระจุก ใบประดับ รูปไข่ รูปใบหอกหรือรูปแถบ ดอกขนาดกลางหรือใหญ่ กลีบเลี้ยง เชื่อมเป็นรูปประซัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก สีครีมถึงสีเหลืองแกมส้ม กลีบดอกเชื่อมเป็นหลอดเรียวยาว ตรงหรือโค้งขึ้น คอหลอดดอกแคบหรือพอง ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากบนรูปหมวก เรียบหรือเว้าตื้น กลีบปากล่าง กางออก มี 3 แฉก กว้าง เกสรเพศผู้ 4 อัน มีขนนุ่ม คู่ล่างยาวกว่าคู่บน อับเรณูมี 4 ช่อง ในดอกตูมต่อมาจะเป็น 2 ช่อง จานฐานดอกเกือบเท่ากันหรือไปออกทางด้านหลัง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 2 แฉก สั้นๆ ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว เกลี้ยงหรือมีขน ผนังผลมักมีเนื้อและสีขาว เมล็ด มี 1 หรือ 2 อัน หายากที่จะเจริญเป็น 4 อัน มีขั้วเมล็ดกว้าง

Gomphostemma crinitum Wall. ex Benth. in Wall. Pl. As. Rar. 12: 2. 1830-1831; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 698. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 652. 1923; H.Keng in Fl. Mal. 8: 321. 1978; H.W.Li. et al. in Fl. China 17: 72. 1994.

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูงประมาณ 80 ซม. ลำต้นมีร่องตามยาว 4 ร่อง มีขนรูปดาวหนาแน่น ใบ รูปไข่ถึงรูปรี ขนาด 19-26 x 10-13 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบหยักซี่ฟัน ถึง ก้านใบ ยาว 1.5-4.5 ซม. ผิวใบด้านล่างสีเทา มีขนรูปดาวหนาแน่น ด้านบนมีขนรูปดาวห่างๆและหนาแน่นที่เส้นใบ ช่อดอก เป็นกระจุกแน่นที่ซอกใบ ดอกเดี่ยวช่อกระจุกรอบ ใบประดับรูปแถบ ขนาด 0.9-1.5 x 0.1 ซม. มีขนห่างๆ กลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 5-6 มม. มีขนสั้นทั้งด้านในและด้านนอก แฉกกลีบเลี้ยงเป็นรูปแถบ ยาว 0.5-0.6 มม. มีขนสั้น กลีบดอก สีเหลืองหลอดกลีบดอก ยาว 1.5-1.6 ซม. กลีบปากบน เรียบ รูปไข่ ปลายมน ขนาด 4-5 x 4 มม. กลีบปาก

ล่ำ ยาว 0.4 มม. หยักลึก 1.5-2 มม. เกสรเพศผู้ คู่ยาว ยาว 9-10 มม. คู่สั้น ยาว 5-6 มม. ก้านชู
 อับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย
 เป็นสองแฉกสั้นๆ รังไข่ เกือบ 1 ผล ไม่พบ (ภาพที่ 7a)

ชื่อกะหรง.- กะตักละว้าใบ

ชื่อพื้นเมือง.- อ้ายเรียดัด (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ :
 นครศรีธรรมราช ตรัง กระบี่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ที่ขึ้น ออกดอกเดือนพฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มรวมกับกระดูกไก่ (*Chloranthus erectus*) และเครือขออน (*Congea
 tomentosa* var. *tomentosa*) ต้มน้ำ อาบ ให้เด็กอ่อน แก้อาการแพ้ผดผื่นแดง เช่น เป็นไข้ ปวดท้อง
 เนื่องจากดื่มนมแม่ที่กินของแสลง

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสาวรณี จันทน์ผา

นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 36 (BCU); Prayad 1461 (BK); A.F.G. Kerr 10832 (BK);
 M.R. Henderson 25061 (BK)

4. HYPTIS

Jacq., Collectanea 1: 101. 1787; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 630. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2:
 645. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 633. 1965; H.Keng in Fl. Mal. 8: 368. 1978; L.H.
 Cramer in Fl. Ceylon 3: 154. 1981; H.W. Li et al. In Fl. China 17: 267. 1994.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม มักมีกลิ่นหอม ใบขอบจักฟันเลื่อย มีต่อมที่ผิว ช่อดอกแบบช่อเชิงลด หรือช่อกระจุกแน่น หรือรวมเป็นกลุ่มมีสองถึงสามดอก ดอกขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ใบประดับรูป ลิ่มแคบหรือเป็นขนแข็ง กลีบเลี้ยงเป็นหลอดหรือเป็นรูปประฆัง ตรงหรือเบี้ยว มีเส้นกลีบ 10 เส้น ปลายแยกเป็นแฉก 5 แฉก เกือบเท่ากัน แหลมหรือเป็นรยางค์แข็ง ตรง กลีบดอก 5 กลีบ กลีบปาก บน 2 แฉก แฉกตรงหรือแผ่และโค้งพับลง กลีบปากล่าง 3 แฉก แฉกกลางโค้งพับลง ปลายหนา หรือเป็นถุงที่โคน เกสรเพศผู้ 4 อัน โค้งลงมาก ก้านชูอับเรณูแยกกัน ไม่มีรยางค์ที่โคน จานฐาน ดอกเรียบ แต่ละด้านเท่ากัน ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเกือบเรียบหรือเป็น 2 แฉกสั้นๆ ผลเปลือกแข็ง เมล็ดเดี่ยว รูปขอบขนานหรือรูปไข่ เรียบหรือเป็นรอยย่น บางครั้งมีเพียงหนึ่งหรือ 2 เมล็ด

Hyptis suaveolens (L.) Poit., Ann. Mus. Hist. Nat. Paris 7: 472. 1806; Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 630. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 645. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 634. 1965; H.Keng in Fl. Mal. 8: 378. 1978; L.H. Cramer in Fl. Ceylon 3: 155. 1981; H.W. Li et al. In Fl. China 17: 267. 1994.

ไม้ล้มลุก แตกกิ่งมาก สูงถึง 1 เมตร มีกลิ่นหอม แรง ลำต้นมี 4 มุม มีขนหยาบแข็ง ใบรูป ไข่หรือรูปรี ขนาด 1.5-5.5 x 1-4 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบกลมหรือรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ขนาดเล็ก ถึง ผิวใบด้านบนมีขนยาวห่าง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ก้านใบยาว 0.5-3.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มห่างๆ ช่อดอกแบบช่อกระจุกที่ซอกใบ มี 2-5 ดอกย่อย ก้านช่อดอก ยาวประมาณ 5 มม. มีขนสั้นนุ่ม ใบประดับ เป็นขนแข็ง ก้านดอกย่อยสั้น กลีบเลี้ยง รูปประฆัง หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 2 มม. ที่ผลยาว 0.9-1 ซม. มีสันชัดเจน ที่คอหลอดกลีบเลี้ยงมีขน แฉกกลีบเลี้ยง เป็นขนแข็ง ยาว 3 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม กลีบดอก สีม่วงแกมน้ำเงิน หลอดกลีบดอก ยาว 5 มม. กลีบปากบน รูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 4 x 6 มม. ตรงกลางหยักลึก 2 มม. แบ่งกลีบปากบนเป็น สองแฉก กลีบปากล่าง รูปไข่กลับ แฉกกลางเป็นถุงที่โคน สองแฉกข้างขนาดประมาณ 3.8-4 x 1.8 มม. กลีบดอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวด้านนอก เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู คู่สั้น ยาว 0.12-0.13 ซม. ก้านชูอับเรณูคู่ยาว ยาว 0.17-0.18 ซม. ที่ส่วนปลายของก้านชูอับเรณูมีขนสีขาวยาวปกคลุม อับ เรณูสีม่วง เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 มม. ผล รูปรีแบน ปลายตัด ขนาด ประมาณ 4 x 3 มม. (ภาพที่ 12f)

ชื่อกระหว่าง.- มิ

ชื่อพื้นเมือง.- การา (สุราษฎร์ธานี) แมงลักคา (ชุมพร)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ กำแพงเพชร; **ภาคกลาง:** สระบุรี นครนายก; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** อุดรธานี ขอนแก่น; **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี; **ภาคใต้:** ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา

การกระจายพันธุ์.- พืชพื้นเมืองของเขตร้อนของอเมริกา พบทั่วไปในเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ริมทางเดิน ที่รกร้าง ที่โล่งได้รับแสงเต็มที่

การใช้ประโยชน์.- เมล็ดแก่ แขน้ำ จะพองและเป็นเมือกเหนียวเหมือนเมล็ดแมงลัก รับประทานกับน้ำเชื่อม เป็นของหวาน

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์
นางข้าวขวัญ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan 63 (BCU); J.F. Maxwell 72-414 (BK); A.F.G. Kerr 13548 (BK); Eryl Smith 407 (BK)

5. OCIMUM

L., Gen. Pl. ed. 5: 259. 1754; Rild., Fl. Mal. Pen. 2: 643. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 638. 1965; H.Keng in Fl. Mal. 8: 376. 1978; L.H. Cramer in Fl. Ceylon 3: 111. 1981. H.W.Li. et al. in Fl. China 17: 296. 1994.

ไม้ล้มลุก หรือไม้กึ่งพุ่ม มีกลิ่นหอมแรง ลำต้นมักมีหลายกิ่ง ใบมีก้านใบ ช่อดอกแบบช่อฉัตร มี 6-10 ดอกย่อย เรียงตัวเป็นช่อกระจุก ดอกขนาดเล็ก ก้านดอกย่อยโค้งลง ใบประดับขนาดเล็ก ร่วงง่าย กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากบนขนาดใหญ่กว้าง แบน กลีบปากล่างมี 4 แฉก แคบ กลีบดอกโคนเชื่อมเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากบนมี 4 แฉก ขนาดเกือบเท่ากัน กลีบปากล่างยาวกว่ากลีบปากบน โค้งลงมาก แบน เรียบ เกสรเพศผู้ 4 อัน โค้งลงมาก มี 2 คู่ ยื่นพ้นหลอดดอก อับเรณูเชื่อม จานฐานดอกเรียบหรือมี 2-4 พู ก้านชูอับเรณูแยกเป็น 2 แฉก ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว เรียบหรือมีรอยย่น

Ocimum tenuiflorum Burm.f., Fl. Indica: 129. 1768; H.Keng in Fl. Mal. 8: 378. 1978; H.W.Li. et al. in Fl. China 17: 297. 1994.-*Ocimum sanctum* L., Mant. I: 85. 1767; Rild., Fl. Mal. Pen. 2: 643. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 639. 1965; L.H. Cramer in Fl. Ceylon 3: 116. 1981.

ไม้กึ่งพุ่ม สูงถึง 1 เมตร มีกลิ่นหอมแรง ลำต้นแตกกิ่งมาก มีขนนุ่มปกคลุมหนาแน่น ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม หรือเรียงรอบข้อ 3 ใบ รูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 2.5-3.5 x 0.9-1.3 ซม. ปลายใบแหลมถึงมน โคนใบรูปลิ้ม ขอบใบจักฟันเลื่อยมีขนสั้นหนาแน่น ผิวใบมีต่อมใส มีขนทั้งสองด้านและหนาแน่นที่เส้นใบ เส้นใบ 4-5 คู่ ก้านใบ ยาว 0.9-1.3 ซม. มีขนนุ่มหนาแน่น **ช่อดอก** มี 1-3 ช่อ เกิดที่ปลายยอด ยาว 5.5-6.5 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 8 มม. แต่ละช่อ มี 6 ดอกย่อย แกนช่อดอกมี 4 เส้น ตามแนวยาว แกนระหว่างช่อดอกยาวถึง 9 มม. ก้านดอกย่อย ยาว 3 มม. ใบประดับ รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ขนาด 3-3.5 x 2.5-3 มม. มีขนสีขาวยาวด้านนอก มี 2 อัน ติดตรงข้ามทุกข้อของวงช่อดอกย่อย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 1.8 มม. มีขนด้านนอก กลีบปากบนรูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.2 ซม. กลีบปากล่าง 4 แฉก รูปไข่ปลายเรียวแหลม สองแฉกกลางขนาด 0.8 x 0.5 มม. สองแฉกข้างขนาด 0.5 x 0.5 มม. **กลีบดอก** หลอดกลีบดอกยาว 2 มม. สีขาว กลีบปากสีม่วง กลีบปากบน 4 แฉก รูปไข่กลับ ขนาดเท่ากัน 0.8-1 x 0.7-0.9 มม. ด้านนอกมีขนสีขาวยาวทุก กลีบปากล่าง 1 แฉก รูปไข่กลับ ขนาด 2.8 x 1.5 ซม. ขอบกลีบเป็นคลื่น มีขนสีขาวยาวสั้นด้านนอก **เกสรเพศผู้** ยาวไม่เท่ากัน ติดบนหลอดกลีบดอก เอียงมาทางกลีบปากล่างของแฉกกลีบดอก เกสรเพศผู้คู่บนมีก้านชูอับเรณูยาว 3.5-4 มม. เกสรเพศผู้คู่ล่างมีก้านชูอับเรณูยาว 4.5 มม. และมีขนที่โคนสูง 1 มม. **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5.2-5.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียสองแฉก ยาว 0.3 มม. **ผล** ไม่พบ (ภาพที่ 6e)

ชื่อกะหรั่ง.- กะเปล้าละ

ชื่อพื้นเมือง.- กอมก้อ กอมก้อดง (เชียงใหม่) **กะเพรา** กะเพราชน กะเพราขาว กะเพราแดง (ภาคกลาง) อีตุไทย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- พืชปลูก พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ จีน ไต้หวัน กัมพูชา ลาว อาฟริกา เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- เจริญในที่โล่ง รกร้าง หรือเป็นพืชปลูก ออกดอกเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ต้มน้ำอาบ สำหรับคนเป็นหวัดคัดจมูก จะทำให้หายใจคล่อง

(นายปิยะ จันคณา/นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร)

2. ใบผสมเกลือต้มน้ำ อม แก้ปวดฟันหรือใช้ใบสดตำกับเกลือพอกฟันที่ปวด

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์)

3. ราก รวมกับราก *Uraria crinata* และ *Bauhinia pulla* ต้มน้ำอม แก้ปวดฟัน

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 105 (BCU); A.F.G. Kerr 13416 (BK); G. Murata et al. T-14831 (BK); Thai-Denish 2180 (BK)

LEEACEAE

ดูคำอธิบายในคำอธิบายรายละเอียดของสกุล

LEEA

D. Royen ex L., Syst. Nat. ed. 12,2: 627. 1767; M.A. Lawson in Fl. Br. Ind. 1: 664. 1875; Kurz, For. Fl. Br. Burma 1: 278. 1872; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 483. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 93. 1965; Ridsdale, Blumea 22: 57. 1974; in Fl. Mal. 7: 755. 1976; N.A.Harriman in Fl. Ceylon 7: 392. 1991.

ไม้ต้น ไม้พุ่มกึ่งไม้ต้น ไม้รอเลื้อย ลำต้นเห็นข้อชัดเจน ใบประกอบแบบนิ้วมือ มี 1 หรือ 3 ใบย่อย หรือใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ 1-4 ชั้น เรียงสลับระนาบเดียว หูใบมีลักษณะแผ่เป็นแผ่น และเชื่อมติดกับโคนก้านใบที่ขยายขนาดออกแล้วหุ้มรอบข้อ มักร่วงง่าย ผิวใบเกลี้ยงหรือมีขนสั้นนุ่ม มักมีต่อมที่ผิวใบด้านล่าง ขอบใบเรียบถึงหยักซี่ฟันหรือจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ออกตรงข้ามใบ ช่อดอกโปร่งหรือแน่น ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง แฉกกลีบเลี้ยงมีต่อมที่ปลาย กลีบดอก 4-5 กลีบ เชื่อมติดกัน แฉกกลีบดอกจรดกันเป็นดอกตูม ใ้คงพับลงในดอกบาน ถัดจากชั้นกลีบดอก จะพบหลอดเกสรเพศผู้เป็นหมัน (staminodal tube) ติดอยู่ที่ชั้นกลีบดอก โดยตำแหน่งที่

เชื่อมติดกับกลีบดอกจะแบ่งหลอดเกสรเพศผู้เป็นหมันออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนบน และส่วนล่าง ของตำแหน่งที่ติดกับกลีบดอก ส่วนบนมีลักษณะเป็นพู่หรือแฉก 4-5 แฉก แต่ละแฉกหยักเป็นรอยเว้าตื้นๆ ส่วนล่างมีลักษณะเป็นวง (collar) เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดสลับกับแฉกของหลอดเกสรเพศผู้เป็นหมัน และตรงกับแฉกกลีบดอก ก้านชูอับเรณูติดกับหลอดเกสรเพศผู้เป็นหมันส่วนบน อับเรณูหันเข้าไปด้านใน มักเชื่อมติดกัน หรืออาจพบบ้างที่อับเรณูแยกกัน รังไข่คล้ายรูปจาน มี 4-8 ช่อง ออวูล มี 1 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียหนาเล็กน้อย เกลี้ยง ผลมีเนื้อหลายเมล็ด แบนหรือเกือบกลม เมล็ดรูปไข่

Leea indica (Burm.f.) Merr., Philip. J. Se 14: 245. 1919; Craib, Fl. Siam. En. 1: 318. 1926; Ridsdale, Blumea 22: 95. 1974; in Fl. Mal. 7: 779. 1976; N.A. Harriman in Fl. Ceylon 7: 392. 1991.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 2 เมตร ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ชั้นเดียว หรือสองชั้น ก้านใบยาว 9-13 ซม. มีขนสั้น สีขาวหนาแน่น หูใบรูปไข่กลับ ขนาด 2.5x1.5 ซม. ใบย่อย 9-11 ใบ ติดตรงข้าม รูปใบหอก ขนาด 4.5-16 x 2-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ซ้อน ก้านใบย่อยยาว 4-15 มม. ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นสีขาว กระจายห่างๆ แต่หนาแน่นที่เส้นใบ มีจุดสีน้ำตาลกระจายทั่วแผ่นใบ เส้นใบ 6-13 คู่ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ใบประดับรูปไข่ปลายมน ขนาด 6-6.5 x 3.5-4 มม. ก้านช่อดอกยาว 7-9 มม. มีขนสั้นสีขาวหนาแน่นและจุดสีน้ำตาลประปราย ก้านดอกย่อย ยาว 1 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 1 ซม. แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 1 x 0.5 มม. กลีบดอกสีขาว หรือขาวอมเขียว หลอดกลีบดอกยาว 1.5 มม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 3 x 1.5 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. อับเรณูขนาด 1.2 x 0.7 มม. หลอดเกสรเพศผู้เป็นหมัน ยาว 2-2.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 พู่ ปลายพู่หยักเว้าตื้นๆ เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.1-1.2 มม. ยอดเกสรเพศเมียค่อนข้างกลม รังไข่รูปทรงกลม ขนาด 9 x 8 มม. รังไข่เหนือวงกลีบ มี 5 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 5 ช่อง ผลกลม สีดำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม.

ชื่อกะหรง.- น้ำอัมมู

ชื่อพื้นเมือง.- กะตังใบ (กรุงเทพฯ จันทบุรี เชียงใหม่) คenangใบ (ตราด) ช้างเขิง (ฉาน) ดังหวาย (นราธิวาส) ตองจ๋วม ตองต้อม (ภาคเหนือ) บังบายตัน (ตรัง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย สุโขทัย; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี ตรัง นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- อินเดียถึงตอนเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- ป่าไม่ผลัดใบ ริมลำธาร ออกดอกเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ผลสุก ใช้เป็นเหยื่อ ตกปลาชิว

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข็มเพชร

นายแผน จันทน์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 14 (BCU); T. Smitinand 3355 (BKF); C. Phengkai et al. 4110 (BKF) ; J.F. Maxwell 93-640 (BKF)

MALVACEAE

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี หรือไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ต้น เปลือกต้นมักมีเส้นใยและแตกเป็นร่อง มีขนรูปดาว บางครั้งมีขนต่อมปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขอบใบเรียบหรือเว้าเป็นแฉก เส้นใบมักเป็นรูปนิ้วมือ มีหูใบ ดอกสมมาตรตามแนวรัศมี สมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศ ดอกช่อแบบช่อกระจุกออกที่ซอกใบหรือที่ปลายยอด แต่มักลดรูปลงเหลือเพียงดอกเดียวฐานดอกรูปถ้วย มักพบวิรูปประดับ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันที่โคน ขอบเรียบเรียงจรดกัน กลีบดอก 5 กลีบ แยกจากกัน หรือโคนกลีบเชื่อมติดกับหลอดเกสรเพศผู้ กลีบเรียงบิดเวียนในดอกตูม มักบานวันเดียว พบน้อยที่บานทน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นกลุ่มเดียว เกิดเป็นหลอดเกสรเพศผู้ ปลายหลอดมักจะมีลักษณะเป็นฟันหรือแยกเป็นแฉกต้น 5 แฉก หรืออาจแยกเป็นก้านชูอับเรณู อับเรณูมี 1 ช่อง ติดกับก้านชูที่ฐาน ผิวเรณูมีหนาม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ มี 3-5 ช่องหรือมากกว่า แต่ละช่องมีออวูล 1-จำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับหรือเป็นสองเท่าของคาร์เพล มักเชื่อมกันเกือบตลอด ส่วนปลายแยก ยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับก้านชู ผลแบบผลแยกแล้ว

แตก ผลแห้งแตก หรือผลแห้งไม่แตก เมล็ดมักมีน้ำมันเป็นอาหารสะสม เปลือกเมล็ดชั้นนอกมีขนปกคลุม

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. แผ่นใบรูปใบหอกแกมรูปไข่ ไม่มีแฉก ไม่มีริ้วประดับ.....3. Sida
1. แผ่นใบมีแฉก มีริ้วประดับรูปประฆัง รูปหลอด หรือแยกกัน
 2. ก้านยอดเกสรเพศเมียจำนวนสองเท่าของคาร์เพล.....4. Urena
 2. ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ที่ปลายแยกเป็น แฉกจำนวนเท่ากับคาร์เพล
 3. กลีบเลี้ยงแยกออกที่ด้านเดียว เชื่อมติดกับกลีบดอก.....1. Abelmoschus
 3. กลีบเลี้ยงไม่แยกออกที่ด้านเดียว และไม่เชื่อมติดกับกลีบดอก.....2. Hibiscus

1. ABELMOSCHUS

Medik., Malv.: 46. 1787; J.B. Waalkes, Blumea 14(1): 90. 1966; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 434. 1963.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม มักปกคลุมด้วยขนที่มีลักษณะคล้ายหนาม ใบหยักว่าเป็นแฉกรูปนิ้วมือ หรือมักเป็นรูปเงี่ยงใบหอกหรือรูปหัวลูกศร อาจหยักว่าเป็นแฉกรูปขนนก ไม่มีต่อมน้ำต้อยตามเส้นกลางใบ ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุกจะ เกิดที่ซอกใบ ริ้วประดับ มี 4-16 แฉก แยกจากกัน พบบ้างที่เชื่อมติดกัน มักติดทน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันมีลักษณะคล้ายเป็นกาบเปิดหรือแยกออกทางด้านข้าง หนึ่งแนว ส่วนปลายแยกเป็นแฉกตื้นๆ 5 แฉก มักเชื่อมติดและร่วงไปพร้อมกับกลีบดอก กลีบดอกมักมีขนาดใหญ่หรือขนาดกลาง ส่วนมากมีสีเหลืองและตรงกลางเป็นสีม่วงดำ อาจมีกลีบดอกสีขาวหรือชมพู หลอดเกสรเพศผู้สั้นกว่ากลีบดอกมาก ปลายหลอดมีลักษณะเป็นพินหรือแยกเป็นแฉกตื้น 5 แฉก อับเรณูติดตลอดความยาวหลอด รังไข่มี 5 ช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 5 แฉกเล็ก ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน ผลแห้งแตกตามรอยประสาน เมล็ดจำนวนมากต่อช่อ รูปไต เกี้ยงหรือมีขน

Abelmoschus moschatus Medik. subsp. *Moschatus* Malv.: 46. 1787; J.B. Waalkes, Blumea 14(1): 91. 1966; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 435. 1963.- *Hibiscus abelmoschus*

L., Sp. Pl.: 696. 1753; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 342. 1875; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 258. 1922; Craib, Fl. Siam En. 1: 156. 1925.

ไม้พุ่มสูง 1-1.5 เมตร ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนยาวคล้ายหนาม ห่างๆ ใบ แผ่นใบหยักเว้า เป็นแฉกลึก 5 แฉก แฉกรูปรีถึงรูปขอบขนาน ขนาด 2-9.5 x 1.5-3 ซม. ปลายแฉกแหลม ขอบแฉก จักฟันเลื่อย โคนใบรูปหัวใจ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนรูปดาว 3 แฉก กระจายห่างๆ เส้นใบรูปฝ่ามือ มี 5 เส้น ก้านใบยาว 4-13 ซม. มีขน หูใบรูปแถบ ยาว 4 มม. มีขน ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ เส้นผ่าน ศูนย์กลางดอกประมาณ 10 ซม. ก้านดอกยาวประมาณ 4 ซม. มีขน รังประดับสีเขียว จำนวน 10-11 กลีบ รูปแถบ แยกจากกัน ยาวประมาณ 1 ซม. มีขน กลีบเลี้ยงสีเขียว ขนาดประมาณ 2 x 1.5 ซม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก กลีบดอกสีเหลือง โคนด้านในสีม่วงดำ กลีบดอกรูปไข่ กลีบถึงรูปเกือบกลม ปลายกลมกว้าง ขนาด 4-5 x 3.5-4.5 ซม. เกสรเพศผู้ หลอดเกสร เพศผู้ ยาว 1.3-1.5 ซม. มี 5 สันตามยาว อับเรณูยาว 0.5 มม. ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. เกสร เพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 3-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียมีเส้นผ่านศูนย์กลางยาว 0.7-0.8 มม. รังไข่รูปไข่ ขนาด 5 x 5 มม. มีขนยาว สีขาว ปกคลุมหนาแน่น ผลรูปไข่ สีเขียว มี 5 สันตาม แนวยาว ขนาด 2.5-3 x 6-7 ซม. มีขนยาวหนาแน่น (ภาพที่ 11g)

ชื่อกะหรั่ง.- โดตะกะแบชี

ชื่อพื้นเมือง.- ชะมดต้น (กรุงเทพฯ) ฝ้ายผี เทียนชะมด (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ภาคใต้ของจีน คาบสมุทรมอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.- ในที่รกร้าง ที่โล่ง ออกดอกเดือนธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อนและผล ต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางบุศะ จันทร์อุปถัมภ์

นางพลับพลึง วจีระ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ - O.Neamsuvan 74 (BCU); Beusekom et al. 3146 (BKF); Dee Bunpheng 42 (BKF)

2. HIBISCUS

L., Gen. Pl. ed. 5: 310. 1754; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 334. 1874; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 429. 1963; Waalkes, Blumea 14: 25. 1996; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 257. 1967; Phuphathanaphong in Thai For. Bull. (Bot.) 18: 43. 1989.

ไม้ล้มลุก ไม้กิ่งพุ่ม ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มีขนรูปดาว และ/หรือมีเกสรโต ใบมักไม่หยักเว้าลึกเป็นรูปฝ่ามือ หรือแบบขนนก ดอกช่อแบบกระจุก หรือช่อแยกแขนง มักลดรูปเหลือเป็นดอกเดี่ยว ก้านดอกย่อยมีลักษณะเป็นช่อ ริวประดับ 3-จำนวนมาก พบน้อยที่ไม่มี มักแยกจากกันหรือเชื่อมติดกันสั้นๆ มักติดทน กลีบเลี้ยงรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก อาจพบบ้างที่หลอดกลีบเลี้ยงเปิดออกทางด้านข้างแนวเดียว บางครั้งมีต่อมหน้าต่อม กลีบดอกมักมีขนาดใหญ่ มีหลายสี แต่มักมีสีเหลือง และตรงกลางมีสีม่วงเข้ม หลอดเกสรเพศผู้ยาวเท่ากับหรือสั้นกว่ากลีบดอก พบน้อยที่ยาวกว่ากลีบดอก ปลายหลอดมีลักษณะเป็นพื้นหรือแยกเป็นแฉกสั้น 5 แฉก อับเรณูติดตลอดความยาวของหลอดเกสรเพศผู้ หรือติดอยู่เฉพาะครึ่งบนของหลอดเกสรเพศผู้ รังไข่ส่วนมากมี 5 ช่อง ออวูล 3-จำนวนมากต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน บางครั้งเป็นรูปกระบองหรือไม้ขีดเงิน ผลแห้งแตกกลางพู เมล็ด 3-จำนวนมากต่อช่อง รูปกลมหรือรูปไต กลีบเลี้ยงหรือมีขน

Hibiscus surattensis L., Sp. Pl.: 696. 1753; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 334. 1874; Craib in Fl. Siam. En. 1: 160. 1925; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 431. 1963; Waalkes, Blumea 14: 57. 1996; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 258. 1967; Phuphathanaphong in Thai For. Bull. (Bot.) 18: 68, 1989.

ไม้ล้มลุก อายุ 1 ปี สูงประมาณ 1 เมตร ลำต้น กิ่ง ก้าน มีหนามโค้งลง ใบ เส้นรอบรูปเกือบกลม ขนาด 2.5-4.2 x 3-5 ซม. แผ่นใบหยักเว้าเป็น 3-5 แฉก ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านมีขนมันวาวปกคลุม หน้างๆ เส้นใบออกจากโคนใบ 5 เส้น ก้าน

ใบยาว 2-4.5 ซม. หูใบรูปไข่ ปลายแหลม โคนเป็นติ่งหู ดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ก้านดอกยาว 2.5-4 ซม. รังไข่ประดับจำนวน 10 อัน รูปช้อนหรือรูปพาย ส่วนปลายรังไข่ประดับแยกออกเป็นแฉกสองข้าง มีลักษณะคล้ายเป็นรยางค์รูปแถบ ยาว 6 มม. ตั้งขึ้น ขอบมีขนสีขาว ห่างๆ กลีบเลี้ยงสีชมพู รูประฆัง ยาว 6-9 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ขนาด 10-12 x 7 มม. ด้านนอกมีขนสีขาว ยาวประมาณ 2 มม. กระจายห่างๆ กลีบดอก สีเหลือง โคนกลีบดอกสีม่วง รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 3.5-3.7 x 1.7-2 ซม. หลอดเกสรเพศผู้ยาว 1-1.5 ซม. อับเรณูรูปไต มี 1 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ส่วนปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน รังไข่มี 5 คาร์เพล 5 ช่อง มีขนปกคลุมหนาแน่น ออวูล มี 3 อันต่อช่อง (ภาพที่ 10c)

ชื่อกะหรง.- กาแป๊ะ

ชื่อพื้นเมือง.- กระทงหมาบ้า (ประจวบคีรีขันธ์) เก็งเค็งป่า พายป่า (ภาคเหนือ) ชะมด (ภาคกลาง) ส้มกบ (ราชบุรี, กาญจนบุรี) ส้มฉิ่งเคลง (สุราษฎร์ธานี) ส้มปูป่า (แม่ฮ่องสอน) เล็งเค็ง (สตูล)

ประเทศไทย. ภาคเหนือ: เชียงใหม่ พิชณุโลก ตาก กำแพงเพชร; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย อุดรธานี; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา บุรีรัมย์; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ ภาคใต้ สุราษฎร์ธานี สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- พบทั่วไปในเขตร้อนของโลกเก่า

นิเวศวิทยา.- ชายป่า ที่โล่ง ออกดอกเดือนธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อน เป็นผัก ใสในแกงจะทำให้มีรสเปรี้ยว

ผู้ให้ข้อมูล.- นางบุตะ จันทรอุปถัมภ์
นางเจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 86 (BCU); J.F. Maxwell 94-1135 (BKF); B. Sangkhachand 928 (BKF); T. Smitinand 4867 (BKF)

3. SIDA

L., Gen. Pl. ed. 5: 306. 1754; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 254. 1922; Mast. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 322. 1875; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 426. 1963; Bross. Waalk. in Blumea 14: 177. 1966.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี หรือไม้กึ่งพุ่ม ใบเดี่ยว มักไม่หยักว่าเป็นแฉก เส้นใบแบบขนนกหรือรูปฝ่ามือ ดอกมักมีขนาดเล็ก เกิดที่ซอกใบ ดอกเดี่ยวหรือบางครั้งเป็นช่อแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ก้านดอกย่อยมีลักษณะเป็นข้อ มีหรือไม่มีริ้วประดับ กลีบเลี้ยงมักเป็นรูปประฆังกว้าง และมีสันตามความยาวของกลีบ กลีบดอกรูปกงล้อ โดยทั่วไปมีสีเหลือง หายากที่มีสีชมพู หลอดเกสรเพศผู้มักสั้นกว่ากลีบดอก ปลายหลอดเกสรเพศผู้ไม่หยักเป็นฟันหรือแยกเป็นแฉกตั้งแต่ 5 แฉก แต่จะแยกเป็นก้านชูอับเรณูแต่ละอัน เกสรเพศเมีย 1 อัน มี 5-14 คาร์เพิล ก้านยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับคาร์เพิล หรือก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อันและแยกแขนงเท่ากับจำนวนคาร์เพิล ออวูลมี 1 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ยอด ผลแยกแล้วแตก กลมหรือกลมแป้น ซีกผลบ่อยครั้งมีสามมุม

Sida acuta Burm.f. subsp. *acuta* Fl. Ind.: 147. 1768; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 426. 1963; Bross. Waalk. in Blumea 14: 1186. 1966.

ไม้กึ่งพุ่ม ตั้งตรง สูงถึง 1 เมตร กิ่งมีขนรูปดาวกระจายห่างๆ ใบรูปใบหอกแกมรูปไข่ ขนาด 2.8-4.8 x 0.9-1.4 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบแบบขนนก 5-7 คู่ ออกจากโคนใบ 1 คู่ ก้านใบยาว 3-4 มม. มีขนรูปดาวปกคลุม ห่างๆ หูใบ 1 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ รูปแถบถึงรูปใบหอก ขนาด 8-9 x 1 มม. อันเล็กรูปแถบถึงรูปเส้นด้าย ยาว 6-8 มม. ดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ก้านดอกยาวถึง 1 ซม. มีขนรูปดาวห่างๆ ดอกบานตอนเช้า กลีบเลี้ยงสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 3.5 มม. มี 5 สันตามแนวยาว แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม ขนาด 4 x 3 มม. กลีบดอกสีเหลือง รูปไข่กลับ ขนาด 7-8 x 3 มม. เกสรเพศผู้ หลอดเกสรเพศผู้ยาว 2 มม. มีขนยาว ก้านชูอับเรณูยาว 1.5 มม. ติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5 มม. ส่วนปลายแยกเป็น 6 แฉก ยาว 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน รังไข่มี 6 คาร์เพิล จำนวนช่องในรังไข่ 6 ช่อง

ชื่อกะหรั่ง.- เนาะคึยเหมะ

ชื่อพื้นเมือง.- ยุงกวาด ยุงปัด (ภาคกลาง) หญ้าขัดใบยาว หญ้าขัดมอญ หญ้าข้อ (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ลำปาง; ภาคกลาง: อุทัยธานี กรุงเทพฯ ออยุธยา สระบุรี สมุทรปราการ;
ภาคใต้: พังงา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย ศรีสะเกษ; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา ขอนแก่น;
ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ระยอง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อนทั่วโลก

นิเวศวิทยา.- ในที่รกร้าง ออกดอกเดือนกันยายน-ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- ใช้ทั้งต้น มัดรวมกัน ทำเป็นไม้กวาด กวาดพื้นดิน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นางแจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 67 (BCU); G. Murata et al. T-37061 (BKF); T. Shimizu et al. T-7541(BKF); T. Koyama 15324 (BKF)

4. URENA

L., Sp. Pl.: 692. 1753; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 329. 1875; Bross. Waakes in Blumea 14: 138. 1966.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่มอายุปีเดียวหรือหลายปี ใบเดี่ยว ขอบใบหยักเป็นแฉกรูปนิ้วมือ เส้นใบแบบฝ่ามือ มีต่อมน้ำต้อยบนเส้นใบด้านล่าง ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ ก้านดอกไม่มีข้อ มีริ้วประดับเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังหรือรูปหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังหรือเป็นรูปหลอด มีต่อมน้ำต้อยบนสันกลีบ กลีบดอกขนาดเล็ก สีชมพู รูปกงล้อ หลอดเกสรเพศผู้ยาวใกล้เคียงกับความยาวของกลีบดอก ปลายหลอดมักจะมีลักษณะเป็นพื่นหรือแยกเป็นแฉกสั้น 5 แฉก อับเรณูติดที่ครึ่งบนของหลอดเกสรเพศผู้ จำนวนช่องในรังไข่ 5 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล ปลายก้านยอดเกสรเพศเมียแยกเป็นแฉก ยอดเกสรเพศเมียกลม ผลแบบผลแยกแล้วแตกเป็น 5 ส่วน

Urena lobata L. var. *lobata*, Sp. Pl.: 692. 1753; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 329. 1985; Bross. Waalk. in Blumea 14: 138. 1966.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 เมตร แตกกิ่งด้านข้างมาก มีขนรูปดาวปกคลุม ใบด้านบนของกิ่งหรือลำต้นรูปไข่ ขนาด 3-8 x 1.5-5.5 ซม. ด้านล่างรูปไข่กว้าง ขนาด 4-8 x 3.7-7.3 ซม. แผ่นใบหยักว่าเป็นแฉกรูปนิ้วมือ 3 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลมถึงมน ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบมนถึงกลมกว้าง ผิวใบด้านล่างมีขนรูปดาวหนาแน่น ผิวใบด้านบน สาก มีขนรูปดาวห่างๆ และหนาแน่นที่เส้นใบ เส้นใบรูปฝ่ามือ มี 5-7 เส้น ก้านใบยาว 4-35 มม. มีขนรูปดาวหนาแน่น หูใบรูปแถบ ยาว 3 มม. หลอดร่วงง่าย **ช่อดอก**แบบช่อกระจุก มี 2-3 ดอก หรือเป็นดอกเดี่ยว ก้านดอกย่อยยาว 1 มม. มีขนรูปดาว **ริ้วประดับ**สีเขียว ยาว 3 มม. ปลายแยกเป็นแฉกรูปขอบขนาน ปลายแหลมยาว ขนาด 5 x 1 มม. ผิวด้านนอกมีขนสีเทา ห่างๆ **กลีบเลี้ยง**สีเขียวอ่อน เรียงสลับกับแฉกริ้วประดับ หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยง รูปไข่ถึงรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 4 x 2 มม. มีขนที่ขอบ ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนห่างๆ **กลีบดอก**รูปไข่กลับ สีชมพู ที่โคนมีสีชมพูเข้ม ขนาด 2 x 1 ซม. **เกสรเพศผู้** หลอดเกสรเพศผู้ ยาว 1-1.3 มม. **เกสรเพศเมีย** ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 1.2-1.3 ซม. ปลายแยกเป็น 10 แฉก ยาว 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียกลม และมีขน **รังไข่** รูปไข่ ยาว 2 มม. มีขน (ภาพที่ 8d)

ชื่อกะหรั่ง.- พ้อกะท้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ชมงดง (สุโขทัย) **ชีครอก** (ภาคกลาง) ชบาป่า (น่าน) บอเทอ ปะเทาะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ปอเล้ง (ปัตตานี) ปูลู (นราธิวาส) เล้ง (ภาคใต้) หญ้าผมยุง หญ้าอียู (ภาคเหนือ) หญ้าหัวยุง (แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน ญี่ปุ่น ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ทั่วทุกแห่ง ข้างทาง ที่โล่ง ได้รับแสง ออกดอกเดือนกันยายน-ธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- ดอก ทาปาก ไม้ให้ปากแตกหน้าหนาว ใช้ทั้งผู้หญิง-ผู้ชาย

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมื่อ เข็มเพชร

นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 76 (BCU); K. Chayamarit 1114 (BKF); P. Klinratana 154 (BCU)

MENISPERMACEAE

ไม้เถาเลื้อย อาจพบที่ลำต้นตั้งตรง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขอบใบเรียบหรือหยักเว้าเป็นแฉกรูปฝ่ามือ เส้นใบรูปฝ่ามือ มีก้านใบ โคนก้านใบมักพองออก ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก เรียงตัวคล้ายเป็นช่อแยกแขนง ช่อกระจุก หรือคล้ายช่อดอกซี่ร่ม ดอกแยกเพศ ขนาดเล็ก มีสีเขียว ส่วนมากสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ แยกจากกัน เรียงเป็น 2 วง ชั้นเหลื่อมหรือเรียงจรดกันในดอกตูม กลีบดอก 6 กลีบ แยกจากกัน เรียงเป็น 2 วง มักมีขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยงวงใน เรียงชั้นเหลื่อมในดอกตูม ดอกเพศผู้มีเกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงตรงข้ามกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกจากกันหรือเชื่อมติดกัน อับเรณูมี 4 ช่อง แตกตามยาว ดอกเพศเมียอาจมีหรือไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสรเพศเมียแบบคาร์เพลแยก มักมี 3-6 คาร์เพล มีหรือไม่มีก้านชูเกสรเพศเมีย (gynophore) รั้งไข่นี้อวงกลีบ มีออวูล 2 อัน และมักเป็นหมัน 1 อัน พลาเซนตาแนวเดียว ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นมากหรือไม่มี ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือคล้ายจาน เรียบหรือเป็นแฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลแห้งเมล็ดล่อน เมล็ดมีหรือไม่มีเอนโดสเปิร์ม

1. ใบแบบก้านปิด ดอกเพศผู้มีกลีบดอก 4 กลีบ..... 1. Cyclea
1. ใบไม่เป็นแบบก้านปิด ดอกเพศผู้มีกลีบดอก 3 หรือ 6 กลีบ 2. Tinospora

1. CYCLEA

Arnott ex Wight, Ill. Ind. Bot. 1: 22. 1840; Forman in Fl. Mal. 10: 237. 1986; in Fl. Thail. 5(3): 328. 1991.

ไม้เลื้อย มีเนื้อไม้ ใบแบบก้านปิด เส้นใบรูปฝ่ามือ ช่อดอกเกิดที่ซอกใบ ที่ปลายยอด หรือลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมหรือแยกจากกัน กลีบดอก 4 กลีบ แยกจากกันหรือเชื่อมเป็นรูปถ้วย เกสรเพศผู้มีอับเรณูเชื่อม

ติดกัน อับเรณูแตกตามขวาง ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 3 กลีบ อาจพบบ้างที่ไม่มีกลีบดอก ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รังไข่มี 1 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมีย 3-5 แฉก

Cyclea barbata Miers, Contrib. Bot. 3: 237. 1871; Forman in Fl. Mal. 10: 242. 1986; in Fl. Thail. 5(3): 328. 1991.

ไม้เลื้อย ใบ เดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่หรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ขนาด 7-8 x 6-7 ซม. ปลายใบมน มีติ่งแหลมเล็กสั้นๆ โคนใบตัด หรือเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม มีขนสีขาวปกคลุมห่างๆ ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนสีขาวปกคลุมเกือบหนาแน่น ก้านใบยาว ประมาณ 1.5 ซม. ติดแบบก้นปิดเหนือโคนใบประมาณ 1 ซม.

ชื่อกะหรั่ง.- กะจี่ไซ้

ชื่อพื้นเมือง.- กรุงบาดาล (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) กรุงเขมา (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- พบกระจายทั่วไปทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้

การกระจายพันธุ์.- พม่า เวียดนาม อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง

การใช้ประโยชน์.- ใบ ขย่ำในน้ำ ต้มทิ้งไว้จะแข็งตัวเหมือนวุ้น นำมาจิ้มกับน้ำพริก หรือจะปรุงรสด้วยน้ำปลา พริก หอม ตะไคร้ ตามชอบ ได้เป็นอาหารกะหรั่งอีกชนิดหนึ่ง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายคณิต จันทรอุปถัมภ์

นางทิวพร จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 157 (BCU); W. Boonchai 37 (BCU)

2. TINOSPORA

Miers, Ann, Mag. Nat. Hist. Ser. 2, 7: 35. 1851; Hook.f. & Thoms in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 96. 1875; Kanjilal & Das, Fl. Assam 1: 54. 1935; Forman in Fl. Mal. I. 10: 188. 1986; in Fl. Thail. 5(3) : 359-360. 1991.

ไม้เลื้อย มีเนื้อไม้ เปลือกบางและล่อนออกเมื่อแห้ง ใบมักเป็นรูปหัวใจ ขอบเรียบ เส้นใบรูปฝ่ามือ ออกจากโคนใบ 3-5 เส้น เส้นแขนงใบ 1-3 คู่ อาจมีตุ่มใบ (domatia) ที่โคนเส้นใบ ก้านใบบวมและเป็นช่องที่โคน ช่อดอกแบบช่อกระจุกเทียม ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ แยกจากกัน รูปรี มักบางคล้ายเป็นเยื่อ กลีบเลี้ยงวงนอกมักมีขนาดเล็กกว่าวงใน กลีบดอก 3 หรือ 6 กลีบ รูปไข่แกมรูปรีกว้าง กลีบมีเนื้อ ขอบกลีบด้านข้างม้วน มักมีตุ่มเล็กๆ ที่ผิวด้านนอก เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกจากกัน ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ แต่กลีบดอกมักแคบกว่า เกสรเพศผู้เป็นหมัน 6 อัน รูปรีแคบ วงเกสรเพศเมียมี 3 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมียโค้งพับลง ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง

Tinospora crispa (L.) Hook.f. & Thoms., Fl. Ind. 1: 183. 1855; Hook.f. & Thoms in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 96. 1875; Craib in Fl. Siam. En. 1: 64. 1925; Kanjilal & Das, Fl. Assam 1: 55. 1935; Forman in Fl. Mal. I. 10: 194, f. 7 a-c. 1986; in Fl. Thail. 5(3): 363. 1991.

ลำต้นมีปุ่มปมชัดเจน น้ำเลี้ยงรสขม มีรากอากาศยาว รูปเส้นด้าย ใบรูปไข่ถึงรูปกลมกว้าง ขนาด 7-9 x 6-7 ซม. ปลายมักเรียวยาว โคนหยักรูปหัวใจตื้นถึงลึก ขอบเรียบ แผ่นใบคล้ายกระดาษบางมาก ไม่มีตุ่มใบ ก้านใบยาวประมาณ 5 ซม. ช่อดอกเพศผู้ยาวประมาณ 3 ซม. ดอกย่อย 1-3 ดอกออกเป็นกระจุก ก้านดอกย่อยยาว 2 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน 6 กลีบ แยกกัน เรียงเป็น 2 วง วงนอก 3 กลีบ รูปไข่ ขนาด 1 x 0.5 มม. ที่โคนหนา ผิวเกลี้ยง วงใน 3 กลีบ รูปไข่ กลีบ ขนาด 2-2.5 x 1.5 มม. ผิวเกลี้ยง กลีบดอกสีเขียวอ่อน 3 กลีบ แยกจากกัน รูปใบหอกกลีบแคบแบน ขนาด 0.9 x 0.2 มม. เกสรเพศผู้มีก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูสีเหลืองยาว 0.5 มม. ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ช่อดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 6b)

ชื่อกระหำง.- ต้อเตาะมื่อ

ชื่อพื้นเมือง.- บอระเพ็ด

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครพนม ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี; ภาคกลาง: สระบุรี กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อัลดัม อินเดีย กัมพูชา จีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พืชปลูกเป็นสมุนไพร

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้นร่วมกับ เปล้าเงิน (*Croton sepalinus*) และราชดัด (*Brucea javanica*) ต้มน้ำดื่ม แก้โรคมาลาเรีย

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข้มเพชร
นายแผน จันทร์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 107 (BCU); J.F. Maxwell 74-113 (BKF); TDBS 1382 (BKF)

MIMOSACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้เถาเนื้อแข็ง อาจพบที่เป็นไม้ล้มลุก ใบมักเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ช่อเชิงลด ช่อกระจุกคล้ายช่อเชิงลด ออกที่ปลายยอดหรือซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศหรือดอกไร้เพศ มีใบประดับขนาดเล็กทรงรี กลีบเลี้ยงมี (4)-5 กลีบ ส่วนโคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก เรียงจรดกันหรือเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก จำนวนเท่ากลีบเลี้ยง อาจแยกจากกันเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกัน เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนน้อยถึงมาก แยกจากกันเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกัน กลุ่มเดียว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู อับเรณูขนาดเล็ก เกสรเพศเมียเดี่ยว 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ออวูลจำนวนมาก พลาเซนตาแนวเดียว ก้านยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลเป็นฝัก อาจแตกหรือไม่แตก เมล็ดรูปไข่หรือรูปกลม มักแบน

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบดอกเชื่อม เกสรเพศผู้มากกว่า 15 อัน.....1. Acacia
1. กลีบดอกแยก เกสรเพศผู้ 10 อัน.....2. Leucaena

1. ACACIA

Mill., Gard. Dict. Abridg. Ed.: 4. 1754; Baker in Fl. Br. Ind. 2: 292. 1878; Hutchinson, Gen. Fl. Pl. 1: 280. 1964; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 656. 1967; Kosterm. in Fl. Ceylon 1: 480. 1980; I.C. Nielsen in Fl. Thail. 4(2): 156. 1985; I.C. Nielsen in Fl. Mal. 11: 34. 1992.

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม มีหรือไม่มีหนาม อาจพบที่เป็นไม้เลื้อย หนูปุ่มมักมีลักษณะคล้ายเป็นหนาม ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น หรืออาจลดรูปคล้ายเป็นใบเดี่ยวที่เกิดจากก้านใบและแกนกลางใบแผ่กว้างออกคล้ายแผ่นใบ มักมีต่อมบนก้านใบและแกนกลางใบ ช่อดอกแบบช่อเชิงลดหรือช่อกระจุกแน่นมีก้านช่อดอก อาจพบเป็นช่อแยกแขนงขนาดใหญ่ ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก กลีบดอกเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก เกสรเพศผู้จำนวนมาก (มากกว่า 15 อัน) ก้านชูอับเรณูแยกจากกัน อับเรณูมักมีต่อมที่ส่วนปลาย ฝักแห้งแตกหรือไม่แตก มีรูปร่างและขนาดหลายแบบ เมล็ดสีน้ำตาลถึงดำ

Acacia concinna (willd.) DC., Prod. 2: 464. 1825; Baker in Fl. Br. Ind. 2: 296. 1878; Craib in Fl. Siam. En. 1: 548. 1928; I.C. Nielsen in Fl. Thail. 4(2): 169. 1985; I.C. Nielsen, Fl. Mal. 11: 48. 1992.

ไม้พุ่มรอเลื้อย กิ่งก้านมีหนาม หนูปุ่มรูปไข่ ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขนาด 2.5 x 1-1.2 มม. ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น แกนกลางใบยาว 5-7 ซม. ก้านใบยาว 1-2 ซม. มีต่อมเหนือโคนก้านใบประมาณ 1 ซม. ใบย่อยเรียงตรงข้าม มี 24-29 คู่ รูปขอบขนานแคบ ขนาด 6 x 2 มม. ปลายใบแหลม มีติ่งหนาม โคนใบเฉียง ขอบใบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ขอบใบมีขน เส้นกลางใบเกิดใกล้ขอบใบที่โคนแผ่นใบย่อย ไม่มีก้านใบย่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่นที่ซอกใบ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ก้านช่อดอกยาว 2.5 ซม. มีขนเกือบหนาแน่น กลีบเลี้ยงสีแดง เกลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2-2.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกรูปสี่เหลี่ยมขนาด 0.5 x 0.5 มม. กลีบดอกสีขาว เกลี้ยง หลอดกลีบดอกยาว 1.5-2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกรูปไข่ ยาวประมาณ 0.8 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูสีเหลือง ยาว 3-4 มม. อับเรณูสีเหลืองขนาดเล็ก เกสรเพศเมีย ก้านชูเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียไม่ชัดเจน รังไข่ ยาว 1 มม. สีแดง เกลี้ยง ผล ไม้พุ่ม (ภาพที่ 8g)

ชื่อกะหรั่ง.- พืช

ชื่อพื้นเมือง.- ส้มขอน ส้มป่อย (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง ตาก; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา สุรินทร์ ภาคกลาง: นครนายก กรุงเทพฯ สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร พังงา ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อนของทวีปเอเชีย

นิเวศวิทยา.- ที่โล่ง ช้างถนน ที่รกร้าง ออกดอกเดือนมีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ยอดอ่อน ต้มน้ำ จมน้ำจืด ต้มไว้ให้เกือบเย็น แล้วจึงชูดเปลือกเถาละหุ่งเครือ (*Byttneria andamanensis*) มาขยำในน้ำนี้จนได้เมือก ใช้สระผม ทำให้ผมนุ่มลื่น ไม่เป็นรังแค

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์

นางสุวรรณี จันทน์ผา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 159 (BCU); P. Trisarasri 169 (BCU); A.F.G. Kerr 17414 (BK)

LEUCAENA

Benth., J. Bot. (Hooker) 4: 416. 1842; Backer in Fl. Br. Ind. 2: 290. 1878; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 655. 1922; Craib in Fl. Siam En. 1: 546. 1928; Hutchinson, Gen. Fl. Pl. 1: 281. 1964; Kosterm. in Fl. Ceylon 1: 472. 1980; I.C. Nielson in Fl. Thail. 4(2): 155. 1985; I.C. Nielsen, Fl. Mal. 11: 182. 1992.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ไม่มีหนาม ไม้ใบรูปสามเหลี่ยมและรูปร่าง ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ปลายคู่ ใบย่อยเรียงตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่นทรงกลม หรือแบบช่อกระจุก ก้านช่อดอกตั้งตรง ออกที่ซอกใบหรือปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก ไม่มีก้านดอกย่อย ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ส่วนปลายแยกเป็น 5 แฉก เรียงจรดกันในดอกตูม กลีบดอกมี 5 กลีบ แยก

จากกันเป็นอิสระ เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกจากกัน อับเรณูไม่มีต่อม แต่มีขน ฝักแบน แตก เมล็ดสีน้ำตาล

Leucaena leucocephala (Lamk.) De Wit, Taxon 10: 53. 1961; I.C. Nielson in Fl. Thail. 4(2): 155. 1985; I.C. Nielsen, Fl. Mal. 11: 182. 1992.- *Leucaena glauca* (Willd.) Benth., J. Bot. (Hooker) 4: 416. 1842; Backer in Fl. Br. Ind. 2: 290. 1878; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 655. 1922; Craib in Fl. Siam En. 1: 546. 1928;

ไม้พุ่มขนาดใหญ่หรือไม้ต้น สูงถึง 4 เมตร ใบ แกนกลางใบ ยาว 8.5-10.5 ซม. มีขนหนาแน่น มีต่อมกลม สีแดง ใต้รอยต่อระหว่างคู่ของใบย่อยชั้นที่หนึ่ง ก้านใบยาว 2.5-3 ซม. มีขนหนาแน่น ใบย่อยชั้นที่หนึ่ง มี 6-9 คู่ ใบย่อยชั้นที่สองมี 16-19 คู่ แกนกลางใบย่อยชั้นที่ 1 ยาว 5-6.5 ซม. ก้านใบย่อยชั้นที่ 1 ยาว 5 มม. มีขนกระจายทั่ว แผ่นใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 9-10 x 1.5-2 มม. ปลายใบแหลม โคนใบรูปลิ้ม เฉียง ขอบใบเรียบ มีขนสั้น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ผิวใบด้านล่างมีนวล ช่อดอก แบบช่อกระจุกแน่น รูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ก้านช่อดอกยาว 2.5-3 ซม. มีขนสั้นเกือบหนาแน่น กลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2 มม. ชวงปลายผายออก เกลี้ยง แจกกลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม สั้น มีขนด้านนอก กลีบดอกรูปช้อน หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ ปลายกลีบแหลม ขนาด 2.5-3.5 x 1.5-2 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู ยาว 8.5-10 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 6.5-8 มม. รังไข่รูปขอบขนาน แบน ยาว 2-2.5 มม. มีขนขาว ยาว ที่ปลาย ฝักรูปแถบแบน ขนาดประมาณ 15 x 1.5 ซม. เมล็ด สีเขียว เมื่อแห้งสีดำ รูปไข่ ปลายมน โคนรูปลิ้ม

ชื่อกะหรง.- พ้อพี้

ชื่อพื้นเมือง.- กระถิน กระถินไทย กระถินบ้าน กระถินยักษ์ (ภาคกลาง) ฝักก้านดิน ฝักหนองบก (ภาคเหนือ) กะเส็ดโคก กะเส็ดบก (ภาคตะวันตกเฉียงใต้) สะตอเบา ตอเบา (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- พืชนำเข้าไป เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อน และอเมริกากลาง

นิเวศวิทยา.- ที่โล่ง ช้างถนน ออกดอกเดือนกันยายน-ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- รากฝนกับหิน ผสมน้ำมะนาว ร่วมกับกาโลระอา *Microsorium nigrescens* ใช้
ทา รักษาแผลที่ถูกตะขาบหรืองูกัด

ผู้ให้ข้อมูล.- นางริเจ ใจกล้า

นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 142 (BCU); T. Shimizu et al. T-29386 (BKF); T. Iwatsuki
T-237 (BKF); N. Fukuoka 7327 (BKF)

MORACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้ต้น หรือไม้เลื้อย มีหรือไม่มีหนาม มักมีน้ำยาง สีขาวขุ่น ใบเดี่ยว เรียง
สลับ หรือเรียงตรงข้าม มีหูใบ 2 อัน อาจซ้อนทับกันจนมีลักษณะคล้ายเป็นหมวกหรือรูปคุ่มคลุม
ยอด ร่วงง่ายหรือติดทน ดอกช่อแบบช่อกระจุก แต่มักเรียงตัวในลักษณะคล้ายเป็นช่อแยกแขนง
ช่อกระจุกจะ ช่อเชิงลด หรือช่อกระจุกแน่น หรือดอกย่อยอาจเกิดในฐานรองดอกที่ขยายขนาดเป็นรูป
คนโท ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือแยกต้น สมมาตรตามรัศมี กลีบรวมมักมี 4 กลีบ หรือไม่มีกลีบ
รวม กลีบรวมอาจแยกหรือเชื่อมติดกัน ดอกเพศผู้มักมีเกสรเพศผู้เท่ากับจำนวนกลีบรวม และเรียง
ตรงข้ามกับกลีบรวม พบบ้างที่มี 1-3 อัน ก้านชูอับเรณูในดอกตมตรงหรือโค้งขึ้น ช่อในอับเรณู 2
ช่อ แตกตามยาว อาจพบเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมียอาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสร
เพศเมียประกอบ 1 อัน โดยปกติมี 2 คาร์เพล แต่หนึ่งคาร์เพลมักฝ่อไป รังไข่เหนือวงกลีบ หรือใต้วง
กลีบ จำนวนช่อในรังไข่ 1 ช่อ ออวูล 1 อัน พลาเซนตาที่ยอด หรือที่ฐาน ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย
1-2 อัน ผลมักมีขนาดเล็กและแยกกัน อาจพบเชื่อมกันเป็นผลรวม

STREBLUS

Lour., Fl. Coch. 2: 1790; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 489. 1890; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2:
16. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 323. 1967; Corner in Fl. Ceylon 3: 280. 1981.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น มีหรือไม่มีน้ำยาง อาจมีหรือไม่มีหนาม หูใบขนาดเล็ก ใบเรียงสลับ
ระนาบเดียว ก้านใบมักสั้น ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกจะ ช่อเชิงลด ช่อกระจุกแน่น หรือ
ออกเป็นกระจุกที่ช่อใบ ดอกเพศผู้มักมีกลีบรวม 4 กลีบ แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อย เรียง

จรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ (2-)4 อัน ก้านชูอับเรณูงอในดอกตูม อับเรณูขนาดเล็ก รูปไต มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมียมีกลีบรวม 4 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อย รังไข่เหนือวงกลีบ ผลเมล็ดเดี่ยวแข็งค่อนข้างมีขนาดใหญ่ เนื้อบาง แตกหรือไม่แตก เมล็ดขนาดใหญ่ กลม

Streblus sp.

ไม้ต้น สูงได้ถึง 4-5 เมตร ใบรูปรี ขนาด 3.5-7 x 2.5-5 ซม. ปลายใบมนถึงกลม โคนใบรูปลิ้ม ขอบใบหยักซี่ฟัน ปลายซี่ฟันเป็นติ่งหนาม ผิวใบเกลี้ยง ใบเหนียว แห้ง แข็ง ก้านใบยาวประมาณ 5 มม. ที่ข้อของกิ่งมีหนามแข็งยาวประมาณ 2.5 ซม. ดอกไม่พบ ผลกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม.

ชื่อกะหรง.- แม่ตะลิว

ชื่อพื้นเมือง.- กระชิด

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง มีความแห้งแล้ง ในป่าที่ถูกทำลาย

การใช้ประโยชน์.- ลำต้น ใช้เผาทำถ่าน ได้ถ่านที่มีความร้อนมาก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปิยะ จันคณา

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 159 (BCU)

OLACACEAE

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง พบน้อยที่เป็นไม้รอเลื้อยหรือเป็นพืชเบียน ใบเดี่ยว เรียงเวียน อาจพบที่เรียงสลับระนาบเดียว เส้นใบส่วนมากเป็นแบบขนนก อาจพบเส้นใบแบบฝ่ามือได้บ้าง มีก้านใบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกออกที่ซอกใบ แบบช่อกระจุกสั้น ช่อแยกแขนง ช่อเชิงลดยาว ช่อกระจุก ช่อกระจุกกลม หรืออาจลดรูปเป็นดอกเดี่ยว ดอกสมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศ

ดอกสมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 3-7 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็นแฉก หรือจัก ฟัน หรือหยักมนตื้นๆ กลีบดอก 3-7 กลีบ แยกจากกันเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกันที่โคน เรียงจรดกัน ในดอกตูม จานฐานดอกอาจมีหรือไม่มี เกสรเพศผู้จำนวน 4-15 อัน เรียงเป็นชั้น 1-3 ชั้น ติดบน กลีบดอก หรือบางส่วนอาจติดกับกลีบเลี้ยง มักไม่พบเกสรเพศผู้เป็นหมัน อับเรณู มี (1)-2 ช่อง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ กิ่งใต้วงกลีบ หรือใต้วงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่อาจมี 1 ช่อง มีออวุล 2-3 (-5,-7) อัน พลาเซนตารอบแกน หรืออาจมี 3-5 (-7) ช่อง มีออวุล 1 อันต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วมที่ยอด ก้านชูดเกสรเพศเมียรูปกรวย หรือรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมีย ขนาดเล็ก มี 3-5 พู ผลสดแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง บางครั้งเป็นผลแห้งแล้วแตก เมล็ด 1 อัน

ERYTHROPALUM

Bl. Bijdr.: 921. 1826; Mast. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 578. 1875; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 65. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 436. 1967; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 299. 1973; Sleumer, Blumea 26: 151. 1980; in Fl. Mal. 10(1): 17. 1984.

ไม้พุ่มรอเลื้อย หรือไม้เถาเนื้อแข็ง มักพบมือเกาะที่ซอกใบ ใบเรียงเวียน หรือเกือบเรียง สลับระนาบเดียว เส้นใบแบบฝ่ามือ 3-5 เส้น ก้านใบยาว ติดที่โคนใบคล้ายแบบใบก้นปิดเล็กน้อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก โปร่ง ก้านช่อดอกแยกแขนงที่ละ 2 คู่ ช่อขึ้นกันหลายชั้น ดอกย่อยหลายดอก ขนาดเล็กมาก สมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศ ใบประดับขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูป ถ้วย ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก สั้นๆ กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่ฐานกลีบดอก ก้านชูอับ เรณูสั้นมาก อับเรณูรูปไข่ หันเข้าด้านใน จานฐานดอกรูปถ้วย ขอบหยักมนเป็น 5 แฉกตื้นๆ รังไข่ อยู่ใต้วงกลีบ ส่วนบนสุดของรังไข่มี 1 ช่อง ส่วนล่างแยกเป็น 3 ช่อง ภายในมีออวุล 2-3 อัน ห้อยลง จากยอดรังไข่แบบพลาเซนตารอบแกน ก้านชูดเกสรเพศเมีย สั้น ลักษณะคล้ายรูปกรวย ยอด เกสรเพศเมีย 2-3 แฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ด 1 อัน ห้อยลง

Erythropalum scandens Bl., Bijdr., 922. 1826; Mast., Fl. Br. Ind. 1: 578. 1875; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 65. 1965; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 436. 1967; Whitmore, Tree Fl. Mal. 2: 299. 1973; Sleumer, Blumea 26: 151. 1980; in Fl. Mal. 10(1): 17. 1984.

ไม้เถาเนื้อแข็ง มีมือเกาะ ยาวได้ถึง 20 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก ใบเรียงสลับ รูปไข่แกม สามเหลี่ยม ขนาด 7.5-16.5 x 4.3-11 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบมนถึงตัดตรง ขอบ

ใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างมีนวล เมื่อแห้งมีสีเขียวอมเหลือง เส้นใบแบบนิ้วมือ มี 3 เส้น เห็นชัดที่ผิวใบด้านล่าง เส้นแขนงใบแบบขนนกไม่ชัดเจน ก้านใบยาว 2-7 ซม. ใบมีกลิ่นเหม็นช็อคดอกแบบช่อกระจุกซ้อน ช่อดอกยาวถึง 16 ซม. เกิดที่ซอกใบหรือเกิดบนกิ่ง ดอกขนาดเล็กสีเขียว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว เป็นมันวาว ยาว 0.5 มม. กลีบดอกสีขาวถึงเหลืองอ่อน 5 กลีบ แยกจากกัน รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 1.2 x 1 มม. เกสรเพศผู้ มี 2 ช่อ แยกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นมาก ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 พูตื้นๆ (ภาพที่ 10d)

ชื่อกระทรวง.- เฮาเตี๊ยะ

ชื่อพื้นเมือง.- ผักรด (นครราชสีมา) ผักฮาก (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ ; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี
ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า หมู่เกาะอันดามัน อินโดจีน ตะวันตกเฉียงใต้ของจีน มาเลเซีย
อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบที่มีความชื้น ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบ เป็นผัก สด ต้ม หรือลนไฟจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางทิวาพร จันทร์อุปถัมภ์

นายคณิต จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan 25 (BCU); Put 858 (BK); Winit 700 (BK); J.F. Maxwell
73-185 (BK)

PEDALIACEAE

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี อาจพบที่เป็นไม้พุ่ม มักมีกลิ่นแรง และมีขนต่อมปกคลุมตามส่วนต่างๆ ใบเดี่ยว ขอบเรียบหรือหยักเว้าเป็น 3 แฉก หรือใบประกอบแบบนิ้วมือมี 3 ใบย่อย เรียงตรงข้ามหรือเรียงสลับ มีก้านใบ ไม่มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ มักเป็นดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุกสั้น ออกที่ซอกใบ มักมีต่อม 2 ต่อมที่โคนก้านดอก ดอกสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง (4)-5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง รูปกรวย หรือเป็นหลอด หลอดกลีบดอกมักผายกว้างออกที่ส่วนปลาย แฉกกลีบดอก 5 แฉก เป็นรูปปากเปิด แฉกกลีบดอกด้านล่างหนึ่งกลีบมีขนาดใหญ่สุด กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดเหนือกลีบดอก มี 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน หรืออาจมี 5 อัน และอันที่ 5 เป็นหมัน อาจพบที่มี 2 อันบ้าง อับเรณูแยกหรือเชื่อมติดกันเป็นคู่ หันเข้าสู่ศูนย์กลาง มี 2 ช่อง แตกตามยาว ปลายแกนอับเรณูมักมีลักษณะเป็นต่อม มีจานฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่มักอยู่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง หรือ 4 ช่องซึ่งเกิดจากผนังเทียม ออวูล 1 ถึงจำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน เรียวยาว ยอดเกสรเพศเมีย 2-4 แฉก ผลแห้งแตกกลางพู หรือผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว มักมีหนามหรือปีก หรือตะขอ เมล็ดเรียบ

SESAMUM

L., Sp. Pl. 2: 634. 1753; Backer, Fl. Mal. 4: 216. 1954; Clark in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 386. 1884; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 553. 1923; Backer, Fl. Mal. 4: 216. 1954; Backer & Bakh.f. Fl. Java 2: 543. 1965; W.L.Theob. & Grupe in Fl. Ceylon 3: 324. 1981; Zhi Y. Zhang & H.E.K.Hartmann, Fl. China 18: 226. 1995.

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี ลำต้นตั้งตรงหรือทอดชุกยอด มักมีขนต่อม สีขาว สั้น ปกคลุมหนาแน่น ใบเดี่ยว ขอบเรียบหรือหยักเป็นรูปนิ้วมือ หรือใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงตรงข้ามหรือเรียงเวียนที่ปลายกิ่ง ดอกเดี่ยว เกิดที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดเล็ก เชื่อมติดกัน ติดทน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวยแกมรูปหลอด ใ้คงออกและผายกว้างออกที่ปลายยอด โคนหลอดกลีบดอกโป่งออกด้านเดียว โคนหลอดกลีบดอกด้านใน ระดับที่อยู่ใต้วงเกสรเพศผู้มีวงขนหนาแน่น แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปกลม เกสรเพศผู้ 4 อัน มี 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน ปลายแกนอับเรณูเป็นต่อม เกสรเพศผู้เป็นหมันขนาดเล็กหรือไม่มี จานฐานดอกขนาดเท่ากัน รังไข่ มี 2 ช่อง แต่ดูคล้ายมี 4 ช่องเนื่องจากเกิดผนังเทียมกันแต่ไม่สมบูรณ์ แต่ละส่วนมี 1 ถึงหลายออวูล ยอดเกสร

เพศเมีย มี 2 แฉก ผลแห้งแตกกลางพู รูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลมหรือมนถึงกลม มี 4 สันมนตามแนวยาว เมล็ดจำนวนมาก รูปไข่กลับ ปลายกลม เมล็ดมักมีน้ำมันมาก

Sesamum orientale L., Sp. Pl. 2: 634. 1753; Backer & Bakh.f. Fl. Java 2: 544. 1965. - *S. indicum* L., Sp. Pl. 2: 634. 1753; Clark in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 387. 1884; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 553. 1923; Backer, Fl. Mal. 4: 217. 1954; W.L.Theob. & Grupe in Fl. Ceylon 3: 325. 1981; Zhi Y. Zhang & H.E.K.Hartmann, Fl. China 18: 226. 1995.

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นตั้งตรง สูงถึง 1.5 เมตร อาจแยกหรือไม่แยกกิ่งก้าน มีสันตามยาว 4 สัน มีขน ใบเดี่ยวเรียงสลับที่ปลายยอด และใบประกอบแบบนิ้วมือเรียงตรงข้ามด้านล่าง ใบเดี่ยวแผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 7.5-10.5 x 1.5-3.5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบถึงจักซี่ฟันห่างๆ หรือหยักเว้าลึกเกือบถึงเส้นกลางใบเป็น 2 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน แฉกอันใหญ่รูปใบหอก ขนาด 8-11 x 4-5 ซม. แฉกอันเล็กรูปขอบขนาน ขนาด 4.5 x 1.0-1.5 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบตัดตรงหรือค้ำยรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบจักซี่ฟันห่างๆ ส่วนใบประกอบแบบนิ้วมือมีใบย่อย 3 ใบ ใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่หรือรูปใบหอก ขนาดไม่เท่ากัน ใบกลางขนาด 8-10.5 x 3.4-3.7 ซม. ใบด้านข้างขนาด 7.0-7.5 x 1.5-2.5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบจักซี่ฟัน ผิวใบทั้งสองด้านมีขนต่อม สีขาว สั้น ปกคลุมหนาแน่นในใบอ่อนและกระจายห่างๆ ในใบแก่ เส้นใบ 5-7 คู่ ก้านใบยาว 1.5-4.5 ซม. มีขนต่อม สีขาว หนาแน่น ไม่มีก้านใบย่อย ดอกเดี่ยว มีต่อมสีเหลือง 2 ต่อมที่ก้านดอก กลีบเลี้ยงสีเขียว 5 กลีบ รูปใบหอกแกมรูปไข่ ปลายแหลม แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน ขนาด 2.3-3.5 x 1 มม. ด้านนอกมีขน สีขาว ยาว หนาแน่น กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว หรือสีชมพู หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 2.5 ซม. มีแฉกกลีบดอกอันใหญ่และเห็นเด่นชัดที่สุดหนึ่งอัน รูปไข่ ยาว 5 มม. ที่โคนหลอดกลีบดอกด้านในมีแถบขนสีขาว หนาแน่น สูงประมาณ 4 มม. เกสรเพศผู้คู่ยาว ยาว 8-10.5 มม. คู่สั้น ยาว 7- 9.5 มม. อับเรณูสีเหลือง-ส้ม ยาว 3.8-4 มม. ที่ปลายมีต่อมรูปเงี่ยงลูกศร ยาว 1.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.1 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2 มม. รังไข่ทรงกระบอก ขนาด 4 x 0.5 มม. มีขนสั้น นุ่ม หนาแน่น ผลขนาดประมาณ 2 x 0.8 ซม. เมล็ดมีสีดำ ขนาดเล็ก (ภาพที่ 12g)

ชื่อกระทรวง.- นิฐ์

ชื่อพื้นเมือง.- งาขาว งาดำ (ทั่วไป) นิไซ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ไอยู่มั่ว (จีน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** มหาสารคาม นครพนม; **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา; **ภาคกลาง:** สระบุรี ชัยนาท

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชปลูก พบได้ทั่วโลก โดยเฉพาะเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนกรกฎาคม-กันยายน

การใช้ประโยชน์.- 1. เวลาปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรียง) แต่งเปรี้ยว แต่งขาว พริกกะเหรียง มะเขือเทศ (มะเขือเทศลูกเล็กซึ่งชาวกระเหรียงเรียกว่า มะแว้ง) ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง

2. เมล็ดงาที่หนึ่งแล้ว ใช้ตำผสมกับข้าวเหนียวที่หุงหรือหนึ่งแล้ว จนเข้ากันและเหนียว ได้เป็นของหวาน เรียกว่า มีตุ้ไป ใช้เป็นเครื่องบูชา ร่วมกับข้าวหลาม (มีจุ้) ข้าวเหนียวต้มหรือข้าวต้มมัด (มีต้อ) ซึ่งห่อเป็นรูปสามเหลี่ยมด้วยใบตองหรือใบไผ่ หมากพลูและธูปเทียน ในพิธีไหว้พระจันทร์และพิธีเรียกขวัญ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำมาแจกจ่ายกันรับประทาน มักจิ้มกับน้ำผึ้งหรือน้ำตาลเคี้ยวผสมกับเนื้อมะพร้าวชูดฝอย

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 151 (BCU); Y. Paisooksantivatana 2275-88 (BK); Prayad 416 (BK); Sakol 600 (BK)

PIPERACEAE

ไม้ล้มลุก รอเลื้อย หรือตั้งตรง ไม้พุ่ม พบบ้างที่เป็นไม้ต้นหรือเป็นไม้ล้มลุกอวบน้ำ ช่อเป็นรอยต่อหรือบวม ใบเดี่ยว เรียงสลับ อาจพบเรียงตรงข้ามหรือเรียงรอบข้อ เส้นใบรูปฝ่ามือหรือรูปขนนก ไม่มีหรือมีหูใบที่ร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อเชิงลดมีใบประดับช่อ เป็นช่อเดี่ยวและเกิดที่ปลายยอด ที่ซอกใบ หรือตรงข้ามใบ หรือมีหลายช่ออยู่บนก้านช่อดอกรวมที่ซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศอยู่ต่างต้น ไม่มีวงกลีบรวม เกสรเพศผู้ มี 1-10 อัน อาจมีเกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง วงละ 3 อัน อับเรณูกลม รูปไข่กว้าง หรือรูปหัวใจ แตกตามยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ใต้วงหรือจมอยู่ในแกนช่อดอก มี 1 ช่อง มี 2-5 คาร์เพล แต่มักพบมี 3 คาร์เพล มีออวุล 1 อันต่อช่อง

เกาะที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมีย 0-1 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 1-5 อัน ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดขนาดเล็ก

PIPER

L., Sp. Pl.:40. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 78. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 27. 1924; M.R.Hend., Malayan Wild Flower (Dicot.) 436. 1974; H. Huber in Fl. Ceylon 6: 274. 1987; Y.C. Tseng et al., Fl. China 4: 111. 1999.

ไม้เถา มีเนื้อ เกาะเลื้อยโดยใช้รากพิเศษที่ข้อ หรือพบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นตั้งขึ้น ลำต้นเป็นข้อและหนาที่ข้อ ใบเรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่ รูปรี หรือรูปใบหอก พบบ้างที่เป็นรูปไข่กลับ เกือบหรือมีขนสั้นนุ่ม เส้นใบโค้งคันศร (1-)2-3 คู่ จากโคนใบ ใบของลำต้นส่วนที่ไม่สร้างดอก มักมีก้านใบยาว แผ่นใบกว้าง และเป็นรูปหัวใจมากกว่าลำต้นส่วนที่สร้างดอก หูใบรูปใบหอก ร่วงง่าย ช่อดอกเชิงลด เรียงตรงข้ามใบ ช่อดอกเดี่ยว ส่วนมากมีก้านช่อดอก ใบประดับเกลี้ยง ไม่มีก้านใบหรือมีก้านใบติดที่กลางแผ่นใบประดับ (peltate) ใบประดับแยกหรือเชื่อมกับแกนช่อดอก ส่วนมากเป็นดอกสมบูรณ์เพศ เกสรเพศผู้ มี 2-6 อัน อับเรณูมี 2 ช่อง มี 2-4 พู รังไข่ แยกหรือฝังอยู่ในก้านช่อดอก ออวูล 1 อันต่อช่อง ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีหรือไม่มีก้าน มักมีสีแดงหรือเหลือง รูปไข่กลับ ผิวเกลี้ยง

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ช่อดอกแบบเชิงลดหลายอันบนก้านช่อดอก แผ่นใบขนาดใหญ่.....3. *P. umbellatum*
1. ช่อดอกแบบเชิงลดเดี่ยว ติดตรงข้ามกับใบ แผ่นใบขนาดเล็ก
 2. โคนแผ่นใบรูปหัวใจ รังไข่และผลฝังอยู่ในแกนกลางช่อดอก.....2. *P. betle*
 2. โคนแผ่นใบมน รังไข่และผลแยกจากแกนกลางช่อดอก.....1. *P. argyrophyllum*

1. *Piper argyrophyllum* Miq., Syst. Pip. 330.; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 93. 1890.

ไม้เลื้อยบนดิน สูงถึง 1 เมตร ข้อหนา เกือบใบ แผ่นใบรูปรี ขนาด 8-15 x 4.7-7.7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ โคนใบมน เติงเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนสีเขียว ด้านล่างออกสีเงิน เส้นกลางใบ 1 เส้น และเส้นใบแขนง 2 คู่ คู่ล่างออกจากโคนใบหรือจากเส้นกลางใบที่

ระดับความสูงประมาณ 5 มม. เนื้อโคนใบ คู่บนส่วนมากออกจากเส้นกลางใบแบบสลับ เส้นล่าง อยู่เหนือโคนใบ 1.7-3 ซม. เส้นบนอยู่เหนือเส้นล่าง 1-1.5 ซม. พบน้อยที่เส้นใบแขนงคู่ที่สองจะเกิด ตรงข้ามหรืออยู่ห่างกันเกล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยง ในกิ่งที่สร้างดอกมีก้านใบ ยาว 4-5 มม. **ช่อดอกเพศผู้** ไม่พบ **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อเชิงลด ติดตรงข้ามกับใบ ยาว 4-5 ซม. ก้านช่อดอก ยาวประมาณ 1 ซม. ยาวกว่าก้านใบที่เกิดตรงข้าม ใบประดับ รูปช้อนแกมขอบขนาน ส่วนโคน เชื่อมติดกับแกนช่อดอก ก้านช่อดอกเพศเมีย 3 อัน ผล ทรงกลม ขนาดเล็ก ติดห่างๆบน แกนกลางช่อผล (ภาพที่ 10e)

ชื่อกะหราง.- มารัฐมิ

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นิเวศวิทยา.- ขึ้นในป่าไม่ผลัดใบ แห่งแล้ง ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อน ลนไฟ หรือต้ม ผลอ่อน ต้ม เป็นผักจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพระเอ้ ศักดาอุปถัมภ์

นายยงยุทธ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 41 (BCU); J.F. Maxwell 94-1131 (BKF); C. Phengkhai 73 (BKF); F. Konta et al. 3952 (BKF)

2. *Piper betle* L., Sp. Pl. 1: 28. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 85. 1890; Ridl. Fl. Mal. Pen. 3: 1967; H. Huber in Fl. Ceylon 6: 287. 1987; Y.C.Tseng et al. in Fl. China 4: 120. 1999.

ไม้เลื้อย มีรากที่ข้อของลำต้น ใบ รูปไข่ ขนาด 11.5-14 x 6.3-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ไม่สมมาตร ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 5-7 เส้น คู่ปลายออกจากโคนใบที่ ความสูงประมาณ 1.5 ซม. ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด

ติดตรงข้ามกับใบ **ช่อดอกเพศผู้** ไม่พบ **ช่อดอกเพศเมีย** ยาว 1.5-3 ซม. แกนกลางช่อดอกมีขนสั้นสีขาว หนาแน่น ก้านช่อดอกยาว 1.5-2 ซม. ใบประดับ สีเขียว กลมหรือเกือบกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-0.9 มม. มีก้านใบประดับสั้น ติดที่ใบประดับแบบก้นปิด **รังไข่** จมและเชื่อมอยู่ในแกนช่อดอก ยอดเกสรเพศเมีย 5 อัน

ชื่อกะหรั่ง.- ตะปลีล๊ะ

ชื่อพื้นเมือง.- พลุ

ประเทศไทย.- เป็นพืชปลูก พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- พบทั่วไปในเขตร้อนชื้นตะวันออก

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก ออกดอกเดือนตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ม้วนกลมห่อหุ้มมากและปูนแดง ใช้ในการบูชาในพิธีทำขวัญข้าว และพิธีไหว้พระจันทร์ (นายโจบุ แก้วอัญมณี/นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร)

2. ใบ เป็นของขบเคี้ยวในการกินหมากปูน โดยใช้ร่วมกับเมล็ดหมากอ่อนหรือแก่และปูนแดง อาจใช้เมล็ดหรือเปลือกต้นของราชพฤกษ์ (*Cassia fistula*) หรือกัลปพฤกษ์ (*Cassia bakeriana*) ด้วยก็ได้ หรือใช้ในการกินหมากหวาน (ตะม่อชื่อ) ซึ่งเป็นการกินหมากอีกแบบหนึ่ง โดยใช้เนื้อมะพร้าวขูด เคี้ยวในน้ำเชื่อมที่ผสมสีแดงและกินร่วมกับเมล็ดหมากที่หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ (นางสุวรรณณี จันทน์ผา/นางกิมื้อ เข้มเพชร)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 138 (BCU)

3. *Piper umbellatum* L., Sp. Pl.1: 30. 1753; M.R.Hend., Malayan Wild Flower (Dicot.) 437. 1974; Y.C.Tseng et al. in Fl. China 4: 128. 1999.- *Lepianthes umbellatum* (L.) Ramamoorthy, Fl. Hassan District 52. 1976; H. Huber in Fl. Ceylon 6: 289. 1987.- *Piper subpeltatum* Willd., Sp. Pl. 1: 166. 1797; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 95. 1886.- *Pothomorphe subpeltata* (Willd.) Miq., Backer and Bakh.f., Fl. Java 1: 168. 1963

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นเห็นข้อปล้องชัดเจน สูงถึง 1 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปเกือบกลม ขนาด 17.7-23.5 x 17-26 ซม. ปลายใบเป็นติ่งแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้าน เมื่อแห้ง มีจุดกลม เล็ก สีแดง หนาแน่น เส้นใบ 13-15 เส้น ออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน มีจุดกลม เล็ก สีแดง หนาแน่น โคนก้านใบแผ่เป็นกาบ ยาวประมาณ 1 ซม. ช่อดอก แบบช่อเชิงลด แน่น เกิดที่ซอกใบ ช่อดอกทรงกระบอกกลม ขนาด 3-7 x 1-3 มม. ก้านช่อดอกยาว 3-7 มม. ช่อดอกเกิดรวมกันเป็นกระจุก ก้านช่อดอกรวม ยาว 9-12 มม. ไม่มีวงกลีบ ดอกเพศผู้ อยู่ด้านบน มีสีน้ำตาล เกสรเพศผู้ 2 อัน ดอกเพศเมีย อยู่ด้านล่าง จำนวนมากกว่าดอกเพศผู้ มีสีน้ำตาล รังไข่ สีเขียว กลม ไม่มีก้านยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมีย สีดำ กลม ขนาดเล็ก

ชื่อกระหว่าง.- เฮาะกือพะดู้

ชื่อพื้นเมือง.- พลุติ่นข้าง (ยะลา) รกข้าง (นครศรีธรรมราช) พลุข้าง (ภาคใต้) หวายตะมอย (นครราชสีมา)

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อเมริกาใต้ อาฟริกา มาดากัสกา อินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นิเวศวิทยา.- ขึ้นตามชายน้ำบริเวณที่มีหิน

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อน ลนไฟ เป็นผักจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางสุวรรณี จันทน์ผา

นางบุษเดะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 17 (BCU); J.F. Maxwell 97-471 (BKF); T. Smitinand & F. Floto 5999 (BKF); K. Larsen & T. Smitinand (BKF)

POLYGONACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย พบน้อยที่เป็นไม้ต้น ข้อมักมีลักษณะโป่งพอง ใบเดี่ยว เรียงสลับ บางครั้งอาจพบแบบเรียงตรงข้าม โคนก้านใบมีหูใบลักษณะคล้ายเป็นปลอกหุ้มรอบลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือช่อกระจุกแน่น ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุก ดอกส่วนใหญ่เป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบรวมตามปกติมี 6 กลีบ แยกจากกัน เรียงเป็น 2 วง วงละ 3 กลีบ บางครั้งอาจพบมี 5 กลีบ เนื่องจากกลีบรวมวงในหนึ่งกลีบ เชื่อมติดกับกลีบรวมวงนอกหนึ่งกลีบ บางครั้งกลีบรวมวงในมีขนาดใหญ่กว่า หรืออาจมีลักษณะพิเศษ เช่น มีปีก หนาม ปุ่ม หรือ ตะขอเกิดขึ้น กลีบรวมมักติดทนจนกระทั่งเกิดผล เกสรเพศผู้ 6-9 อัน โดยทั่วไปเรียงเป็น 2 ชุด ชุดนอก 6 อัน อับเรณูหุ้มเข้าสู่ศูนย์กลางดอก ชุดใน 3 อัน อับเรณูหุ้มออกจากศูนย์กลางดอก ก้านชูอับเรณูอาจแยกหรือเชื่อมติดกันที่โคน และอาจเชื่อมติดกับกลีบรวม ที่โคนก้านชูอับเรณูอาจพบต่อมน้ำต้อยเรียงสลับกับเกสรเพศผู้ อับเรณู 2 พู แตกตามยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2, 3 หรือ 4 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง ออวูล 1 อัน พลาเซนตาที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมีย มี 2-4 อัน ผลแห้งเมล็ดล่อน รูปร่างภาคตัดขวางคล้ายสามเหลี่ยมหรือมีปีก และมักถูกหุ้มโดยวงกลีบรวมที่ติดทน

POLYGONUM

Sp. Pl.: 359.1753; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 5:23.1886; Courchet in Fl. Gen. I.-C. 5: 21. 1914; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 10. 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 221.1936; Philcox in Fl. Ceylon 11:393.1997.

ไม้ล้มลุกอายุฤดูเดียวหรือหลายฤดู ลำต้นตั้งตรง ทอดชุกยอด หรือรอเลื้อย มีข้อปล้องชัดเจน รากออกตามข้อ ผิวลำต้นเรียบ มีขนนุ่ม หรือมีต่อมเป็นตุ่มใส ขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก รูปใบหอกแกมรูปไข่ รูปไข่ รูปขอบขนานแกมรูปไข่ รูปขอบขนาน หรือหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม แแหลม หรือ มน โคนใบสอบเรียว รูปลิ้ม ฉียง มน ตัด รูปหัวใจ หรือเป็นเงี่ยงใบหอก หูใบอาจบางคล้ายเยื่อ หรือหนาคล้ายแผ่นหนัง ลักษณะเป็นปลอกปลายตัด เรียวแหลม หรือแหลม ขอบเรียบหรือมีขน ผิวหูใบเรียบหรือมีขน หรือมีต่อมเป็นตุ่มใสๆ ดอกช่อแบบช่อกระจุก ดอกย่อยในช่อเบียดกันแน่น หรืออยู่กระจายห่างๆ หรือช่อดอกคล้ายช่อเชิงลด ช่อแยกแขนง หรือดอกออกเป็นกลุ่มตามชอกใบ ใบประดับเป็นเยื่อบาง รูปถ้วย หรือรูปห่อโอบล้อมแกนช่อดอก ปลายตัด ฉียง มีขนตามขอบ หรือเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมคล้ายใบ ไม่โอบล้อมแกนช่อดอก ผิวเรียบ มีขน หรือมีตุ่ม

ใ้ๆ ขนาดเล็กกระจายทั่วไป ใบประดับย่อยเป็นเยื่อบาง รูปถ้วย ปลายตัด หรือแยกเป็น 2 แฉก ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก กลีบรวม มี (3-)4-5 กลีบ ผิวเรียบ หรือมีตุ่มใ้ๆ ขนาดเล็ก กระจายทั่วไป สีชมพู ขาว เหลืองอ่อน เรียงซ้อนเหลื่อมหรือจรดกัน เกสรเพศผู้มี 5-8 อัน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังของอับเรณู อับเรณู 2 พู แตกตามยาว ก้านยอดเกสรเพศเมีย 2-3 อัน เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน ผลแบบผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว ผลที่มี 2 คาร์เพล มักมีลักษณะคล้ายรูปไข่ หรือรูปเกือบกลม พองหรือแบน หรือมีหน้าตัดเป็นรูปรี รูปขอบขนาน หรือรูปเกือบกลม ผลที่มี 3 คาร์เพล มักมีลักษณะรูปไข่ อ้วน มีสามมุม มีหน้าตัดเป็นสามเหลี่ยม ผิวเรียบ หรือผิวแบบรังผึ้ง ผลมีกลีบรวมหุ้มไว้ตลอดและร่วงไปพร้อมกัน

Polygonum odoratum Lour., Fl. Cochinch. 1: 299. 1793; Courchet in Fl. Gen. I.-C. 5: 29. 1914.

ไม้ล้มลุกอายุฤดูเดียว ลำต้นกลม ตั้งตรง สูงถึง 30 ซม. ใบรูปใบหอก ขนาด 3.7-4.4 x 0.9-1.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียวหรือรูปลิ้ม แผ่นใบมีขนเฉพาะเส้นกลางใบ มีต่อมเป็นจุดใ้ๆ กระจายห่างๆ ขอบใบมีขนแข็ง ก้านใบยาว 1-3 มม. หูใบแบบปลอก ปลายตัด ยาวประมาณ 3-7 มม. ขอบมีเส้นขน ยาวประมาณ 3 มม. ผิวมีขนและต่อมเป็นตุ่มใ้กระจายทั่วไป ช่อดอกแบบช่อกระจุก ค้ำยช่อเชิงลด ยาว 2-5 ซม. มี 1-3 ช่อ ออกที่ซอกใบใกล้ปลายยอด ก้านช่อดอกยาว 0.5-1 ซม. แต่ละช่อประกอบด้วยช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุก ใบประดับช่อดอกย่อย รูปหอก ปลายเฉียง ยาว 3-5 มม. ขอบมีเส้นขนสั้นมาก ใบประดับย่อยเป็นเยื่อบาง รูปหอก กลีบรวมสีชมพู มี 5 กลีบ รูปรี ปลายมน ขอบเป็นคลื่น เรียงจรดกัน ขนาด 2.5 x 1 มม. ผิวมีต่อมเป็นจุดใส กระจายห่างๆ เกสรเพศผู้มี 8 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมียยาว 1-2 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก ยาว 2.3-3 มม. ผล ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- พลาจี้

ชื่อพื้นเมือง.- จันทรโฉม (นครราชสีมา) ผักไผ่ (ภาคเหนือ) พริกม้า (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) หอมจันทร์ (อยุธยา)

ประเทศไทย.- พืชปลูก เป็นผักสวนครัว พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบเป็นเครื่องเทศ ใส่ในแกง ตะละวี ซึ่งเป็นแกงประจำเผ่า ทำให้แกงมีกลิ่นหอม (ภาพที่ 15e)

2. ใบและดอกเป็นผัก โดยลวกจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมม็ เซิมเพชร

นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 106 (BCU); R.F.D. Herb. 9012 (BK); C. Phengkhai 3206 (BKF); C. Niyomdham 4913 (BKF)

RUBIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้ต้น หรือไม้เลื้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ออกเป็นคู่สลับตั้งฉาก หรือเรียงเป็นวงรอบ ขอบใบเรียบ มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ดอกช่อแบบช่อกระจุก ช่อกระจุก ช่อกระจุกแน่น หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกับรังไข่ กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาวหรือสั้น ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับแฉกของกลีบดอก ติดอยู่บนหลอดกลีบดอกสลับกับแฉกกลีบดอก อับเรณูหันเข้าศูนย์กลาง ดอก มี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่ใต้วงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่มี 1-10 ช่อง แต่มักพบ 2 ช่อง ออวูล มี 1- จำนวนมากต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม พลาเซนตาที่ฐานหรือตามแนวตะเข็บ ก้านยอดเกสรเพศเมียเรียวยาว 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือเป็นแฉก ผลแบบผลแห้งแตก ผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดมี 1-จำนวนมาก มีหรือไม่มีปีก

PAEDERIA

L., Mant. 1: 7, 52. 1767; Hook.f., Fl. Br.Ind. 3: 195. 1882; Baker & Bakh.f., Fl. Java 2: 346. 1965; Bakh.f., Thai For. Bull. (Bot.) 9: 41. 1975.

ไม้เลื้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม สลับตั้งฉาก หรือมีใบ 3 ใบเรียงเป็นวงรอบข้อ หูใบรูปสามเหลี่ยม ขอบเรียบ ร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ใบประดับขนาดเล็กหรือไม่มี ดอกสีขาว

หรือสีชมพู กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกัน ปลายตัดตรงหรือเป็นแฉกสั้นๆ ติดทนแต่ไม่เชื่อมติดกับผล กลีบดอก 4-5 กลีบ เชื่อมติดกันคล้ายรูปหลอดหรือทรงกระบอก หลอดกลีบดอกมีขนด้านใน ปลายแยกเป็นแฉกกลีบดอก เรียงแบบจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ติดบนหลอดกลีบดอก และอยู่ภายในหลอดกลีบดอก จำนวนดอกขนาดเล็ก จำนวนช่องในรังไข่มี 2 ช่อง ออวูลมี 1 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก แฉกมักบิดเวียน ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง กลมหรือแบน สีเหลืองหรือส้ม เมล็ดมักแบน

Paederia calycina Kurz in Journ. As. Soc. 2: 74. 1873; Hook.f., in Fl. Br. Ind. 3: 196. 1881.

ไม้เถาเลื้อย ไม่มีเนื้อไม้ เถากลม ใบรูปไข่แกมรูปขอบขนานหรือรูปไข่ ขนาด 2.5-9.0 x 1.4-5.0 ซม. ปลายใบเป็นติ่งแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้น ก้านใบยาว 0.9-3.1 ซม. มีขนสั้นปกคลุม หูใบขนาด 2-3 x 2-3 มม. ช่อดอกเกิดที่ซอกใบหรือปลายยอด กลีบเลี้ยงสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.5-1 มม. แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 2.5-2.7 x 0.7-0.9 มม. แฉกกลีบเลี้ยงมีเส้นใบ 3 เส้นขนานกันตามยาว มีขนสั้นที่ขอบกลีบ กลีบดอก หลอดกลีบดอกสีขาว ยาว 4-5 มม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก สีชมพู รูปไข่ปลายมน ขนาด 1 x 2 มม. มีขนสั้นๆ ด้านใน เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 1.5 มม. ติดที่ด้านหลังอับเรณู อับเรณู ยาว 2 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2-3 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 3.5-4 มม. แฉกบิด มีขนติดเป็นแผง มีจำนวนดอกเป็นรูปถ้วยยาว 0.18-0.2 ซม. (ภาพที่ 11d)

ชื่อกะหรง.- นาะหุ้ยอี

ชื่อพื้นเมือง.- กะรังตั้งกวาง (ประจวบคีรีขันธ์)

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย

นิเวศวิทยา.- บริเวณชายป่า ที่โล่ง แห้งแล้ง ออกดอกเดือนธันวาคม

- การใช้ประโยชน์.- 1. ทุ้งต้น ต้มน้ำ ต้มและอาบ ให้เด็ก แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ไล่ลม ขับลม
(นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์/นางพิชชา จันทร์อุปถัมภ์)
2. ดอก เป็นผักสด จิ้มกับน้ำพริก
(นางเจี๊ยะเมี๊ยะ จันทร์อุปถัมภ์/นางพิชชา จันทร์อุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 80 (BCU); B. Sangkhachand 1611 (BKF); H. Koyama et al T-32882 (BKF); C. Niyomdham 4508 (BKF)

RUTACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มีต่อมเป็นจุดสีขาว โปรงแสง และมักมีกลิ่นแรง ใบเดี่ยว ใบประกอบแบบนิ้วมือหรือแบบขนนก อาจลดรูปคล้ายเป็นใบเดี่ยว เรียงเวียน เรียงสลับหรือเรียงตรงข้าม ไม่มีหูใบ ช่อดอกมีหลายแบบ ดอกสมบูรณ์เพศ บางครั้งเป็นดอกแยกเพศและอยู่ต่างต้น ดอกสมมาตรตามแนวรัศมี พบน้อยที่สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม แยกจากกันเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกันที่โคนคล้ายรูปถ้วย กลีบดอก 4-5 กลีบ เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เรียงซ้อนเหลื่อมหรือจรดกันในดอกตูม แยกจากกันเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน เกสรเพศผู้ 4-5 อัน แยกจากกันเป็นอิสระ เรียงสลับกับกลีบดอก หรือมีจำนวนมาก (8-10 หรือมากกว่า) แล้วเรียงเป็น 2 วง วงนอกเรียงตรงข้ามกลีบเลี้ยงบางครั้งวงในอาจเปลี่ยนเป็นเกสรเพศผู้เป็นหมัน ก้านชูอับเรณูแยกจากกันหรือเชื่อมติดกันที่โคน พบบ้างที่เชื่อมกับโคนกลีบดอก อับเรณูหันเข้าศูนย์กลางดอก มี 2 ช่อง แตกตามยาว ที่ปลายอับเรณูมักมีต่อม มีจำนวนดอกรูปร่างหลายแบบอยู่ระหว่างเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมียอาจพบแบบคาร์เพลแยก แต่โดยทั่วไปมี 1 อัน มี 4-5 คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ มักมีลักษณะเป็นพู จำนวนช่องในรังไข่ 4-5 ช่อง ออวูล มี 1-หลายอันในแต่ละช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับคาร์เพล หรืออาจเชื่อมติดกันเป็น 1 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ผลแบบผลแห้งแตก หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ดแบบผลส้ม

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ผิวใบเกลี้ยง กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อม.....1. Clausena
1. ผิวใบมีขน กลีบดอกเรียงจรดกัน.....2. Micromelum

1. CLAUSENA

Burm.f., Fl. Ind. 87: 243. 1768; Ridl., Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 504. 1875; Fl. Mal. Pen. 1: 341. 1922; B.C.Stone in Fl. Ceylon 5: 434. 1985; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 13. 1965.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ไม่มีหนาม มักมีกลิ่นหอม ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ ใบย่อยเรียงสลับ มักมี 3-7 ใบ แต่อาจพบมีถึง 32 ใบ แกนใบอาจแผ่ออกเป็นปีกแคบๆ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายใบหรือซอกใบ ดอกตูมเกือบกลม หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน แต่ไม่เป็นทรงกระบอกยาว ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคนเป็นรูปถ้วย กลีบดอก 4-5 กลีบ รูปรี เรียงซ้อนเหลื่อม ในดอกตูม เกสรเพศผู้ 8-10 อัน แยกจากกันเป็นอิสระ เรียงเป็น 2 วง วงนอกเรียงตรงข้ามกับกลีบเลี้ยง ยาวกว่าวงในเล็กน้อย ก้านชูอับเรณูมักขยายขนาดหรือแผ่ออกเป็นแผ่นแบนจนถึงโคน ส่วนปลายเรียว หรือคอดแคบ อับเรณูรูปไข่หรือรูปรี จำนวนดอกเป็นวงอยู่รอบรังไข่ ก้านชูเกสรเพศเมีย (gynophore) สั้น รังไข่มักมีต่อมหรือมีขน มี 2-5 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 2-5 ช่อง ออวูล 1-2 อัน ต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมื่อยาวหรือสั้นกว่ารังไข่ ร่วงง่าย ยอดเกสรเพศเมียไม่ชัดเจนหรือเป็นตุ่มขนาดเล็ก ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปเกือบกลม หรือรูปไข่ เมล็ดมักมี 1 อัน

Clausena sp.

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 50 ซม. ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ ใบย่อยมี 5 ใบ เรียงสลับ รูปใบหอกหรือรูปรี ใบย่อยที่โคนมีขนาดเล็กที่ปลายมีขนาดใหญ่ ขนาด 4.5-9 x 2.7-4 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลม ขอบใบหยักมนเล็กน้อย เส้นใบมี 6 คู่ ก้านใบย่อยยาวประมาณ 5 มม. ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง เกิดที่ปลายยอด กลีบเลี้ยงสีเขียว 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 0.2 x 0.6 มม. กลีบดอกสีเขียว 5 กลีบ แยกจากกัน รูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 3-4 x 0.5-1 มม. ด้านนอกมีต่อมกลมกระจายห่างๆ เกสรเพศผู้มี 10 อัน ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู ก้านชูอับเรณูวงในยาว 0.5-1.3 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 0.4-0.8 x 0.2-0.7 มม. ก้านชูอับเรณูวงนอกยาว 1-1.5 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 0.5-0.9 x 0.3-0.8 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียแผ่แบน รังไข่ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง ออวูล มี 1 อันต่อช่อง ติดห้อยลง (ภาพที่ 9e)

ชื่อกะหรั่ง.- นูมะอ้า

นิเวศวิทยา.- ป่าไม่ผลัดใบ ที่ร่ม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม หรือใช้ราก ดองเหล้า ช่วยบำรุงกำลัง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายคณิต จันทร์อุปัทม์ภัก

นายน้อย เข้มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่.- O.Neamsuvan 98 (BCU)

2. MICROMELUM

Blume, Bijdr. Fl. Ned. Ind. 1: 137, 20. 1825; Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 501. 1875; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 352. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 103. 1965; B.C.Stone in Tr. Fl. Mal. 1: 383. 1972; in Fl. Ceylon 5. 454. 1985.

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม ขนาดเล็ก ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ ใบย่อยมีจำนวน (1)-5-23 ใบ คล้ายกระดาษหรือคล้ายแผ่นหนังบางๆ ส่วนมากโคนใบเบี้ยว ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง หรือช่อเชิงหลั่น ออกที่ปลายยอด ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปคล้ายสามเหลี่ยม กลีบดอก 5 กลีบ เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาว 5 อัน และสั้น 5 อัน เรียงสลับกัน จำนวนช่องในรังไข่มี 2-6 ช่อง ออวูล 2(-1) อันต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมีย เรียว ยาวเท่าๆ กับรังไข่ มักร่วงเมื่อดอกบาน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม จำนวนฐานดอกเป็นวงแหวน ผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผิวเปลือกมีต่อม เมล็ด 1 หรือ 2 อัน รูปขอบขนาน เกือบกลม หรือรูปรีกว้าง

Micromelum minutum (Forst.f.) Wight & Arn., Prod. 1: 448. 1834; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 103. 1965; B.C.Stone in Tr. Fl. Mal. 1: 383. 1972; in Fl. Ceylon 5. 454. 1985. - *M. pubescens* Blume Bijdr. Fl. Ned. Ind.: 137. 1825. Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 501. 1875; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 352. 1922.

ไม้ต้นขนาดเล็กสูงถึง 60 ซม. มีขนสั้นห่างๆ ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว ปลายคี่ เรียงสลับ แกนใบยาว 5-11 ซม. มีขนสั้นห่างๆ ก้านใบยาว 3.5-4 ซม. มีขนสั้นห่างๆ ใบย่อย 5-9 ใบ เรียงสลับ รูปรีถึงรูปขอบขนาน ใบล่างมีขนาดเล็กและค่อยๆ มีขนาดใหญ่ขึ้นไปทางปลายแกนใบ ขนาด

3.5-14 x 1.7-3.6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปปลีมี เจริญ ขอบใบเรียบถึงหยักมนตื้น เส้นใบ 4-8 คู่ เส้นใบด้านหลังมีขนสั้นห่างๆ ก้านใบย่อยยาว 3-4 มม. มีข้อที่ปลายก้าน มีขนสั้นห่างๆ ข้อ ดอกแบบช่อเชิงหลั่น เกิดที่ปลายยอด ก้านดอกย่อยยาว 1.5-2 มม. มีขนสั้น กลีบเลี้ยงสีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ยาว 0.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม สั้นๆ ด้านนอกมีขนสั้น ห่างๆ กลีบดอกสีขาวแกมเขียว แยกจากกัน มี 5 แฉก เรียงจรดกันในดอกตูม เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง รูปช่อขนาน ขนาด 3.5 x 1.5 ซม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้น หนาแน่น เกสรเพศผู้ 10 อัน อันใหญ่ก้านชูอับเรณูยาว 1.5 ซม. อับเรณูขนาด 1 x 0.7 มม. อันเล็กก้านชูอับเรณูยาว 0.5-0.6 มม. อับเรณูขนาด 0.7 x 0.6 มม. จานฐานดอกสูง 0.4-0.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอด เกสรเพศเมีย ยาว 1.2 มม. เกสรถึงมีขนน้อย ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน รั้งไข่ มีขนสั้น หนาแน่น

ชื่อกะหรง.- ชี้อ้อพู่

ชื่อพื้นเมือง.- กะมวง สมุยข้าง หมุยข้าง (ยะลา) กันโทรก (สุรินทร์) กาจับลัก จู้ปุกตัวเมีย จ้อยย มองคอง หญ้าสาบอื่น (ภาคเหนือ) คอมขน สามโขก (เชียงใหม่) ฉี่ ลิ่นชี สาบแร้งสาบกา (จันทบุรี) ชะมุย (ชุมพร) ดอกสมัด สะแบก (อุบลราชธานี) เพี้ยฟานดอง สมัดตง สมัดตัน สมัดใหญ่ (เลย) มรุษข้าง ลำผีฟาย (ตรัง) มุ่ยขาว (ประจวบคีรีขันธ์) สมุย (สุราษฎร์ธานี) หมอน้อย หมุยขน (นครศรีธรรมราช) หวด (ลำปาง) หัสคุณ (สระบุรี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย สกลนคร ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตรัง ชลบุรี จันทบุรี ระยอง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช สงขลา ยะลา ตรัง ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า จีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือน มกราคม

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้หน้ามืดตาลาย และแก้ท้องอืดเฟ้อ

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.-O.Neamsuvan 89 (BCU); B. Nasongkhla et al. 445 (BCU); Sinchai 678 (BCU)

SAPINDACEAE

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น หรืออาจเป็นไม้เถาเนื้อแข็ง มีขนปกคลุม บางครั้งมีขนต่อมหรือเกล็ดต่อม ใบมักเป็นประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงสลับ ไม่มีหูใบ (ยกเว้นในสกุล *Cardiospermum*) ใบย่อยมีโคนใบไม่สมมาตร ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมักมีปุ่มเล็ก มีตุ่ม หรือต่อม ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบ ดอกสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ มีรูปร่างแบบเดี่ยวหรือสองแบบ เรียงซ้อนเหลื่อม กลีบดอก มักมี 5 กลีบ อาจมีเกล็ด 1-2 อัน ด้านใน เรียงซ้อนเหลื่อมจากรฐานดอกรูปวงแหวน กลีบเลี้ยง อาจแยกเป็น 2 ต่อม เกสรเพศผู้ โดยทั่วไปมี 8 อัน ก้านชูอับเรณูแยก อับเรณู มี 2 ช่อง รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ ปกติ มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง (หายากที่มี 1,2 หรือ 4 ช่อง) ออวูล 1-2 อันต่อช่อง ส่วนใหญ่จะเกาะรอบแกนร่วม (พบบ้างที่เกาะตามแนวตะเข็บ) ยอดเกสรเพศเมีย 1-3 แฉก ผล หลายแบบ แต่ส่วนใหญ่เป็นผลแห้ง แตก หรือผลสดแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีพู เรียบ มีปุ่ม หรือมีหนามสั้นหรือยาว

CARDIOSPERMUM

L., Sp. Pl.: 366. 1753; Hiern in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 669. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 488. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 132. 1965; Leenh. in Fl. Mal. 11: 483. 1994; Welzen in Fl. Thail. 7(1): 189. 1999.

ไม้เลื้อย มีหรือไม่มีเนื้อไม้ มีขนปกคลุมตามส่วนต่างๆ ใบประกอบแบบนิ้วมือ 2 ชั้น แต่ละชั้นมี 3 ใบ ใบย่อยโดยปกติแยกเป็น 3 แฉกหรือพู ขอบใบหยัก ผิวทั้งสองด้านเรียบ ไม่มีตุ่มใบ (domatia) เส้นใบไม่ชัดเจน ช่อดอกผสมออกที่ซอกใบ มีขนกระจายห่างๆ ช่อดอกแยกแขนงเป็นช่อดอกย่อยที่คล้ายช่อกระจุกซ้อน (dichasium) และแต่ละช่อดอกย่อยมีลักษณะคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง (thyrsoid) มีมือเกาะ (tendrils) ที่ก้านช่อดอกได้จุดที่มีการแยกแขนงของช่อดอกย่อย ดอกแยกเพศอยู่รวมต้น ดอกสมมาตรด้านข้างไม่ชัดเจน กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบเลี้ยง แยกจากกันเป็น

อิสระ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 2 กลีบ มีขนาดเล็ก ชั้นใน 2 กลีบ มีขนาดใหญ่กว่า กลีบดอก 4 กลีบ ยาวเท่ากับกลีบเลี้ยงชั้นใน ด้านในมีเกล็ดขนาดใหญ่ติดที่บริเวณกลางโคนกลีบ จำนวนดอกเป็น ต่อม เกสรเพศผู้ 8 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ก้านชูอับเรณูมีขน อับเรณูเกลี้ยง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ เกลี้ยงหรือมีขน มีก้านสั้นๆ จำนวนช่องในรังไข่ มี 3 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็นแฉกหรือพู ออวูล 1 อันต่อช่อง ผลแห้งแล้วแตก ลักษณะพวงลม มี 3 พู เมล็ดเกือบกลม ขั้วเมล็ดใหญ่ รูป หัวใจถึงกลม

Cardiospermum halicacabum L., Sp. Pl. 366. 1753; Hiern in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1; 669. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 488. 1922; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 132. 1965; Leenh. in Fl. Mal. I. 11: 484. fig. 12. 1994; Welzen in Fl. Thail. 7(1): 189. 1999.

ไม้เลื้อย ใบ ก้านใบยาว 2.3-2.8 ซม ขอบใบย่อยหยักมน หรืออาจเว้าลึกจนเกือบถึงเส้น กลางใบ ก้านใบย่อยยาว 0.9-1.8 ซม. ช่อดอก เกิดที่ปลายยอดและซอกใบ กลีบเลี้ยงวงนอกสี เขียวเข้ม รูปสามเหลี่ยมปลายมน ขนาด 0.4 x 0.5 มม. วงในสีเขียวอ่อน รูปไข่กลับปลายมน ขนาดใหญ่กว่าและเรียงสลับกับวงนอก ขนาด 2.5 x 2 มม. กลีบดอกสีขาว รูปไข่กลับปลายมน ขนาด 2.3 x 2 มม. มีสองกลีบที่มีเกล็ดสีเหลือง อีกสองกลีบมีเกล็ดที่ลักษณะคล้ายกลีบดอกติดที่ โคน เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 0.6-0.8 มม. ติดที่ด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอด เกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยาว 0.3 มม. รังไข่รูปรี ขนาด 1.5 x 0.8 มม. มี 3 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 3 ช่อง ผลแห้งแตก ผงผลบางคล้ายกระดาษ เมล็ดเกือบกลม มี 1-3 เมล็ด เมื่อแห้งมีสีดำ ขั้วเมล็ดสีขาว

ชื่อกระทรวง.- มะแม้

ชื่อพื้นเมือง.- ลูบลิบเครือ (ภาคเหนือ) กะค่อม (ภาคกลาง) โคกกระออก (ภาคกลาง/ภาคใต้) วิวี (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) โพอ่อม (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ตาก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย; ภาค ตะวันออก: อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: อัญญา กรุงเทพฯ; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี ยะลา

การกระจายพันธุ์.- เป็นวัชพืชในเขตร้อน กึ่งเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ข้างถนน ที่รกร้าง ชายป่า ในป่าที่โปร่งมีแสงส่องถึง

การใช้ประโยชน์.- 1 เมล็ดแก่แห้ง ร้อยเป็นพวง ผูกรอบคอให้เด็ก ป้องกันเด็กเป็นโรคนี้วเมื่อโต

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์)

2 ทั้งต้น ต้มน้ำ ดื่ม รักษาโรคนี้ว

(นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นายอัครเดช ผดุงจิตติสุนทร)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 72 (BCU); B. Na Songkhla et al. 229 (BCU); C. Halminton & G. Congdon 132 (BCU); Chaveewan Promsakha 15 (BCU)

SIMAROUBACEAE

ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ หรือไม้พุ่ม มักมีสารให้ความขม ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงเวียน ส่วนใหญ่ไม่มีหูใบ ช่อดอกเชิงช่อประกอบออกที่ซอกใบ หรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกขนาดเล็ก สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 3-5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน แฉกกลีบเลี้ยงเรียงจรดกันหรือเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 3-5 กลีบ แยกจากกัน เรียงจรดกันหรือเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม พบบ้างที่ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับกลีบดอกหรือสองเท่าของกลีบดอก อาจพบที่มีจำนวนเกสรเพศผู้มากกว่าจำนวนอับเรณูติดที่ส่วนล่างของจานฐานดอก และติดที่กลางอับเรณู อับเรณูหันเข้าสู่ศูนย์กลางดอก มี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมียแบบคาร์เพลแยก มี 2-5 คาร์เพล หรือคาร์เพลเชื่อมติดกันที่โคน หรือเชื่อมติดกันเฉพาะที่ก้านยอดเกสรเพศเมีย มีออวูล 1-2 อัน พลาเซนตาแนวเดียว หรือรอบแกนร่วม ผลมักไม่แตก อาจเป็นผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลปีกเดี่ยว

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. แกนกลางใบทรงกระบอกไม่มีปีก ไม่มีหูใบ1. Brucea
1. แกนกลางใบมีปีก มีหูใบที่เปลี่ยนรูปไปเป็นหนาม.....2. Harrisonia

1. BRUCEA

J.F. Mill. Icon. 1779. t. 25, nom. Gen. cons.; A.W. Benn. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 520. 1875; Ridl. Fl. Mal. Pen. 1: 360. 1922; Noot. in Fl. Mal. 6: 209. 1962; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 111. 1965; Noot. in Fl. Thail. 2: 441. 1981.

ไม้ต้นขนาดเล็ก หรือไม้พุ่ม ลำต้นอ่อน กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่ม หรือมีขนประปราย ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 3-51 คู่ รูปไข่ถึงรูปใบหอก เบี้ยว ขอบใบหยักหรือเรียบ ไม่มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น หรือดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนงคล้ายช่อกระจุก ก้านใบเลี้ยง 4 ก้านใบเชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉกรูปสามเหลี่ยมหรือรูปไข่ มีขนาดเล็ก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม ก้านดอก 4 ก้าน แยกจากกัน รูปไข่ รูปขอบขนานหรือรูปแถบ มีขนาดเล็ก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม จำนวนดอกหน้า มี 4 พู เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น มีเกล็ดที่โคน เกสรเพศผู้ลดรูปในดอกเพศเมีย เกสรเพศเมียแบบคาร์เพลแยก มี 4 คาร์เพล รูปไข่ ออวูล 1 อัน ต่อ 1 รังไข่ เกาะห้อยลง ก้านยอดเกสรเพศเมียแยกหรือเชื่อมที่โคน ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดทรงรูปไข่

Brucea javanica (L.) Merr., J. Arn. Arb. 9:3. 1928; Noot. in Fl. Mal. 6: 211.t. 12a-d. 1926; in Fl. Thail. 2: 442. 1981; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 111. 1965.- *B. sumatrana* Roxb., Hort. Bengal.:12. 1814; A.W. Benn. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 520. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 360. 1922.

ไม้ต้น สูงประมาณ 3-4 เมตร ใบยาว 9-14 ซม. ใบย่อย 7-9 คู่ รูปรี รูปไข่ หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 4.5-6.5 x 2.3-3 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักมน ผิวใบทั้งสองด้าน มีขนสั้น นุ่ม กระจายห่างๆ และหนาแน่นที่เส้นใบ เส้นใบ 6-8 คู่ ก้านใบยาว 5.5-7.0 ซม. ก้านใบย่อย ยาว 3-5 มม. แกนกลาง ก้านใบ และก้านใบย่อย มีขนสั้นปกคลุมหนาแน่น ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศเมีย ยาว 7-18 ซม. ก้านช่อดอกยาว 5-10 มม. ก้านดอกย่อยยาว 2 มม. แกนช่อดอก ก้านช่อดอกและก้านดอกย่อยมีขนสั้น นุ่ม หนาแน่น ก้านใบเลี้ยงสีเขียว เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน ขนาดประมาณ 0.5 x 0.4 มม. มีขนด้านนอก ก้านดอกสีแดงแกมม่วง รูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ขนาด 1.5 x 0.5 มม. ด้านในมีขนสีขาว ห่างๆ เกสรเพศผู้เป็นหมัน มี 4 อัน เป็นเกล็ดสีแดง เรียงตรงข้ามกับก้านใบเลี้ยง เกสรเพศเมีย ก้านยอด

เกสรเพศเมียสีเขียว ค้างลง ยาวประมาณ 1 มม. รังไข่ รูปไข่ ยาว 1.5 มม. ออวูล 1 อันต่อห้อง ผล รูปไข่ ขนาด 8-10 x 5 มม. ช่อดอกเพศผู้ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- ชิโพคะ

ชื่อพื้นเมือง.- กะดัด ฉะดัด (ภาคใต้) กาจับหลัก เท้ายายม่อมน้อย มะขี้เหา มะดีควาย ยาแก้ฮาก ขม (เชียงใหม่) ดีคน ราชดัด (ภาคกลาง) พญาดาบหัก (ตราด) เพี้ยะฟาน (นครราชสีมา) มะลาคา (ปัตตานี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ; ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช ระนอง พังงา ตรัง สตูล

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- ป่าที่ถูกทำลาย ที่โล่ง ได้รับแสงมาก ออกดอกเดือนสิงหาคม-กันยายน

การใช้ประโยชน์.- ราก ต้มน้ำดื่มรักษาโรคมะลาเรีย อาจต้มแยก หรือต้มรวมกับบอระเพ็ด เปล้า เล็ก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 151 (BCU); T. Jonganurak 13 (BCU); Bunnak 806 (BKF); J.F. Maxwell 96-412 (BKF); K. Larsen et al. 43025 (BKF)

2. HARRISSONIA

R. Br. ex A. Juss., Mem. Mus. Hist. Nat. Paris 12: 51. 1825; A.W. Benn. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 519. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 360. 1922; Noot. in Fl. Mal. 6: 207. 1962; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 111. 1965; Noot. in Fl. Thail. 2(4): 445. 1981.

ไม้พุ่ม มีหนาม แผ่กิ่งก้านระเกะระกะ หรือตั้งตรง อาจพบที่เป็นไม้ต้น สูงถึง 12 เมตร กิ่งแก่เกลี้ยง มีช่องอากาศชัดเจน มีหูใบที่เปลี่ยนรูปไปเป็นหนาม รูปกรวย โคนเล็กน้อย ยาวถึง 7 มม. ร่วงง่าย ตามปลายยอดมักมีเกล็ดตาปกคลุม ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่หรือใบแยกสาม (ternate) แกนกลางใบมีปีกแคบๆ ใบย่อยรูปรีเหลี่ยมข้าวหลามตัด หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่ ขอบใบเกือบเรียบหรือเป็นแฉกตื้นๆ ดอกสมบูรณ์เพศ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกสั้นๆ หรือช่อแยกแขนง เกิดที่ช่อใบหรือปลายยอด กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก 4-5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาวเท่ากับหรือยาวกว่าหลอดกลีบเลี้ยง กลีบดอก 4-5 กลีบ ยาวกว่ากลีบเลี้ยงมาก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนสองเท่าของกลีบดอก ติดกับโคนจานฐานดอก โคนก้านชูอับเรณูมีเกล็ดที่มีขนยาว อับเรณูรูปไข่ หนา รังไข่ เรียบหรือมีพูเล็กน้อย เกลี้ยง ช่องในรังไข่ 4-5 ช่อง จานฐานดอกหนา ออวูล 1 อันต่อช่อง ห้อยลง ก้านยอดเกสรเพศเมีย 4-5 อัน เชื่อมหรือแยกที่โคน ยอดเกสรเพศเมียเรียบหรือแยกเป็น 4-5 แฉกตื้น ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมแบน บางครั้งมีพู ผนังผลชั้นนอกเป็นเนื้อ หรือคล้ายแผ่นหนัง ผนังผลชั้นในแข็ง

Harrisonia perforata (Blanco) Merr., Philip. J. Sc. 7: Bot. 236. 1912; Craib in Fl. Siam. En. 1: 243. 1926; Noot. in Fl. Mal. 6: 208. 1962; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 111. 1965; Noot. in Fl. Thail. 2(4): 445. 1981.

ไม้ต้น สูงถึง 4 เมตร ลำต้นและกิ่งมีหนาม ใบ แกนกลางใบยาว 2.5-4 ซม. ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. ใบย่อย 5-9 ใบ เรียงตรงข้าม ขนาด 8-18 x 7-13 ซม. ปลายใบแหลมถึงมน โคนใบแหลม ขอบใบหยักมน ห่างๆ ใบย่อยที่โคนแกนกลางใบมักมีขนาดเล็กกว่าที่ปลายแกน ผิวใบมีขนเล็กน้อยที่เส้นกลางใบ แกนระหว่างคู่ใบย่อยยาว 8-12 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุก และช่อแยกแขนง ก้านดอกย่อยยาว 3-7 มม. กลีบเลี้ยงสีแดง เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยงยาว 0.5 มม มีขนสั้นๆ ด้านนอก กลีบดอกสีแดง 5 กลีบ แยกกัน รูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายแหลม ขนาดประมาณ 7 x 2 มม. ผิวด้านนอกมีขนสั้นห่างๆ เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 5.5 ซม. มีเกล็ดยาว 2 มม. ติดที่โคน มีขนปกคลุมหนาแน่นด้านนอก อับเรณูยาว 1.5 มม. จานฐานดอกสีเหลือง ยาวประมาณ 0.5 มม. รังไข่รูปทรงกลม ยาวประมาณ 1 มม. มีขนปกคลุม มี 5 คาร์เพล 5 ช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 4.5 มม. มีขนสั้นปกคลุม ผล ทรงเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. (ภาพที่ 9d)

ชื่อกะหรง.- ชิก้อพะ

ชื่อพื้นเมือง.- กะลันทา คนทา สีพัน สีพันคนตาย สีพันคนทา (ภาคกลาง) จี้ จี้หนาม สีเตาะ
หนามจี้ (ภาคเหนือ) ขี้ดำตา (เชียงใหม่) มีชี (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ตาก พิชณุโลก สุโขทัย; **ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ:** เพชรบูรณ์ เลย ขอนแก่น อุดรธานี; **ภาคตะวันออก:** ชัยภูมิ นครราชสีมา;
ภาคกลาง: สระบุรี; **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ชลบุรี ปราจีนบุรี ระยอง จันทบุรี; **ภาคตะวันตกเฉียง
ใต้:** กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- ไหล่นาน กัมพูชา โคชินไชน่า พม่า มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ป่าที่ถูกทำลาย ที่โล่ง ได้รับแสงมาก ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- ผล ตำให้แตก พอกที่แผลน้ำกัดเท้า

ผู้ให้ข้อมูล.- นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 156 (BCU); P. Trisarasri 233 (BCU); J.F. Maxwell 98-
371 (BKF); DEE 1160 (BKF); Bunnak 3067 (BKF)

SOLANACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้ต้น อาจพบที่เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเดี่ยวเรียงสลับ อาจพบเรียงตรงข้าม
ใกล้ช่อดอก ขอบใบเรียบหรือหยักเว้าเป็นพู หรืออาจพบใบประกอบแบบขนนกบ้าง ไม่มีหูใบ ช่อ
ดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจะ หรือช่อแยกแขนง หรือลดรูปเหลือ 1 ดอก ดอกสมบูรณ์เพศ
สมมาตรตามแนวรัศมีหรือสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง (4)-5-(6) กลีบ ติดทน และมักขยายขนาด
ใหญ่ขึ้นในผล กลีบดอก (4)-5-(6) กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ รูประฆัง หรือรูปหลอด อาจพบที่
เป็นรูปปากเปิด เรียงพับจีบ บิดเวียนหรือเรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 2, 4 หรือ 5 อัน ติด
เหนือกลีบดอก เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก อาจพบเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน อับเรณูมี 2 ช่อง แดก
ตามยาว อาจพบมี 1 ช่องที่ไม่สมบูรณ์ โดยปกติมีจากรูปร่างดอกเห็นชัด เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไข่อ้อย
เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล ช่องในรังไข่โดยปกติมี 2 ช่อง อาจพบ 3-5 ช่อง แต่ไม่สมบูรณ์ หรือมีช่อง

เดี่ยว ออวูลจำนวนมาก หรือมี 1-3 อัน พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านชูดอกเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียมักแยกเป็น 2 แฉก ผลมีเนื้อหลายเมล็ด บางครั้งหุ้มโดยกลีบเลี้ยงที่ติดทน หรือผลแห้งแตกตามรอยประสาน

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. แฉกกลีบดอกสั้นกว่าหลอดกลีบดอก ผลแห้งแตก.....3. Nicotiana
1. แฉกกลีบดอกยาวมากกว่าหรือเท่ากับหลอดกลีบดอก ผลมีเนื้อหลายเมล็ด
 2. ไม่มีก้านชูดอก ดอกย่อย 1-3 ดอก.....1. Capsicum
 2. มีก้านชูดอก ดอกย่อยมากกว่า 4 ดอก
 3. กลีบดอกสีเหลือง อับเรณูแตกตามยาว.....2. Lycopersicon
 3. กลีบดอกมักมีสีขาว น้ำเงิน หรือม่วง อับเรณูแตกที่รูเปิดที่ปลาย.....4. Solanum

1. CAPSICUM

Linn., Sp. Pl.: 188. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 238. 1883; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 470. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 469. 1965; Hepper in Fl. Ceylon 6: 395. 1987; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 313. 1994.

ไม้พุ่ม หรือไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี มีขนนุ่มสั้น ใบเดี่ยว มีก้านใบ ดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกลุ่ม 2-3 ดอก ที่ซอกใบหรือง่ามกิ่ง ไม่มีก้านชูดอก ดอกห้อยลงหรือตั้งตรง สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นรูปประฆังกว้าง หรือรูปถ้วย ปลายแยกเป็นแฉกสี่ฟัน กลีบดอกสีขาว น้ำเงินหรือม่วง เชื่อมเป็นรูปประฆังหรือรูปกงล้อ แฉกกลีบดอกเล็กครึ่งหนึ่งหรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของความยาวกลีบดอก เกสรเพศผู้ติดใกล้ปลายหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเรียว เกี้ยง ติดที่ฐานอับเรณู อับเรณูสีเหลืองหรือม่วง รูปขอบขนาน มี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่ มี 2-4 ช่อง ออวูลจำนวนมากต่อหนึ่งช่อง ก้านชูดอกเกสรเพศเมียเรียว ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก เป็นตุ่ม ผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดรูปร่างคล้ายจาน

Capsicum frutescens L., Sp. Pl. 189. 1753; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 239. 1883; Hepper in Fl. Ceylon 6: 397. 1987; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 469. 1965. - *C. minimum* Roxb., Fl. Ind. 1: 574.; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 239. 1883; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 470. 1923.

ไม้ล้มลุก ตั้งตรง สูงได้ถึง 1 เมตร ใบ รูปไข่ ขนาด 4-8.5 x 2.2-4.4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ มีขน ผิวใบเกือบเกลี้ยง เส้นใบ 4-9 คู่ มีขนห่างๆ ที่เส้นใบทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 7-16 มม. ดอก เดี่ยวหรือออกเป็นกลุ่มมี 2-3 ดอก ก้านดอกยาวได้ถึง 1.7 ซม. ดอกตั้งตรง กลีบเลี้ยง เกี้ยง เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ยาว 2 มม. ปลายตัดตรงและจักเป็นรูปฟัน ขนาดเล็ก 5 แฉก กลีบดอก สีขาวแกมเขียวอ่อน เกี้ยง เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง หลอดกลีบดอก ยาว 4-4.5 ซม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 3.3-4.5 x 3-3.4 มม. เกสรเพศผู้ มี 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูสีม่วง ขนาด 2.4-2.5 x 1.2-1.3 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 4 มม. รังไข่ สีเขียว ขนาด 2 x 1 มม. มี 2 คาร์เพล ช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวูล จำนวนมากต่อช่อง ผล ตั้งตรง รูปใบหอก ขนาดถึง 2.5 x 0.8 ซม.

ชื่อกะหรง.- แม่แฮชะ

ชื่อพื้นเมือง.- ครี (กะเหรี่ยง-กำแพงเพชร) ตีปลี (ปัตตานี) ตีปลีขี้นก พริกขี้นก (ภาคใต้) พริก (ภาคกลาง/ภาคเหนือ) พริกขี้หนู (ภาคกลาง) พริกแต่ พริกแต่ พริกแต่หนู พริกนก (ภาคเหนือ) มะระดี (เขมร-สุรินทร์) มือชาขี้ชู มือสาโพ (กะเหรี่ยง-ภาคเหนือ) หมักเพ็ด (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- พืชปลูกเป็นผักสวนครัว พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- ปลูกในเขตอบอุ่นของโลก อินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย จีน

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือน สิงหาคม-มกราคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ชาวกะหรงเรียกเป็นภาษาไทยว่า พริกกะเหรี่ยง เวลาปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรี่ยง) แต่งเปรี้ยว แต่งขาว มะเขือเทศ (มะเขือเทศลูกเล็ก) ซึ่งชาวกะหรงเรียกเป็นภาษาไทยว่า มะแว้ง) งา ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง

2. ผลใช้ตำน้ำพริก และเป็นเครื่องแกงตะละวี จะได้กลิ่นที่หอมกว่าและเผ็ดกว่าพริกที่ขายตามตลาด เนื่องจากชาวกะหรงนิยมรับประทานอาหารรสเผ็ด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร

นายจะเลงกะโป ชิโป้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ - O.Neamsuvan 139 (BCU); M. Tagawa et al. T-11257 (BKF); G. Murata et al. T-52123 (BKF); T. Shimizu et al. T-17996 (BKF)

2. LYCOPERSICON

Miller, Gard. Dict. Abr. Ed. 4. 1754; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 476. 1965; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 329. 1994.

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี ไม่มีหนาม มีขนสั้นนุ่ม หรือขนต่อม ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดที่ซอกใบหรือด้านข้างลำต้น ก้านช่อดอกบางครั้งแยกเป็นง่าม มีก้านดอกย่อย กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง มี 5-9 แฉก กลีบดอกสีเหลือง รูปกงล้อ แฉก กลีบดอกเล็ก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูเรียว เกสรติดกัน สอบเรียวและเป็นติ่งแหลมอ่อนที่ปลาย แตกตามยาว รังไข่มี 2-5 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลมี เนื้อหลายเมล็ด มีกลีบเลี้ยงที่ติดทน ผลสีแดง เหลืองหรือเขียว ส่วนมากเป็นทรงกลม บางครั้งมีขน สั้นนุ่ม เมล็ดจำนวนมาก รูปคล้ายจาน อาจมีขนสั้นนุ่ม

Lycopersicon esculentum Mill., Gard. Dict. Ed. 8, no. 2. 1768; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 477. 1965; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 329. 1994.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียว สูงประมาณ 50 ซม. มีขนเหนียวๆตามลำต้นและกิ่ง ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ก้านใบ ยาว 2-2.5 ซม. แกนกลางใบ ยาว 3.6-4.2 ซม. ใบย่อย มี 7 ใบ รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน ขนาด 1.2-3.4 x 0.5-1.4 ซม. ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม หรือเจียง ขอบใบจักฟันเลื่อยไม่เป็นระเบียบ ผิวใบมีขนที่มีต่อมหนาแน่น เส้นใบไม่ชัดเจน ก้านใบย่อย ยาว 2-5 มม. ช่อดอก มีขนหนาแน่น ก้านช่อดอกยาว 1.5-2 ซม. ดอกย่อย 4-8 ดอก ก้านดอกย่อย ยาว 7-10 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมที่โคนเล็กน้อย เป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยง รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 5.6-6.4 x 0.8-1 มม. มีขนสั้นด้านนอก กลีบดอก หลอดกลีบดอก ยาว 1.5 มม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปใบหอก แคบ ปลายแหลม ขนาด 4-5 x 1 มม. มักโค้งพับลง เกสรเพศผู้ มี 5 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 0.3 มม. อับเรณู สีเหลือง ยาว 4.5-5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 5 มม. มีขนสั้นนุ่มหนาแน่นจากโคนถึงครึ่งหนึ่งของก้าน รัง

ไข่ ทรงกระบอกกลม ขนาด 1-1.5 x 0.9-1 มม. มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง **ออวูล** จำนวนมาก **ผล** ทรงกลม มีกลีบเลี้ยงติดทน

ชื่อกะหรง.- กอกาซ๊ะ

ชื่อพื้นเมือง.- ตรอบ (เขมร-สุรินทร์) ตีรอบ (เขมร) น้ำเนอ (ละว้า-เชียงใหม่) มะเขือเทศ (ภาคกลาง) มะเขือส้ม (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- พืชปลูกพบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- พืชปลูก เป็นพืชพื้นเมืองของเม็กซิโกและอเมริกาใต้

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนสิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. มะเขือเทศลูกเล็ก ซึ่งชาวกะหรงเรียกเป็นภาษาไทยว่า มะแว้ง เวลา ปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรียง) แต่งเปรี้ยว แต่งขาว พริกกะเหรียงงา ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง
2. ผลสุก มีรสเปรี้ยว ใช้ตำน้ำพริก ถ้ารวมกับได้แต่งเปรี้ยวจะอร่อยมากขึ้น

ผู้ให้ข้อมูล.- นางจรรยา ดำรงค์

นายจะเลงกะโบ ชิโป้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 149 (BCU)

3. NICOTIANA

L., Sp. Pl. 1: 180. 1753; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 480. 1965; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 331. 1994.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีขนสั้นนุ่มและขนต่อม ใบมีหรือไม่มีก้านใบ ขอบใบเรียบหรือเกือบเรียบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ช่อกระจະ หรือลดรูปเป็นดอกเดี่ยว ก้านช่อดอก

ส่วนมากตั้งตรง มักมีใบประดับ ดอกส่วนใหญ่มีกลิ่นหอม สมมาตรด้านข้างเล็กน้อย กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมเป็นหลอดหรือรูประฆัง กลีบดอก 4-5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด รูปกรวยหรือรูปดอกเข็ม ปลายหลอดกลีบดอกอาจแยกเป็นแฉกกลีบดอกหรือเกือบเรียบ เกสรเพศผู้ติดเหนือกลีบดอกในตำแหน่งที่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของหลอดดอก ก้านชูอับเรณูเรียว อับเรณูแตกตามยาว จำนวนดอกเป็นวงแหวน รังไข่ มี 2 คาร์เพล ช่องในรังไข่ 2 ช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 2 แฉก ผลมีกลีบเลี้ยงติดทน หุ้มผลทั้งหมดหรือบางส่วน ผลแห้งแตกโดยฝาด้านบน เมล็ดจำนวนมาก ขนาดเล็ก

Nicotiana tabacum L., Sp. Pl. 1: 180. 1753; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 480. 1965; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 332. 1994.

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 1.5 เมตร มีขนต่อมทั่วทั้งต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 10-22 x 2.3-6.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบแคบและแผ่เป็นปีกโอบลำต้น ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ด้านหลังใบมีขนหนาแน่น โดยเฉพาะที่เส้นกลางใบ เส้นใบ 10-12 คู่ ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ดอกย่อยในช่อจำนวนมาก ก้านดอกย่อย ยาว 1-1.5 ซม. มีขนสั้นนุ่ม กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 7-9 มม. แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปไข่ปลายเรียวแหลม ขนาด 4-6 x 3-4 มม. มีขนสั้น สีขาวทั้งสองด้าน กลีบดอก หลอดกลีบดอกรูปกรวย สีขาว ยาวประมาณ 4 ซม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 6.5 x 3 มม. ด้านในสีชมพู ด้านนอกสีขาว กลีบดอกมีขนสีขาวปกคลุมเกือบหนาแน่นด้านนอก เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูส่วนที่แนบติดเหนือกลีบดอก ยาว 1.8 ซม. มีขน สีขาว นุ่มหนาแน่น ส่วนที่เป็นอิสระ ยาว 2.5-3 ซม. จำนวนดอกสูงถึง 1 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3.3 ซม. รังไข่ ทรงรูปไข่ ยาวประมาณ 6 มม. ออวูล มีหลายอันต่อช่อง ผล รูปไข่ ขนาดประมาณ 2 x 1 ซม.

ชื่อกระหว่าง.- ยี่เซ่า

ชื่อพื้นเมือง.- ยาสูบ (ทั่วไป) จะวัว (เขมร-สุรินทร์)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พืชพื้นเมืองของอเมริกาใต้ จีน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ออกดอกเดือนพฤศจิกายน

การใช้ประโยชน์.- 1. ยาสูบ เวลาปลูกจะนำเมล็ดพันธุ์ผสมคลุกเคล้ากับเมล็ดข้าวเจ้า(ข้าวกะเหรียง) แต่งเปรี้ยว แต่งขาว พริกกะเหรียง งา มะเขือเทศ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่อย่างนี้ครั้งหนึ่ง

2. ดอกและใบ หั่นฝอย ตากให้แห้ง ทำเป็นยาเส้น ใช้สูบเป็นบุหรี่ (ภาพที่ 15a)

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 118 (BCU); N. Fukuoka T-7490 (BKF); G. Murata et al. T-15840 (BKF)

4. SOLANUM

L., Sp. Pl. 1: 184. 1753; C.B.Clarke in Fl Br. Ind. 4: 229. 1883; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2. 465. 1923; Backer & Bakf.f., Fl. Java 2: 470. 1965; Zhang Zhi-yan et al. Fl. China 17: 314. 1994.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีหนามเกิดจากผิว มีขนแบบขนเดี่ยว หรือแยกแขนง หรือขนรูปดาว หรือมีขนต่อม ใบเดี่ยว เรียงสลับ หรือออกเป็นคู่ หรือใบประกอบแบบขนนก มีก้านใบ ขอบใบเรียบ หยักซี่ฟัน เป็นแฉก หรือหยักลึก ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ช่อแยกแขนง ช่อซี่ร่ม ช่อกระจุก หรือลดรูปเป็นดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ หรือออกตรงข้ามกับใบ ไม่มีใบประดับ ก้านช่อดอกอาจแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ หรือมีดอกเพศผู้หรือดอกสมบูรณ์เพศอยู่บนต้นเดียวกัน สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมกันเป็นรูปกงล้อ เกสรเพศผู้ติดที่ส่วนบนของหลอดกลีบดอก อับเรณูแตกเป็นช่องที่ปลายยอดและแตกตามยาวภายหลัง รังไข่มี 2-5 ช่อง ออวูลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ดมีน้ำ กลีบเลี้ยงมีขนาดใหญ่ขึ้น ติดทน เมล็ดคล้ายจันหรือรูปเลนส์

Solanum nigrum L., Sp. Pl. 1: 186. 1753; C.B.Clarke in Fl Br. Ind. 4: 229. 1883; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 465. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 471. 1965; Zhi Y. Zhang et al. in Fl. Chi. 17: 318. 1994.

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 70 ซม. กิ่งอ่อนและช่อดอกมีขนสั้น หนาแน่น ใบ แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 2.5-7.5 x 1.3-2.7 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ มีขนสั้น สีขาว กระจายห่างๆ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 5-6 คู่ ก้านใบ ยาว 2-7 มม. มีขนสั้น หนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุก เกิดที่ลำต้น หรือกิ่ง หนึ่งช่อมี 5 ดอกย่อย ก้านดอกย่อย ยาว 2 มม. ฐานรองดอกรูป สามเหลี่ยมหาย ยาว 1 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว 5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่ฐาน รูปสามเหลี่ยม ขนาด 5 x 5 มม. ด้านนอกมีขนสั้น สีขาว กลีบดอก สีขาว 5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่ฐาน รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2.3 x 1.3 ซม. ด้านนอกมีขนสั้น สีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณู สีเหลือง ขนาด 2 x 0.5 มม. มี 2 ช่อง แตกที่รูเปิดด้านบน ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2.5-2.7 มม. มีขนสั้นสีขาวเกาะจากโคนขึ้นมาจนถึง 1.5 มม. ยอด เกสรเพศเมียรูปกลม สีเขียว รังไข่ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง ออวูล มีหลายอันต่อช่อง ผล กลม เมื่อสุก มีสีดำ (ภาพที่ 12d)

ชื่อกระทรวง.- ข้อดีไปะไล้ะ

ชื่อพื้นเมือง.- ข่าอม (ประจวบคีรีขันธ์) ทุมขัน (นครราชสีมา) ประจาม (สงขลา) มะแว้งนก แว้งนก (สุราษฎร์ธานี) หญ้าตุ้มตอก (เชียงใหม่) ออเตียมกุย ไอเตียมกุย (จีน/กรุงเทพฯ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาค ตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี สงขลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา จีน ไต้หวัน ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.- ที่รกร้าง ป่าไม่ผลัดใบที่โปร่งมีแสงส่องถึง

การใช้ประโยชน์.- ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ได้ แต่ถ้ารับประทานมากจะทำให้อาเจียน

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมื้อ เข็มเพชร

นางปริยาภรณ์ ปลืดอก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 40 (BCU) : G. Murata et al. T-16960 (BKF); K. Larsen 8261 (BKF); Put 3548 (BK)

SONNERATIACEAE

ไม้ต้น ไม้ผลัดใบหรือผลัดใบในช่วงระยะเวลาสั้นๆ อาจมีหรือไม่มีรากหายใจ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ผิวใบเรียบ เกือบกลม ขนาดคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ออกที่ปลายยอด มี 1-3 หรือหลายดอกย่อย ดอกขนาดใหญ่ สม่ำเสมอตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 4-8 กลีบ เชื่อมติดกันหนา และเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ไม่ร่วง กลีบดอกแยกจากกันเป็นอิสระ จำนวนเท่ากับกลีบเลี้ยงหรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้จำนวนมาก ติดบนหลอดกลีบเลี้ยง รังไข่เหนือวงกลีบ จำนวนคาร์เพลมีได้ถึง 10 คาร์เพลหรือมากกว่า ออวูลจำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ผลสด หรือผลแห้งแตกกลางพู ติดบนกลีบเลี้ยงที่ขยายขนาดขึ้นมา เมล็ดจำนวนมาก

DUABANGA

Buch.-Ham., Trans. Linn. Soc. Lond. 17: 177. 1835; Kurz, Fl. Burm. 1: 525. 1877; Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 578. 1879; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 824. 1922; Back . & Steenis in Fl. Mal. I. 4: 288. 1951; Whitmore in Tr. Fl. Mal. 4: 444. F. 1. 1972; Santisuk, Fl. Thail. 5(4): 434. 1992.

ไม้ต้น กิ่งก้านมักห้อยลง มีรากพอน (buttress root) ดอกย่อยในช่อจำนวนมาก กลีบเลี้ยง 4-8 กลีบ หลอดกลีบเลี้ยงรูปกรวยกลับหรือรูปถ้วย แฉกกลีบเลี้ยง 4-8 แฉก กลีบดอกจำนวนเท่ากับกลีบเลี้ยง รูปไข่กลับหรือรูปเกือบกลม โคนกลีบคอดคล้ายเป็นก้าน รังไข่บางส่วนเชื่อมกับหลอดกลีบเลี้ยง มี 4-8 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมีย หนา แยกเป็นพูๆ ผลแห้งแตกกลางพู เมล็ดรูปแถบ

Daubanga grandiflora (Roxb. ex DC.) Walp., Repert. 2: 114. 1843; Back . & Steenis in Fl. Mal. I. 4: 289. 1951; Whitmore in Tr. Fl. Mal. 4: 444. F. 1. 1972; Santisuk, Fl. Thail. 5(4): 435. 1992.- *Daubanga sonneratioides* Buch.-Ham., Trans. Linn. Soc. Lond. 17:

177. 1835; Kurz, Fl. Burm. 1: 525. 1877; Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 579. 1879; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 824. 1922.

ไม้ต้น สูงประมาณ 15 เมตร ใบรูปขอบขนาน ขนาด 14-34 x 5.5-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ใบหนาเป็นหนัง ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 13-24 คู่ ก้านใบยาวประมาณ 5 มม. ดอกบานกลางคืน เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ 3 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียวหนา แข็ง หลอดกลีบเลี้ยงรูปถ้วย แฉกกลีบเลี้ยง 6 แฉก รูปสามเหลี่ยมถึงรูปไข่ ขนาดประมาณ 2 x 1 ซม. กลีบดอก 6 กลีบ สีขาว บาง รูปไข่กลับ ปลายมน ขอบเป็นคลื่น ขนาด 2.5-3.5 x 2 ซม. ก้านกลีบดอก ยาว 2-4 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู ยาว 4-6 ซม. ติดที่ด้านหลังอับเรณู อับเรณูโค้ง ยาว 8 มม. มี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4-5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมสีเขียว รังไข่ มี 6 คาร์เพล 6 ช่อง ออวูล มีหลายอันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 11e)

ชื่อกระหว่าง.- กู้

ชื่อพื้นเมือง.- อ้า กาลา คอเหนียง ลาง ลูกกลาง สะบั้งาข้าง เต็น ตุ่มอ้า ตุ่มบก ตุ่มกลาง ตุ่มเต็น (ภาคเหนือ) โก โกะ กู ชังกะ (กะเหรี่ยง ภาคเหนือ) ลิ่นควาย ตะกุกา (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) กาลลอง (ชอง ภาคตะวันออกเฉียงใต้) กระดั่งงาป่า หงอนไก่ (ภาคตะวันตกเฉียงใต้) ขาเขียด ลำแพน ลำแพนเขา ลำพูชี้แมว ลำพูควน ลำพูป่า ไปรง ตะกาย (ภาคใต้) บะกุ่มแม บ่อแมะ (มาเลเซีย)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ แพร่: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย: ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา อุบลราชธานี: ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี: ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี: ภาคกลาง: ชุมพร สตูล ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ที่โล่ง ป่าชื้นที่ถูกรบกวน ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์

การใช้ประโยชน์.- ดอกแก่ที่เกสรเพศผู้ร่วงไปหมดแล้ว รับประทานเป็นผัก อาจต้ม เผาหรือลนไฟ กินกับน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- 1 นางจรรยา ดำรงค์

2 นางกีมีอ เข็มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.N. 110 (BCU); KKP 128 (BCU); Herb. Tr. 1058 (BCU); Twatchai taiyong 7 (BCU)

STERCULIACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม อาจพบที่เป็นไม้ล้มลุก มีขนรูปดาวหรือมีเกล็ด ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ หรือเรียงเวียน หูใบร่วงง่าย ช่อดอกมีหลายแบบ เกิดที่ซอกใบ อาจพบที่เป็นดอกเดี่ยว ดอกสมบูรณ์เพศหรือดอกแยกเพศ สมมาตรตามแนวรัศมีหรือสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง (3)-5 กลีบ เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน เรียงจรดกันในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ หรือไม่มีกลีบดอก เรียงบิดเวียนหรือเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม แยกจากกัน หรือเชื่อมติดที่ฐานของหลอดเกสรเพศผู้ มักติดทน เกสรเพศผู้แยกจากกันเป็นอิสระ หรือเชื่อมติดกันเป็นหลอด อาจพบเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน อับเรณูมี 2 ช่อง แตกตามยาว อาจพบที่แตกที่รูเปิดตรงปลาย เกสรเพศเมียแบบประกอบหรือแบบคาร์เพลแยก รังไข่เหนือวงกลีบ มี (2)-5 คาร์เพล อาจพบที่มี 10-12 คาร์เพล หรืออาจลดรูปเหลือเพียง 1 คาร์เพล ออวูล (1)-2 หรือจำนวนมากต่อช่อง ก้านเกสรเพศเมียตามปกติมี 1 อันหรืออาจแยกเป็นแฉก อาจพบบ้างที่ก้านเกสรเพศเมียแยกจากกันเป็นอิสระ ผล แห้งแตกหรือไม่แตก อาจมีหรือไม่มีปีก ผั้งผลนุ่มถึงเหนียวหรือแข็ง มักแตกออกเป็นซีกหรือเลี้ยวผล (mericarp) เมล็ดบางครั้งมีเยื่อหุ้ม มีหรือไม่มีปีก

BYTTNERIA

Loefl.- nom. Cons., Iter. Hisp.: 313. 1758; Phengkklai in Fl. Thail. 7(3): 544. 2001.-
Buettneria Linn., Syst. ed. X. ii. 939. 1759; Mast in Fl. Br. Ind. 1: 376. 1875.

ไม้เลื้อยหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ใบเดี่ยวเรียงสลับ ปลายใบมักหยักว่าเป็นแฉก ขอบใบเรียบ หยักซี่ฟัน หรือจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก แต่แยกแขนงคล้ายช่อซี่ร่ม เกิดที่ปลายยอดหรือซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ ลักษณะเป็นรูปคู่มี ก้านกลีบดอก มักเชื่อมติดกับเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสรเพศผู้ปกติ 5 อัน ติดตรงข้ามกับกลีบดอก โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันมีลักษณะเป็นหลอดของเยื่อ บางๆ ส่วนปลายแยกจากกัน อับเรณูหันออก มี 2-3 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศผู้เป็นหมัน มี 5 อัน

ติดตรงข้ามกับกลีบเลี้ยง เรียงสลับกับเกสรเพศผู้ รั้งไข่มี 5 คาร์เพล จำนวนช่องในรั้งไข่ 5 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2 อัน ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน หรือแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉกหรือพู ผลแห้งแตกตามรอยประสาน ทรงกลม มีปุ่มคล้ายหนามตามผิวผล

Byttneria andamanensis Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt.2, Nat. Hist. 40(2): 47. 1871; Mast in Fl. Br. Ind. 1: 377. 1875; Craib in Fl. Siam. Enum. 1: 180. 1920; Phengkklai in Fl. Thail. 7(3): 545. 2001.

ไม้พุ่มรอเลื้อย กิ่งมีสันตามยาว 6 สัน กิ่งอ่อนมีขนรูปดาวกระจายห่างๆ ใบรูปหัวใจและหยักเว้า แยกเป็น 3 แฉก ขนาด 10-13 x 8.5-18 ซม. ปลายแฉกมีติ่งแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนรูปดาวกระจายห่างๆ ทั้งสองด้าน หนาแน่นที่เส้นใบ เส้นใบ 7 เส้น ออกจากโคนใบที่จุดเดียวกัน โคนเส้นกลางใบอันกลางพองออกเล็กน้อย ก้านใบยาว 4.5-7.5 ซม. มีขนรูปดาวห่างๆ ช่อดอกโปร่ง ดอกสีเหลืองแดง ก้านดอกยาว 1.5-2.5 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 3-4 x 1.5-1.7 มม. ด้านนอกมีขนรูปดาวห่างๆ กลีบดอกเรียงสลับกับกลีบเลี้ยง กลีบดอกขนาดประมาณ 4 x 1.5 มม. ก้านกลีบดอกสีแดง ยาว 0.5 มม. เกสรเพศผู้เชื่อมกับเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันที่โคน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 0.2-0.3 มม. ยอดเกสรเพศเมีย มี 5 พู รั้งไข่ทรงกลม มีร่องตามยาว 5 ร่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 8h)

ชื่อกะหรง.- ตะย้อมมือ

ชื่อพื้นเมือง.- ไก่ปล่อย (ภาคกลาง) ซี่หย่อ (แม่ฮ่องสอน) ละหุ่งเครือ (นครราชสีมา) ย่านมันแดง (ภาคใต้) สาเครือ (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า

นิเวศวิทยา.- ป่าดิบแล้ง ออกดอกเดือนกรกฎาคม

การใช้ประโยชน์.- ขูดเปลือกที่เถา ขยำในน้ำ จะได้เมือกสีน ผสมกับน้ำมะกรูดหรือน้ำมะนาว
สระผมทำให้ผมดำเงา สะอาด และไม่เป็นรังแค หรืออาจใช้ขยำในน้ำต้มยอดส้มป่อยก็ได้

ผู้ให้ข้อมูล.- นางเจ๊ะเม๊ะ จันทรอุปถัมภ์

นางบุญตะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 42 (BCU); Winit 1770 (BK); Rabil (BK); J.F. Maxwell 73-
185 (BK)

TILIACEAE

ไม้ยืนต้นหรือไม้พุ่ม พบที่เป็นไม้รอเลื้อยบ้าง ตามกิ่งก้านมีขนรูปดาวหรือเกล็ด ใบเดี่ยว
เรียงสลับ หรือเรียงเวียน พบน้อยที่เรียงตรงข้าม ใบใหญ่ห่อหุ้มง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือเป็น
ดอกเดี่ยว ดอกส่วนมากสมบูรณ์เพศ พบบ้างที่เป็นดอกแยกเพศ ดอกสมมาตรตามแนวรัศมี กลีบ
เลี้ยง (3-4)-5 กลีบ แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันที่โคนเล็กน้อย การเรียงกลีบในดอกตูมแบบจรดกัน
กลีบดอกจำนวนเท่ากับกลีบเลี้ยง หรือไม่มีกลีบดอก บางครั้งคล้ายกลีบเลี้ยง แยกกัน เกสรเพศผู้
10 อัน-จำนวนมาก แยกจากกันหรือก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคนแล้วแยกเป็นกลุ่มมี 5-
10 กลุ่ม อับเรณูมี 2 ช่อง แตกตามยาวหรือแตกที่รูเปิดที่ปลาย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวง
กลีบ มี 2-10 ช่อง และ 2-10 คาร์เพล ออวูล 1-จำนวนมากต่อช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านชู
ยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียจำนวนเท่ากับช่องรังไข่ ผลสดหรือผลแห้ง

MICROCOS

L., Sp. Pl. 1: 514. 1753; A. Robyns & Meijer in Fl. Ceylon 7: 417. 1991; Phengkhai in Fl.
Thail. 6(1): 33. 1993.- *Grewia* L., Syst. Ed. I. 1753; Masters in Fl. Br. Ind. 1: 383. 1875;
Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 299. 1992.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบ เรียงสลับ เส้นใบ 3 เส้นจากโคน ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือ
เรียบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ยอดหรือซอกใบใกล้ปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5
กลีบ แยกกัน มีขนด้านนอก ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน เกลี้ยง ขนาดประมาณ
ครึ่งหนึ่งของกลีบเลี้ยง มีต่อมที่โคน หลอดร่วงง่าย เกสรเพศผู้แยกกัน ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลัง

อับเรณู อับเรณูแตกตามยาว รังไข่มี 2-4 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียรูปลิ้ม
แคบ ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาว ไม่มีแฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมหรือรูปผลแพร์

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. แผ่นใบเกลี้ยงหรือมีขนห่างๆบนเส้นกลางใบ รังไข่เกลี้ยง.....1. *M. paniculata*
1. แผ่นใบมีขนสั้นหนานุ่ม โดยเฉพาะด้านหลังใบ รังไข่มีขน.....2. *M. tomentosa*

1. *Microcos paniculata* L., Sp. Pl. 1: 514. 1753; A. Robyns & Meijer in Fl. Ceylon 7: 418. 1991; Phengklai in Fl. Thail. 6(1): 33. 1993.- *Grewia microcos* Linn., Syst. ed. 12.2: 602. 1767; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 392. 1875; Craib in Fl. Siam. En. 1: 185. 1925.

ไม้ต้น สูงประมาณ 10 เมตร กิ่งมีขนสีขาวยาวประมาณ 1.5 มม. ใบ รูปไข่แกมรูปขอบ
ขนาน ขนาด 4.2-15.7 x 1.9-6.0 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ตัดหรือรูปหัวใจเล็กน้อย
ขอบใบเรียบ ก้านใบยาว 0.6-1.0 ซม. มีขนสีขาวยาว กระจายห่างๆ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ 6-7 คู่ คู่แรก
เกิดที่โคนใบ มีขนสีขาวยาว กระจายห่างๆ ที่เส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง เกิดที่ปลายยอดหรือ
ซอกใบ ยาว 5.5-6.5 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 0.3-0.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลือง รูปไข่กลับ ขนาด
ประมาณ 7 x 3 มม. มีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน **กลีบดอก** สีเหลือง รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด
ประมาณ 2.3 x 0.9 มม. มีขนทั้งสองด้าน หนาแน่นที่โคน มีต่อมกลมสีเหลืองที่โคนกลีบดอกด้าน
ใน **เกสรเพศผู้** จำนวนมาก ก้านชูอับเรณู ยาว 2.4 ซม. **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย
ยาว 0.3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **รังไข่** เกลี้ยง มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง **ออวูล** มี 4 อันต่อ
ช่อง (ภาพที่ 9f)

ชื่อกะหราง.- ตุ่มปลั่ง

ชื่อพื้นเมือง.- กะพล้า พลับพลา พลา จุกชวด ก่อออม (ภาคใต้) ขนาน คอม (ภาคตะวันออกเฉียง
ใต้) คอนลัม ลาย (ภาคตะวันออกเฉียงใต้) คคม หลาย (ภาคกลาง) ผ่าอ้อม ปอกุ่ม ฟ่า มะคอม มะ
ก้อม ใ้คอย (ภาคเหนือ/ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่; **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี; **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; **ภาคใต้:** ชุมพร ระนอง พังงา ตรัง สตูล นราธิวาส ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน เวียดนาม ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนเมษายน

การใช้ประโยชน์.- เปลือกลำต้นเผาไฟ ชูดส่วนที่เป็นถ่านดำออก ทูบแช่น้ำแล้วดื่มเพื่อช่วยถ่ายพยาธิ

ผู้ให้ข้อมูล.- นายแผน จันทน์ผา

นายโจสะปะ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 32 (BCU); P. Sangkhachand 1917 (BK); Alun 17000 (BK); J.F. Maxwell 96-557 (BKF)

2. *Microcos tomentosa* Smith in Rees, Cycl. 23 sect. 2. 1813; Phengkhai, Fl. Thail. 6 (10): 37. 1993; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 300 1992; Craib in Fl. Siam. En. 1: 185. 1925.

ไม้ต้น สูงถึง 10 เมตร ใบ รูปไข่กลับ ขนาด 9-19 x 5.5-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมนหรือตัดตรง ขอบใบจักฟันเลื่อยตื้นๆ ผิวใบ มีขนรูปดาวทั้งสองด้าน หนาแน่นด้านล่าง ด้านบนเมื่อแห้งสีใบเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล แผ่นใบเปราะ ก้านใบยาวประมาณ 7-9 มม. มีเส้นใบ 3 เส้น แยกออกจากโคน เส้นแขนงใบ 4-6 คู่ ก้านใบ ยาว 0.7-0.8 ซม. มีขนรูปดาว **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอดและที่ซอกใบใกล้ปลายยอด ยาว 4-7 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 2-3 ซม. ช่อดอกมีขนรูปดาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยง** สีเหลือง รูปช้อน ขนาด 5.5-6 x 2.5-3 ซม. มีขนด้านนอก ด้านในเกลี้ยง **กลีบดอก** สีเหลือง รูปไข่ ปลายแหลม ขนาดประมาณ 2.5 x 1.2 ซม. ต่อมที่โคนกลีบสีเหลือง **เกสรเพศผู้** จำนวนมาก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.25-0.3 ซม. อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาว **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.35 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย เรียว ตรง **รังไข่** มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง มีขนปกคลุมหนาแน่น **อวูล** มี 2 อันต่อช่อง

ชื่อกระดาษ.- ตูปลี่ไค้

ชื่อพื้นเมือง.- กะปุกกะปู้ สากกะเบือตง สากกะเบือชะว้า หมากหอม ลาย พลา คอม (ภาคเหนือ)
คอมลุ่ม ก้อมลุ่ม (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) พลองลุ่ม คอมเกลี้ยง (ภาคตะวันออก) มลาย (ภาค
ตะวันออกเฉียงใต้) **พลับพลา** ชี้เก้า (ภาคกลาง) จ้อมือ แก (ภาคใต้ มาเลเซีย) น้ำลายควาย
พลาขาว พลาลาย (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีนตอนใต้ เวียดนาม ลาว กัมพูชา ภูมิภาคมาเลเซีย อินโดนีเซีย
ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ

การใช้ประโยชน์.- ผลสุก รับประทานได้ มีรสหวาน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายคณิต จันทร์อุปถัมภ์
นางแจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 37 (BCU); W. Wisawachaiwat 13 (BCU); S. Suddee 84
(BCU); G. Murata et al. 68377 (BKF)

URTICACEAE

ไม้ล้มลุก พบน้อยที่เป็นไม้กึ่งพุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก พบบ้างที่เป็นไม้เลื้อย อาจมีขนที่
ระคายเคือง มีน้ำเลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ หรือเรียงตรงข้าม มีติสโทลิต ปกติมีเส้นใบ 3 เส้น ออก
จากโคนใบ มีหูใบแยกหรือเชื่อมกัน ช่อดอกโดยปกติเป็นช่อกระจุกที่มีใบประดับ บางครั้งเปลี่ยนไป
เป็นช่อกระจุกแน่นไม่มีก้านดอกย่อย หรือลดเป็นดอกเดี่ยว ช่อกระจุกโดยปกติเกิดบนชอกใบอัน
บน หยากที่อยู่ที่ปลายยอด แกนช่อดอกสั้นมากหรือยาว (ตั้งตรงหรือห้อยลงและเป็นแบบหาง
กระรอก) ดอก แยกเพศ อยู่ร่วมต้นหรือแยกต้น ดอกขนาดเล็ก สมมาตรตามแนวรัศมี ส่วนมากมีสี
เขียว ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวม 2-5 กลีบ เรียงจรดกัน หรือกึ่งเรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้จำนวน

เท่ากับกลีบรวม เรียงตรงข้ามกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูชัดเจน หักงอในดอกตูม และติดไปข้างหลังเมื่อดอกบาน อับเรณูมี 2 ช่อง แยกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู บ่อยครั้งมีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย วงกลีบรวมมี 3-5 แฉก แยกกัน หรือเชื่อมเป็นหลอด รูปน้ำเต้า หรือรูปถ้วย หายากที่จะไม่มีกลีบดอก มักพบเกสรเพศผู้เป็นหมันคล้ายเกล็ดติดอยู่ที่ฐานของเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบหรืออยู่ใต้วงกลีบ มี 1 คาร์เพล 1 ช่อง ออวูล 1 อัน ติดที่ฐานรังไข่ ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียบ่อยครั้งคล้ายกระจุกขนแปรงสีฟัน ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน หรือผลสดแบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง บ่อยครั้งมีวงกลีบรวมที่ติดทนหุ้มอยู่

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม
 2. ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ใบรูปหัวใจหรือรูปเกือบกลม.....1. *Debregeasia*
 2. ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ใบรูปใบหอกกลับหรือรูปขอบขนาน.....2. *Dendrocnide*
1. ไม้ล้มลุก.....3. *Elatostema*

1. DEBREGEASIA

Gaudich., Bot. Voy. Bonite t. 90. 1847; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 590. 1890; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 368; 1924; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 49. 1965.

ไม้ต้นหรือไม้พุ่มตั้งตรง ไม่มีขนที่ระคายเคือง ใบเดี่ยว เรียงสลับ มีเส้นใบ 3 เส้นที่โคน ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านล่างมีสีเทา มีขนสีขาวปกคลุม และมีซิสโทลิท หนูใบเชื่อม เกิดที่ซอกใบ ซอดอกแบบช่อกระจุกแน่น ทรงกลม รวมอยู่บนกิ่งช่อดอกที่แยกสองแฉก เกิดที่ซอกใบ ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวม 3-5 กลีบ เกสรเพศผู้ 3-5 อัน เกสรเพศเมียเป็นหมันรูปกระบอง ดอกเพศเมีย มีวงกลีบเชื่อมเป็นหลอด เชื่อมหรือไม่เชื่อมกับรังไข่ ปลายแยกเป็น 4 แฉก มีน้ำเลี้ยงเมื่อเจริญเต็มที่ เกสรเพศผู้เป็นหมันไม่มี ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นหรือไม่มี ยอดเกสรเพศเมียคล้ายแปรง ร่วงง่าย ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน

Debregeasia squamata King ex Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 591. 1888; Ridl., Fl. Mal. Pen. 3: 368. 1924.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 เมตร กิ่ง ก้านมีขนนุ่มปกคลุม ใบเรียงเวียน รูปเกือบกลมหรือรูปหัวใจ ขนาด 9-13.5 x 8-11 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนใบตัดหรือรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน เส้นใบ 6 คู่ คู่แรกออกจากโคนที่จุดเดียวกัน ผิวใบด้านบนมีขนยาว 0.5-0.7 มม. ปกคลุมทั่ว เกือบหนาแน่น ผิวใบด้านล่าง มีขนปกคลุมบนเส้นใบ เส้นใบแขนง และเส้นใบที่สานเป็นร่างแห ก้านใบยาว 2-4.5 ซม. หูใบรูปรี โคนเชื่อมกัน ขนาด 0.5 x 0.35 ซม. ปลายแยกเป็นสองแฉก ยาว 4 มม. มีสันตามยาว 2 สันจากโคนถึงปลายแฉก มีขนด้านนอก ช่อดอก แบบช่อกระจุกแน่น ทรงกลม สีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 มม. เกิดรวมกันบนกิ่งช่อดอกที่แยกสองแฉก 3 ชั้น ก้านช่อดอก มีขนปกคลุม หนาแน่น ใบประดับ รูปไข่ถึงรูปรีปลายเรียวแหลม ขนาด 3 x 0.8 มม. มีสันตามยาวตรงกลาง มีขนปกคลุม ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ กลีบรวม 3 กลีบ รูปไข่ ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 1.3-1 x 1 มม. มีขนด้านนอก เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณู รูปสามเหลี่ยมแคบเรียว ยาว 0.8-1.7 ซม. อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามยาว ดอกเพศเมีย ก้านดอกย่อย ยาว 0.4-0.5 มม. ผล สีส้ม เมล็ดรี ขนาด 0.5 x 0.4 มม. (ภาพที่ 12e)

ชื่อกะหรง.- ปะอ้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ปานป่า (นครศรีธรรมราช)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: พิชณุโลก ตาก เชียงใหม่ ลำพูน; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ป่าดิบแล้ง มีแสงรำไร ตามริมลำธาร ออกดอกเดือน ธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- ช่อผล เป็นผลไม้ มีรสหวาน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายอัครเดช ผดุงจิตติสุนทร

นายสนธยา จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 100 (BCU); K. Bunchuai 1378 (BK); J.E. Vidal 4573 (BK); Geesink et al 8233 (BK)

2. DENDROCNIDE

Miq., Pl. Jungh., 29. 1851; L.G.Saw in Tr. Fl. Mal. 4: 475. 1989.

ไม้พุ่ม สูงไม่เกิน 15 เมตร เป็นต้นแยกเพศ มีขนที่ระคายเคือง ใบเดี่ยว เรียงสลับ มีก้านใบ แผ่นใบหนาคลายแผ่นหนัง ขอบใบหยักมน เป็นคลื่น หรือเรียบ มักปกคลุมด้วยซิลิโกลิท หูใบเชื่อม และหนาเป็นหนัง ช่อดอกแบบช่อกระจุกจะมีใบประดับ เกิดที่ซอกใบ ดอกย่อยเกิดแยกกันบนฐานดอกหรือในกระจุกเล็กๆ ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวม 4 กลีบ หายากที่มี 5 กลีบ เกสรเพศผู้เรียงตรงข้ามกับกลีบรวม มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย มีกลีบรวม 4 กลีบ มีถึงไม่มีก้านดอกย่อย เรียงตัวเป็นรูปพัดหรือสลักระนาบเดี่ยว หรือเรียงเป็นกระจุกหลวมๆ รังไข่ ทรงรูปไข่ มี 1 ช่อง โดยทั่วไปมียอดเกสรเพศเมียเป็นรูปปลี ออวุลตั้งตรง ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน ก้านดอกย่อยปกติหรือรวม ผล แบบผลแห้งเมล็ดล่อน แบนหรือพอง ทรงรูปไข่

Dendrocnide stimulans (L.f.) Chew in Gard. Bull. Sing. 21: 206. 1965; L.G.Saw in Tr. Fl. Mal. 4: 475. 1989.

ไม้พุ่ม สูงถึง 2.5 เมตร รอยก้านใบเด่นชัด ใบ เรียงเวียน รูปใบหอกกลับหรือรูปขอบขนาน ขนาด 13-30 x 4-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปปลี ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีต่อมซิลิโกลิทและบนเส้นใบมีขนที่ระคายเคือง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มบนเส้นใบ ก้านใบ 8-10 คู่ คู่แรกที่โคนสั้น ก้านใบ ยาว 2-3-6.3 ซม. มีขนสั้นห่างๆ หูใบรูปไข่ ขนาดประมาณ 7 x 5 มม. ด้านนอกมีขนสีขาวปกคลุม ช่อดอกเพศเมีย ยาวประมาณ 10 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 7.5-17.5 ซม. มีสีม่วงมัน มีขนปกคลุมหนาแน่น ดอกเพศเมีย ขนาดประมาณ 1 มม. มี 6-10 ดอก เกิดเรียงกันเป็นรูปพัดบนฐานดอก กลีบรวมขนาดเล็ก โคนเชื่อมติดกัน ปลายหยักเป็นซี่ฟันเล็ก รังไข่ โผล่ขึ้นเหนือวงกลีบ ก้านช่อดอกเพศเมียยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียยาว 2 มม. ผลกลม แบน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ดอกเพศผู้ไม่พบ (ภาพที่ 10f)

ชื่อกะหรั่ง.- ฮีคูปือ

ชื่อพื้นเมือง.- ตำแยข้าง (ภาคกลาง) สามแก้ว (ภาคใต้) หานเดือ หานสา (ภาคเหนือ) เอ้ไก่เป๋อ
ไอ้ขุณา (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- ไหน่หนาน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ มีความชื้น หรือใกล้ลำธาร

การใช้ประโยชน์.- 1 ใบ เป็นพืช เมื่อถูกผิวหนังจะคัน แต่สามารถใช้เป็นผัก โดยนำไปลนไฟจิ้มกับน้ำพริก (นายคณิต จันทรอุปถัมภ์/นายแผน จันทน์ผา)

2 ผลสุกเป็นผลไม้ (นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์/นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 10 (BCU); J.F. Maxwell 85-731(BK); Snan 69 (BK); Sa-ard 89 (BK)

3. ELATOSTEMA

J.R.Forster & G.Forster; Chart. Gen. Pl. Austr. 53, 105, t. 53. 1776; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 562. 1888; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 41. 1965.

ไม้ล้มลุก ตั้งตรง หรือเกาะเลื้อยถึงทอดนอน หรือพบน้อยเป็นไม้กึ่งพุ่ม ไม่มีขนที่ระคายเคือง ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม แต่ใบหนึ่งในคู่ใบมีขนาดเล็กหรือร่วงง่ายหรือไม่มี จึงเห็นเป็นใบเรียงสลับระนาบเดียว ส่วนมากมีเส้นใบ 3 เส้นที่โคน หายากที่มีเส้นใบแบบขนนก ชีลโทลิตเป็นรูปแถบ อาจพบเป็นจุดโปร่งแสง หรือไม่มี หูใบเชื่อม เกิดที่ซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น เกิดที่ซอกใบ ช่อดอกเพศเมีย ส่วนมากดอกเรียงเป็นกลุ่ม ไม่มีก้านช่อดอก หรือเรียงเป็นช่อกระจุกแน่นบนฐานดอกที่เกิดจากการเชื่อมของใบประดับ ช่อดอกเพศผู้ เหมือนในเพศเมียหรือเป็นแบบช่อกระจุกโปร่งมีก้านช่อดอก ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวม 4-5 กลีบ จำนวนเกสรเพศผู้เท่ากับกลีบรวม มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย วงกลีบรวมมี 3-5 กลีบ แต่ละกลีบขนาดเกือบเท่ากัน เกสรเพศผู้เป็นหมันคล้ายเกล็ด ยอดเกสรเพศเมียคล้ายแปรง สั้น ร่วงง่าย ผล แบบผลแห้งเมล็ดล่อน ทรงรูปไข่หรือแบน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ก้านใบสั้นถึงไม่มีก้านใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ไม่มีก้านช่อดอก.....1. *E. integrifolium*

1. ก้านใบชัดเจน ช่อดอกแบบช่อกระจุก มีหรือไม่มีก้านช่อดอก.....2. *E. latifolium*

1. *Elatostema integrifolium* Wedd. in DC. Prod. xvi. 1: 179; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 43. 1965.- *E. sesquifolium* Hassk., Cat. Hort. Bog. Alt.79. 1844; Hook.f., Fl. Br. Ind. 5: 564. 1888.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม แตกกิ่ง ใบเรียงสลับระนาบเดียว ไม่มีใบขนาดเล็ก ใบไม่สมมาตร รูปรีถึงขอบขนาน ขนาด 7-14 x 2.7-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเฉียง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง มีซิสโทไลต์เป็นรูปแถบ สีขาว หนาแน่น ทั้งสองด้าน เส้นใบหลัก 3 เส้น แต่เส้นข้างเส้นหนึ่งเกิดที่ตำแหน่งสูงกว่าโคนใบประมาณ 7 มม. ก้านใบสั้นมากหรือไม่มีก้านใบ หูใบ รูปใบหอก แคบ ขนาด 1-1.5 x 6-7 มม. มีซิสโทไลต์ปกคลุม ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศผู้เป็นกระจุกแน่นเดี่ยวหรือสองช่อติดกัน สีขาว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 5 มม. บนฐานดอกที่เกิดจากการเชื่อมของใบประดับ ไม่มีก้านช่อดอก ฐานดอกมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ดอกเพศผู้ มีกลีบรวม 4 กลีบ รูปใบหอกแกมรูปไข่ปลายแหลม ขนาด 1.2-1.5 x 0.5 มม. มีเกสรเพศผู้ 4 อัน ช่อดอกเพศเมีย ไม่พบ ผล ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- เนาะเป้จี้

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ภูฏาน เนปาล พม่า จีน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ในป่าดิบแล้ง ข้างลำธาร ออกดอกเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบ ฝนไฟ เป็นผักจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 18 (BCU); J.F. Maxwell 88-694 (BK); J.F. Maxwell 89-424 (BK); G.E. Edano 142 (BKF)

2. *Elatostema latifolium* (Blume) Blume ex H. Schroet. in Fedde, Repert. Beih. Lxxxiii. 1: 18. 1935 ; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 42.1965.

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้ง ใบเรียงสลับระนาบเดียว ไม่มีใบขนาดเล็ก รูปรี ขนาด 14.5-18 x 5-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ยาวถึง 3 ซม. โคนใบรูปปลีมนี้นึ่งเฉียง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง มีซิสโทลิท เส้นใบออกจากโคน 3 เส้น แต่เส้นข้างเส้นหนึ่งเล็ก บาง และสั้น ก้านใบ ยาว 1.5-2.5 ซม. หูใบรูปใบหอกแกมรูปไข่ มีซิสโทลิท ขนาด 1.8 x 0.2 ซม. ช่อดอกเพศผู้ไม่พบ ช่อดอกเพศเมียแบบช่อกระจุก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. มีก้านช่อดอกยาวประมาณ 4 มม. ใบประดับขนาดเล็ก ดอกเพศเมีย กลีบรวม 5 กลีบ รูปใบหอก ขนาดประมาณ 1 x 0.5 มม. ติดทน มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน มีก้านดอกย่อย ยาว 2.5 มม. ผล ทรงรีถึงทรงไข่กลับ ขนาด 0.8-1 x 0.4-0.5 มม. มีตุ่มกลมเล็กที่ผิว (ภาพที่ 10g)

ชื่อกะหรง.- เนาะเป้จี้

ชื่อพื้นเมือง.- หูดินใบคาย (ภาคเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ตรัง นครศรีธรรมราช ภูเก็ต พังงา

การกระจายพันธุ์.- อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ในป่าดิบแล้ง ออกดอกเดือนเมษายน

การใช้ประโยชน์.- เป็นผัก โดยลนไฟกินกับน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทรอุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 129 (BCU); J.F. Maxwell 75-530 (BKF); Prayad 1907 (BKF); A.F.G. Kerr 19101 (BKF)

VERBENACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ลำต้นหรือกิ่งมักเป็นสี่เหลี่ยม ใบเดี่ยว บางครั้งเป็นใบประกอบแบบนิ้วมือหรือใบประกอบแบบขนนก เรียงตรงข้ามหรือเป็นวงรอบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกมีหลายแบบ มักเกิดที่ปลายยอด มีใบประดับย่อย ดอกสมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศ หรืออาจพบทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกสมมาตรด้านข้าง อาจพบสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปหลอด ปลายแยกเป็น (4)-5-(8) แฉก ติดทน กลีบดอกจำนวนเท่าแฉกกลีบเลี้ยง เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม รูประฆังแกมรูปหลอด แฉกกลีบดอกมักมีขนาดไม่เท่ากัน บางครั้งมีลักษณะคล้ายรูปปากเปิด 2 แฉก กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4 อัน แบ่งเป็น 2 คู่ ความยาวไม่เท่ากัน หรืออาจพบเกสรเพศผู้เพียง 2 อัน กับเกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน อับเรณู 2 ช่อง หันเข้าศูนย์กลางดอก แตกตามยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปกติมี 2 คาร์เพล อาจพบ 4-5 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่เท่ากับจำนวนคาร์เพลหรือเป็นสองเท่า ออวูล 1-2 อันต่อช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นแฉก จำนวนแฉกเท่ากับคาร์เพล ผลมักเป็นผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว หรือผลแห้งแตก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ช่อดอกย่อยไม่มีวงใบประดับ กลีบดอก 5 แฉก ขนาดเท่ากัน1. *Clerodendrum*
1. ช่อดอกย่อยมีวงใบประดับเด่นชัด กลีบดอกรูปปากเปิด..... 2. *Congea*

1. CLERODENDRUM²

L., Sp. Pl. 2: 637. 1753; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 607. 1965; Moldenke & C. Moldenke in Fl. Ceylon 4: 407. 1983; S.L. Chen & M.G. Gilbert in Fl. China. 17: 36. 1994.- *Clerodendron* Burm., Thes. Zeyl.: 66. Pl. 29. 1737; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 589. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 623. 1923.

²สกุล *Clerodendrum* ปัจจุบันจัดอยู่ในวงศ์ Lamiaceae (Mabberley, 1997)

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก หรือเรียงเป็นวงรอบข้อ 3 ใบ ขอบเรียบ หยักเป็นแฉก หรือจักซี่ฟัน ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกแน่น ช่อเชิงหลั่น หรือช่อ แยกแขนง ตั้งตรงหรือห้อยลง ที่ปลายยอด หรือที่ซอกใบบริเวณใกล้ปลายยอดดอกสมมาตร ด้านข้าง กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกันเป็นรูปถ้วย ปลายตัดหรือแยกเป็น 5 แฉก มักขยายใหญ่และคงทน ติดอยู่กับผล เว้าเข้าห่อหุ้มผลหรือแผ่นแบน กลีบดอกสีขาว ม่วงหรือแดง โคนเชื่อมกันเป็นหลอด แฉบตรงหรือโค้ง ปากหลอดขยายออก ปลายแยกเป็น 5 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ 4 อัน แบบสั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ทั้ง 2 คู่ ความยาวไม่แตกต่างกันนัก ก้านเกสรเพศผู้เรียว โคนเชื่อมกับ หลอดกลีบดอก ปลานบริเวณโคนเชื่อมกันเป็นหลอดดอก เรียงสลับกับกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนานหรือ รูปไข่แตกตามยาว รังไข่รูปกลม หรือมี 4 พู ภายในมี 2 ช่อง หรือคล้าย 4 ช่องที่ไม่สมบูรณ์ที่เกิด จากผนังกันเทียม (false septum) ออวูล มี 1 อันต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม หรือมี 1 ช่อง พลาเซนตาดตามแนวตะเข็บ ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลม หรือรูปไข่กลับ มี 4 พู เมล็ดรูปขอบ ขนาน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ช่อดอกห้อยลง ใบรูปหอกหรือรูปขอบขนาน โคนใบแหลมถึงมน.....3. *C. wallichii*
1. ช่อดอกตั้งขึ้น ใบรูปไข่ โคนใบรูปหัวใจ
 2. ดอกสีส้มแกมแดง ขอบใบเป็นแฉกรูปนิ้วมือ.....1. *C. paniculatum*
 2. ดอกสีขาวแกมม่วง ขอบใบเรียบ.....2. *C. villosum*

1. *Clerodendrum paniculatum* L., Mant. Pl. 1: 90. 1767; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 611. 1965; Moldenke & A.L. Moldenke in Fl. Ceylon 4: 417. 1983; S.L. Chen & M.G. Gilbert in Fl. China. 17: 36. 1994.- *Clerodendron paniculatum* L., Mant. Pl. 1: 90. 1767; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 593. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 628. 1923.

ไม้พุ่ม สูงถึง 2 เมตร มีกระจุกขนสีขาวรอบข้อบริเวณลำต้น ใบ รูปไข่กว้าง ขนาด 17-23 x 12-19 ซม. ปลายแหลม โคนรูปหัวใจ ขอบใบหยักเป็นแฉก 3-6 ซม. ปลายแฉกแหลม แผ่นใบบาง คล้ายกระดาษ ผิวใบด้านล่างมีเกล็ดกลมกระจายทั่วแผ่นใบ เส้นใบแบบนิ้วมือออกจากโคนใบ 5-7 เส้น เส้นแขนงใบ 4-5 คู่ ก้านใบยาว 7-11 ซม. มีร่องตามยาว ช่อดอก แบบช่อแยกแขนงออกที่ ปลายยอด ยาว 19-22 ซม. แกนช่อดอกเป็นร่องตามยาว ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ก้านช่อดอกย่อย ยาว 2-6 ซม. ก้านดอกย่อย เรียว ยาวประมาณ 0.7 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น กลีบ

เกลี้ยง สีแดง มีขนสั้นหนาแน่นด้านนอก เชื่อมเป็นรูปถ้วย หลอดกลีบดอก ยาว 0.1-0.15 ซม. แฉกกลีบดอก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายมนถึงแหลม ขนาด 0.14-0.17 x 0.27-0.3 ซม. กลีบดอกสีส้มแกมแดง หลอดกลีบดอก ยาว 1.5 ซม. มีขนสั้นด้านนอก แฉกกลีบดอก รูปไข่กลับ ขนาด 0.45-0.5 x 0.2-0.25 ซม. เกลี้ยง ขอบยับย่นหรือหยักเป็นคลื่น เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู คู่ยาว ยาว 2.95 ซม. อับเรณูรูปรี ขนาด 0.23 x 0.1 ซม. ก้านชูอับเรณูคู่สั้น ยาว 2.8-2.85 ซม. อับเรณูรูปรี ขนาด 0.22 x 0.1 ซม. ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3.5-4.1 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.1 ซม. รังไข่ ทรงกลม ขนาด 0.15 x 0.15 ซม. เกลี้ยง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 8a)

ชื่อกะหรั่ง.- พ็อกว้อ

ชื่อพื้นเมือง.- ฉัตรฟ้า สาวสวรรค์ (นครราชสีมา) นมสวรรค์ (ภาคกลาง/ภาคใต้) พวงพีเหลือง หัวลิง (สระบุรี) ป้างจววา (เขมร-สุรินทร์) พนมสวรรค์ (ภาคใต้) พุ่มมวก (กรุงเทพฯ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ภาคตะวันออก: นครราชสีมา อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: สระบุรี นครนายก กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี ระยอง ตราด จันทบุรี สระแก้ว; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี กระบี่ พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ พม่า จีน ไต้หวัน เวียดนาม กัมพูชา ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- พบทั่วไปในที่รกร้าง ออกดอกเดือน มิถุนายน-สิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ตำหรือขยี้พอกไว้ 3-4 วัน รักษาแผลสด
2. ทั้งต้น รวมกับไคร้ น้ำ ต้ม น้ำอาบ รักษาโรคกลากเกลื้อน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจสะปะ จันทร์อุปถัมภ์
นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 38 (BCU); Kasin Suvatabandhu 424 (BK); A.F.G. Kerr 9078 (BK); J.F. Maxwell 75-444 (BK)

2. *Clerodendron villosum* Blume, Bijdr. 811. 1826; Backer & Bakh., Fl. Java 2: 611. 1965; S.L. Chen & M.G. Gilbert in Fl. China. 17: 41. 1994.- *Clerodendron villosum* Blume, Bijdr.: 811. 1826; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 595. 1885, Ridl.

ไม้ต้น ขนาดเล็ก สูงถึง 3 เมตร กิ่งมีขนสั้นปกคลุมหนาแน่น ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 9.5-16 x 7.5-13.5 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนสั้นทั้งสองด้าน ด้านบนมีขนสั้นหนาแน่นกว่าด้านล่าง เส้นใบแบบนิ้วมือ มี 5 เส้น เส้นใบย่อยแบบขนนก ก้านใบ ยาว 3-7 ซม. มีขนหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ทรงปิรามิด ขนาด 14-15 x 11-12 ซม. เกิดที่ปลายยอด **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมกัน เป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก มีขนขาว สั้น หนาแน่นทั้งสองด้าน หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.25-0.3 ซม. แฉกกลีบเลี้ยง รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ขนาด 0.32 x 0.2 ซม. **กลีบดอก** เชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยก เป็น 5 แฉก มีขนขาว สั้น หนาแน่นด้านนอก หลอดกลีบดอก ยาว 0.8 ซม. แฉกกลีบดอก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 0.55-0.6 x 0.25-0.3 ซม. **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน ติดบนหลอดกลีบดอก เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยื่นออกพ้นดอก ยาวไม่เท่ากัน คู่ยาว ยาว 1.9 ซม. คู่สั้น ยาว 1.7 ซม. อับเรณู ขนาด 0.2-0.22 x 0.12 ซม. มี 2 ห้อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู **เกสรเพศเมีย** ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2.4 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย มี 2 แฉก ยาวประมาณ 0.05 ซม.

ชื่อกะหรั่ง.- พ็อกว้อพ้า

ชื่อพื้นเมือง.- ชี้ชม ชุมวัน นมหวัน (ระนอง) นางแย้มป่า สะมุด (จันทบุรี) **พนมสวรรค์ป่า** (ยะลา) ฝาละมี (ตรัง) พวงพีแดง (เลย) มะปั้งเง (มาเลย์-นราธิวาส)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย อุดรธานี สกลนคร ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง สระแก้ว; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: สระบุรี นครนายก; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ยะลา นราธิวาส พังงา ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- จีน พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา. - ป่าไม่ผลัดใบ ที่เปิดโล่งแสงส่องถึง ออกดอกเดือนมกราคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ตำหรือขยี้พอกไว้ 3-4 วัน รักษาแผลสด
2. ทั้งต้น รวมกับไคร้หน้า ต้มน้ำอาบ รักษาโรคกลากเกลื้อน

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจชะบะ จันทรอุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 84 (BCU); P. Sangkhachand 1710 (BK); A.F.G. Kerr 16505 (BK); D.J. Collins 1789 (BK)

3. *Clerodendrum wallichii* Merr., J. Arnold Arbor. 23: 220. 1952; Backer & Bakh., Fl. Java 2: 611. 1965; S.L. Chen & M.G. Gilbert in Fl. China. 17: 36. 1994.- *C. penduliflorum* Wall. Cat. 1795; Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 591. 1885; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 626. 1923.

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปใบหอกหรือรูปขอบขนาน ขนาด 11-21 x 3.2-7.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบบาง เส้นใบ 4-6 คู่ ก้านใบ ยาว 1.3-2.7 ซม. ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ห้อยลง เกิดที่ปลายยอด ช่อดอก ยาว 11-20 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 5-11 ซม. ช่อดอกย่อย แบบช่อกระจุก มี 3 ดอก ก้านช่อดอกย่อย ยาว 1.0-2.5 ซม. ก้านดอกย่อย ยาว 1.7-1.8 ซม. กลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 0.15 ซม. แฉกกลีบเลี้ยง รูปขอบขนานปลายแหลม ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 0.25-0.5 x 0.1-0.14 ซม. กลีบดอก สีขาว หลอดกลีบดอก ยาวประมาณ 1 ซม. แฉกกลีบดอก เรียงอยู่ด้านบน รูปไข่กลับ ขนาด 1.5 x 0.68-0.7 ซม. เกสรเพศผู้ ติดบนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2.8 ซม. อับเรณู ขนาด 0.23-0.25 x 0.08-0.12 ซม. ก้านชูอับเรณูติดที่ด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านชูยอด เกสรเพศเมีย ยาว 3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียไม่ชัดเจน (ภาพที่ 14e)

ชื่อกะหรั่ง.- พ้อห่ออี

ชื่อพื้นเมือง.- ระย้าแก้ว (กรุงเทพฯ) ดังควาย (ยะลา) แบ่งพวง (นครศรีธรรมราช) ยายกั้งดอกขาว (ตรัง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี ตราด; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช ตรัง ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ปากีสถาน ภูฏาน บังคลาเทศ พม่า จีน อินโดจีน

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ มีความชื้น ออกดอกเดือนพฤศจิกายน

การใช้ประโยชน์.- ชาวกะเหรี่ยงเรียกเป็นภาษาไทยว่า ดอกหน้าหนาว เกี่ยวข้องกับความเชื่อ โดยเชื่อว่า ถ้าปีใดช่อดอกยาวมาก แสดงว่าปีนั้นจะมีฤดูแล้งยาวนาน ถ้าช่อดอกสั้นแสดงว่าฤดูแล้งสั้น

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปลัมภ์

นายน้อย เข็มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 77 (BCU); T. Smitinand 1506 (BKF); C. Niyomdham 1155 (BKF); A. Mauric (BKF)

2. CONGEA

Roxb., Pl. Corom. 3: 90. 1819; Kurz, For. Fl. Burm. 2: 256. 1877; Clarke in Hook. F., Fl. Br. Ind. 4: 602. 1885; Ridl. Fl. Mal. Pen. 2: 640. 1923; Munir in Gard. Bull. Sing. 21: 305. 1966.

ไม้พุ่มรอเลื้อยขนาดใหญ่ กิ่งเกือบเป็นรูปทรงกระบอกรวมๆ มักมีขนสั้น หนามุมอยู่รวมกับขนรูปดาว ปกคลุมตามส่วนต่างๆ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงเกิดที่ซอกใบและปลายยอด ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุกแน่น มีก้านช่อดอก ดอกย่อย 3-9 ดอก มีวงใบประดับ 3 หรือ 4 อัน สีม่วง รูปรี รูปขอบขนานหรือรูปช้อน แยกจากกันหรือเชื่อมติดกันที่ฐาน มีขนสั้นหนามุม ดอกย่อยมักไม่มีก้าน หรืออาจมีก้านดอกย่อยยาว กลีบเลี้ยงรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก ติดทน

กลีบดอกรูปปากเปิด หลอดกลีบดอกเกลี้ยง ยกเว้นที่คอหลอดกลีบดอกมีแถบขนยาวสีขาวเป็นวง กลีบปากบนมี 2 กลีบ ตั้งตรง กลีบปากล่างมี 3 กลีบ เกสรเพศผู้ 4 อัน แบ่งเป็น 2 คู่ยาวไม่เท่ากัน ติดเหนือกลีบดอกและยื่นโผล่พ้นหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปเกือบกลม รังไข่รูปไข่ เกลี้ยง จำนวน ช่องในรังไข่ 2 ช่อง ไม่สมบูรณ์ ออวุลมี 2 อันต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวเท่ากับ ก้านชูอับเรณูหรือยาวกว่า ยอดเกสรเพศเมียมี 2 แฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปไข่ เมล็ด 1 อัน

Congea tomentosa Roxb. var. *tomentos*, Pl. Corom. 3: 90. 1819; Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 603. 1885; Munir in Gard. Bull. Sing. 21: 305. 1966. - *C. tomentosa* Roxb. var. *azurea* (Wall. Ex Walp.) Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 604. 1885.- *C. villosa* (Roxb.) Wight ex Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 603. 1885.

ไม้รอเลื้อย ลำต้น กิ่ง กลม มีขนสั้นหนาแน่น ใบ แผ่นใบรูปรีถึงขอบขนาน ขนาด 7-13 x 4-6 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบมนถึงกลมหรือหยักเป็นรูปหัวใจตื้นๆ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่นกว่าด้านบน เส้นใบ 3-5 คู่ ก้านใบ ยาว 4-8 มม. มีขนสั้นหนาแน่น ช่อดอกแบบช่อกระจุกมี 3-4 ดอก เรียงเป็นช่อแยกแขนง ยาวถึง 20 ซม. เกิดที่ปลายยอด ก้านช่อดอกย่อยยาว 0.5-1.3 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น ไม่มีก้านดอกย่อย ใบประดับเรียงเป็นวงรองรับช่อดอกย่อย มี 3 ใบ เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่โคน รูปไข่กลีบปลายมนอาจพบที่ปลายกลีบหยักลึกเป็นสองแฉก ขนาด 1.4-1.8 x 0.7-1.0 ซม. ด้านบนมีสีชมพู ด้านล่างมีสีเนื้อ มีขนสั้น หนาแน่นทั้งสองด้าน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 4.5-5 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2 x 1.5 มม. มีขนสีขาว ยาว ทั้ง 2 ด้าน เมื่อดอกบานปลายแฉกกลีบเลี้ยงมักเจริญยื่นออกมามีลักษณะคล้ายเป็นติ่งสั้นๆ ยาวประมาณ 0.5 มม. กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอกยาว 6 มม. คอหลอดกลีบดอกมีขนสีขาว สั้นๆ แฉกกลีบดอกรูปไข่ ปลายมน ขอบเป็นคลื่น ขนาดไม่เท่ากัน แฉกกลีบดอกด้านบนสองกลีบ ขนาด 2.5 x 1 มม. แฉกกลีบดอกสามกลีบด้านล่าง ขนาด 1-1.5 x 0.5-0.8 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูคู่สั้นยาว 7 มม. คู่ยาวยาว 1.3 ซม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู อับเรณูกลม สีม่วง เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นสองแฉกสั้นๆ ออวุล 2 อันต่อช่อง ติดที่ฐานรังไข่ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 7c)

ชื่อกะหรง.- กะซึค๊ะซึ๊ะกะ

ชื่อพื้นเมือง.- กาป่าแดง (เย้า) ค้างเบี้ย (นครพนม) เครือออน (ภาคเหนือ) งวงซุม (เลย) จั่งบั้ง ออ
นแดง (เชียงใหม่) ท้องปลิง (จันทบุรี) พญาโจร พวงประติษฐ (กรุงเทพฯ) พลุหีบ ล้วงส้มขาว ล้วง
ส้มตัวผู้ (นครราชสีมา) สะแกบ (อุตรดิตถ์) สังขยา (พิษณุโลก, สงขลา)

ประเทศไทย.- พบขึ้นกระจายทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน จีน พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ชายป่า ที่รกร้าง ได้รับแสงแดดจัด

การใช้ประโยชน์.- ทั้งต้น ต้มรวมกับกระดุกไก่ (*Chloranthus erectus*) และอ้ายเรียดักษ์
(*Gomphostemma crinitum*) ต้มน้ำ อาบ ให้เด็กอ่อน แก้อาการแพ้ผดผื่นแดง เช่น เป็นไข ปวด
ท้อง เนื่องจากตีมนมแม่ที่กินของแสลง

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมื้อ จันทรอุปถัมภ์
นางพัชรา จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 112 (BCU); J.F. Maxwell 76-67 (BK); Put 2283 (BK);
Prayad 1204 (BK)

VITACEAE

ไม้พุ่มเลื้อยพัน มีมือเกาะออกตรงข้ามกับใบ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบนิ้วมือหรือแบบ
ขนนก เรียงสลับ มักมีต่อมใสๆ หูใบร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกิดตรงข้ามกับใบ หรืออาจ
เกิดที่ปลายยอด ดอกขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สมมาตรตามแนวรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5
กลีบ มักมีลักษณะเป็นฟันหู หรือติ่งเล็กๆ ไม่ชัดเจน หรืออาจเชื่อมติดกันหมดจนมีลักษณะคล้าย
เป็นรูปถ้วย กลีบดอกจำนวนเท่ากับกลีบเลี้ยง มีขนาดเล็ก เรียงจรดกันในดอกตูม แยกจากกันหรือ
เชื่อมติดกันที่ปลายกลีบคล้ายรูปหมวก (calyptra) และหลุดร่วงไป จานฐานดอกเด่นชัด เป็นวง
แหวนหรือเป็นพู เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับกลีบดอกและเรียงตรงข้ามกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณู
แยกจากกัน อับเรณูแยกหรือเชื่อมติดกัน มี 2 ช่อง แตกตามยาว อาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมันใน
ดอกเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่ตามปกติมี 2 ช่อง ออวูล 1-

2 อันต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนรวม ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก รูปร่างคล้ายจานหรือเป็นตุ่ม ผลมีเนื้อหลายเมล็ด

CISSUS

L., Sp. Pl. 1: 117. 1753; Back. & Bakh.f., Fl. Java 2: 90. 1965.

ไม้พุ่มเลื้อยพัน บางครั้งอาจเป็นไม้ล้มลุกเกาะเลื้อย มีมือเกาะเดี่ยวหรือส่วนปลายแยกแขนงเป็นสองแฉก ใบเดี่ยว ขอบหยักซี่ฟัน ซี่ฟันอาจลดรูปเป็นติ่งหนาม ช่อดอกกระจุก เรียงตรงข้ามกับใบ ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอก 4 กลีบ แยกจากกัน กางออกหรือโค้งพับลง ปลายกลีบเป็นรูปคู่ม เกสรเพศผู้ 4 อัน จานฐานดอกเป็นรูปถ้วย เชื่อมติดกับโคนของรังไข่ มี 4 พู มักมีขอบหนา รังไข่มี 2 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวูล มี 2 อันต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมียฉอมบาง ยอดเกสรเพศเมียเล็ก ผลกลมหรือทรงรูปไข่ มี 1 เมล็ด หายากที่มี 2 เมล็ด

Cissus discolor Blume, Bijdr. Fl. Ned. Ind. 1: 181. 1825; Backer and Bakh.f., Fl. Java 2: 91. 1965. - *Vitis discolor* Hook., J. Bot. Kew Gard. Misc. 2: 39. 1830; M.A. Lawson in Hook.f., Fl. Br. Ind. 1: 647. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 471. 1967.

ไม้เถาเลื้อย ใบเรียงสลับ รูปไข่ ขนาด 5.5-12.5 x 1.5-5.0 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบมนถึงรูปหัวใจหรือตัดตรง ขอบใบจักซี่ฟัน ที่ปลายเป็นติ่งหนาม มีสีแดง ผิวใบเกลี้ยง มีต่อม เส้นใบ 5-6 คู่ ออกจากโคนที่จุดเดียวกัน 2 คู่ ก้านใบยาว 0.7-1.3 ซม. หูใบ 1 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2.5 x 2 มม. มือเกาะปลายแยกเป็น 2 แฉก ออกตรงข้ามกับใบ ช่อดอกแต่ละช่อแบบช่อกระจุก แต่เรียงตัวประกอปกันคล้ายเป็นช่อซี่ร่ม เกิดที่ซอกใบ ก้านช่อดอกยาว 3-5 มม. ก้านช่อดอกย่อยยาว 3 มม. ก้านช่อดอกมีขนสั้น ห่างๆ กลีบเลี้ยงสีแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 6-7 มม. โป่งพองออกด้านเดียว กลีบดอกรูปไข่ กลีบโค้งพับลงด้านล่าง ขนาด 1.8 x 1.5 มม. กลีบดอกด้านในสีแดง ด้านนอกสีเหลือง เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 1.2 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม จานฐานดอกสีขาวใส สูง 0.5-0.6 มม. (ภาพที่ 7h)

ชื่อกระหว่าง.- ชิมู่ปอก่อ

ชื่อพื้นเมือง.- คำแดง (ภาคเหนือ) ดาดตะกั่วเถา (กรุงเทพฯ) หลั่งแดง (ภาคใต้) เอ็นเขา (สุราษฎร์ธานี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ตาก ลำปาง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- ที่ขึ้น ออกดอกเดือนตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบสด ตำกับเกลือ พอกแก้พิษบุง หนอนมีขน ช่วยดูดน้ำหนอง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายจวน จันทรอุบลัมภ์

นางรีใจ ใจกล้า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 62 (BCU); J. F. Maxwell 96-1383 (BK); Phengkhai C. et al 7435(BK); Beusekom et al 3419 (BK)

คำบรรยายลักษณะพืชใบเลี้ยงเดี่ยว

ARACEAE

พืชล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้าหรือหัวใต้ดิน มักพบขึ้นบนดิน หิน หรือเป็นพืชอิงอาศัย พบน้อยที่เป็นพืชน้ำ ลำต้นตั้งตรง หรือเป็นไม้เลื้อย มีน้ำยางขาว หรือใสตามส่วนต่างๆ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงสลับหรือเรียงเวียน แผ่นใบรูปรี รูปไข่ ขอบขนาน รูปเงี่ยงใบหอกหรือรูปหัวใจคร ขอบเรียบ หรือหยักเว้าแบบขนนก หรือแบบตีนเป็ด มีก้านใบชัดเจน โคนก้านใบมักแผ่ออกเป็นกาบ ดอกออกเป็นช่อแบบช่อเชิงลดมีกาบ ออกที่ปลายยอด กาบหุ้มช่อดอกมักมีขนาดใหญ่ มีรูปทรง และสีสันแตกต่างกัน ดอกสมบูรณ์เพศ หรือดอกแยกเพศ โดยดอกตัวผู้อยู่ด้านบนของช่อ ดอกเพศเมียอยู่ด้านล่าง วงกลีบรวมไม่พบในดอกแยกเพศหรือเห็นไม่ชัดเจน มักพบเฉพาะในดอกสมบูรณ์เพศ มี 4-6-(8) กลีบ อาจแยกจากกันแล้วเรียงเป็น 2 วง หรือเชื่อมติดกันบางส่วน หรือเชื่อมติดกันทั้งหมดจนมีลักษณะคล้ายรูปถ้วย เกสรเพศผู้มี 2, 4 หรือ 8 อัน เรียงตรงข้ามกับกลีบรวม ก้านชูอับ

เรณูมักเป็นรูปขอบขนาน แบน แยกจากกันเป็นอิสระ อาจพบบ้างที่เชื่อมติดกัน อับเรณูมี 2 พู แยกตามยาวหรือที่รูเปิดปลายอับเรณู ในดอกเพศเมียอาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน เกสรเพศเมีย มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ หรือใต้วงกลีบ มี 3 คาร์เพล มี 1 ถึงหลายช่อง ออวูลมี 1 ถึงจำนวนมาก พลาเซนตาที่ฐาน ตามแนวตะเข็บ รอบแกนร่วมหรือที่ปลายรังไข่ ก้านยอดเกสรเพศเมียและยอดเกสรเพศเมียมีหลายแบบ หรือไม่มี ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ด 1 ถึงจำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. แผ่นใบรูปใบดาบ แคบ กาบช่อดอกไม่หุ้มช่อดอก.....1. Acorus
1. แผ่นใบรูปหัวใจ รูปเรียงใบหอกหรือรูปหัวใจรูปสามเหลี่ยม กาบช่อดอกหุ้มช่อดอก
 2. แผ่นใบรูปหัวใจ ก้านใบเกลี้ยง ดอกแยกเพศ2. Colocasia
 2. แผ่นใบรูปเรียงใบหอกหรือรูปหัวใจรูปสามเหลี่ยม ก้านใบมีหนาม ดอกสมบูรณ์เพศ.....3. Lasia

1. ACORUS

L., Sp. Pl. 1: 324. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 555. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 131. 1967; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 105. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon. 6: 28. 1987.

พืชล้มลุก เถาะเลื้อย อายุหลายปี มีกลิ่นหอม ใบเดี่ยว จำนวนมาก เรียงสลับระนาบเดียว ใบรูปใบดาบ ไม่แยกเป็นแผ่นใบและก้านใบชัดเจน แต่โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มช่อดอกรอบลำต้น ช่อดอกเกิดที่ปลายของก้านช่อดอกโดดแต่เห็นเจริญออกมาทางด้านข้าง กาบช่อดอกมีลักษณะคล้ายใบ ยาวกว่าช่อดอกมาก และไม่หุ้มช่อดอก ช่อดอกทรงกระบอกกลม ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบรวม 6 กลีบ แยกจากกัน เรียงเป็นสองวง วงละ 3 กลีบ มีขนาดเกือบเท่ากัน เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกจากกัน เรียงเป็น 2 วง อับเรณูรูปรีถึงกลม มี 2 ช่อง แยกตามยาว เกสรเพศเมียความยาวเท่ากับกลีบรวม รังไข่เกือบเป็นทรงสี่เหลี่ยม จำนวนช่องในรังไข่ 2-3 ช่อง ออวูล 2-หลายอันต่อช่อง ออวูลห้อยลง พลาเซนตารอบแกนร่วมแต่ติดอยู่เฉพาะบริเวณปลายของรังไข่ ไม่มีก้านยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียคล้ายรูปกรวย สั้นกว่ารังไข่ ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปรี

Acorus calamus L. Sp. Pl. 324. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 555. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 131. 1967; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 106. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon. 6: 28. 1987.

เหง้าเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5-15 มม. มีรากด้านล่าง ใบ แผ่นใบขนาด 15-30 x 0.4-1.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้นกลางใบ 1 เส้น ก้านใบขนาด 15-30 x 0.7-1 ซม. สั้นกว่าหรือยาวเท่ากับแผ่นใบ ช่อดอกขนาด 4.5-5 x 0.8 ซม. กาบช่อดอกยาวประมาณ 45 ซม. ก้านช่อดอกโตดยาวประมาณ 30 ซม. กลีบดอกรวมยาวประมาณ 1.5 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. สีขาวใส ทรงกระบอกกลม อับเรณูยาว 0.5 มม. รังไข่ มีจำนวนช่อง 3 ช่อง

ชื่อกะหรง.- ล่อฮิ

ชื่อพื้นเมือง.- คาเจียงจี้ ผมผา ส้มขึ้น ฮางควาน้ำ ฮางควาน้ำ (ภาคเหนือ) ไคร้ น้ำ ตะไคร้ น้ำ (แพร่) ทิสี่ปุดอ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ว่านน้ำ ว่านน้ำเล็ก ฮางควาผา (เชียงใหม่)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พืชปลูก เป็นสมุนไพร ในที่มีน้ำขังตื้นๆ ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

การใช้ประโยชน์.- เหง้า ฝน เอาน้ำที่ได้ผสมกับน้ำมันหาหิงส์ ทาท้องเด็ก แก้ปวดท้อง ท้องอืดเพื่อ

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมื้อ เข็มเพชร

นายจวน จันทรอุปลัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 99 (BCU); K. Suvatabandhu 273 (BCU)

2. COLOCASIA

Schott in Schott & Endl. Melet. Bot. 18. 1832; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 523. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 96. 1967; Backer & Bakh., Fl. Java 3: 121. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon 6: 54. 1987.

พืชล้มลุก ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ อาจมีลำต้นเหนือดินชัดเจน หรือมีลำต้นใต้ดินแบบเหง้า มักพบไหล ใบมักเป็นแบบก้านปิด แผ่นใบรูปหัวใจ ช่อดอกออกพร้อมใบ ก้านช่อดอกสั้นกว่า ก้านใบมาก กาบหุ้มช่อดอกคอดกลาง ส่วนใต้รอยคอดกาบหุ้มช่อดอกจะม้วนทำให้มีลักษณะคล้ายเป็นหลอดและติดทนไม่ร่วง และส่วนบนเหนือรอยคอดซึ่งมีความยาวมากกว่า มีลักษณะแผ่เป็นแผ่นและจะร่วงหลุดไป ช่อดอกแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนล่างสุดเป็นกลุ่มของดอกเพศเมีย ถัดขึ้นมาเป็นบริเวณที่เป็นหมัน (sterile zone) ส่วนที่สามเป็นดอกเพศผู้ และส่วนปลายสุดมีลักษณะคล้ายเป็นรยางค์ ดอกไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้มีเกสรเพศผู้ 3-6 อัน เชื่อมติดกันเป็นวงเดียว มีลักษณะคล้ายเป็นรูปกระบอกทรงกลม ปลายตัดและมีอับเรณูติดอยู่ด้านข้างเป็นวงโดยรอบ ดอกเพศเมีย รังไข่มีคาร์เพล 3-4 อัน มี 1 ช่อง มีออวุลหลายอัน พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นถึงไม่มี ยอดเกสรเพศเมียกลม มีแกนตื้นๆ ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปขอบขนาน เมล็ดจำนวนมาก รูปขอบขนานมีร่อง

Colocasia esculenta (L.) Schott in Schott & Endl., Melet. Bot. 18. 1832; Backer & Bakh., Fl. Java 3: 121. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon 6: 54. 1987.- *C. antiquorum* Schott in Schott & Endl., Melet. Bot.: 18. 1832; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 523. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 96. 1967.

ลำต้นอวบ หนา อยู่ใต้ดิน มีไหล ใบ แผ่นใบขนาด 24-34 x 20-30 ซม. ปลายแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบแบบขนนก 6-7 คู่ คู่ล่างสุดมีเส้นใบย่อยแบบขนนกแยกอีกหนึ่งชั้น ก้านใบยาว 50-60 ซม. ติดที่แผ่นใบแบบก้านปิดห่างจากโคนใบประมาณ 5-9 ซม. ช่อดอกยาว 14 ซม. กาบหุ้มช่อดอกสีเหลืองสด ส่วนที่เหนือรอยคอดรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 30 x 4 ซม. ส่วนใต้รอยคอดยาว 7 ซม. ก้านช่อดอกยาว 33 ซม. ดอกเพศผู้ 3 อัน เชื่อมติดกันเป็นรูปทรงกระบอก ขนาด 5 x 0.6 ซม. ก้านชูอับเรณูสั้นมากถึงไม่มี อับเรณูทรงกระบอกกลม ยาว 1.5 มม. มี 2 ช่อง แตกที่รูเปิดตรงปลายบริเวณที่เป็นหมัน เป็นทรงกระบอกขนาด 3.5 x 0.5 ซม. ดอกเพศเมียรูปทรงกระบอก ขนาด 4.5 x 0.8 ซม. รังไข่ยาวประมาณ 1 มม. ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นมาก รยางค์ส่วนปลายสุดของช่อดอกลักษณะแหลมคล้ายหางหนู ขนาด 2 x 0.3 ซม. (ภาพที่ 10a)

ชื่อกะหรั่ง.- คีทิ

ชื่อพื้นเมือง.- กลาดิ์กุบเฮง (มาเลย์-ยะลา) กลาดิ์ไอย์ (มาเลย์-นราธิวาส) ชื่อที่พ้อ คีทีโบ คูซึบ้อง
คูไท ที่พ้อ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ตุน (เชียงใหม่) บอน ผือก (ทั่วไป) บอนเขียว บอนจินดำ (ภาค
กลาง) บอนน้ำ

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: ลำพูน พะเยา; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี นราธิวาส
ภูเก็ต; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พบทั่วไปในเขตร้อน

นิเวศวิทยา.- ที่น้ำขังตื้นๆ ออกดอกเดือนมิถุนายน-สิงหาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบต้มให้ละเอียดและกาบช่อดอกสีเหลืองต้ม เป็นผักจิ้มน้ำพริก แต่ห้าม
รับประทานขณะและหลังพิธีไหว้พระจันทร์ 15 วัน เชื่อว่าเป็นบาป

2. ใบ ลนไฟพอให้นุ่ม อัดใส่กระบอกไม้ไผ่ ใช้ไม้ไผ่อันยาวเรียวหรือแบน แหว
ให้ใบและ บิบน้ำมะนาวหรือใส่ใบกาแบชี (*Hibiscus surattensis*) ทำให้มีรสเปรี้ยว ต้มเปรี้ยว
มีฉะนั้นยางในใบคืที่จะบาดคอ แล้วจึงปรุงรสตามชอบ คืออาจใส่ตะไคร้ หอม พริก ก็ได้ ได้เป็น
อาหารอีกชนิดหนึ่ง

ผู้ให้ข้อมูล.- นางบุญเดะ จันทร์อุปถัมภ์

นางแจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan 46 (BCU); J.F. Maxwell 94-884 (BKF); TDBS 1828
(BKF)

3. LASIA

Lour., Fl. Cochinch. 64, 81. 1790; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 550. 1885; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5:
125. 1925; Backer & Bakh., Fl. Java 3: 111. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon. 6: 34. 1987.

พืชล้มลุก ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะ ลำต้นหนาตั้งตรงหรือทอดนอนชูยอด ใบรูปเจียงใบหอกหรือ
รูปหัวใจกลับ ชอบเรียบถึงหยักเว้าแบบขนนก ก้านใบยาว มีหนาม โคนก้านใบแผ่เป็นกาบสั้นๆ ก้าน

ช่อดอกยาวเกือบเท่าๆ กับก้านใบ มีหนาม กาบหุ้มช่อดอก แคบยาว ปิดเป็นเกลียว มีความยาวกว่าช่อดอกมาก ช่อดอกสั้น ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบรวมและเกสรเพศผู้ 4(-6) อัน รังไข่มี 1 ช่อง ออวุลติดที่ปลายรังไข่ ห้อยลง ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผนังผลคล้ายหนัง เมล็ดขนาดใหญ่ รูปไข่

Lasia spinosa (L.) Thw., Enum. Pl. Zeyl. 336. 1864; Backer & Bakh., Fl. Java 3: 111. 1968; Nicolson in Fl. Ceylon. 6: 35. 1987.- *Lasia heterophylla* (Roxb.) Schott in Schott & Endl., Melet. Bot. 21. 1832; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 550. 1885.- *L. aculeata* Lour., Fl. Cochinch. 81. 1790; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 125. 1925.

ลำต้นเกาะเลื้อย ชูส่วนปลายขึ้น สูงถึง 1 เมตร ทุกส่วนมีหนามยกเว้นช่อดอก ใบเรียงเวียน แผ่นใบรูปหัวใจรูปไข่ ขนาดถึง 30 x 30 ซม. หรือใหญ่กว่า ปลายใบแหลม โคนใบรูปเจียงลูกศร ขอบใบหยักเป็นแฉก 4 แฉก แฉกรูปขอบขนานหรือรูปไข่ ปลายแฉกเรียวแหลม ขอบแฉกเรียบ เส้นใบ 5 คู่ เกิดที่โคนใบ 2 คู่ ตามเส้นใบมีหนามสั้น อยู่ห่างๆ ก้านใบยาว 20-40 ซม. กาบใบรูปไข่ ขนาด 1.8-2.8 x 1.7-2.3 ซม. ด้านนอกมีหนามสั้น ช่อดอกออกที่โคนต้น ก้านช่อดอกยาว ประมาณ 30 ซม. กาบหุ้มช่อดอกรูปไข่ปลายแหลม ขนาด 6 x 2 ซม. ด้านนอกกาบสีเขียว ด้านในสีม่วงแดง ช่อดอกยาว 5-6 ซม. สีเหลืองหรือสีน้ำตาล กลีบรวมสีขาว มี 4 กลีบ รูปสี่เหลี่ยม ปลายกลีบโค้งเข้าสู่ศูนย์กลางดอก ส่วนที่ตั้งตรงขนาด 1 x 1.5 มม. ส่วนที่โค้งยาว 1 มม. เกสรเพศผู้ มี 4 อัน ติดบนกลีบรวม อับเรณูสีขาว มี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่ มี 1 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง อยู่เหนือวงกลีบ ออวุล มี 1 อัน เกาะห้อยลง

ชื่อกะหรั่ง.- เฮาะทุปู้

ชื่อพื้นเมือง.- กะลี (มาเลย์-นราธิวาส) ผักหนาม (ทั่วไป)

ประเทศไทย.- พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย นิกินี ศรีลังกา

นิเวศวิทยา.- ในลำธารที่อยู่ใต้น้ำไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อนและช่อดอก เป็นผักต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางจรรยา ดำรงค์

นางเจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- O.Neamsuvan 16 (BCU); Th. Wongprasert 12-20 (BKF); C. Phengkai et al. 13383 (BKF); V.C. 1430 (BKF)

ARECACEAE

ไม้พุ่ม ไม้เถาเลื้อย หรือไม้ต้น ลำต้นสั้นมากหรือเหมือนไม่มีลำต้น หรือลำต้นขนาดใหญ่ที่แทบจะไม่แตกกิ่ง หรือลำต้นเรียวยาวและคดไปมา ใบเรียงเป็นกลุ่มที่ปลายลำต้นในไม้ต้น หรือเรียงสลับในไม้เลื้อยและไม้พุ่มบางชนิด ใบเดี่ยวและเป็นรูปพัด หรือใบประกอบแบบขนนกมักมีใบย่อยหลายใบ ก้านใบเรียบหรือมีหนามที่ขอบ หรือใบย่อยอันล่างขนาดเล็กและเปลี่ยนไปเป็นหนาม โคนก้านใบอาจแผ่เป็นกาบหุ้มยอด บางครั้งลิ้นใบมีเนื้อ (hastula) ช่อดอกส่วนมากเป็นช่อแยกแขนง หรือเป็นช่อเชิงลดมีกาบ อยู่ใต้ใบ ระหว่างใบ หรือพบบ้างที่อยู่เหนือกลุ่มใบ ช่อดอกมักมีกาบขนาดใหญ่ 1-หลายอัน บางครั้งพบเป็นกาบเชิง ดอกขนาดเล็ก ไม่มีก้านหรือก้านดอกสั้นมาก ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ ดอกแยกเพศร่วมต้นหรือต่างต้น กลีบเลี้ยง 3(-6) กลีบ เชื่อมหรือแยกกัน โดยทั่วไปเรียงซ้อนเหลื่อม กลีบดอก 3 กลีบ เชื่อมหรือแยกกัน ส่วนมากเรียงจรดกันในดอกเพศผู้และเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกเพศเมีย เกสรเพศผู้ มักมี 6 อัน เรียง 2 วง วงละ 3 อัน อับเรณู 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน พบบ้างที่มี 3 อัน และเชื่อมที่โคน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 1-3 ช่อ พบน้อยที่มีหลายช่อ ออวุลมักมี 1 อันต่อช่อ พลาเซนตาที่ฐานหรือพลาเซนตารอบแกนร่วม ผลมักเป็นผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เปลือกนอกมีเนื้อ เป็นเส้นใย หรือเป็นหนัง บางครั้งมีใบประดับเรียงซ้อนเหลื่อม เมล็ดมีเอนโดสเปิร์ม บางครั้งเนื้อเมล็ดย่น

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบรูปวงกลม ดอกสมบูรณ์เพศ.....3. Livistona
1. ใบประกอบแบบขนนก ดอกแยกเพศ
 2. ลำต้นเห็นชัดเจน ตั้งตรง ผลเกลี้ยง
 3. ช่อดอกอยู่ระหว่างใบ รังไข่มี 3 ช่อง.....2. Cocos
 3. ช่อดอกอยู่ใต้ใบ รังไข่มี 1 ช่อง.....1. Areca
 2. ลำต้นสั้นมากหรือไม่มี ผลมีเกล็ดปกคลุม.....4. Salacca

1. ARECA

L. Sp. Pl. 2: 1753; Beccari & Hook.f. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 405. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 3. 1925; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 194. 1968.

ลำต้นเดี่ยวหรือเกิดเป็นกอ ตั้งตรง เรียว เป็นวงแหวนโดยรอบ ไม่มีหนาม ใบแบบขนนก ปลายคู่ 1 ชั้น ติดที่ปลายต้น กาบใบเป็นหลอดหุ้มลำต้น รูปใบหอกแกมรูปแถบ ช่อดอกแบบช่อ แยกแขนง อยู่ใต้ใบ กาบหุ้มช่อดอก 3 ถึงจำนวนมาก 2 กาบเชื่อมกันสมบูรณ์ ช่อดอกย่อยแบบช่อ เติงลด ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้อยู่ด้านบนของช่อดอกย่อย ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก แยกหรือเชื่อมกัน กลีบดอกขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยงมาก เรียงจรดกัน เกสรเพศผู้ 3-12 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันที่โคน อับเรณูรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ดอกเพศเมียอยู่ด้านล่างของช่อดอกย่อย มีขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงรูปเกือบกลม เรียงซ้อนเหลื่อม กลีบดอกรูปกลม ปลายเรียงจรดกัน ส่วนโคนเรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้เป็นหมันขนาดเล็กหรือไม่มี รังไข่ 1 ช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 อัน ติดทนในผล ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ทรงรูปไข่ ผนังผลชั้นกลางเป็นเส้นใย ผนังผลชั้นในบาง เชื่อมติดกับเปลือกเมล็ดชั้นนอก เมล็ดทรงเกือบรี

Areca catechu L., Sp. Pl. 1189; Beccari & Hook.f. in Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 405. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 4. 1925; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 194. 1968.

ลำต้นเดี่ยว สูงถึง 20 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 15 ซม. ลำต้นมีสีเทา ใบแกนกลางใบยาว 113-132 ซม. ก้านใบยาว 10-20 ซม. กาบใบขนาด 57-65 x 23 ซม. ใบย่อยจำนวนมาก เรียงสลับ รูปแถบ ขนาดประมาณ 50 x 2.5 ซม. ปลายแหลม โคนเฉียงและเชื่อมกับ

แกนกลางใบ ขอบใบเรียบ ใบย่อย 3 ใบ มักเชื่อมกันเป็นจีบ ขนาด 52-61 x 7.5-8.5 ซม. ผิวใบเกลี้ยง ไม่มีก้านใบย่อย แกนระหว่างใบย่อยยาว 3-3.5 ซม. **ช่อดอก** แดกกิ่งจำนวนมาก สีเขียว ผิวเกลี้ยง มีกลิ่นหอม ก้านช่อดอกยาว 8 ซม. กาบหุ้มช่อดอก สีเหลืองแกมเขียว รูปเรื่อ ยาวถึง 50 ซม. ร่วงง่าย เมื่อดอกบานจะแยกตามยาว ช่อเชิงลดยาว 9-22 ซม. ก้านช่อเชิงลดยาว 3-6 ซม. **ดอกเพศผู้** จำนวนมาก ไม่มีก้านดอกย่อย กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปไข่ ปลายมน ขนาด 0.6 x 0.8 มม. กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 4.5-5 x 1.3-1.5 มม. เกสรเพศผู้ 6 อัน สีขาว ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูยาว 2 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียเป็นหมัน สีขาว 3 อัน **ดอกเพศเมีย** ไม่พบ ผล ทรงรี ทรงกลม หรือทรงรูปไข่ ขนาดประมาณ 4-6 x 4-5 ซม. ผลสุกสีเหลือง สีส้มหรือสีแดง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกติดทนที่ผล เมล็ดกลม

ชื่อกะหรั่ง.- เล็ล๊ะ

ชื่อพื้นเมือง.- เค็ด พลา สะลา (เขมร) แซ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ปี่แน (มาเลย์-ภาคใต้) มะ (ซอง-ตราด) สีชะ (กะเหรี่ยง-ภาคเหนือ) **หมาก** หมากเมีย (ทั่วไป) หมากมู้ (ฉาน-แม่ฮ่องสอน) หมากสง (ภาคใต้)

ประเทศไทย.- พืชปลูก พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย มาเลเซีย อินโดนีเซีย

การใช้ประโยชน์.- 1. เมล็ดเคี้ยวรวมกับใบพลูและปูนแดง บางครั้งอาจใช้ร่วมกับเมล็ดหรือเปลือกต้นกัลปพฤกษ์ (*Cassia bakeriana*) หรือราชพฤกษ์ (*Cassia fistul*) ช่วยทำให้ฟันแข็งแรง

(นางสุวรรณี จันทน์ผา/นายคณิต จันทรอุปถัมภ์)

2. เมล็ดหั่น ใส่ในใบพลูที่ม้วนเป็นหลอด ใช้บูชาในพิธีทำขวัญข้าว และพิธีไหว้พระจันทร์ และทั้งเมล็ดใช้ 3 อัน เสียบกับไม้ปักไว้ตรงกลางในภาตใส่เครื่องบูชาที่มีข้าวหลาม ข้าวเหนียวต้ม และข้าวปุกในพิธีไหว้พระจันทร์

(นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร/นายโจนุ แก้วอัญมณี)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 124 (BCU)

2. COCOS

L., Sp. PL. 1: 1753. Beccari & hook.f. in Fl. Br. Ind. 6: 482. 1894; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 195. 1968.

ไม้ต้น ตั้งตรง ไม่แตกกิ่ง โคนพองออกมีรากพิเศษล้อมรอบ ใบติดทนที่ปลายต้น เป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคู้ ใบย่อยรูปใบหอก จำนวนมาก เรียงในระนาบเดียว ก้านใบอ่อนสั้น เป็นร่องตามแนวยาวด้านบน ช่อดอกอยู่ระหว่างใบ มีก้านช่อดอกแข็ง กาบหุ้มช่อดอก 2 อัน ช่อดอกตั้งขึ้นต่อมาจะห้อยลง ช่อดอกย่อยแบบช่อเชิงลด ออกด้านข้างแกนช่อดอก ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น มีดอกเพศเมีย 1 ดอกที่โคนช่อดอกย่อย ส่วนที่เหลือเป็นดอกเพศผู้ ดอกเพศผู้ดอกเดียวหรือเป็นกลุ่ม 2-3 ดอก กลีบดอกเรียงจรดกัน แข็ง เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปแถบ ดอกเพศเมีย กลีบรวมมีความแตกต่างเล็กน้อยระหว่างกลีบเลี้ยงและกลีบดอก รูปเกือบกลม ติดทน ล้อมรอบด้วยใบประดับ กลีบเลี้ยงเรียงซ้อนเหลื่อม กลีบดอกมีขนาดเล็กกว่า และบิด รั้งไขมี 3 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียติดบนก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นๆ ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ที่ปลายมีก้านยอดเกสรเพศเมียติดอยู่ ผลขนาดใหญ่ ทรงรูปไข่ คล้ายทรงกระบอก หรือมีสามมุม มี 1 เมล็ด เปลือกหนา มีเส้นใยแข็ง ผันเปลือกชั้นในแข็ง เมล็ดแข็ง ขนาดใหญ่ เกาะอยู่กับเปลือกชั้นใน

Cocos nucifera L., Sp. Pl. 2: 1188. 1753; Beccari & hook.f. in Fl. Br. Ind. 6: 482. 1894; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 196. 1968.

ลำต้นตั้งตรง และโค้งน้อยๆ สูงถึง 20 เมตร มีรอยของก้านใบกว้าง ใบ แกนกลางใบยาว 220-444 ซม. ก้านใบยาว 100-160 ซม. ใบย่อยจำนวนมาก เรียงตรงข้าม รูปแถบ ขนาด 76-106 × 4-5 ซม. ปลายแหลม ที่โคนพับจีบ ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาค้ำยันแผ่นหนัง ผิวเกลี้ยง ไม่มีก้านใบย่อย แกนระหว่างใบย่อยยาว 2-3.5 ซม. ช่อเชิงลด ยาวประมาณ 30 ซม. ก้านช่อดอกทรงกระบอกกลม ยาว 5-6 ซม. กาบหุ้มช่อดอก สีเหลือง รูปกระสวย แดงยาวประมาณ 60 ซม. หนาเป็นหนัง ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงรูปไข่ สีเหลือง ขนาด 2.5-3 × 1.5-2 มม. ตรงกลางหนา ขอบเป็นเยื่อ เกลี้ยง กลีบดอกรูปไข่แคบ ปลายแหลม สีเหลือง ขนาด 8.5-9 × 3.5-4 มม. ดอกเพศเมีย สีเขียวหรือเหลือง ทรงเกือบกลม ขนาด 2 × 2.3-2.5 ซม. ใบประดับย่อย 2 อัน กลีบเลี้ยง 3 กลีบ รูปครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 2-3 × 2 ซม. เรียงซ้อนเหลื่อม ผิวเกลี้ยง เป็นมัน หนา กลีบดอก รูปวงกลม ขนาดประมาณ 2 × 2 ซม. เรียงซ้อนเหลื่อม ผิวเกลี้ยง เป็นมัน หนา ผล ทรงรูปไข่ถึงกลม หรือรูปไข่กลับ สีเขียว ขนาดประมาณ 25 × 20 ซม.

ชื่อกะหรง.- ค้อสะ

ชื่อพื้นเมือง.- ดุง (ของ-จันทบุรี) โพล (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) มะพร้าว หมากอุน หมากอูน (ทั่วไป) ย่อ (มาเลย์-ภาคใต้) coconut

ประเทศไทย.- พบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อนทั้งหมด ใกล้เคียงทะเล

นิเวศวิทยา.- พบในธรรมชาติโดยเฉพาะใกล้ชายทะเล หรือเป็นพืชปลูก

การใช้ประโยชน์.- เนื้อ ชูดเป็นเส้นฝอย ต้มในน้ำเชื่อมซึ่งผสมสีแดง เคี้ยวในน้ำเชื่อมจนแห้ง กินกับหมากพลูเรียกว่าหมากหวาน หรือตะม้อซ้อ (ภาพที่ 15d)

ผู้ให้ข้อมูล.- นางกิมมื่อ เข้มเพชร
นายปิยะ จันทรศณา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 109 (BCU)

3. LIVISTONA

R.Br., Prodr. :267-268. 1810; Becc. & Hook.f. in Fl. Br. Ind. 6: 434. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 22. 1967; Backer & Bahk.f., Fl. Java 3: 173. 1968.

ไม้ยืนต้น สูง มีลำต้นอ้วน ใบรูปกลม ขนาดใหญ่ พับจีบ ขอบใบหยักเป็นแฉกลึกเข้าไป ประมาณครึ่งหนึ่งของแผ่นใบ ก้านใบยาว ขอบมีหนาม ช่อดอกขนาดใหญ่ แตกกิ่งมาก ออกที่ซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 3 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอกปลายแยกเป็น 3 แฉก หนาเป็นหนัง เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 6 อัน เชื่อมกันเป็นวง อับเรณูรูปหัวใจ รังไข่มี 3 คาร์เพล เกือบแยกกัน ก้านช่อดอกเพศเมียสั้น แยกกันหรือเชื่อมกัน ยอดเกสรเพศเมีย ขนาดเล็ก ผลแบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือกลม

Livistona sp.

ไม้ต้นสูงถึง 15 เมตร ใบ รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 80 ซม. ขอบใบแยกเป็น 40-80 แฉก ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาวได้ถึง 1 เมตร หน้าตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม ขอบก้านใบมีหนามแข็ง หนามอ้วนสั้น โคนโค้งลง เรียงสลับระหว่างอันสั้นและอันยาว ก้านใบสีเขียวแกมเหลือง เกลี้ยง (ภาพที่ 13b)

ชื่อกะหรั่ง.- ลู้ล๊ะ

ชื่อพื้นเมือง.- ค้อ

นิเวศวิทยา.- ทั่ว ในป่าไม่ผลัดใบ

การใช้ประโยชน์.- ใบ ตากแห้ง ใช้มุงหลังคา

ผู้ให้ข้อมูล.- นางปริยาภรณ์ ปลืดอก
นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 120 (BCU)

4. SALACCA

Reinw., Syll. Pl. Nov. 2: 3. 1828; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 179. 1968.- *Zalacca* Blume in J. A. Schultes & J. H. Schultes, Syst. 7: 1333. 1830; Bebb. & Hook.f. in Fl. Br. Ind. 6: 472. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 32. 1967.

ไม่มีลำต้น ออกเป็นกอ ตั้งตรง มีหนามมาก ใบออกเป็นกระจุก ใบแบบขนนกชั้นเดียว เรียงในระนาบเดียว ใบย่อยด้านบนเชื่อมกัน ช่อดอกแยกเพศ เกิดระหว่างใบ ช่อดอกเพศเมียมีช่อดอกย่อยจำนวนน้อยกว่าช่อดอกเพศผู้ ช่อดอกย่อยแบบช่อเชิงลด มีกาบ ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้เกิดเป็นคู่ในซอกใบประดับ มักมีใบประดับย่อยเป็นขน กีบเลี้ยงและกีบดอกเชื่อมเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก เกสรเพศผู้เกิดบนกีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน เกสรเพศเมียเป็น

หมันขนาดเล็ก ดอกเพศเมียเกิดเป็นคู่หรือเดี่ยว ดอกเพศเมียไม่เป็นหมันขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้ ใบประดับ 2 อัน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมกัน มีวงละ 3 กลีบ รังไข่มีเกล็ด หรือขนสาก มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้น ติดทนในผล ยอดเกสรเพศ 3 อัน ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มี 1-3 เมล็ด ผนังผลชั้นนอกบาง มีเกล็ดปกคลุม ผนังผลชั้นกลางหนา เป็นเนื้อ เมล็ดมี 3 มุม เกสรเพศผู้ เป็นหมันมี 6 อัน ดอกเพศเมียเป็นหมัน มีใบประดับ 1 อัน

Salacca wallichiana Mart. Hist. Nat. Palerm. iii. 200. tt. 118, 119, 136.; Bebb. & Hook.f. in Fl. Br. Ind. 6: 473. 1894; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 33. 1967.

ใบ แขนกลางใบยาว 128-285 ซม. ก้านใบยาว 90 ซม. ทั้งแกนกลางและก้านใบมีหนามแบน 2-3 อัน อยู่ด้วยกัน ยาว 1.5-6 ซม. ใบย่อย รูปแถบ ขนาด 24-55 x 3.5-8 ซม. ปลายเรียวแหลม มีหาง โคนเรียวแหลม ขอบมีขนแข็งสั้น ผิวใบเกลี้ยง เส้นกลางใบ 1 เส้น เด่นชัดจนถึงปลายใบ เส้นใบด้านข้าง 2 เส้น ขนานกับเส้นกลางใบ เส้นใบด้านล่างเห็นชัดแต่ด้านบนไม่ชัดเจน ใบย่อยออกเป็นกลุ่มมี 2-4 ใบ เรียงเกือบตรงข้ามหรือเหลื่อมกับอีกกลุ่มที่ติดบนด้านตรงข้ามของแกนกลางใบ แขนระหว่างกลุ่มใบย่อยยาว 8-20 ซม. **ช่อดอกเพศผู้** ไม่พบ **ช่อดอกเพศเมีย** ช่อดอกย่อยแบบช่อเชิงลดมีกาบ ช่อดอกย่อยมีขน กาบแห้งสีน้ำตาล รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาดประมาณ 9 x 3 ซม. ดอกเพศเมียไม่เป็นหมัน มีใบประดับรูปไข่ ขนาดประมาณ 2-3 x 1-2.5 มม. เป็นเยื่อ สีชมพูอ่อน **กลีบเลี้ยง** แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 5-6 x 4-5 มม. เป็นเยื่อ บาง สีชมพู **กลีบดอก** หลอดกลีบดอกยาว 1.5 มม. แฉกกลีบดอกรูปไข่ ขนาด 5 x 3 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน มีสีชมพู ก้านชูอับเรณูที่เป็นหมันยาว 1-1.5 มม. อับเรณูที่เป็นหมัน รูปรี ยาว 1 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก **รังไข่** สีขาว มีขนสีชมพูยาว 1-2 มม. ปกคลุมหนาแน่น มี 3 คาร์เพล 3 ช่อง ออวูล 1 อันต่อช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 0.5-1 มม. ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 อัน รูปไข่ ขนาดประมาณ 2 x 1 มม. ดอกเพศเมียเป็นหมัน ขนาดเล็ก มีใบประดับรูปรี ขนาด 4 x 2 ซม. ด้านนอกมีขนสีน้ำตาล **ผล** รูปไข่ ขนาดประมาณ 5 x 2.5-3 ซม. เรียงตัวเป็นช่อกระจุกแน่น เมล็ด 1-3 อัน

ชื่อกะหรง.- ตะค้อได้

ชื่อพื้นเมือง.- เจาะละกะ (ของ-ตราด) ระกำ (ทั่วไป)

ประเทศไทย.- ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์;
ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล

การกระจายพันธุ์.- พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนตุลาคม-ธันวาคม

การใช้ประโยชน์.- แคนกลางใบและก้านใบ ปอกเอาหนาม ใบและผิวนอกออก แล้วผ่าให้แบนตัด
ให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด แล้วใช้ 2 อัน วงซ้อนให้เป็นเครื่องหมายคุณ ร้อยเป็นคู่ๆ ใส่ในก้าน
ไม้ไผ่ที่เหลาเรียว อันละ 3, 5, 7 และ 9 คู่ ทำเป็นช่อดอกไม้ปลอมตัวเมีย สำหรับช่อดอกผู้ใช้เพียง 1
คู่ ประดับที่หิ้งบูชาในพิธีไหว้พระจันทร์ (ภาพที่ 14f)

ผู้ให้ข้อมูล.- นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร

นายโจนุ แก้วอัญมณี

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 148 (BCU); Phleonchit 2223 (BKF); J. P. Mogeia 17561
(BKF)

COMMELINACEAE

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี อวบน้ำ ช่อที่ลำต้นโง่ง หรือไร้ลำต้น ใบเดี่ยว แบนหรือ
คล้ายรูปตัว V อาจหนามาก เรียงสลับ ขอบใบเรียบ เส้นใบเรียงขนาน กาบใบบาง หุ้มรอบข้อ ดอก
เดี่ยว หรือดอกช่อแบบช่อวงแถวเดี่ยว ช่อกระจุกแยกแขนง เกิดที่ปลายยอดหรือซอกใบ มีใบ
ประดับรูปเรือหรือใบประดับคล้ายใบรองรับ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามแนวรัศมีหรือสมมาตร
ด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกจากกันและเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 3 กลีบ แยกจาก
กัน มักมีก้านกลีบดอก ขนาดอาจเท่ากันหรือไม่เท่ากันและมีกลีบดอกหนึ่งกลีบที่ลดรูป เกสรเพศผู้
6 อัน หรือเกสรเพศผู้ 3 อัน เกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน ก้านชูอับเรณูแยกจากกัน มักมีขนอยู่ที่มีสี
ติดกับอับเรณูที่ฐาน อับเรณู 2 ช่อง แตกตามยาวหรือแตกที่รูเปิดที่ปลาย เกสรเพศเมียประกอบด้วย 1
อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 3 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 3 ช่อง ออวูล 1-3 อันต่อช่อง พลาเซนตา
รอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ลักษณะเป็นตุ่ม หรือแยกเป็น 3

แฉก ผลแห้งแตกกลางพู หรือผลมีเนื้อและไม่แตก เมล็ดจำนวนน้อย ขนาดใหญ่ ขั้วเมล็ดรูปวงกลม หรือรูปแถบ

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ช่อดอกเกิดแทรกฐานของกาบใบ.....1. Amischotolype
1. ช่อดอกเกิดที่ปลายยอดหรือซอกใบ
 2. ช่อดอกอยู่ในใบประดับคล้ายกาบหุ้มช่อดอก ใบประดับพับตามยาวหรือรูปค้อม.....2. Commelina
 2. ช่อดอกไม่มีใบประดับคล้ายกาบหุ้มช่อดอก
 3. ผลแบบผลแห้ง แตกตามยาว.....3. Floscopa
 3. ผลมีเนื้อ ไม่แตก.....4. Pollia

1. AMISCHOTOLYPE

Hasskarl, Flora 46: 391. 1863; D.Y.Hong & Filippis, Fl. China 24: 23. 2000.- *Forrestia* A. Rich., Voyage Astrolabe, Bot. 2: 1. 1834; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 383. 1894; Fl. Mal. Pen. 4: 359. 1924.

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นตั้ง ส่วนโคนมักทอดนอน มีเหง้ายาว ใบขนาดใหญ่เรียงสลับ หรือเรียงเวียน ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกตรงข้อและแทงทะลุกาบใบออกมา ดอกสมมาตรหรือกึ่งสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงแยกกัน บาง เป็นสัน กลีบดอกรูปขอบขนานหรือรูปกลมแกมรูปไข่ กลีบ ขนาดเกือบเท่ากัน ยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย เกสรเพศผู้สมบูรณ์ 6 อัน ขนาดเกือบเท่ากัน ก้านชูอับเรณูมีขนอยู่ อับเรณูขนานกัน แตกตามยาว รังไข่ ไม่มีก้าน มีขนด้านบน ออวูล 1-2 อันต่อช่อง ผลแบบผลแห้งแตก รูปกลมหรือรูปไข่ แยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกมี 1-2 เมล็ด เมล็ดรูปทรงกระบอก มีสามมุม ผิวมีรอยย่นแบบร่างแห ขั้วเมล็ดรูปแถบ

Amischotolype gracilis (Ridl.) I.M. Turner in Gard. Bull. Sing. 45, 1: 53. 1993.- *Forrestia gracilis* Ridl., Jour. Roy. As. Soc. S. Br. 48: 37. 1904; Fl. Mal. Pen. 4: 359. 1924.

ลำต้นยาวประมาณ 1.5 เมตร ใบเรียงเวียน แผ่นใบขนาด 11.5-16 x 2.2-4.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ มีขนสีขาว กาบใบเชื่อมติดกันคล้ายเป็นปลอกหุ้มรอบข้อ ยาว 1.7-2 ซม. กาบใบที่ข้อด้านล่างๆ ของลำต้นมักซ้อนทับกัน ลิ้นใบเป็นขนสั้น สีขาวหนาแน่น ยาว 1-2 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุกหนึ่งช่อมี 4 ดอกย่อย ดอกตูมรูปคล้ายปิรามิด กลีบรวมสีขาว ใส 3 กลีบ แยกจากกัน รูปเรือ ปลายงุ้มเข้า ขนาด 5.5-6 x 3-4 มม. กลีบดอกสีขาว ชุ่น 3 กลีบ แยกจากกัน รูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 5.5 x 3 มม. เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูยาว 5-6 มม. อับเรณูสีขาวยาว รวมกันเป็นกระจุกด้านบน ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มีขนสั้น

ชื่อกะหรง.- ตะเย้

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- มาเลเซีย สิงคโปร์

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ออกดอกเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. หัตถ์ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย

(นายโจบุ แก้วอัญมณี/นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์)

2. เหน่าไต้ดิน กินดิบได้

(นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์/นายจวน จันทร์อุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 47 (BCU)

2. COMMELINA

L., Sp. Pl. 1: 40..f., 1753; Hook Fl. Br. Ind. 6: 368. 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 351. 1924; Henderson, Malayan Wild Flowers (Monocot.)198. 1950; Back. & Bakh.f., Fl. Java 3: 20. 1968.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียว หรือหลายปี ลำต้นตั้งตรง เลื้อย หรือทอดชุกยอด ไม่มีเหง้า ใบเรียงสลับ โคนใบมักเบี้ยว ก้านใบสั้นหรือไร้ก้าน ช่อดอกแบบช่อวงแฉกเดี่ยว ออกที่ปลายกิ่งหรือตรงข้ามใบ มีวงใบประดับรูปคู่ หรือกาบรองรับ ช่อดอกแตกแขนงแบบแยกสองแฉก แขนงด้านหนึ่งมักพบดอกไม่สมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก ร่วงเร็ว อีกแขนงด้านหนึ่งเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ดอกสมบูรณ์เพศด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกจากกัน หรือมี 2 กลีบเชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 3 กลีบ แยกจากกัน สีขาวไปจนถึงสีฟ้าเข้ม รูปช้อนหรือรูปวงกลม สองกลีบข้างที่อยู่ด้านบนบนมักมีก้านกลีบ และมีขนาดใหญ่กว่ากลีบกลางที่อยู่ด้านล่าง เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง เกสรเพศผู้เป็นหมันมี 3 อัน อับเรณูเป็นหมันมี 4 พุคคล้ายรูปปีกผีเสื้อ จำนวนช่อในรังไข่ 2 หรือ 3 ช่อ มี 1-2 ออวูลต่อช่อ ผลแบบผลแห้งแตกกลางพู รูปกลม หรือรี แตกเป็นสองหรือสามส่วน เมล็ดรูปทรงกระบอกหรือรูปรี

Commelina diffusa Burm.f., Fl. Ind. 18. t. 7. f. 2. 1768; Back. & Bakh.f., Fl. Java 3: 21. 1968.-*C. nudiflora* L., Sp. Pl. 1: 41-42. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 369. 1892; Henderson, Malayan Wild Flowers (Monocot.)198. 1950; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 352. 1924.

ลำต้นแตกกิ่งก้าน ส่วนปลายชูขึ้น ส่วนโคนทอดนอนหรือเกาะเลื้อย มีรากตามข้อ และมีขนประปราย ใบรูปใบหอกแกมรูปไข่ ขนาด 9-11.4 x 2.5-3 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมนหรือรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 4-7 มม. แล้วแผ่เป็นกาบใบ ซึ่งมีลักษณะเป็นหลอดหุ้มรอบลำต้น ยาว 1.5-2.2 ซม. ขอบเป็นขนครุยสีขาว ใบประดับรูปหัวใจปลายแหลม ขนาดประมาณ 2 x 2 ซม. พับครึ่งตามแนวยาวคล้ายรูปเรือ ช่อดอกแยกเป็น 2 แขนง แขนงแรกยาวพ้นใบประดับ ยาว 2.3-2.5 ซม. มีดอกย่อย 2-3 ดอก แขนงที่สองยาวประมาณ 1 ซม. ช่อนอยู่ในใบประดับ มีดอกย่อย 3-4 ดอก กลีบเลี้ยงรูปใบหอก สีขาวและมีสีเขียวแซม ขนาดประมาณ 5 x 2 มม. กลีบดอกสีน้ำเงินอมม่วง กลีบกลางรูปไข่ ขนาด 5 x 4 มม. สองกลีบด้านข้างรูปพัดกว้างขนาด 4 x 6 มม. ก้านกลีบยาว 3 มม. เกสรเพศผู้สมบูรณ์ ก้านชูอับเรณูยาว 4 มม. อับเรณูสี่เหลี่ยม-ส้ม ขนาด 3 x 1 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศผู้เป็นหมัน ก้านชูอับเรณูยาว 3 มม. เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม รังไข่รูปไข่ ยาว 1.5 มม. มี 3 คาร์เพล จำนวนช่อในรังไข่ 3 ช่อ ออวูล 2 อันต่อช่อ ผล ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- เนาะกะโปไฟ้

ชื่อพื้นเมือง.- ผักปลาบ

ประเทศไทย.- พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไต้หวัน เกาหลี มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ป่าเบญจพรรณขึ้น ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- ยอดอ่อนต้มหรือลนไฟ จิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายปราโมทย์ จันทร์อุปถัมภ์

นายพะฮือ จันทร์อุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 34 (BCU); S. Wongpakam 23 (BCU); J.F. Maxwell 93-988 (BKF); C. Phengkai et al. 6992 (BKF)

3. FLOSCOPA

Lour., Fl. Cochinch. 1: 189, 192. 1790; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 390. 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 359. 1924; M.R.Hend., Malayan Wild Flowers (Monocot.) 200. 1950; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 20. 1968.

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี เหง้ายาว ใบเรียงสลับ ช่อดอกแบบช่อวงแฉกเดี่ยว เกิดที่ปลายยอดหรือที่ซอกใบที่ปลายสุด อาจเกิดเป็นช่อเดี่ยวๆ หรือมีหลายช่อร่วมกัน ดอกย่อยจำนวนมาก ใบประดับขนาดเล็ก หรือไม่มี ดอกขนาดเล็ก สมมาตรตามแนวรัศมีหรือสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกจากกัน รูปเรือ ติดทน กลีบดอก 3 กลีบ แยกจากกัน รูปไข่กลับ มักมีก้านกลีบยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย สีม่วง ชมพู หรือขาว เกสรเพศผู้ 3 หรือ 6 อัน ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง อับเรณูเชื่อมติดกัน มีก้านชูเกสรเพศเมีย รังไข่เกลี้ยง จำนวนช่องในรังไข่ 2 ช่อง ออวูล 1 อันต่อช่อง ผลแห้งแตกตามยาว แยกเป็น 2 ฝา แต่ละช่องมี 1 เมล็ด

Floscopa scandens Lour., Fl. Cochinch. 1: 193. 1790. Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 390. 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 359. 1924; M.R.Hend., Malayan Wild Flowers (Monocot.) 200. 1950; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 20. 1968.

ลำต้นส่วนโคนทอดนอน ส่วนปลายตั้งขึ้น สูงประมาณ 0.5 เมตร ใบ แผ่นใบรูปใบหอกถึงรูปรี ขนาด 3.8-13 x 1.5-3.3 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมีขน สีขาว ไม่หนาแน่น ก้านใบสั้นถึงไม่มี ก้านใบแผ่เป็นปีกแคบ เส้นใบเป็นขนสีขาว ยาวประมาณ 1-2 มม. กาบใบทรงกระบอกกลม ยาว 1-2 ซม. **ช่อดอก**เกิดที่ปลายยอด ยาว 4-5 ซม. มีขนหนาแน่น **กลีบเลี้ยง**สีม่วงอ่อน ขนาด 2.5 x 1.3-1.5 มม. ด้านนอกมีขนสีขาว ใส ติดทนจนเป็นผล **กลีบดอก**สีม่วงเข้ม เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง มีขนาดไม่เท่ากัน กลีบใหญ่ 2 อัน ขนาด 2 x 1.3-1.5 มม. กลีบเล็ก 1 อัน ขนาด 2 x 0.5 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 3 มม. ติดที่ด้านหลังอับเรณู อับเรณูทรงกลม **เกสรเพศเมีย** ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 0.3 มม. ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นติ่งเล็ก **รังไข่**สีเขียว รูปรี **ผล**รูปไข่ ขนาด 2.5-3 x 1.5-2 มม. (ภาพที่ 11a)

ชื่อกะหรั่ง.- สุลเลโพปรี

ชื่อพื้นเมือง.- ผักเปี้ยว (เชียงราย) ผักปลาบ (ภาคกลาง) ผักปลาบข้าง (นครศรีธรรมราช) ผักปลาบดง หญ้าปล้องขน (นครราชสีมา) ผักปลาบดอย ผักปลาบน้ำ (เชียงใหม่) รุกาเต้มูแระ (ปัตตานี)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย พม่า จีน อินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ข้างลำธาร ออกดอกเดือน ธันวาคม-มกราคม

การใช้ประโยชน์.- ลำต้นอ่อน เป็นผัก ต้มหรือลนไฟ จิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายสังข์ ศรีชาติ

นางจรรยา ดำรงค์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 78 (BCU); Herb. Trip 721 (BCU); C. Phengkai 642 (BKF); Sanan P. 86 (BKF)

4. POLLIA

Thunb., Nov. Gen. 1: 11. 1781; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 367. 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 350. 1924; Henderson, Malayan Wild Flowers (Monocot.): 198. 1950.

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้ายาว ลำต้นเดี่ยว ตั้งหรือทอดเอน ใบเรียงสลับ รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก มีขนาดใหญ่ มีก้านใบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงออกที่ยอดและที่ซอกใบบนสุด ช่อดอกย่อยแบบช่อวงแถวเดียว ใบประดับรูปรางคล้ายใบ ดอกสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงแยกจากกัน รูปเรือสั้นๆ ขยายขนาดและติดทนในผล กลีบดอกแยกจากกัน รูปไข่ถึงกลมหรือรูปไข่กลับ สีขาว น้ำเงิน ม่วง หรือสีเหลืองแกมเขียว อาจมีจุดแต้ม บางครั้งมีก้านกลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน ขนาดเท่ากันหรือมี 3 อันมีขนาดเล็ก หรือมี 3 อันเป็นหมัน ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง อับเรณูขนาน แตกตามยาว อับเรณูเป็นหมันรูปสามเหลี่ยมถึงรูปใบหอกหรือรูปเงี่ยงลูกศร จำนวนช่องในรังไข่มี 3 ช่อง ออวูล (1-)5-10 อันต่อช่อง ผลรูปรีหรือกลม ไม่แตก เมล็ดจำนวนมาก แบน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ช่อดอกโปร่ง แตกแขนงคล้ายเป็นวงรอบ เป็นชั้น ก้านช่อดอกยาวมากกว่า 3 ซม.1. *Pollia secundiflora*
1. ช่อดอกแน่น ทรงกรวย ก้านช่อดอกยาวไม่เกิน 2 ซม.2. *Pollia thyrsiflora*

1. *Pollia secundiflora* (Blume) Bakh.f., Blumea 6: 399. 1950.- *P. sorzogonensis* (E. Mey) Steud. in Endl., Gen. Pl. 1029. 1676; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 367. 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 351. 1924; Henderson, Malayan Wild Flowers (Monocot.): 200. 1950.

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 0.5 เมตร ใบ แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 6-18 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างเมื่อแห้งมีจุดสีขาวหนาแน่น ก้านใบยาว 0-1 ซม. กาบใบยาว 3-3.5 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาว 5 มม. ผิวด้านล่างมีขน ด้านบนเกลี้ยง ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง แตกแขนงคล้ายเป็นวงรอบ มีหลายชั้น เกิดที่ปลายยอด ยาว 3-5 ซม. ก้านช่อดอกยาว 4.9-8 ซม. มีขนสั้น สีขาว หนาแน่น ก้านดอกย่อย ยาว 1-1.5 มม. มีขนสั้น สีขาว หนาแน่น กลีบเลี้ยงสีขาวใส บาง รูปเกือบกลม ขนาด 3 x 3 มม. กลีบดอกสีขาวชุ่น รูปเกือบกลม ขนาด 2 x 2 มม. เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูกลม สีขาว ขนาด

1 x 1 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูขนาดเล็ก สีเหลือง
 เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มเล็ก ออวูล มีหลายอัน
 ต่อช่อง ผลรูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-4 มม. เมื่อสุกมีสีดำ

ชื่อกะหรง.- เนาะกะโปไฟปรี

ชื่อพื้นเมือง.- หญ้าเลนเตาะ (สุราษฎร์ธานี) เอื้องดอกขาว (ตรัง) เอื้องหิน (ยะลา)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง ตาก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี
 ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: พัทลุง ปัตตานี ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่เป็นหิน ในลำธาร ออกดอกเดือนเมษายน- พฤษภาคม
 การใช้ประโยชน์.- ยอดอ่อน เด็ดเอาใบออกเหลือแต่ส่วนลำต้น กินสดหรือลวก จิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นายพระเอ้ ศักดาอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 31 (BCU); J.F. Maxwell 97-654 (BKF); G. Murata et al.
 16341 (BKF); F. Floto 7630 (BKF)

2. *Pollia thyrsiflora* Endl. ex Hassk. in Miq., Pl. Jungh. 150; Hook.f., Fl. Br. Ind. 6: 367.
 1892; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 350. 1924; Henderson, Malayan Wild Flowers (Monocot.)199.
 1950.

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง สูงถึง 1 ม. ใบ แผ่นใบรูปใบหอกกลับ หรือรูปใบหอกกลับแกมขอบ
 ขนาน ขนาด 25-40 x 3.5-5.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง
 กาบใบยาวประมาณ 5 ซม. ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ดอกชิดกันคล้ายช่อกระจุกแน่น ทรงกรวย
 คั่ว เกิดที่ปลายยอด ใบประดับรูปไข่ ปลายเรียวแหลม กลีบเลี้ยงสีขาว รูปคุ่ม ขนาด 6 x 4 มม.
 ด้านนอกมีขน กลีบดอกสีขาวแกมเหลือง รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 7 x 2 มม. เกสรเพศผู้ 6

อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5 มม. อับเรณูขนาด 1.5-1.6 x 0.7-0.9 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู
 เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีขาว รังไข่ ขนาด
 0.5-1.4 x 0.5-0.8 มม. ออวูล จำนวนมากต่อช่อง ผลรูปไข่ สีน้ำเงิน (ภาพที่ 10b)

ชื่อกะหรง.- เนาะกะโป

ชื่อพื้นเมือง.- ะรึน (สงขลา)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ตาก ลำปาง พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้:
 ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สงขลา ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย หมู่เกาะอันดามัน มลายู

นิเวศวิทยา.- ที่ขึ้นและ ข้างลำธาร ออกดอกเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

การใช้ประโยชน์.- ใบอ่อน เป็นผัก ลนไฟหรือต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายแผน จันทร์ผา

นางกิมี่ เข้มเพชร

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 9 (BCU); C. Niyomdham et al. 6096 (BKF); T. Smitinand
 & F. Floto 5984 (BKF); J.F. Maxwell 96-916 (BKF)

COSTACEAE

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นมักเป็นต้นเดี่ยว ทรงกระบอก ยาว อาจบิดเวียน ถ้าลำต้นแตก
 กิ่งจะแตกผ่านกาบใบ ใบเดี่ยว เรียงเวียน ที่โคนมักไม่มีแผ่นใบ กาบใบเป็นหลอด มีลิ้นใบ ก้านใบ
 สั้น แผ่นใบรูปรีแคบหรือกว้าง ขอบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงหรือมีขน ช่อดอกแบบช่อเชิงลดคล้ายกรวย
 ออกที่ปลายยอด หรือด้านข้างปลายหน่อสั้นที่ไม่มีใบออกจากเหง้า ใบประดับเรียงซ้อนเหลื่อม มี
 1-2 ดอกต่อใบ ใบประดับย่อยเป็นหลอดหรือพับเข้า ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง
 เชื่อมเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2-3 แฉก กลีบดอกเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉก

ขนาดไม่เท่ากัน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้เป็นหมัน 5 อัน เชื่อมกันเป็นกลีบปาก ยาวเท่ากับหรือมากกว่ากลีบดอก อาจพบมี 3 แฉก และขอบหยิก เกสรเพศผู้สมบูรณ์ 1 อัน ก้านชูอับเรณูกว้าง อับเรณูติดใต้ปลายก้านชูอับเรณู หรือที่ปลายแกนอับเรณู หันเข้าสู่ศูนย์กลางดอก แตกตามยาว รังไข่ได้วงกลีบ ช่องในรังไข่ 2-3 ช่อง ออวุลหลายอันต่อช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน รูปเส้นด้าย มักอยู่ระหว่างช่องอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียอาจมีหรือไม่มีรยางค์ ก้านยอดเกสรเพศเมียเป็นหมัน 2 อัน ผลแบบผลแห้งแตกตามยาว 2-3 ซีก หรือผลแห้งไม่แตก

2. COSTUS

L., Sp. Pl. 1: 2. 1753; Baker in Fl. Br. Ind. 6: 249. 1893; Ridl, Fl. Mal. Pen. 4: 256. 1924; Holttum, Garg. Bull. Sing. 13: 241. 1950; B.L. Burtt & R.M. Sm. in Fl. Ceylon 4: 491. 1983; T.L. Wu & K. Larsen in Fl. China 24: 321. 2000.

เหง้าคล้ายหัว ลำต้นมักแตกกิ่ง มักบิดเวียนเป็นเกลียว ใบเรียงเวียน ก้านใบสั้น ช่อดอกออกที่ปลายยอด หรือด้านข้างปลายหน่อสั้นที่ไม่มีใบออกจากเหง้า มีหลายดอกหนาแน่น ใบประดับเรียงซ้อนเหลื่อม มี 1-2 ดอกต่อใบ กลีบเลี้ยงหยักเป็น 3 แฉก หรือจักฟันเลื่อยที่ปลาย หลอดกลีบดอกยาวเท่ากับหรือยาวกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากรูปไข่กลับ ขนาดใหญ่ ขอบโค้งขึ้น เกสรเพศผู้คล้ายกลีบดอก ช่องอับเรณูรูปแถบ รังไข่มี 3 ช่อง ออวุลจำนวนมากต่อช่อง ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย ไม่มีก้านยอดเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน ผลรูปเกือบกลมหรือรูปไข่ เมล็ดจำนวนมาก สีดำ มีเยื่อหุ้มเมล็ด

Costus speciosus (Koenig.) Sm., Trans. Linn. Soc. London 1: 249. 1791; Baker in Fl. Br. Ind. 6: 249. 1893; Ridl, Fl. Mal. Pen. 4: 256. 1924; Holttum, Garg. Bull. Sing. 13: 242. 1950; B.L. Burtt & R.M. Sm. in Fl. Ceylon 4: 491. 1983; T.L. Wu & K. Larsen in Fl. China 24: 321. 2000.

ไม้ล้มลุก ลำต้นทรงกระบอก ตั้งตรงหรือบิดเวียน สูงถึง 3 เมตร ใบ รูปใบหอกหรือรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ ขนาด 19-31 × 4-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ด้านหลังใบมีขนสีขาว ยาว 1-1.5 มม. เส้นกลางใบ 1 เส้น ผิวใบหนาเป็นหนัง ก้านใบยาว 4 มม. กาบใบเป็นหลอดหุ้มลำต้น ยาว 5.5 ซม. ขอบกาบด้านบนตัดตรง ขอบกาบด้านที่ตรงข้ามกับแผ่นใบเว้าตื้น ใบ

ประดับสีแดง รูปไข่ ขนาด 2.3-3.0 x 1.4-2.5 ซม. ปลายแหลม แข็ง มีขนสั้นนุ่ม ด้านนอก ใบประดับย่อยสีแดง รูปใบหอกปลายแหลม มีสันตามยาว 1 สัน ช่อดอกแบบช่อเชิงลดคล้ายกรวย ออกที่ปลายยอด กลีบเลี้ยงสีแดง หลอดกลีบเลี้ยงแข็ง มีสันตามแนวยาว 2 แนว แฉกกลีบเลี้ยงขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอกยาว 1.0-1.2 ซม. แฉกกลีบดอกรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 2.0-2.3 x 1.2-1.5 ซม. ปลายกลีบเป็นติ่งหนาม ขอบกลีบเป็นคลื่น ผิวด้านนอกมีขนสีขาวนุ่ม ยาว 1 ซม. ปกคลุมหนาแน่น กลีบปากสีขาว ขนาด 4x4 ซม. ผิวด้านในได้ปลายกลีบปาก 1 ซม. มีขนหนาแน่น เกสรเพศผู้ติดตรงข้ามกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเป็นแผ่นแบน สีขาว รูปใบหอก ขนาด 3.2 x 0.7 ซม. อับเรณู ขนาด 2.0 x 0.12 ซม. ก้านชูอับเรณูแนบติดกับอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมียยาว 4.3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ริงไข่ มีสันตามยาว 3 สัน (ภาพที่ 9h)

ชื่อกะหว่าง.- สุลเล

ชื่อพื้นเมือง.- เอื้องหมายนา (ทั่วไป) เอื้องช้าง (นครศรีธรรมราช) เอื้องตัน (ยะลา) เอื้องเพชรม้า (ภาคกลาง) เอื้องใหญ่ (ภาคกลาง)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ยะลา นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินเดีย ศรีลังกา อินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบในป่าไม่ผลัดใบ ที่มีความชื้น ริมลำธาร

การใช้ประโยชน์.- ลำต้น ลนไฟจนมีน้ำไหลออกมา นำน้ำนั้นหยดใส่หู รักษาอาการหู น้ำหนอง

ผู้ให้ข้อมูล.- นายโจนุ แก้วอัญมณี

นายพะฮือ จันทรอุปถัมภ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O. Neamsuvan 43 (BCU); R. Pooma 278 (BKF); C. Phengkhai et al. 3781 (BKF); G. Murata et al. T-37362 (BKF)

MARANTHACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีหรือไม่มีลำต้นเหนือดิน มีเหง้า มีข้อปล้องชัดเจน ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ก้านใบกลม รอยต่อของแผ่นใบกับก้านใบโป่งพอง โคนก้านใบแผ่เป็นกาบใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแต่ดูคล้ายเป็นช่อเชิงลด ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง มีใบประดับที่ลักษณะคล้ายกาบรองรับช่อดอก ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง มีใบประดับย่อย 1-2 ใบรองรับกลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกจากกัน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน เชื่อมติดกันที่โคน มี 1 กลีบที่ขนาดใหญ่และลักษณะคล้ายรูปค้อน ชั้นเกสรเพศผู้ประกอบด้วยเกสรเพศผู้ปกติ 1 อัน และเกสรเพศผู้เป็นหมัน 3-4 อัน เรียงตัวเป็น 2 วง และเชื่อมติดกับวงกลีบดอก เกสรเพศผู้ปกติมีลักษณะเปลี่ยนไปคล้ายเป็นกลีบดอก และมีอับเรณูที่สร้างเรณูได้ติดที่ด้านข้าง อับเรณูแตกตามยาว เกสรเพศผู้เป็นหมัน 1 อันมักเปลี่ยนรูปไปมีลักษณะคล้ายรูปค้อนคลุมส่วนก้านยอดเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน มี 3 คาร์เพล แต่มักมี 2 คาร์เพลที่ฝ่อไปหรือไม่พัฒนา รังไข่ได้วงกลีบ จำนวนช่องในรังไข่มี 1-3 ช่อง ออวูล 1 อันต่อช่อง (ที่สมบูรณ์) พลาเซนทารอบแกนร่วมแต่คล้ายเป็นพลาเซนตาที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมีย 1 อัน เรียบหรือเป็นรอยนูน ผล แห้งแตกกลางพู หรือคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ดและแตก

DONAX

Lour., Fl. Cochinch. 1: 1, 11. 1790; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 286. 1967; Back. & Bakh.f., Fl. Java 3: 78. 1968; Zhu ye jiao shu, Fl. China 24: 380. 2000.

ไม้ล้มลุก ตั้งตรง แตกกิ่งก้านคล้ายไม้พุ่ม มีข้อปล้องชัดเจนคล้ายไม้ ใบเกิดที่โคนลำต้น เส้นกลางใบด้านหลังใบเด่นชัด ก้านใบสั้น กาบใบที่โคนยาว ช่อดอกคล้ายช่อแยกแขนง เกิดที่ปลายกิ่งที่มีใบ ใบประดับช่อย่อยเรียงสลับระนาบเดียว สีเขียว ร่วงง่าย ก้านดอกย่อยสั้นกว่าใบประดับย่อย กลีบเลี้ยงขนาดเท่ากัน แยกจากกัน กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอกสั้นหรือยาวกว่ากลีบเลี้ยง หลอดเกสรเพศผู้เป็นหมันสั้น เกสรเพศผู้เป็นหมันด้านนอก 2 อัน ลักษณะคล้ายกลีบดอก อันในหนึ่งอันลักษณะคล้ายกลีบและมีเนื้อหนา อีกหนึ่งอันลักษณะคล้ายรูปค้อน ที่บริเวณด้านข้างค่อนข้างค่อนไปทางส่วนปลายของค้อน แผ่นนอกเป็นแผ่นหรือรอยางค์ รังไข่มีขนปกคลุมหนาแน่น มี 3 ช่อง ก้านชูดอกเกสรเพศเมียเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียกว้าง มีร่อง

Donax cannaeformis (G. Forst.) K. Schum., Bot. Jahrb. Syst. 15(4): 440. 1893; Back. & Bakh.f., Fl. Java 3: 78. 1968; Zhu ye jiao shu, Fl. China 24: 380. 2000.- *Donax grandis* (miq.) Ridl., J. Str. Br. Roy. As. Soc. 32: 176, 1899; Ridl., Fl. Mal. Pen. 4: 286. 1967.

ไม้ล้มลุก สูง 2-3 ซม. แตกกิ่งก้านได้มาก ใบรูปไข่ ขนาด 18.5-24 x 10-14.5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบกลมกว้าง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาวประมาณ 2 ซม. กาบใบยาว 6-13.5 ซม. ขอบกาบใบเป็นเยื่อบาง ช่อดอกคล้ายช่อแยกแขนง ยาวถึง 30 ซม. ห้อยลง ก้านช่อดอกยาว 2-4 ซม. เกลี้ยง ช่อดอกย่อยมีใบประดับรูปใบหอกแกมรูปไข่ หนา แข็ง ปลายแหลมขนาด 3 x 0.6-0.8 ซม. รองรับ ดอกย่อย ออกเป็นคู่ ใบประดับย่อยเป็นดิ่งเล็กๆ ที่โคนก้านดอกย่อย ก้านดอกย่อยหนา ยาว 5 มม. มีขนสีขาว กลีบเลี้ยงสีขาว ใส รูปไข่ปลายแหลม ขนาด 3 x 1-2 มม. มีเส้นใบ 5 เส้น กลีบดอกหลอดกลีบดอกยาว 3-4 มม. แฉกกลีบดอก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 16-19 x 5 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน 4 อัน ลักษณะคล้ายเป็นกลีบ โคนเชื่อมติดกัน ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแยกเป็นกลีบ สองอันนอกรูปไข่กลีบปลายมน ขนาดประมาณ 9-13 x 2.5-3 มม. ปลายกลีบมีสีเหลือง อันใน 1 อัน ขนาดใกล้เคียงกับอันนอก ขอบหยักเว้าและมีสีเหลือง อันในอีก 1 อันคล้ายรูปค้อน ขนาดประมาณ 12 x 5 มม. เกสรเพศผู้สมบูรณ์ ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 8-9 มม. มีรยางค์เป็นแผ่นกลีบเล็กๆ ขนาดประมาณ 12 x 3 มม. อับเรณูรูปรี เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียแผ่แบน รังไข่ทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ผลทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. (ภาพที่ 13c)

ชื่อกะหรง.- แะะบ้อบู้

ชื่อพื้นเมือง.- คลุ้ม

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: สกลนคร; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช ระนอง สงขลา สตูล ตรัง ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ จีน ไต้หวัน เวียดนาม กัมพูชา

นิเวศวิทยา.- ริมลำธาร ในป่าไผ่ ออกดอกเดือนมกราคม-เมษายน

การใช้ประโยชน์.- 1. ลำต้น นำมาปอกผิว จักเป็นเส้นแบน ใช้สานตะกร้าหลัง (กี้ยี่งไฟ) ซึ่งชาว
กะเหรี่ยงเรียกเป็นภาษาไทยว่าโง ให้ตะกร้าที่สวยงามกว่าไม้ไผ่ เนื่องจากมีปล้องยาว

(นายโอบุ แก้วอัญมณี/นายน้อย เข็มเพชร)

2. ใบ ใช้ห่อขนม

(นางแจ๊ะเม๊ะ จันทร์อุปถัมภ์/นางพิชชา จันทร์อุปถัมภ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 5 (BCU); T. Santisuk & R. Geesink 4954 (BKF); J.F.
Maxwell 84-132 (BKF); Thai-Dutch 717 (BKF)

POACEAE

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี พบน้อยที่เป็นไม้มีเนื้อ มีหรือไม่มีรากฝอย ลำต้น (clum)
ทรงกระบอก ตั้งตรง ชูส่วนปลายขึ้น ทอดนอน หรือเกาะเลื้อย โดยทั่วไปลำต้นกลวง และมักปิดตัน
ที่ข้อ ซึ่งต่อมาข้ออาจพองออก ใบเดี่ยว ออกที่ข้อ สองแถว โดยทั่วไปเส้นใบขนาน ใบประกอบด้วย
2 ส่วน คือ กาบใบหุ้มลำต้น เรียงซ้อนเหลื่อมหรือขอบกาบอาจเชื่อมกัน และแผ่นใบ ซึ่งมักแบน
และเป็นรูปแถบถึงรูปใบหอก พบน้อยที่มีก้านใบ ลิ่นใบ มีรูปร่างหลายแบบ โดยทั่วไปเป็นเยื่อ แต่
บางครั้งอาจเป็นเยื่อใสหรือเป็นขน ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ช่อกระจจะ หรือช่อแยกแขนง ออกที่ส่วน
ปลายของลำต้น ช่อดอกย่อย (spikelet) อาจมีหรือไม่มีก้านช่อดอกย่อย ประกอบด้วยดอกย่อยที่
ไม่มีก้านดอกย่อยหนึ่งถึงหลายดอก ที่โคนของช่อดอกย่อยมีกาบช่อย่อย (glume) 2 อัน เป็นกาบ
ว่างๆ เรียงตรงข้าม อยู่ด้านล่างและด้านบน กาบช่อย่อยอันล่างมักมีขนาดเล็กกว่าอันบน บางครั้ง
อาจลดรูป ในบางสกุลกาบช่อย่อยทั้ง 2 อัน ลดรูปหายไป ดอกย่อยติดบนชอกของแกนกลางย่อย
(rachilla) ซึ่งมีหลายข้อ แต่ละดอกย่อยมักประกอบด้วยใบประดับ (bract) 2 อัน เรียงตรงข้าม อัน
ล่าง เรียก กาบล่าง (lemma) มักมีสีเขียว ที่ปลายมีหรือไม่มีรอยางค์แข็ง และอันบน เรียก กาบบน
(palea) ในชอกของกาบบนมีดอกแยกเพศหรือสมบูรณ์เพศ เกสรเพศผู้ มักเรียงเป็นวง มี 3 อัน
หรือมี 6 อัน เรียง 2 วง อับเรณู 2 ช่อ ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณูแต่ที่โคนอับเรณูแยกเล็กเป็น
เงี่ยงลูกศรจึงปรากฏเป็นติดกลางอับเรณู รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 3 คาร์เพล 1 ช่อ ออวูล 1 อัน
ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมักมี 2 อัน ยอดเกสรเพศเมียมีปมเล็ก และมักมีขนยาวนุ่ม ผลส่วนมากเป็น
ผลธัญพืช หายากที่เป็นผลมีเนื้อหลายเมล็ดหรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลกระเปาะ เมล็ดมีเอนโด
สเปิร์มมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ลำต้นมีเนื้อไม้
 2. แกนกลางช่อดอกย่อยเป็นข้อ.....1. Bambusa
 2. แกนกลางช่อดอกย่อยไม่เป็นข้อ..... 2. Gigantochloa
1. ลำต้นไม่มีเนื้อไม้
 3. เกสรเพศผู้ 1-2 อัน ช่อดอกมีขนนุ่มเหมือนเส้นไหมปกคลุม.....3. Imperata
 3. เกสรเพศผู้ 6 อัน ช่อดอกไม่มีขนนุ่มเหมือนเส้นไหมปกคลุม.....4. Oryza

1. BAMBUSA

Schreb., Gen. Pl. 1: 236. 1789; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 386. 1897; Clayton et al. in Fl. Ceylon 8: 72. 1994.

เหง้าเจริญทางข้าง ลำต้นแตกเป็นกอ หนาแน่น ตั้งตรงหรือพบน้อยที่เกาะเลื้อย ลำต้นช่วงโคนอาจแตกกิ่งหนาม ใบหุ้มลำต้น (culm leaf) มีกาบหุ้มลำต้น (culm-sheath) กว้าง แผ่นใบ (blad) ของใบหุ้มลำต้นมักเป็นสามเหลี่ยม แผ่นใบ (foliage leaves) เป็นรูปแถบหรือรูปใบหอก มีก้านใบสั้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงเดี่ยวหรือขนาดใหญ่ ในแต่ละกิ่งแขนงมีช่อกระจุกแน่น ช่อแยกแขนงหรือช่อเชิงลด ช่อดอกย่อย 1-หลายดอกย่อย ดอกสมบูรณ์เพศพบบ้างที่ดอกเพศเมียฝ่อ กาบช่อดอกย่อย 1-หลายอัน กาบล่างรูปใบหอกแกมรูปไข่ เส้นกาบใบจำนวนมาก กาบบนกว้างที่ขอบงอ ด้านนอกมีเส้นกาบใบ 2-5 เส้น กลีบเกล็ด มี 2-3 อัน บาง ส่วนมากมีขนพบบ้างที่ไม่มี เกสรเพศผู้ 6 อัน มักแยกกัน อับเรณูแคบ ปลายมน เป็นจุด หรือคล้ายแปรง รั้งไขรูปขอบขนาน รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ มีขนที่ปลาย ก้านยอดเกสรเพศเมียสั้นหรือยาว ยอดเกสรเพศเมีย 1-3 อัน รูปเส้นด้าย ผลรูปขอบขนานหรือรูปแถบแกมขอบขนาน ปลายแหลมหรือมน ผนังผลมีเนื้อเล็กน้อยที่ปลาย และแยกจากเมล็ด ส่วนด้านล่างบางและแยกจากเมล็ดขณะสดเท่านั้น

Bambusa sp.

ลำต้น ตั้งตรง สูงถึง 15 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10 ซม. ผนังหนา ปล้องยาวประมาณ 30 ซม. สีเขียว กิ่งแตกมาจากทุกข้อ กิ่งล่างแผ่ออกคล้ายหนาม มีหนามปกคลุม กิ่งบนมีใบ อาจมีหรือไม่มีหนาม หนามมักเรียงเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3 อัน ใบหุ้มลำต้น แผ่นใบขนาด 9-10 x 7-10 ซม. โคนพับลงมากหรือน้อย ที่โคนยับย่น ติดทน ผิวด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนสีน้ำตาล

แกมดำหนาแน่น กาบหุ้มลำต้น ขนาด 25-31 x 15-20 ซม. คล้ายแผ่นหนัง ปลายยับย่น มีขนสีน้ำตาลเมื่ออ่อนและเกลี้ยงเมื่อแก่ และหลุดร่วงเมื่อแตกกิ่ง ลิ้นใบต่อจากปลายกาบ ยาว 0.5-1 มม. มีขนครุยสีขาว ใบ แผ่นใบรูปใบหอกถึงรูปแถบ ขนาด 6-12 x 0.8-1.2 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ลิ้นใบสั้น เรียบ มีติ่งขนาดเล็กที่ปลายติ่งมีขนแข็ง ช่อดอก ไม่พบ

ชื่อกะหรั่ง.- วัชชี่ (ไผ่มีหนาม)

ชื่อพื้นเมือง.- ไผ่หนาม

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ริมลำธาร

การใช้ประโยชน์.- ไผ่ไผ่หนามใช้ทำเสาบ้านได้ เพราะมีความทนทาน และยังใช้ทำพื้น ฝา โดยผ่าตามยาวของลำและทุบให้แผ่แบน แต่ไม่ขาดจากกัน เรียกว่าฟาก

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข้มเพชร

นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 121(BCU)

2. GIGANTOCHLOA

Kurz in Tijdschr. Nederl. Ind 27 : 226. 1864; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 398. 1897; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 634. 1968.

เหง้าเจริญทางข้าง ลำต้นตั้งตรงหรือลู่ลง แตกเป็นกอขนาดใหญ่หรือเล็ก ลำต้นช่วงล่างไม่แตกกิ่ง ใบหุ้มลำต้น (culm leaf) มีกาบหุ้มลำต้น (culm-sheath) ที่มีติ่งกาบกว้าง มีขน แผ่นใบ (blad) ของใบหุ้มลำต้นเป็นรูปขอบขนานแกมรูปไข่ แผ่นใบ (foliage leaves) รูปใบหอกแกมรูปแถบ หรือรูปใบหอก ขนาดใหญ่ มีก้านใบเทียมสั้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงเชิงประกอบ ขนาดใหญ่ ช่อดอกย่อยเรียงตัวเป็นช่อกระจุกแน่น กลีบเกล็ด 0, 1 หรือ 3 อัน กาบช่อย่อยเป็นหมัน 2-3 อัน รูปไข่หรือรูปใบหอก กาบช่อย่อยสมบูรณ์ขนาดใหญ่และเหมือนกัน กาบบน (palea) มี 2 สัน

และมีขนที่สั้น เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมเป็นหลอด รังไข่มีขน ยอดเกสรเพศเมีย 1-3 อัน มีขน ผลรูปขอบขนานแกมรูปไข่ หรือรูปขอบขนาน มีร่องตามยาว ผ่องบาง เชื่อมติดกับเมล็ด

Gigantochloa sp.

ลำต้นสูงถึง 10 เมตร ตั้งตรง แตกกิ่งเป็นกอขนาดใหญ่ ปล้องยาวถึง 40 ซม. สีเขียว ใบหุ้ม ลำต้นขนาดใหญ่ ด้านนอกมีขนสีดำ แผ่นใบขนาด 20-25 x 10-11 ซม. ปลายเรียวแหลม กาบหุ้ม ลำต้นขนาด 19-20 x 22-27 ซม. ปลายกาบใบสองข้างของโคนแผ่นใบมีติ่งกาบคล้ายรูปครึ่ง วงกลม ขนาด 3 x 10 มม. ใบ แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 16-29 x 2.5-3.5 ซม. ปลายใบเรียว แหลม โคนตัดตรง มน หรือแหลม ขอบใบและผิวใบด้านล่างมีขนสาก ก้านใบยาวประมาณ 2 มม. ปลายกาบใบสองข้างของโคนแผ่นใบมีติ่งกาบรูปสี่เหลี่ยมยาวประมาณ 2 มม. ช่อดอก ไม่พบ (ภาพที่ 13a)

ชื่อกะหรง.- วัะกะล้อ (ไผ่ผาก)

นิเวศวิทยา.- ในป่าไม่ผลัดใบ ริมลำธาร

การใช้ประโยชน์.- ไม้ไผ่ผาก ใช้ทำพื้น และฝา โดยผ่าตามยาวทั้งลำและทุบให้แผ่แบน แต่ไม่ขาด จากกัน เรียกว่าผาก และใช้จักสานเป็นตะกร้าหลัง (ภาพที่ 15b)

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข้มเพชร

นายสังข์ ศรีชาติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 122 (BCU)

3. IMPERATA

Cirillo, Pl. Rar. Neapol. 2: 26. 1792; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 106. 1897; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 583. 1968; Davidse in Fl. Ceylon 8: 262. 1994.

ลิ้นใบเป็นเยื่อไม่มีขนครุย กาบใบกลม ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ทรงกระบอก สีขาวแกมเงิน ช่อดอกย่อยออกเป็นคู่ ก้านช่อดอกย่อยเรียวปลายเป็นรูปถ้วย ไม่มีรยางค์แข็ง มี 2 ดอกย่อย

กาบช่อย่อยเป็นเยื่อบาง ขนาดเกือบเท่ากัน มีขนแบบเส้นไหมยาว ดอกย่อยดอกกลางลดรูปเป็น กาบล่าง ใส ขอบบนจักฟันเลื่อยถึงหยักซี่ฟันถี่ ดอกย่อยดอกบนสมบูรณ์ กาบล่างเหมือนกาบล่าง ของดอกกลาง กาบบน ใส สั้นกว่ากาบล่างเล็กน้อย ไม่มีกลีบเกล็ด เกสรเพศผู้ 1-2 อัน ก้านชูยอด เกสรเพศเมีย 2 อัน เชื่อมถึงเกือบแยกจากกัน ผลรูปพีชรูปขอบขนานแกมรี

Imperata cylindrica (L.) Raeusch., Nomencl. Bot. ed. 3, 3: 10. 1797; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 583. 1968; Davidse in Fl. Ceylon 8: 263. 1994.- *Imperata arundinacea* Cirillo, Pl. Rar. Neapol. 2: 27, t. 11. 1792; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 106. 1897.

เหง้าฝังลึกใต้ดิน ลำต้นตั้งตรง สูงถึง 1 เมตร ปล้องเกลี้ยง ข้อมีขนสีขาวยาวหนาแน่น ขนยาว ถึงยาวถึง 7 มม. แผ่นใบขนาด 6-70 x 0.6-1 ซม. ใบ แผ่นใบเกลี้ยง ขอบใบที่โคนมีขนยาวนุ่ม ถัด ขึ้นมาจนถึงปลายมีขนสาก ขนาดเล็ก เรียงชิดกัน กาบใบเกลี้ยง มีขนสีขาวยาวที่ขอบกาบโดยเฉพาะ ขอบกาบส่วนบน ล้วนใบรูปไข่ยาว 0.5-2 มม. ขอบเกลี้ยง ช่อแยกแขนง ยาว 10-18 ซม. มีขนสี ขาวแกมเงิน แขนงช่อดอกแนบกับแกนกลางช่อดอก ก้านช่อดอกเกลี้ยง ช่อดอกย่อย ออกเป็นคู่ ปกคลุมด้วยขนไหมสีขาวยาวประมาณ 1 ซม. ก้านช่อดอกย่อยในแต่ละคู่ยาวไม่เท่ากัน ยาว 1-2.5 มม. กาบช่อย่อยรูปใบหอก ปลายแหลม เป็นเยื่อ ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 3.8 x 0.5-1 มม. ด้านนอกมีขนไหมปกคลุม ดอกย่อยดอกกลางมีกาบล่างรูปรีกว้าง ขนาดประมาณ 2-2.5 x 1 มม. ดอกย่อยดอกบนมีกาบล่างยาวประมาณ 1.5 มม. มีกาบบนยาวประมาณ 1.2 มม. เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5-2 มม. อับเรณูยาว 2.5 มม. สีเหลือง เกสรเพศเมีย ก้านชูยอดเกสรเพศ เมียส่วนโคนเชื่อมกันยาว 0.5 มม. ส่วนปลายแยกกันยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียยาว 2 มม. มีขน ยาวนุ่ม รังไข่ รูปไข่ ยาวประมาณ 0.5 มม. ผล ไม่พบ

ชื่อพื้นเมือง.- เก้อฮี (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ลาลาง ลาลแล หญ้าคา (ทั่วไป)

ชื่อกะเหรี่ยง.- กะฮี้ละ

ประเทศไทย.- วัชพืชพบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- เขตอบอุ่นถึงเขตร้อนของโลกเก่า ซิลีและอาเจนตินา เป็นพืชนำเข้าไปใน สหรัฐอเมริกา

นิเวศวิทยา.- ในพื้นที่ถูกทำลาย ที่รกร้าง ช้างทาง ที่เปิดโล่งได้รับแสงมาก

การใช้ประโยชน์.- 1. ใบ ตากให้แห้ง ทำเป็นวัสดุคลุมหลังคา
2. รากและเหง้า เป็นเชื้อหมักเห็ด

ผู้ให้ข้อมูล.- นายน้อย เข้มเพชร
นายโจนุ แก้วอัญมณี

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 119 (BCU); Sam-ang Homchurn 119 (BCU); A. Rajataprakorn 5 (BCU); S. Pantuwatana 24 (BCU)

4. ORYZA

L., Sp. Pl. 1: 333. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 92. 1879; Ridl., Fl. Mal. Pen. 5: 251. 1925; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 543. 1968; Duist. in Blumea 32 (1): 169. 1987; N.A.Harriman in Fl. Ceylon 8: 326. 1994.

ไม้ล้มลุกอายุปีเดียวหรือหลายปี แผ่นใบรูปแถบ ลิ่นใบเป็นเยื่อ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง มักห้อยลง ช่อดอกย่อยมีก้าน แต่ละช่อย่อยมี 1 ดอกย่อย ใบประดับช่อย่อย (glume) 2 อัน ขนาดเล็ก หรือไม่มีใบประดับช่อย่อย ดอกย่อยมีกาบกลาง (lemma) รูปเรือ แข็ง มีเส้นกาบใบ 5 เส้น ที่ปลายกาบมีหรือไม่มีรอยค้ำแข็ง กาบบน (palea) รูปเรือ หนาค้ำยหนัง ขนาดเล็กกว่ากาบกลาง ขอบเป็นเยื่อ เกสรเพศผู้ 6 อัน เมล็ดรูปขอบขนานแคบแบน

Oryza sativa L., Sp. Pl. 1: 333. 1753; Hook.f., Fl. Br. Ind. 7: 92. 1879; N.L. Bor, The grass of Burma, Ceylon, India and Pakistan : 605. 1960; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 544. 1968; Duist. in Blumea 32 (1): 174. 1987; N.A.Harriman in Fl. Ceylon 8: 328. 1994.

ไม้ล้มลุก อายุปีเดียว สูงถึง 80 ซม. ใบ แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 30-60 x 0.8-0.13 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบด้านบนมีขนสาก ตามแนวเส้นใบ ห่างๆ ขอบใบมีขนสาก กาบใบ ขนาด 20-50 x 1 ซม. เกลี้ยง ลิ่นใบ รูปแถบ ยาว 1.2-2.2 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกลึก ช่อดอก ยาวถึง 30 ซม. ช่อดอกย่อย ใบประดับ อันล่างและอันบน รูปลิ้มแคบ ขนาดเกือบเท่ากัน ขนาดประมาณ

3-3.5 x 0.9-1 มม. เป็นเยื่อ สีเขียวอ่อนแกมขาว ส่วนบนของขอบใบประดับอันบนจักซี่ฟัน 2 ที่ กาบล่างรูปรี ขอบขนานกัน ขนาด 9-10 x 2.5 มม. กาบบนรูปรี ขนาด 9-10 x 2 มม. ปลาย กาบทั้งสองอัน มีรอยค้ำแข็ง สั้นมาก ยาวถึง 1 มม. ผิวกามีขนสั้น สีขาว เกือบหนาแน่น **เกสรเพศผู้** ก้านชูอับเรณู เป็นเส้นด้าย ยาว 1.5-2 มม. อับเรณูรูปแถบ ยาว 2 มม. **เกสรเพศเมีย** ก้านชู ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.5-1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.5 มม. **รังไข่** ทรงรูปไข่ ยาว 0.5 มม.

ชื่อพื้นเมือง.- ข้าว ข้าวจ้าว (ทั่วไป) ข้าวไข่แมงดา ข้าวคอแรง ข้าวเหนียวบัว ข้าวหนึ่ง ข้าวเหนียว บือถู่

ชื่อกะเหรี่ยง.- บืออาไท้

ประเทศไทย.- พืชปลูก พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.- มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นพืชปลูกทั่วโลกในเขตร้อน และแถบเมดิเตอร์เรเนียน

นิเวศวิทยา.- พืชปลูกในไร่ ออกดอกเดือนกันยายน-ตุลาคม

การใช้ประโยชน์.- 1. ข้าวจ้าวเป็นอาหารหลักของชาวกะเหรี่ยง มีพันธุ์ป่าซึ่งชาวกะเหรี่ยงเรียก "ข้าวกะเหรี่ยง" ในสมัยก่อนเพาะปลูกโดยการทำไร่เลื่อนลอย และในการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว จะใช้เมล็ดคลูกเคล้ากับ เมล็ดแดงเปรี้ยวแดงขาว พริกกะเหรี่ยง มะเขือเทศ (มะเขือเทศลูกเล็กซึ่งชาว กะเหรี่ยงเรียกเป็นภาษาไทยว่า มะแว้ง) งา ยาสูบ แล้วปลูกลงในแปลงเดียวกัน ซึ่งปีหนึ่งก็จะทำไร่ อย่างนี้ครั้งหนึ่ง (นายคณิต จันทร์อุบลภัท/นางปรียาภรณ์ ปรีดอก)

2. ข้าวเหนียว (ปะอู้ไท้) มีขนาดช่อดอกย่อย ใหญ่กว่าข้าวจ้าวเล็กน้อย และ เมื่อแห้งกาบบนและก้างล่างมีแต่มีสีน้ำตาล ปลูกพร้อมกับข้าวจ้าว ในบริเวณข้างเคียงกัน แต่ปลูก แยกต่างหาก ไม่ได้ใช้วิธีผสมกับเมล็ดฝักสวนครัวชนิดอื่นๆ ซึ่งข้าวเหนียวจะใช้ทำขนม อันได้แก่ ข้าวหลาม (มีจู้-หุงกับกะทิไม่ใส่น้ำตาล) ข้าวต้มมัด (มีต่อ-ข้าวเหนียวดิบห่อใบตองหรือใบไผ่เป็น รูปสามเหลี่ยมแล้วนำไปต้ม) และข้าวปุก (มีดู่ไป-ข้าวเหนียวหนึ่งตำกับงานึ่ง) ขนมเหล่านี้ใส่รวมกัน ในกะละมังพร้อมกับหมากพลู และธูปเทียน เพื่อถวายเป็นเครื่องบูชาในพิธีไหว้พระจันทร์

(นายป้าง ดำรง/นายศักดิ์ดา ปัญญาหาร)

ตัวอย่างพรรณไม้.- O.Neamsuvan140, 141 (BCU); S. Poothong 10 (BCU); T. Koyama et al. 15269 (BKF); C. Niyomdham 1281 (BKF)

ZINGIBERACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้า ใบเดี่ยว เรียงสลับหรือเรียงเวียน มีลิ้นใบระหว่างแผ่นใบและก้านใบโคนก้านใบแผ่ออกเป็นกาบใบและเปิดออกด้านข้าง แผ่นใบส่วนมากรูปแถบถึงรูปรี มักมีขนาดใหญ่ ช่อดอกแบบช่อเชิงลดแน่น ช่อกระจะโปร่ง หรือเป็นดอกเดี่ยว ออกที่ปลายยอดของลำต้นเทียม ซึ่งเกิดจากการเรียงซ้อนทับกันของใบ บางครั้งพบออกจากเหง้าโดยตรง ดอกมีใบประดับย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เชื่อมติดกันคล้ายเป็นรูปหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก ขนาดอาจไม่เท่ากัน บางครั้งหลอดกลีบเลี้ยงอาจเปิดออกด้านข้าง กลีบดอก 3 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาวกว่ากลีบเลี้ยง ปลายแยกเป็น 3 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน แฉกกลีบดอกอันกลางมักมีขนาดใหญ่กว่าแฉกกลีบดอกสองอันที่อยู่ด้านข้าง เกสรเพศผู้ติดเหนือหลอดกลีบดอก โดยปกติมีเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 1 อัน และมักพบเกสรเพศผู้เป็นหมัน 4 อัน โดยเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 2 อันมักเชื่อมติดกันและเปลี่ยนรูปไปคล้ายเป็นกลีบดอกที่มีขนาดใหญ่เรียก กลีบปาก และเชื่อมติดกับกลีบดอกที่โคน อาจพบเกสรเพศผู้เป็นหมันอีก 2 อัน มีลักษณะคล้ายกลีบดอกแต่มีขนาดเล็กกว่ากลีบปาก ก้านชูอับเรณูของเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ มีร่องลึกตามยาว และหุ้มล้อมรอบก้านยอดเกสรเพศเมียเอาไว้ตลอดความยาว อับเรณู มี 2 ช่อง แยกตามยาว หรือแตกที่รูเปิดที่ปลาย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ มี 3 คาร์เพล จำนวนช่องในรังไข่ 3 ช่อง ออวุลจำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วม หรือจำนวนช่องในรังไข่ 1 ช่อง และมีพลาเซนตาดำตามแนวตะเข็บ 3 แนว อาจพบพลาเซนตาที่ฐาน ก้านยอดเกสรเพศเมียบางครั้งเปลี่ยนเป็นเส้นด้ายแนบไปกับร่องก้านชูอับเรณูและแทรกอยู่ระหว่างอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียมีหลายแบบ มักมีขน โผล่พ้นเหนืออับเรณู บางสกุลพบก้านยอดเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน 2 อัน ขนาบข้างก้านยอดเกสรเพศเมียที่สมบูรณ์อยู่เหนือรังไข่ (stylode) ผลแบบผลแห้งแตกกลางพู หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดมักมีเยื่อหุ้มเมล็ด

1. ALPINIA

Roxb., Asiatic Researches 11: 350. 1810; Baker, in Fl. Br. Ind. 6: 252. 1894; Holttum, Holttum, Garg. Bull. Sing. 13: 140. 1950; B.L. Burtt & R.M. Sm. in Fl. Ceylon 4: 510. 1983; T.L. Wu and K. Larsen in Fl. China 24: 333. 2000.

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี เหง้าทอดเลื้อย มีกลิ่นหอม มักมีลำต้นเทียม ใบจำนวนมาก แต่อาจพบที่มีใบเพียง 1-4 ใบ แผ่นใบรูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก ช่อดอกออกที่ปลายยอด แบบช่อแยกแขนง ช่อกระจุก หรือช่อเชิงลด มักมีวงใบประดับที่โคนช่อดอก 1-3 ใบเมื่อช่อดอกยังอ่อน อาจมีหรือไม่มีใบประดับย่อย กลีบเลี้ยงมักมีลักษณะเป็นหลอด เปิดออกด้านข้าง 1 แนว แฉกกลีบดอกอันกลางเป็นรูปคล้ายเรือหรือเป็นรูปค้อม มีความกว้างมากกว่าแฉกกลีบดอกที่อยู่ด้านข้าง เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันขนาดเล็ก รูปลิ้มแคบ หรือคล้ายซี่ฟัน เชื่อมติดโคนกลีบปาก หรือไม่มี ขอบกลีบปากเรียบหรือหยัก มีหรือไม่มีก้านชูอับเรณู เกสรเพศเมียอาจมีลักษณะเป็นสัน รังไข่มีจำนวนช่องในรังไข่ 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ยอดเกสรเพศเมียมักแผ่กว้าง หรือเป็นรูปกระบอง ก้านยอดเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน มักมีลักษณะอวบหนา ผลแบบผลแห้งแตก ทรงกลม แห้งหรือมีเนื้อไม้แตกหรือแตกไม่เป็นระเบียบ เมล็ดจำนวนมาก มีเยื่อหุ้ม

Alpinia malaccensis (Burm. f.) Roscoe, Trans. Linn. Soc. London 8: 345. 1807; Baker in Fl. Br. Ind. 6: 255. 1893; B.L. Burtt & R.M. Sm. in Fl. Ceylon 4: 518. 1983; T.L. Wu & K. Larsen in Fl. China 24: 340. 2000.- *Catimbium malaccense* (Burm.) Holttum, Gard. Bull. Sing. 13: 155. 1950.

ไม้ล้มลุก สูง 2-3 เมตร ใบ แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 60-70 x 10-14 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบมีขน ผิวใบด้านหลังมีขนสั้นนุ่ม หนาแน่น ลิ่นใบรูปไข่ ปลายมน เรียบ ยาวถึง 8 มม. ด้านหลังมีขนปกคลุม กาบใบหุ้มลำต้นเทียมกว้างประมาณ 2 ซม. ก้านใบยาว 2-4 ซม. มีร่องตามยาวด้านบน มีขนสั้นนุ่ม หนาแน่น ช่อดอกแบบช่อกระจุกเกิดที่ปลายยอด ช่อดอกยาว 18-23 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 10 ซม. แกนช่อดอกและก้านช่อดอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม หนาแน่น ช่อดอกย่อยแบบช่อวงแถวเดียว ส่วนมากมี 2 ดอกย่อย อาจพบที่โคนช่อมี 3 ดอกย่อย ใบประดับรองรับช่อวงแถวเดียว สีขาว รูปกลม ขอบใส ปลายเป็นติ่งแหลม ยาวประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงสีขาวอมชมพู หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 1.6 ซม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ปลายแหลม ยาวประมาณ 3 มม. ด้านหลังและขอบมีขน สั้น หนาแน่น กลีบดอกสีขาว หลอดกลีบดอก ยาว 8-9 มม. แฉกกลีบดอก รูปรีหรือรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาดไม่เท่ากัน ขนาด 2-3 x 1.2-2.5 ซม. ด้านหลังและขอบมีขน กลีบปาก 1 อัน รูปเรือ ขนาด 2.5 x 3.2 ซม. สีเหลืองมีแถบสีแดง ปลายเว้า ตื้น เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณู ยาว 6-8 มม. อับเรณู ขนาด 10-12 x 4 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน รูปลิ้มแคบ ยาว 2-2.5 มม. มีขนปกคลุมห่างๆ เกสรเพศเมีย ก้านยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย รูปถ้วย มีขน รังไข่ มีขนปกคลุมหนาแน่น ก้านชูยอดเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน ยาว 3

มม. ออวูล จำนวนมาก ผล กลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. สีแดง มีขนสั้นปกคลุม (ภาพที่ 11c)

ชื่อกะหรง.- ป้ออี

ชื่อพื้นเมือง.- ข่าป่า (ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

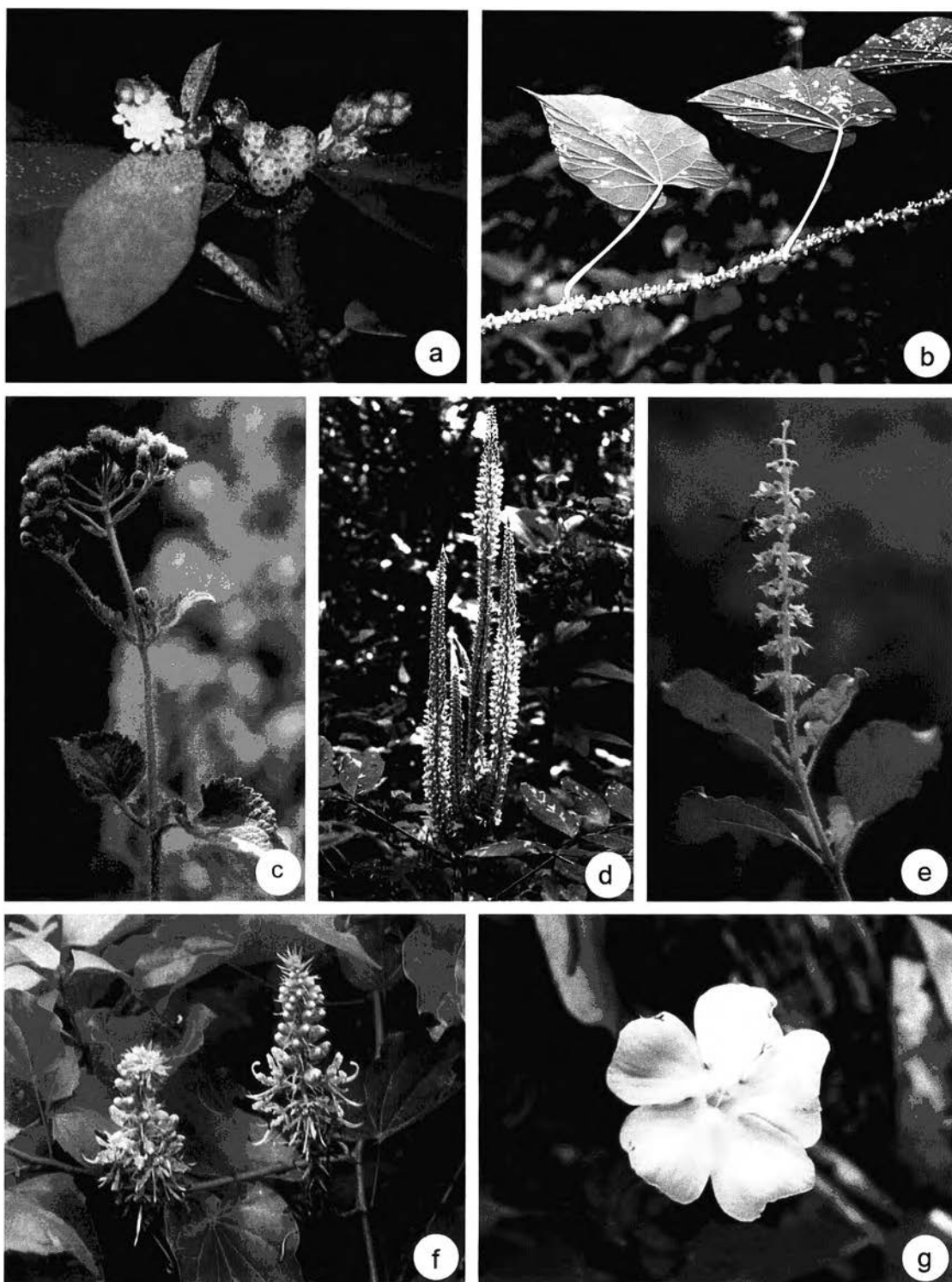
นิเวศวิทยา.- พบในป่าไม่ผลัดใบ ที่มีความชื้น ร่มลำธาร

การใช้ประโยชน์.- เหง้า เป็นผักต้มจิ้มน้ำพริก

ผู้ให้ข้อมูล.- นางพัชรา จันทร์อุปถัมภ์

นางจรรยา ดำรงค์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้.- O.Neamsuvan 12 (BCU); P. Trisarasri 271 (BCU); T. Santisuk 1024 (BKF); J.E. Vidal et al. 6325 (BKF).

ภาพที่ 6 พืชม้วนไฟ

a-c ม้วนไฟรักษามาลาเรีย

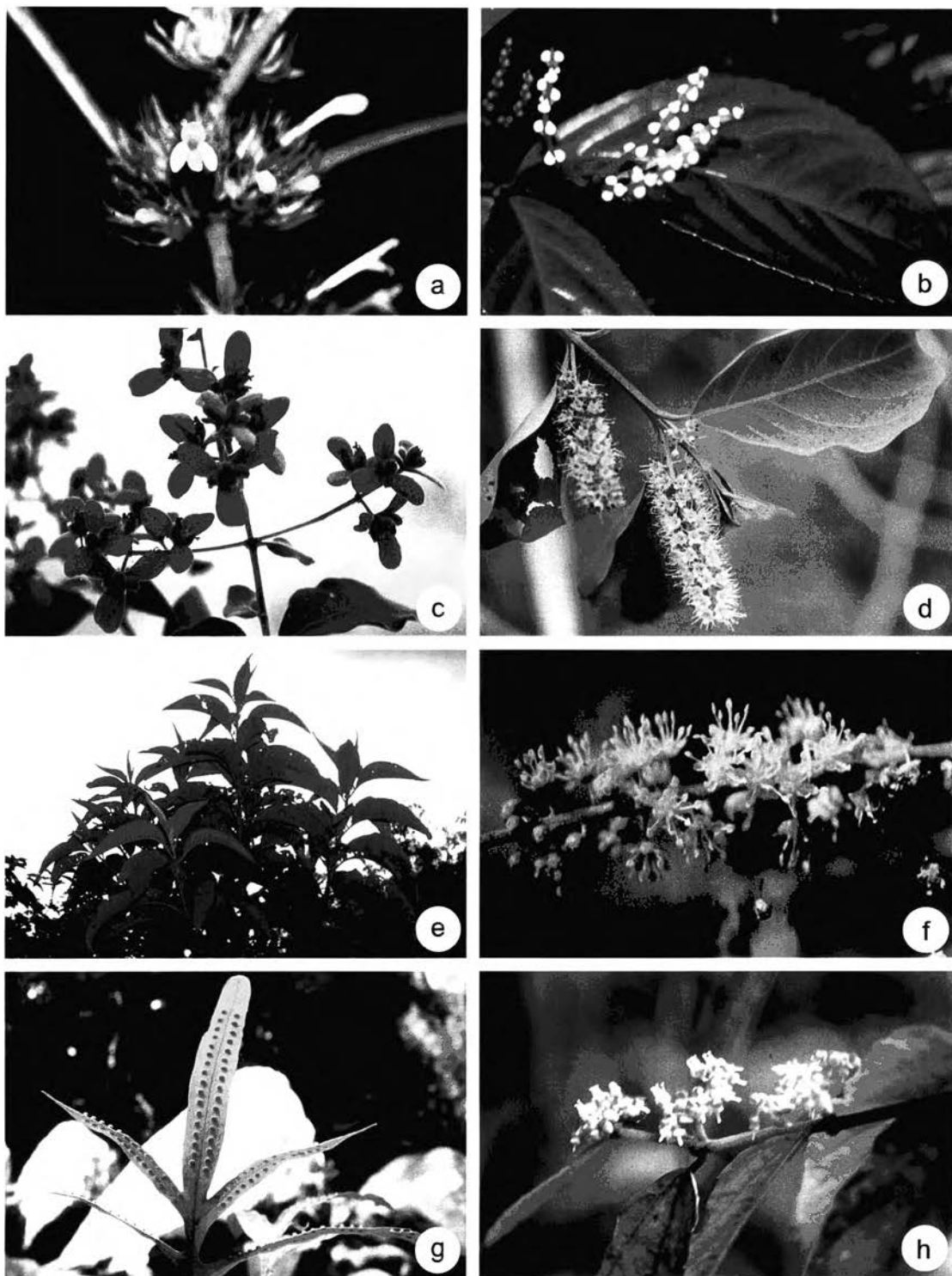
a. *Croton sepalinus* Airy Shaw b. *Tinospora crispa* (L.) Hook.f. & Thoms. c. *Ageratum conyzoides* L.

d-f ม้วนไฟแก้ปวดฟัน

d. *Uraria crinita* (L.) Desv. ex DC e. *Ocimum tenuiflorum* Burm.f. f. *Bauhinia pulla* Craib

g ม้วนไฟแก้ไข้

g. *Thunbergia fragrans* Craib

ภาพที่ 7 พืชสมุนไพรมะนิป

a-c สมุนไพรมะนิปแก่อาการปวดท้องในเด็ก

a. *Gomphostemma crinitum* Wall. ex Benth.

c. *Congea tomentosa* Roxb. var. *tomentosa*

d สมุนไพรมะนิปแก่บิด

d. *Combretum procursum* Craib

e-f สมุนไพรมะนิปสำหรับสตรีหลังคลอด

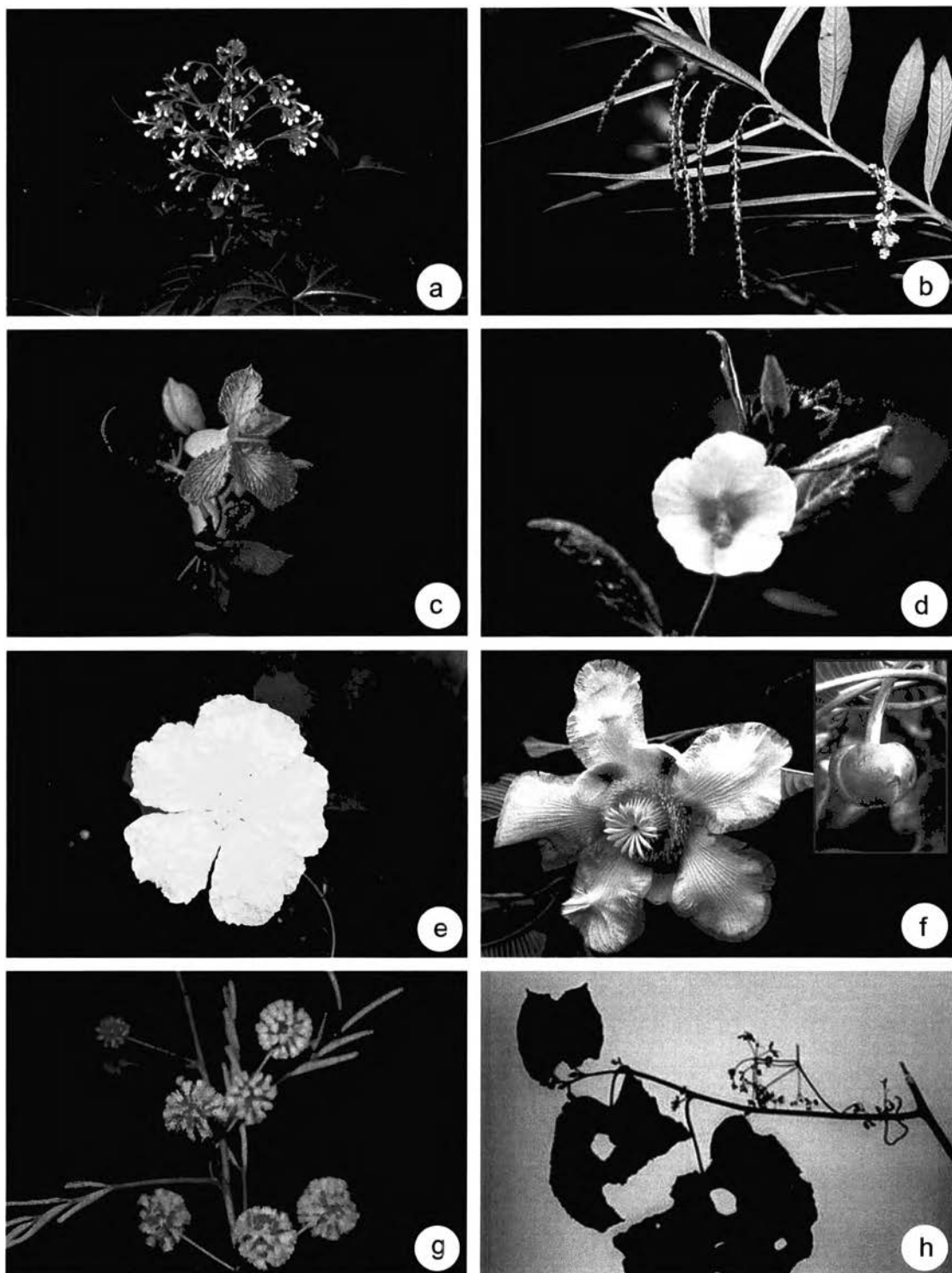
e. *Blumea* sp.

f. *Croton roxburghii* N.P. Balakr.

g-h สมุนไพรมะนิปแก่พิษสัตว์

g. *Microsorium nigrescens* (Blume) Copel. แก่พิษงู พิษตะขาบ

h. *Cissus discolor* Blume แก่พิษงู

ภาพที่ 8 พืชสมุนไพร

a-b สมุนไพรรักษาโรคผิวหนัง

a. *Clerodendrum paniculatum* L.

b. *Homonoia riparia* Lour.

c-d สมุนไพรเพื่อความงาม

c. *Tamarindus indica* L. ป้องกันแดด กันฝ้า

d. *Urena lobata* L. var. *lobata* ป้องกันปากแตกในฤดูหนาว

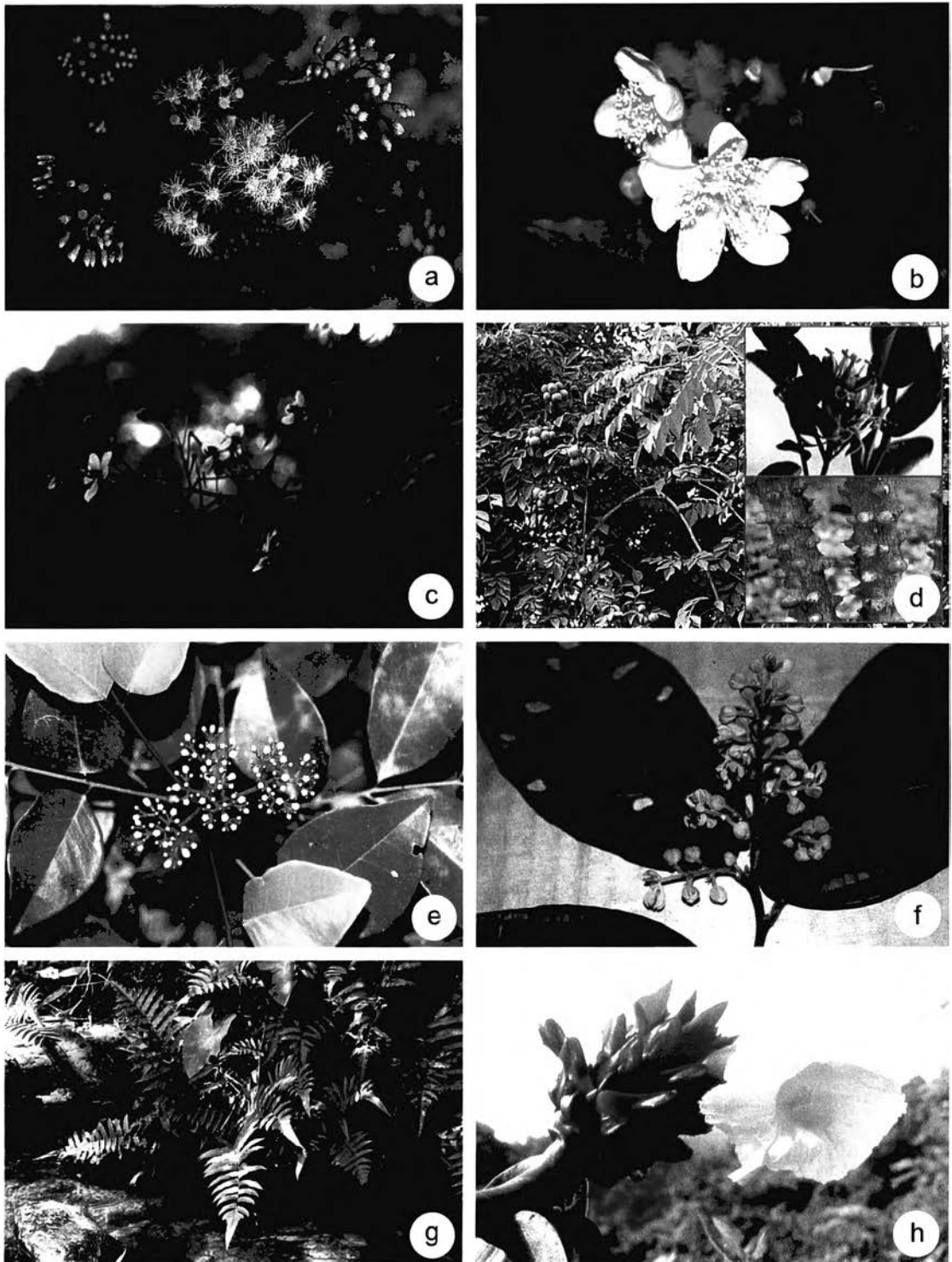
e-h สมุนไพรระดม ขจัดรังแค

e. *Luffa aegyptiaca* Mill.

f. *Dillenia indica* L.

g. *Acacia concinna* (Willd.) DC

h. *Byttneria andamanensis* Kurz

ภาพที่ 9 พืชสมุนไพร

a. *Eupatorium odoratum* L. แกะไอ ห้ามเลือด

c. *Cassia timoriensis* DC. แกะดีชัน

e. *Clauseana* sp. บำรุงกำลัง

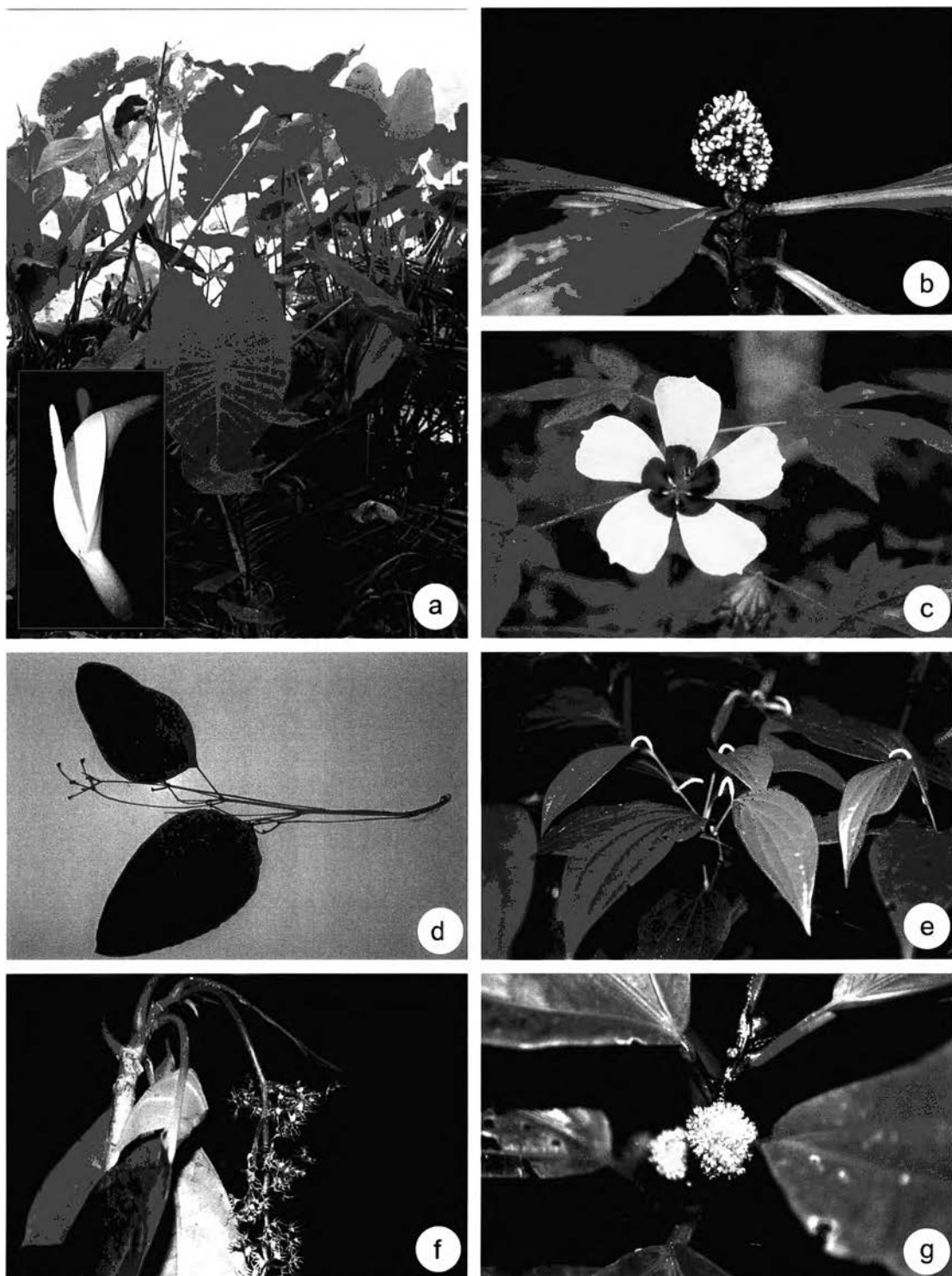
g. *Diplazium esculentum* (Retz.) Sw. ตอกระตูด

b. *Bixa orellana* L. รักษาโรคผิวหนัง

d. *Harrisonia perforata* (Blanco) Merr. แก่น้ำกัดเท้า

f. *Microcos tomentosa* Smith ถายพยาธิ

h. *Costus speciosus* (Koenig.) Sm. แก่น้ำหนวก

ภาพที่ 10 พืชอาหาร (ไซโบ)

a. *Colocasia esculenta* (L.) Schott

c. *Hibiscus surattensis* L.

e. *Piper argyrophyllum* Miq.

g. *Elatostema latifolium* (Blume) Blume ex H. Schroet

b. *Pollia thyrsoiflora* Endl. ex Hassk.

d. *Erythralium scandens* Blume

f. *Dendrocnide stimulanis* (L.f.) Chew

ภาพที่ 11 พืชอาหาร

a ไร่ลำต้นอ่อน

a. *Floscopa scandens* Lour.

b-e ไร่ดอก

b. *Crassocephalum crepidioides* (Benth.) S. Moore

c. *Alpinia malaccensis* (Burm. f.) Roscoe

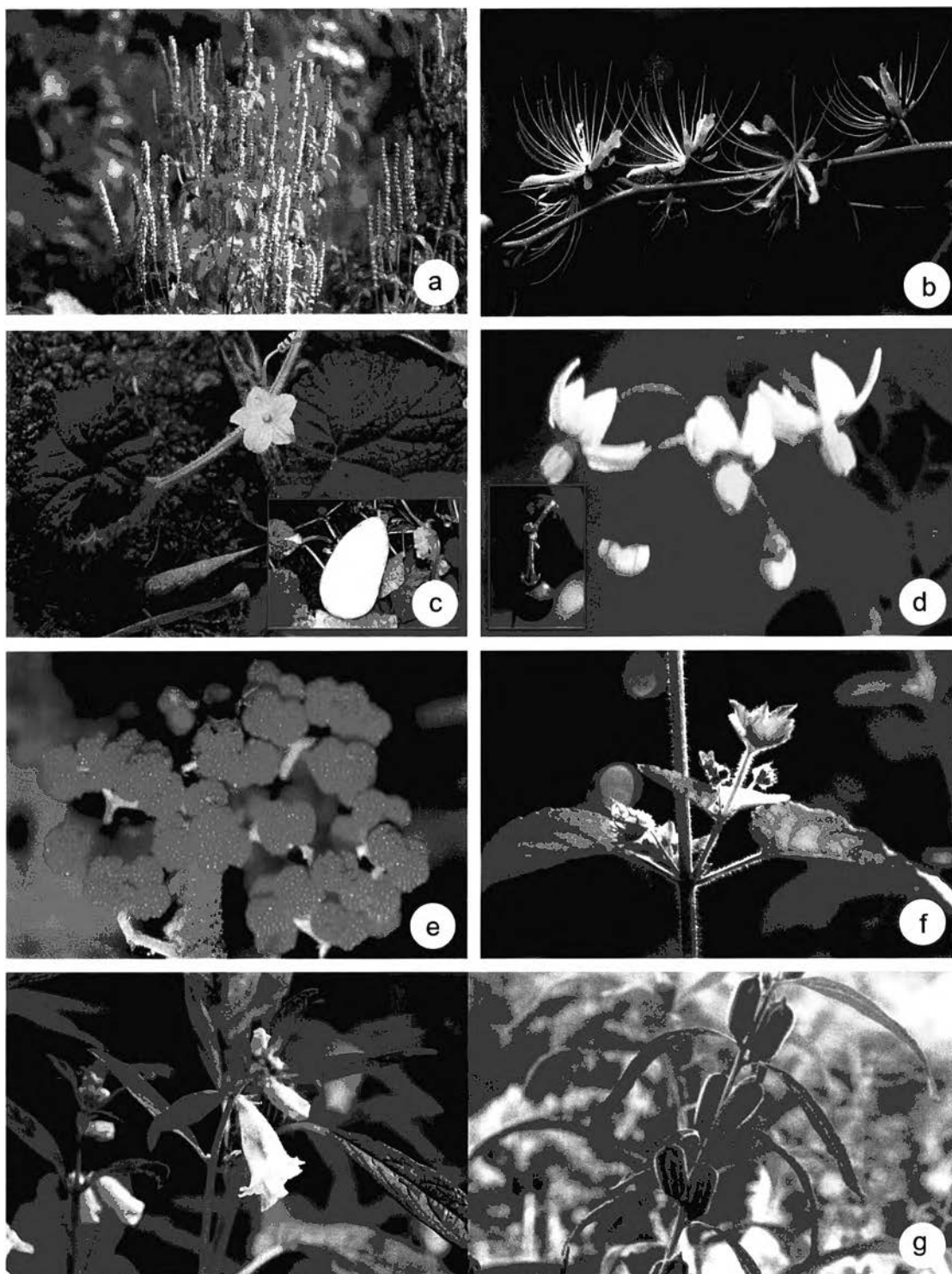
d. *Paederia calycina* Kurz

e. *Duabanga grandiflora* (Roxb. ex DC.) Walp.

f-g ไร่ผล

f. *Momordica cochinchinensis* (Roxb. ex DC.) Walp.

g. *Abelmoschus moschatus* Medik.

ภาพที่ 12 พืชอาหาร

a เครื่องเทศ

a. *Elsholtzia stachyodes* (Link) C. Y. Wu

b-e ผลไม้

b. *Capparis micracantha* DC.

d. *Solanum nigrum* L.

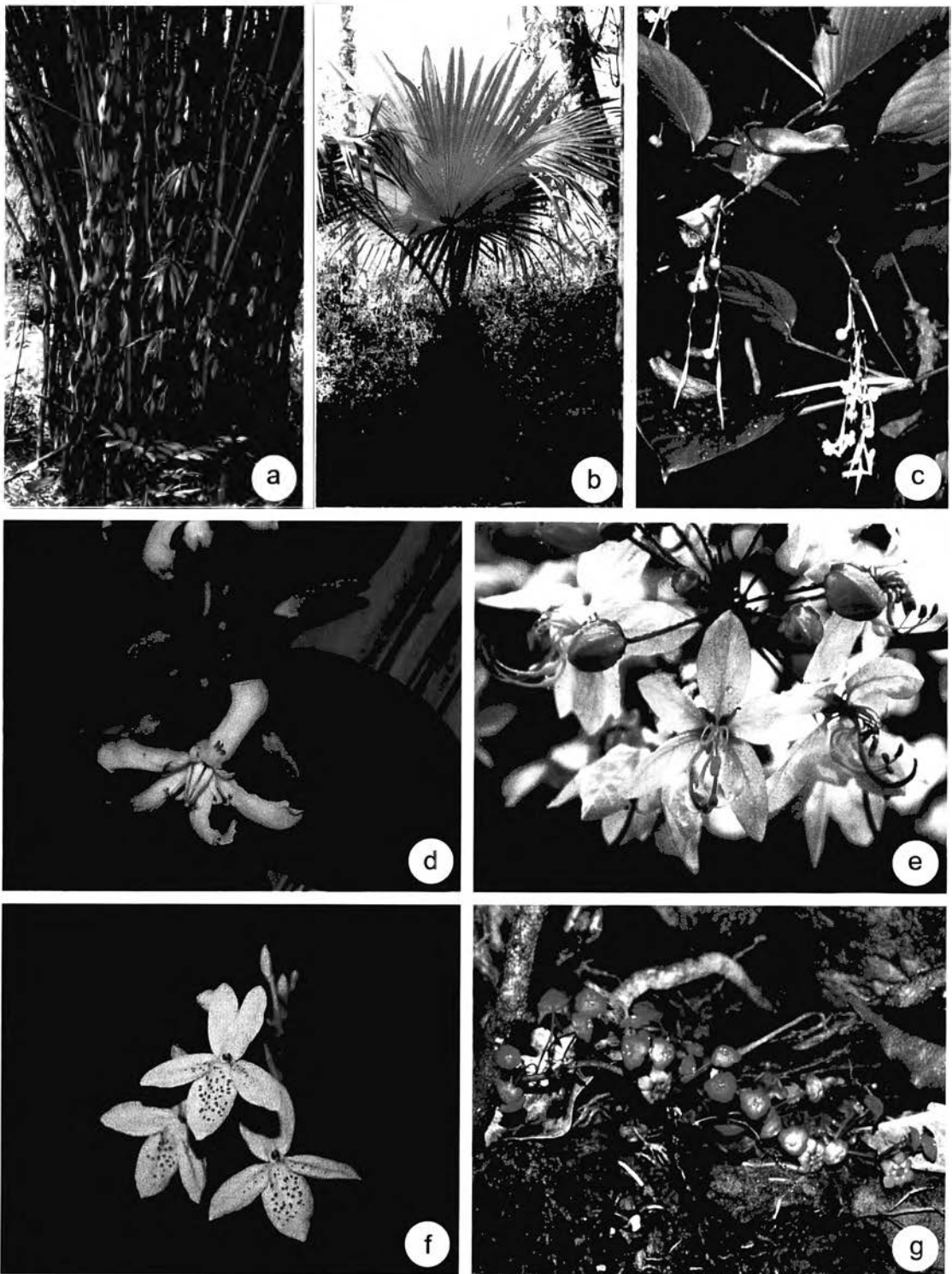
f-g เมล็ด ทำขนม

f. *Hyptis suaveolens* (L.) Poit.

c. *Cucumis melo* L.

e. *Debregeasia squamata* King ex Hook.f.

g. *Sesamum orientale* L.

ภาพที่ 13 พืชก่อสร้าง & ทำเครื่องใช้ และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

a-d พืชก่อสร้าง & ทำเครื่องใช้

a. *Gigantochloa* sp. สร้างบ้าน, สานใจ

c. *Donax cannaeformis* (G. Forst.) K. Schum. สานใจ

e-g พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

e. *Cassia bakeriana* Craib เมล็ด & เปลือกตม กินกับหมากพลู

f. *Pseuderanthemum latifolium* (Vahl) B. Hansen ผลทำขนมตาปลอม

b. *Livistona* sp. มุงหลังคา

d. *Wrightia pubescens* R.Br. ทำด้ามขวาน

g. *Sauropus thyrsiflorus* Welzen

ทำน้ำหอมหมักผสม

ภาพที่ 14 พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ และการใช้ประโยชน์พรรณพืช

a-d พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

a. *Buddleja asiatica* Lour. & b. *Justicia gendarussa* Burm.f. บูชาในพิธีไหว้พระจันทร์

c. *Celosia argentea* L. บูชาแม่โพสพ

d. *Bolbitis heteroclita* (Presl) Ching ex C. Chr. ความโชคดี

e. *Clerodendrum wallichii* Merr. ทำนายปริมาณน้ำฝน

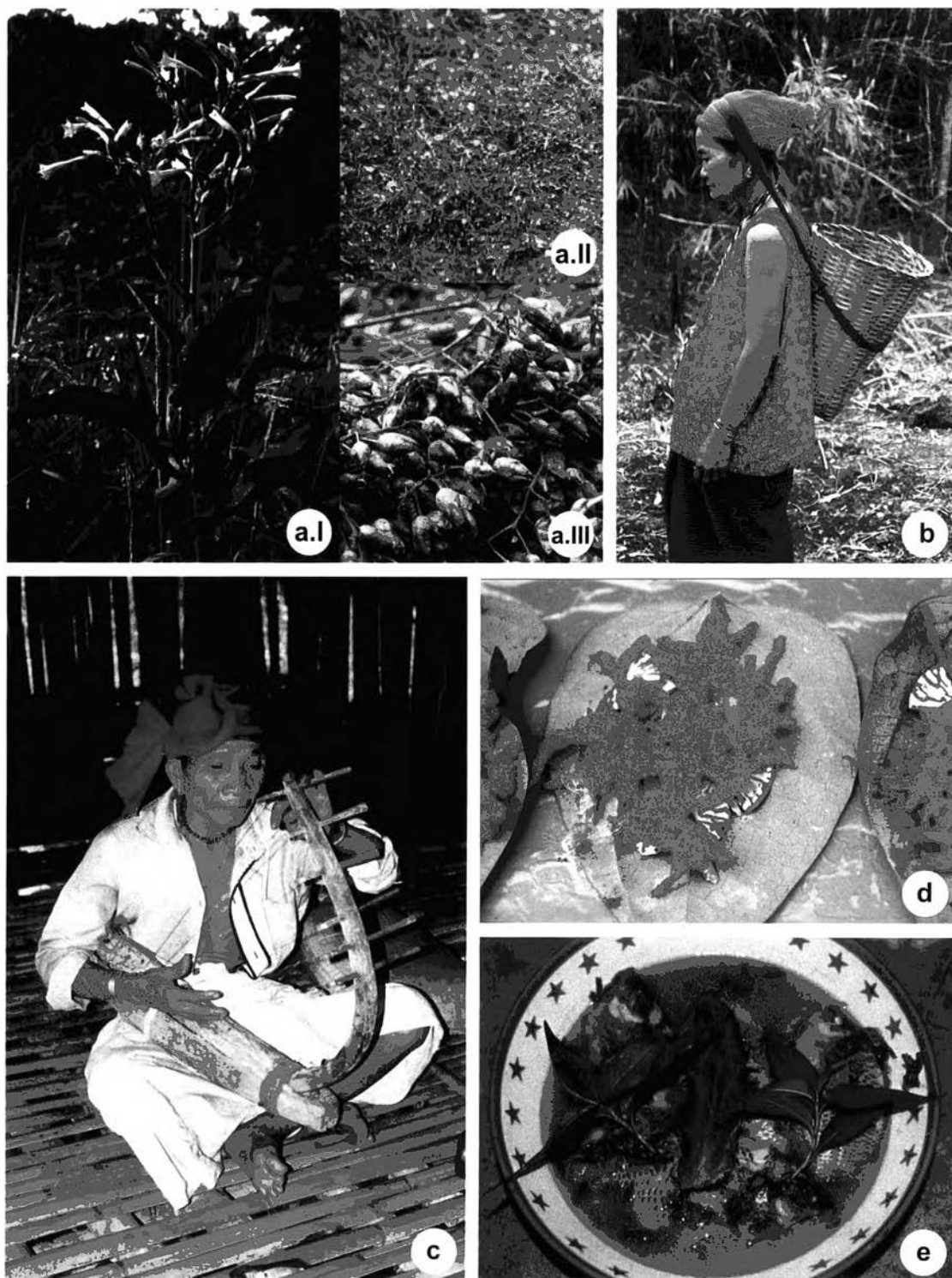
f-g การใช้ประโยชน์พรรณพืช

f. ดอกไม้ปลอมจากแกนกลางใบระกำ

g *Bauhinia ornata* Kurz var. *kerrii* (Gagnep.)

ประดับหิ้งพิธีไหว้พระจันทร์

K. & S.S. Larsen ประดับผม

ภาพที่ 15 การใช้ประโยชน์พรรณพืช

a. ยาเส้นจาก *Nicotiana tabacum* L.

a.i ต้นยาสูบ a.ii ใบแห้งฝอย a.iii ดอกตากแห้ง

b. ตะกร้าหลัง (โง) จากไม้ไผ่

c. ตะนะ เครื่องดนตรีจากไม้ขนุน

d. หมากหวาน จากเนื้อมะพร้าว

e. แกงตะละวี กับเครื่องเทศ ผักชีและผักไผ่

